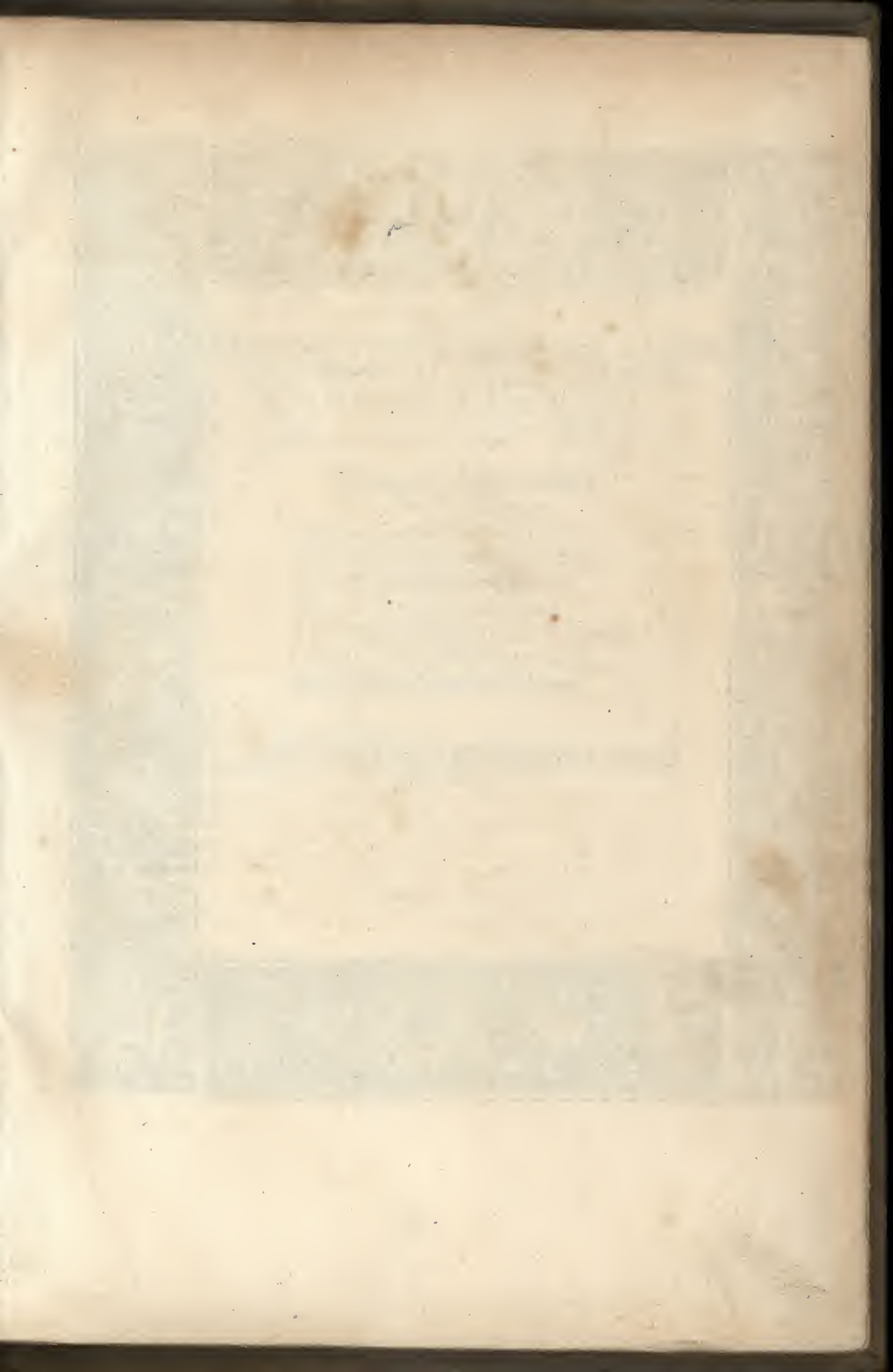
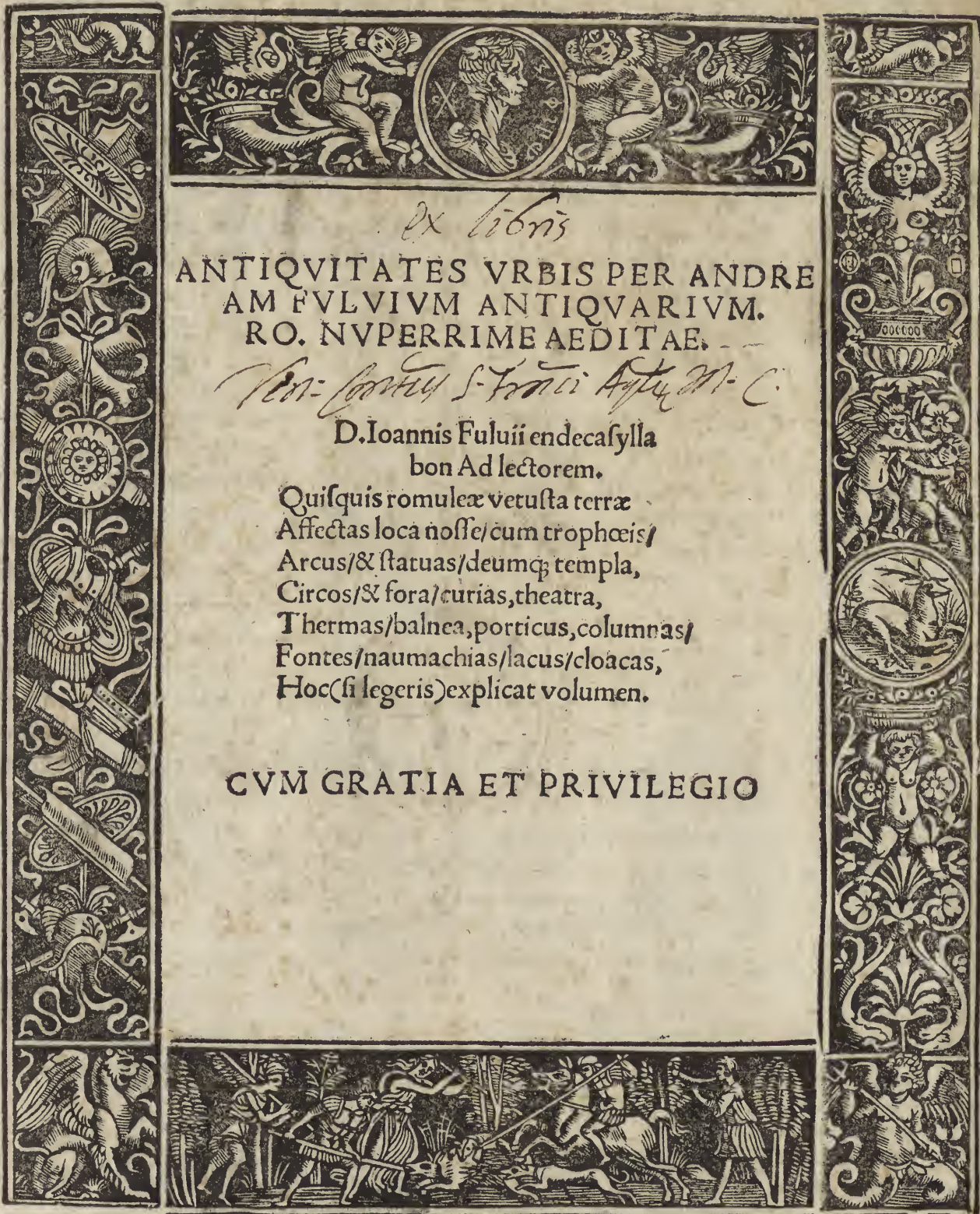

22

ex libris

ANTIQUITATES VRBIS PER ANDRE
AM FVLVIVM ANTIQVARIVM.
RO. NVPERRIME AEDITAE.

Scilicet S. Franci Aegypti M. C.

D. Ioannis Fulvii endecasylla
bon Ad lectorem.

Quisquis romuleæ vetusta terræ
Affectas loca nosse/cum trophæis/
Arcus/& statuas/deumq; templa,
Circos/& fora/curias, theatra,
Thermas/balnea, porticus, columnas/
Fontes/naumachias/lacus/cloacas,
Hoc (si legeris) explicat volumen.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO

CLEMENS PAPA VII.

VNiuerſis & ſingulis ad quos hæ noſtræ literæ peruenerint, ſalutē & apoſtolicam benedictionem. Cum dilectus filius Andreas Fuluius Antiquarius Romanus, librum de huius almæ Urbis Romæ antiquitatibus compoſuerit, atq; in eiufmodi rebus inueſtigandis perquirendisq; omnem diligentiam ſtudium & curam, non minimo cum labore adhibuerit: in eoque ætatem ſuam fere totam conſumpſerit: Nunc autem ad communem omnium utilitatem & delectationem, opus hoc ſuum imprimi curauerit, in manuſq; dari uelit: Nos æquum eſſe cenſentes, ut ex laborum huiufmodi uirtutumq; ſuarū meritis, aliquem gratiæ fructum a nobis conſequatur: Omnibus & ſingulis librorum impreſſoribus, quicunque & ubicunque locorum illi fuerint. ipſamq; imprimendi artem, quouis modo exercuerint, ſub excommunicationis latæ ſententiæ, noſtris uero & S. R. E. mediate uel immediate ſubiectis, pecuniariis præterea noſtro arbitrio imponēdis, & Camera Apoſtolicæ applicādis, ac amiſſionis omniū librorum pœnis, per præſentes expreſſe inhibemus, ne prædictum de Antiquitatibus Urbis Romæ librum, per ſpacium annorum ſex a tempore huius primæ impreſſionis connumerandorum imprimere aut imprimi facere, ullo modo audeant uel præſumant. Decernentes ex nunc auctoritate apoſtolica abſque alia declaratione, quicunque contra hanc noſtram inhibitionem fecerint, dictam excommunicationis ſententiam illico incurſuros. Ab eiſdem uero noſtris & S. R. E. ſubditis præter excomunicationis incurſionē, ipſas pecuniarū, librorumq; amiſſionis pœnas, per noſtros & Camera Apoſtolicæ miniſtros & officiales ad quos id ſpectauerit, integre & irremiſſibiliter exigi debere prout exigi uolumus & mandamus. In contrarium facientibus, non obſtantibus quibuſcunq;. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, ſub annulo Piſcatoris. Die XV. Februarii. M.D. XXVII. Pontificatus noſtri Anno quarto.

Ia. Sadoletus.

ANDREAE FVLVII ANTIQVARI RO. IN ANTIQVI
TATES VRBIS AD CLEMENTEM. VII. PONT.
MAX. PRAEFATIO.

ANNVM Ab hinc prope nonum Beatissime Pontis
sex antiquitates Urbis poeticis adstrictas numeris
scribebā Leoni. x. Pont. Max. patrueli tuo dicādas, In
iuncta mihi denuo/ illo ipso iubēte eiusdē massæ cudē
dā/ recoquendæq; verum diuersæ structuræ opera li
beriore sane campo, quodā quasi auctorio adsumptū
opus recognoui, Tibi q; Christianæ legis antistes, qua
si præcius te illi in pōtificatu, æq; ac per manus tradis
to successurū, nouā hanc lucubrationē, sicut priorē illi dicādā curauī. Nā
cui dicārē dignior occurrit nemo. Præcipue vbi summo humani generis fa
stigio positus/ oībus pdesse iā quātū vis/ potes. Et qdē īsigni quadā muni
ficētia bonarū artū studiosos psequeris, Ego itaq; tāto numini addictus,
tātē q; gratiē in eūdē studio excitatus/ inceptas antea vrbis antiqates nō
ītermittēs/ Sæcularis āni (quē iubileū vocāt) nuperrime editū hexametro
carmīe libellū/ typisq; impressum exhibui. Instabat enim tūc Iubilei annus
M. D. XXV. Qui te pōtifice celebratus est, patefcā ad eū vsum/ more maio
rū porta (quā scām dicunt) quæ mox īnspēdidiorē formā tua cura / & im
pensa instaurata est. Ruinas vrbis īterea tuis optimis auspiciis, psecutus,
ab interitu vēdicare/ ac litterarū monumētis resarcire operā dedi, Quæ iā
cerēt in tenebris/ nisi litterarum lumē accēderet. priscaq; loca tū per regio
nes explorās obseruauī, quas Raphaell Vrbinas (quē honoris cā nomino)
paucis añ diebus q̄e vita decederet (me indicāte) penicillo finxerat. Tā &
si nullū ingeniū ad attollēdā vrbē satis est. nec eius facies/ qualis ante fue
rit, exprimēdam. Sed qm̄ vrbis Ro. ob affectatū amorē/ ardētī semper aio
studiosus fui/ antiqua eius loca/ & quæ nūc extāt, & quæ iā esse desierunt,
Quorū nō nulla ante hac incognita meo Marte aperui. non modo geogra
phice, sed ethymologicē cū rerū cāis/ & argumētis/ abūde/ copiose q; nō vt
architectus, sed historico more describere curauī: nā fabulas dicere nō est
cōsiliū, Et licet grandis materia paucis verbis haud facile expilcari possit,
nā Demosthenis, & Ciceronis orōnes eē feruntur optimæ esse/ quæ maxi
mæ. & Romana historia quīs lōga semper placet/ ac delectat. p virili tñ/ &
quod oculorū percepi fide scribēdū curauī. Pluris est inquit plautinus mi
les oculatus testis vnus/ qui se vidisse dicat. q̄ auriti decē. Nullū enī opus
sine fide/ & castitate recte fieri pōt. Verū quis tam cōfusa loca/ & vrbis ma

gnitudinē, & temporū varietates comprehendere potest: vt profecto mihi non minus difficultatis habere videatur vr̄bis/ q̄ orbis descriptio: Cum s̄pius diruta/ s̄pius instaurata sint oīa/ vel ciuilibus bellis euerſa, vel incēdio absumpta vel barbarica manu afflicta/ nunq̄ postea in pristinā formā ob laboris nimietatē instaurata sunt. Direpta deinde vr̄be oīa/ quæ ad ornatū eius posita erāt, ab hostibus sublata dicuntur, Marmora vero cū titulis, ne memoria ad posteros perueniret, partim direpta, aut hostiū malignitate cōminuta/ partim icalcē decocta abiere. paucis admodū ante oculos ciuitatis ad dolorē & vetera refricanda vulnera relictis. Quid q̄, antea & quicquid ornamentorū reliqui erat, aut a Vandalis in africā deportatū aut a Theodorico Rauēnam, aut a Constātio ereptū in mari siculo periit, vt omittatur flebile Neronis incēdiū, quo periit quicquid nobile in Vr̄be fuit. Illud pr̄terea obseruādū/ pluribus ānis/ q̄bus sub barbarorū Imperio Italia fuit/ eā illos ad iternitionē vsq̄ persecutos fuisse palā ē, vnde latina lingua ad multa s̄cula deprauata permāsit, Inoluerat vsq̄ adeo bonarū artiū neglectus pridē vt latinus sermo penitus ignoraretur. Vel ex hoc intelligi potest q̄ extāt hodiē pleraq̄ illorū apud nos vernacula vocabula latinis vocibus ad corruptelā mixta: Quodq̄ p̄ximū est in nōnullis seriis, & grauibus rebus eā verborū colluionē appellāt stylū. Periere quinimmo volumina librorū nō sine magna posteritatis iactura, Ex quo rarissimi extiterunt gestarū rerū scriptores/ iūq̄ semibarbari, & parū itegræ fidei, Quorum incuria, & negligētia multa desiderātur. & quæ pauca extāt miraculi loco habentur in tāto rerū turbine, & cōfusione, vbi inuoluta veritas in alto latēt/ Argo/ Oedipoq̄ perscrūtāda. Vnde & difficile est ea scire/ Quorū nulla extat apud posteros memoria, quæ oīa ī lectoris aīo reliquo. Accedit ad hoc/ q̄ vno in loco tēporū supputatione, interpositis annis, plura/ & diuersa sint cōdita ædificia, vt iuxta forū/ & viā sacra domus Cæsaris dict. deinde porticus liuia, nouissime vero templū pacis. Ex vetustis aut manēt adhuc aliqua integra, & notæ significationis, vt pantheon. Quædā semidiruta, vt colosseū vulgo notū, nōnulla penitus abolita, vt domus aurea Neronis incōpertæ magnitudinis. Satis enim cōstat oīa hostili manu obliterated, antiquata, ac prope extincta, & abolita. Quorū vix vnū/ aut alterū superest. Et his quæ casu quodā reliqua sunt/ sat magnū indicium scelerati animi apparet, q̄ in his, quæ diruere nequiuerunt/ ob operis magnitudinē quasi stigmata quædā perpetuæ notæ inusserunt, scalpro lācinarunt oīa, & nihil intactū a fœda vastitate reliquerūt. Ex veteribus aut. Quedā adhuc prisca retinēt appellationes vt mōtes, Aliqua vero nouas/ vt portæ sed vt discāt qui ignorāt, Placuit per trāsītū recētiora quædā loca attingere/ vt

minus cognita / ac parum trita & languidæ fidei uetera his contigua
magis innotescerēt, licet omnia quæ supra nostram memoriam sunt / anti-
qua dici possunt, & quotidie quæ latēt inuestigantium opera / in lucem
prodeunt, unde & superioris sæculi scriptores / quæ hæc ignorauerint / ab his /
qui postea ea patefacta uiderint, uelut rerum imperiti / in scitia notabun-
tur. Nec prætereundū censeo / nihil pedibus calcari / quin antiquitatum
uestigia offendātur. Verum ita ruinis omnia oppleta / & operta / ut difficil-
lime internoscantur, unde eleganter (meo quidem iudicio) definisse ille
uisus est, qui dixit, nos hac ætate habitare in tectis / cum plerunq; in funda-
mentis effossis nouarum ædium uia ueteres stratae silicibus reperiātur.
Sed imperita multitudo in his anicularum fabellas & deliramenta / po-
tiusq; doctorum uirorum simplicem / ac nudam ueritatem sectatur. Atq;
ideo addidi / ne quis uulgi magis famam sequeretur, q̄ historiam, quæ ru-
more utiq; uulgi uerior reperitur. Verū quot capita, tot sententiæ, nā quæ
semel altius insedit opinio / & pertinax contumacia / haud quā tolli pōt.
Et si scio scriptorum / qui etiā extra omnem aleam positi sunt / neminem
esse sine calumnia / factō quinimmo uirtutis experimēto / nec desinit / qui
bus Alabastrus unguenti plena putere uideatur. Fere nemo est / qui non
acutius / atq; acrius uitia iudicet / q̄ ea laudet, quæ recta uideat. Et in alie-
no opere ingeniosus sit, aut quid perperā positum deprehēdere impēdio
studeat, q̄ belle quid actum comedare, nam difficile est omnibus placere,
& mentes hominum cognoscere. Potuissē ideo desinere ni mens pasces-
retur opere. nam nihil agendo male agere discitur, Nihil enim libero ho-
mini turpius / q̄ ocio / & desidia uitā traducere, neq; habere uitæ argumen-
tum præter annos. Exiguum nobis uitæ curriculum natura circumscri-
psit, immensum gloriæ, nam uita uigilia est, & dum ista musitamus, pluri-
bus annis uiuimus, & illa mirādo non satiamur. Appelles inquit Plinius
tanq̄ inchoata arte, & imperfecta agebat / ut cōtra iudiciorum uarietates
superesset artificis regressus adueniam, uelut emendaturo quicquid desi-
deraretur, si non esset interceptus.

A iii

Apollo trāflatus ex Apollonia pon ti urbe	lxxiii.	ædis pudicitix patriciæ	lvi.
Augusti simulacrum	lxxv.	ædis Spei	lvii.
Atrium ueste.	lxxvi.	ædis Iouis custodis	lviii.
Anguis esculapius	lxxvi.	ædis. S. Andree in Pallara	lviii.
Ædis Iani extra portam Carmen talem	liiii.	ædis Mercurii	lx.
ædis uirtutis	viii.	ædis Vulcani	lxi.
ædis tempestatis	ix.	ædis Martis	lxv.
Ædis Neptuni	xi.	ædis Bellone	lxv.
ædis Veneris calue	xviii.	ædis Herculi magno custodi Circi flamminii	lxv.
ædis iuentutis	xx.	æquimelum	
ædis Veneris erycine	xx.	ærarium	
ædis Saturni / & opis ærarium po puli Ro.	xxi.	Basilicę apud ueteres	lxxxv.
æneum Tauri simulacrum	xxii.	Alexandrina	
ædícula uictorię uirginis	xxiiii.	æmulia	
ædis Apollinis palatini	xxiiii.	Iulia	
ædes Virtubii Bacchi	xxiiii.	Vlpia	
ædis Orci	xxvi.	Pauli	
ædis Herculis Victoris	xxv.	Macidii	
ædis. S. Gregorii	xxvii.	Marciani	
ædis. S. Clementis	xxviii.	Vescellaria	
ædis. S. Hadri. i tribus foris	xxviii.	Porcia	
ædis. S. Petri a uinculis	xxvii.	Constantiniana	
ædis. S. Laurentii Palipernæ	xxxi.	Flocelli	
ædis Quirini	xxxiiii.	Sicinii	
ædis fortis fortune	xxxvii.	Basilica Pauli	ix.
ædis fortune dubię	xxxvii.	Belidū, & Pretidū simulacra	xxiiii.
ædis Salutis	xxxviii.	Bos insigni specie in Sabinis na ta	xxvi.
ædis. S. Siluestri in lacu	l.	Basilica Lateranensis	xxvii.
ædis Castoris / & Pollucis ad lacum Iuturnę	li.	Baptisterium Constantini	xviii.
ædis Vulcani	lii.	Balneæ Palatinæ	
ædis. S. Theodori	liiii.	Basilica. S. Marię maioris	xxix.
ædis. S. Georgii in uelabro	lv.	Basil. & portic⁹ Caii & Lucii	xxxvi.
ædis Herculis rotunda & parua in foro Boario	lv.	Basilica. S. Petri	xxxvi.
æneum Herculis simulacrū	lvi.	Bellissarii inuentum / molendinorū in Tiberi	xxxviii.
		Basilica Sessoriana	liiii.

bouis æneum simulachrum.	liii.	curia hostilia.	xxvi.
bibliotheca palatina.	lxxvii.	campus Martialis.	xxvi.
bibliotheca Apollinis.	lxxvii.	castra peregrina.	xxvii.
bibliotheca Augusti.	lxxvii.	capita ap̄forū Petri & Pauli.	xxvii.
bibliotheca capitolina.	lxxvii.	columnę.iiii.æneę veteri structura	
bibliotheca Marcelli.	lxxvii.	conspicue.	xxvii.
bibliotheca Vlpia.	lxxviii.	carcer Tullianus.	xxviii.
bibliotheca nunc vaticana.	lxxviii.	corpus.s.Mathię apostoli.	xxx.
		corpus.s.Hieronymi presb.	xxx.
¶ Casa Romuli.	ii.	campus Viminalis.	xxxii.
columnæ lapideæ spatii signa præ-		campus Exquilius.	xxxii.
ferentes in viis.	iiii.	collis Viminalis.	xxxii.
collis hortulorum.	v.	collis salutaris.	xxxii.
collina porta.	v.	collis latiaris.	xxxii.
collatia Sabinorum oppidum.	v.	capitolium vetus.	xxxiii.
campus sceleratus.	v.	circus Neronis.	xxxvii.
castrum custodię.	vi.	curatores aluei / & riparum Tibe-	
campus Exquilius.	vii.	ris.	xxxviii.
clarissimæ viæ Appia Latina Va-		cineres Antoniniorum cum titulis /	
leria.	viii.	& Epitaphiis.	xl.
capenates populi.	viii.	celestii pontis inscriptio.	xli.
capenasfluuius.	viii.	curtius Cęruleus / & albudinus fon-	
cœmitterium Callisti.	viii.	tes.	xlvi.
campus Horatorum.	x.	cāpus Argeus / & libyffus.	xlvi.
campus Vaticanus.	x.	columna aurea in foro Ro. vbi in-	
clauus annalis.	xviii.	cię sitalię vię.	liii.
capitolia duo.	xxi.	columna mcenia.	liii.
capitolii ornamenta.	xxi.	cancelli fori.	liii.
castra Sabinorum.	xxiii.	cloaca maxima.	liiii.
cacus Euandri seruus.	xxv.	cleopatřę imago.	liiii.
caci foror eiusdē nois quę Herculi		cęsarıs triumphus.	lv.
fecit indiciũ de furto boũ.	xxv.	cluius publicus.	lv.
conflagratio domus Tulli hostilii		columna lactaria.	lv.
regis.	xxv.	columna ænea.	lvii.
cornua in templo Dianæ.	xxvi.	columna Cochlis.	lvii.
cœliolus mons.	xxvi.	calpurnius fornix.	lx.
cœlius mōs Augustus dictus.	xxvi.	columna bellica.	

Colossus Neronis.		domus Virgilii maronis.	xxxj.
colossus Galieni Imp.	lxxv.	domus. C. Crassi oratoris.	xxxj.
colossus Domiciani.		domus. Q. Catuli.	xxxj.
colossus scopæ in templo brutti cal		domus. C. Aquilii.	xxxj.
laici apud circum ad labicanā por		domus Pomponii attici.	xxxj.
tam eunti.	lxxvi.	domus Martialis poetæ.	xxxiii.
curia saliorum.	lxxvi.		
cūria hostilia.	lxxvi.	¶ Eretum Sabinorū oppidū.	vi.
cūria Tifata		exquiliarum limites.	xxviii.
iuxta casam romuli.	lxxvi.	equi marmorei Tiridatis.	xxxiiii.
curia Catonis.	lxxvi.	equus Cæsaris.	
cūria pompeiana.	lxxvi.	equus Traiani.	lvii.
curia iulia & Augusti.	lxxvi.	equus Constantini.	
curia octauie.	lxxvi.	equiria (equus. M. Anto. veri.	
curia pompiliana.	lxxvi.	expositio Romuli & Remi in cos	
cūrie noue & veteres.	lxxvi.	mitio.	lii.
castra prætoriana.	lxxvi.	emporium alterū iuxta salinas, alte	
castra rauennatium.	lxxvi.	rum iuxta summā viam sacram.	

¶ Designatio vrbis aratro.	i.	¶ Faustulus regii pecoris magr.	i.
diua Angerona.	ii.	faustuli Tugurium.	i.
diui Io. apostoli sacellum.	viii.	fanum Iouis viminii.	io.
ductus aque appiæ.	viii.	figline apud testaceū môtē & extra	
de portis burgi. S. Petri.	viii.	portā figulensem.	vi.
domus. T. Tatii.	xviii.	fidei sacrarum/ & sacerdotes.	xiii.
domus Romu i.	xviii.	fauissæ capitolinæ.	xxiii.
diuersa iouis numina.	xviii.	foedus iter Rom. & Sabinos.	xxiii.
diuersa fluminū simulachra.	xxi.	fortune male templum.	xxxi.
domus Ouidii.	xxii.	floralia.	xxxj.
domus Anci marcii.	xxiii.	forum Salustii.	xxxiii.
domus Ciceronis.	xxiii.	fontis olei e taberna meritoria trans	
dom ^o augustana/ & tiberiana.	xxiii.	st berim.	xxxvii.
dianæ fanum in maximo collium		fors fortuna.	xxxvii.
Auentino.	xxv.	fabricii pôtis inscriptio.	xl.
dea Murcia.	xxv.	formarum ruinæ vnde.	lxv.
dea strenua.	xxv.	fontis Iuturnæ.	lxv.
domus aliorum.	xxx.	fororū numerus/ & nomina.	lxviii.

fora prima iudiciale/& venale.	I.	incendium vrbis.	xxxj.
fori romani ornamenta.	I.	iuppiter viminius.	xxxj.
forma deorum penatium.	li.	iuppiter cappitolinus.	xxxvj.
ficus ruminalis.	lii.	iuppiter pompeianus	
forum trāsitorium duobus in locis		ianiculum vrbi additum.	xxxvj.
diuersis temporibus.	lv.	ianiculi forma/& lōgītudo.	xxxvj.
fornix fabianus.	lv.	iani sepulchrum.	xxxvj.
forum Cupedinis.	lviii.	insula iouis lycaonia.	xxxviii.
¶ Gabii oppidū via prenestina.	vii.	ilia rhea in amiene mersa.	lii.
germalum.	xxii.	ianus geminus.	liii.
geniticos in insula ferri tēperatiua no-		iani templi forma ī nomismatibus	
bilidata.	li.	Neronis.	liii.
galieni Imp. colossus.	xxxvii.	ianus quadrifons.	lv.
¶ Hannibalis statua.	v.	isis Antenorica.	
herculis templum	lv.	isis patricia.	
hercules ab euādro positus habitu		isēum & serapeum.	
triumphali.	liiii.	¶ Larentia faustuli vxor.	i.
horatiæ sepulchrum.	viii.	T. Tarrutius mathematicus.	i.
horti Galbæ Imp.	xi.	lex a Romulo lata.	ii.
habitaculum/& fanū carmētē.	xxi.	leges. xii. tabularum.	ii.
hilerna.	xxiiii.	lathomię.	vii.
heliogabalus deus.	xxiiii.	lituus Romuli.	lvi.
hospitale lateranense.	xxvii.	lucus/& ædis camenarum.	viii.
horti mēcenatiani.	xxxi.	lemonia tribus.	viii.
horti Cæsariani.	xxxvii.	lapis manalis.	viii.
horti tullimartialis ī ianicu.	xxxvii.	locus Mercurio sacer.	viii.
horti lucullani.	xlii.	lupa ænea cum infantibus condito	
horti planciani.	xliiii.	ribus urbis.	xxi.
hernilameus riuus.	xliiii.	L. veri triumphus de bello parthi-	
¶ Ianualis porta.	xiii.	co.	xxi.
imago saluatoris adiuo Luca Euan		Leōis. x. marmoreū simulacrū.	xxi.
gelista depicta.	xviii.	lupercal antrum lupæ.	xxiiii.
Iuno lucina.	xxviii.	lupercalia sacra.	xxiiii.
		luperci ciuitatem currendo lustra-	
		bant.	xxiiii.

lauretum	xxvi.	megalesia ludi magni.	xxiii.
lateranorum domus.	xxvii.	mons Auentinus iussu,	xxiiii.
lucus fagutalis.	xxviii.	claudii habitari ceptus.	xxvi.
lucus Martis/& Iunonis.	xxviii.	macellum libyę.	xxx.
lucus Larium.	xxviii.	mons superaggerę.	xxxi.
lauacrum Agrippinę.	xxxi.	minutia vestalis.	xxxiiii.
locus / vnde Romulus ascendit in cælum.	xxxii.	mons pincius.	xxxiiii.
laocoon virgilianus.	xxxvi.	mons citatorius.	xxxv.
cleopatrz signum.	xxxvi.	mons cinciorum.	xxxv.
libri Numę i cõitio cremati.	xxxvi.	mons Iordanus.	xxxv.
lacus velinus.	xxxviii.	mons vaticanus.	xxxv.
lacus fucinus.	xli.	moles hadriana & eius prisca mars	
lucus sater.	l.	morea ornamenta.	xl.
lacus curtius.	li.	M. Scaurus.	xli.
ludi gladiatorii.	liii.	M. Cicerõ.	xli.
ludi circenses.	liii.	Maxentius tyrannus.	xli.
lotos a Romulo fata.	liiii.	M. Agrippa perpetuus aquarum curator.	xlii.
ludi taurii.	liiii.	martię aquę inscriptiones.	xliii.
ludi apollinares.	liiii.		

¶ Menia antiquę vrbis ex quadra to lapide.	iii.
Martis templa duo / Queri ni a Gra diui.	viii.
magnę matris deũ simulacrũ.	x.
mons aureus.	xi.
M. Antonini itinerarium.	xi.
moneta quare dicta?	xviii.
montium nomina.	xviii.
mons Tarpeius.	xviii.
M. Manlius arcis custos.	xviii.
mons Romuleus.	xxii.
montis palatini ambitus.	xxii.
magnę matris deum ædis a Iunio bruto dedicata.	xxiii.

¶ Numitor Romuli / & Remi mater nus auus.	i.
neuię portę etymologia.	vii.
nasica vir optimus iudicatus.	x.
neronis principis sepulchrum i col le hortulorum.	xliii.
nubendi facultas vestalibus conces sa. xxx. post annum q̄ religionem in gressę.	li.
nouem fontes olim circa forũ roma num scaturientes.	liiii.

¶ Occidente babylone Roma futz rexit.	ii.
Omnis porta olim habebat suam viam.	liii.

obsidio

obsidio portenæ regis i ianiculo.	vii	porta Portuensis	x.
ostia tiberina Ancii marci regis Co-		portūnalia	xi.
lonia.	x.	porta Aurelia	
obeliscus uaticanus.	xi.	porta Septimiana	xi.
officina moneræ.	xxi.	porta fontinalis	xi.
ornamenta templi Apollinis pala-		porta Triumphalis	xi.
tini.	xxiiii.	portæ nunc burgi sancti Petri	xi.
oratorium. S. crucis.	xxviii.	porta Turionis	xi.
oppius mons	xxix.	porta Pertusa	xii.
opus Praxitelis	xxxiii.	porta Viridarii	xii.
opus Fidie	xxxiii.	porta Castelli	xii.
officinæ Minii conficiendi	xxxiii.	porta Querquetulana	xii.
obeliscus Solis in Cāpo mar.	lxxi.	porta Lauernalis	xii.
obeliscus Lunæ i colle Hortuloꝝ	lxxi.	prima Imperii Ro. sedes	xxii.
obeliscus Vaticanus	lxxi.	porta Palatina	xxiii.
		porticus, & biblioth. Palatina	xxiiii.
Palilia pastorum sacra	i.	palatual	xxiiii.
porta Ostiensis	iii.	Picus & Faunus, Auentini numina,	
Pomœrium Urbis	iii.	a Numa capti	xxv.
portæ Priscæ Urbis	iiii.	puteus. D. probæ	xxxii.
portæ Carmetalis, quæ & scelerata		porticus Templi Quirini in monte	
dī ad radices Capitolii	iiii.	Quirinali	xxxii.
Portarum uix	v.	prata Bacchi	
porta flumentana	v.	prata Mutia	xxxvii.
principium uix flaminia	v.	prata Quintia	xxxvii.
porta Pinciana	v.	pōs Sublicius, primus i Tib.	xxxiii.
porta Sabiusa quæ recta in Sabi-		pontes Tiberis	viii.
nos dūcebat quæ prætermissa est.		pons Sublicius	xxxix.
porta inter Aggeres	vi.	pons Sacer	xxxix.
porta Exquilina	vi.	pons Aimilius idem	xxxix.
porta Asinaria	vii.	pons Senatorius	xxxix.
porta Gabiusa	vii.	pons Fabricius	xxxix.
porta Latina	vii.	pons Cæstius	xxxix.
porta Capena	viii.	pons Aurelius	xxxix.
porta Triumphalis	viii.	pons triumphalis	xxxix.
porta Trigemina	ix.	pons Aelius	xxxix.
porta sancti Pauli	ix.	pons Miluius	
Prudentius poeta	ix.	perpetuus ignis in æde uestæ	l.
portus Ostiensis	x.	pinaria uestalis in stupro deprehē-	

sa meritas dedit pœnas	li.
palladium	ibidem
pila Horatia	liii
porticus Iulia	ibidem
puteal Libonis	ibidem
porta fenestella	lv
porticus Claudia	lxviii
porticus Corinthia	ibidem
porticus Octauie	ibidem
porticus Apollinis Palatini	ibidẽ
porticus Domitiani	ibidem
porticus Philippi	ibidem
porticus Argonautarum, & Euro/ pæ	ibidem
porticus Metelli	ibidem
porticus diui Antonini, & diuæ Fau/ stinæ	lxix
porticus Concordiæ	ibidem
porticus Antonini pii	ibidem
porticus Panthæi	ibidem
porticus flamminia	ibidem
porticus Gordiani Imp.	ibidem
porticus Libyæ	ibidem
porticus Constantini	lxiii
porticus Vipsana	lxix
¶ Quadrata Vrbs	i
quatuor Priscæ Vrbs portiones	ii
Querquetulanum facellum	xii
quercus pastoribus sacra	xxv
Quirini Fanum	xxxii
Quiritium fossæ	xxxvi
Q. Martius cognomẽto rex	xli
quare Anio uetus, & nouus	xxxix
quare aqua uirgo dicta	ibidem
quare in uico tusco uedebãt	ibidem
quare Satrium dictum quasi Atriũ, uel theatrum	xxxii

¶ Roma totius orbis caput	i
Romuli genesis, & cõceptio	i
Romus, & Remus Martis filii	ii
raptus Sabinarum	ii
Remus a Celere rastro iterfectus	ii
regiones Priscæ Vrbs. XIII.	iiii
Roma, & Cõstãtinopolis in. XIII.	
regiones distinctæ	xiii
regionum nomina	ibidem
rius Herculeus	vxxx
rostra fori Ro. uetera, & noua	i
rhea siluia uestalis pragnans inuen/ ta est	lii
rupes Capitolina	liiii
¶ Solis eclipfis	i
Saturnia	iiii
Simulachꝝ Veneris uerticordiæ	v
sepulchrum Licinii Augusti tonsoꝝ/ ris	vi
S. Lucia in Silice	vii
S. Spiritus in Saxia	xi
Subura uia	xii
Subura regio	ibidem
Septimontium	xviii
Saturnius mons	ibidem
Saturnia Vrbs	ibidem
saxum Tarpicum	ibidem
Sacella tria, Iouis, Iunonis & Mi/ neruæ	ibidem
Simulachrum fidei	
simulachrum Iouis Imp.	xviii
simulachra infantium conditorum Vrbs	ibidem
Salinæ Capitolinæ	ibidem
simulachra flu. Nili, & Tigris	xxi
simulachrum Nemesis, quæ & Rha/ nusia dicta est	xx

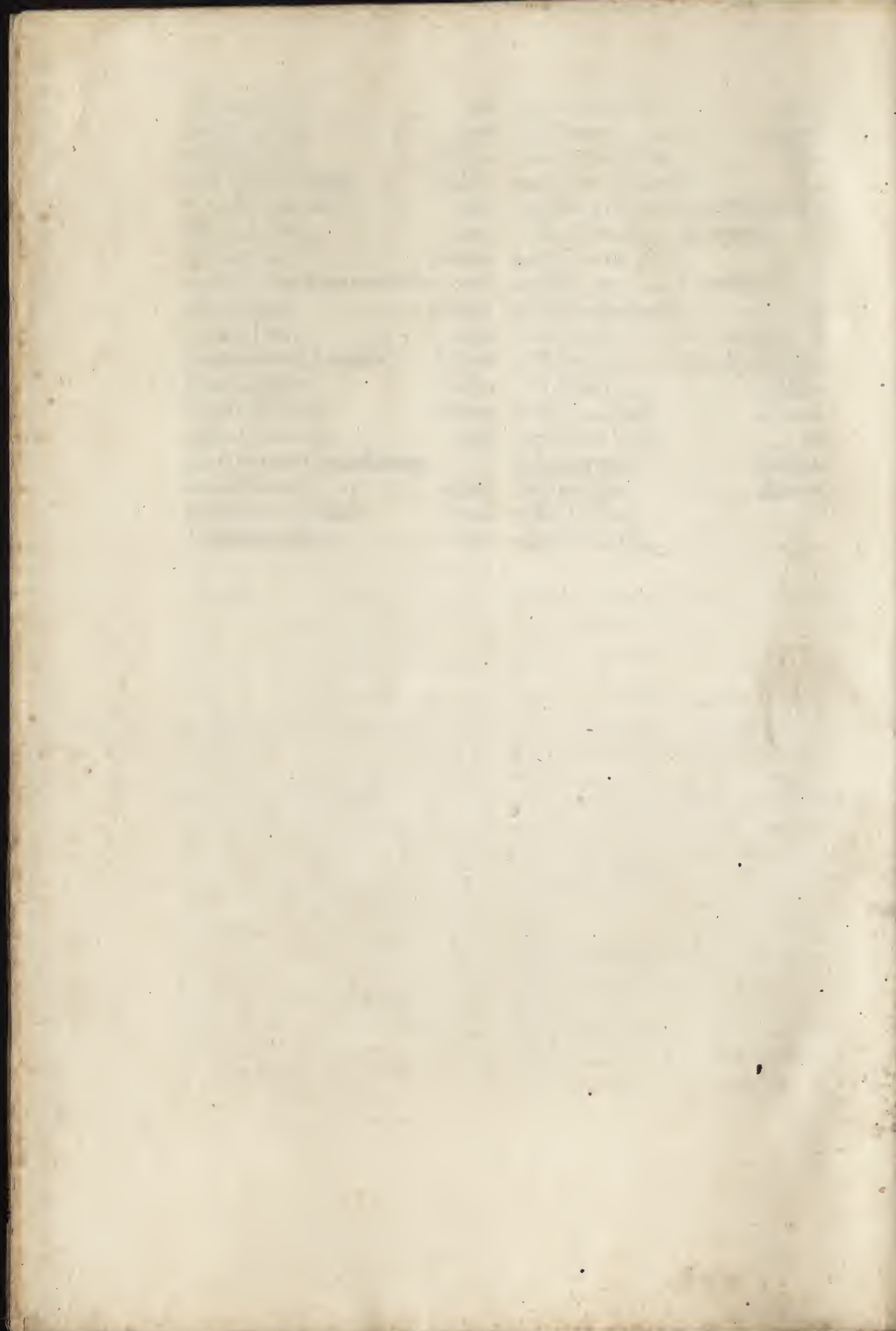
facellum deæ uiriplacæ	xxiiii	simulacrum primum Romæ Cereri	
spelunca Caci iuxta portam trigesimam Tiberi incumbens	xxv	positum	lv
scalæ Caci	ibidem	statua equestris. M. Tremelli	lxxv
scalæ Gemoniæ iuxta templum Iunonis reginæ	ibidem	statua ænea. M. Nani i foro	ibidē
ospitiæ Iunonis cōmune templum Romanis, & Latinis	xxvi	statua Mutii, & Clœlię uirg.	ibidē
facellum deæ Murcia, quæ & Murcia dicitur	ibidem	statua Neuii poetæ	ibidem
facellum, quod Sancta sanctorum nunc dicitur	xxviii	statuæ tres in monumento Scipionum	ibidem
facellum ad præsepe	xxx	statua Ennii poetæ	ibidem
sepulchrum Ioanis Patricii	ibidē	simulacrum Iunii Bruti	ibidem
sepulchrū Sixti. IIII. æneū	xxxvi	statua Aemilii pueri bullata & prætextata	ibidem
sepulchrum Innocētii VIII.	ibidē	statua. L. Scipionis clamydata, & crepidata	ibidem
sepulchrū Numæ regis	xxxvii	statua pedestris sylle	ibidem
S. Mariæ ad fontes olei	ibidem	statuæ. IIII. legatororū Lartii Tolunni in rostris	ibidem
simulacra Sirpea	xxxix	signum concordia	ibidem
sepulchrum Hadriani Imp.	xxxx	statua. Q. Claudię	ibidem
signum Vertunni	xxxix	simulacrum Augusti	ibidem
sacra uestæ	I	simulacrum. L. Septimii	ibidē
sacra panos, & eius ara	liii	statuæ Colosse Alex. Scueri	ibidē
simulacra ærea Lupæ, & infantium conditorum Urbis	liii	simulacrum boni euentus	
scalæ Annulariæ	ibidem	senatulum aureum	lxxvii
spolia Horatorum	ibidē	senatulum extra portā Capenam, ad templum Martis	ibidem
statua Coruini	liiii	senatulū iuxta eadē Bellonę	ibidem
signum Castoris, & Pollucis	liiii	senatulum matronarum in monte Quirinali.	ibidem
sinus Tiberinus	lv		
facellū Herculis in foto Boario	lv	¶ Templum Veneris Erycinę	v
simulacra spoliōrū Hebræorū	lix	templum sanctę Agnetis	v
facellum diuæ Helenæ	ibidem	templū Bacchi Phæricum	vi
septa trigaria	lxvii	templum Nenię	vi
statua. M. Aurelii Ant.	lxxiii	taurina porta a capite Tauri dicta	vi
statua equestris Domitiani	ibidē	templum Quietis	vii
statua equestris Constantini	lv	templum Honoris	vii
statua equestris. Q. Marcii	lv		

trigeminorum, & Curiatorum fe- pulchra	viii.	templum Mineruæ	xxvii.
templū Martis extra muraneū	viii.	templum, nunc sancti Stephani, in Cælio mōte, quod olim Fauni Ca- pripedis fuit.	xxviii.
templum matris deum	x.	templum Claudij Cæs.	xxvii.
tarpeius mōs deorū domiciliū	xvi.	tabula Aenea in Basilica Latera- nensi	xxviii.
tarpeia uirgo	xvi.	templum. IIII. Coronatorū	xxviii.
templum Concordiæ	xviii.	templum. S. Martini, & Siluestri in montibus	xxviii.
templum monetæ	xviii.	Thermæ Traiani Imp.	xxix.
templum Iouis op. max.	xviii.	templum sanctæ Praxedis	xxix.
templum Iouis Victoris	xix.	templum sancti Antonii	xxx.
templum Iouis dedicatio	xix.	tēplū sancti Viti in Marcello	xxx.
terminus, & Iuuenta	xix.	trophæa C. Marii.	xxx.
terminalia festa	xix.	templum sanctæ Babianæ	xxx.
templi Iouis tonantis	xix.	thermæ Gordiani	xxx.
templum Iouis custodis	xix.	templum sanctæ Potentianæ	xxx.
templum Veiovis	xix.	templum sancti Vitalis	xxx.
templum Mentis	xx.	templum Fortunæ publicæ	xxxii.
templum Iouis in uertice Capitoli- ni collis	xx.	templum Quirini	ibidem
trophæa quid?	xx.	turris Comitum	ibidem
Trium uerborum titulus	xx.	turris militiarum	ibidem
templi Quirini fundamēta	xx.	templum sanctæ Agathæ	ibidem
templum Augusti	xxii.	turris Mesa	ibidem
templum Iouis Statoris	xxiii.	templum Solis ab Aureliano Imp. conditum	ibidem
templum Iouis a Troianis conse- cratum	xxiiii.	templū Clatræ, & Apollinis	ibidē
templum sanctæ Sabinæ	xxv.	templum sanctæ Susannæ	xxxiii.
templum sancti Alexii	xxv.	tēplū Quirini semp clausum	ibidē
tēplū sanctæ Mariæ Auētinae	xxv.	templum Serapis	ibidem
templum bonæ Deæ	xxv.	templum Dii fidij	xxxiiii.
templum sanctæ Priscæ	xxv.	tēplū fortunæ primigeniæ	ibidē
templum sanctæ Balbinæ	xxv.	tēplū domus Flauia, ubi Domitia- nus natus ē ad malū Punicū	ibidē
templum Iunonis reginæ	xxv.	Tyburti uilla	xxiiii.
templum Lunæ	xxvi.	templum sanctæ Trinitatis	xxxiiii.
templum libertatis	xxvi.	templum Apolluiis	ibidem
Tiberii Cæs. effigies	xxvii.	Tul. Martialis horti i ianiculo	xxxvii.
templum Vertūni	xxvii.		
templum sanctæ Mariæ in Dom- nica, siue Nauicella	xxvii.		

templum sancti Honofrii	xxxvii.	templa iuxta circum flaminium, de	
templū. S. Petri in mōte Aureo	ibidē	quibus dictum est	lxv
templū sancti Cryfogoni	ibidem	templum Isidis	lxvi
templum sanctæ Cæciliæ	ibidē	templum Concordiæ	lxvi
templum sancti Francisci	ibidē	templum Apollinis	lxvi
thermæ Aureliæ & Seueriæ	ibidē	templum Vestæ	lxvi
templum fortunæ uirilīs	ibidē	templum Iouis, Aesculapii & Fauni	
Tiberis flu. Etymologia	xxxviii	in insula Tiberina	
Tiberis ortus, & longitudo, & incre-		templum Neptūni iuxta Septa	
mentum	ibidem	templum Consi	
Tiberis, auctu semp religiosus	ibi.	templum Platonis	
thermarum ornamenta	xlv	C Valentia	ii
Tarquinius Priscus primus in Vr-		ualerius Soranus	ii
be Cloacas fecit	lxviii	urbis amplificatio	iii
templum Vestæ absoluta forma in		urbis magnitudo	iii
modum pilæ	xlx	uia Xix	iii
templum Iani Aeneum, ter apud ue-		uia consulares	iii
res clausum, quod fuit in medio		uia strata	iii
foro Ro.	lv	uolupia Sacellum	iii
templum Veneris genitricis	liii	uia flaminia	v
tabernæ fori nouæ & ueteres	liiii	uia collatna	vi
tabernæ argentariæ	liiii	uia momentana	vi
lathomia	liiii	uiminalis porta unde?	vi
templum sanctæ Mariæ Gratiarum		uiuarium, quod nunc uiuariolum	
& templum Consolationis	liiii	dicitur	vi
templum sancti Hadriani in tribus		uia Tyburtina	vi
foris	liiii	uia Prænestina	vii
templum Matutæ, & fortunæ pro-		uia Labicana	vli
speræ a Seruio Tullio cōditum in		uia Latina	viii
foro Boario	lvi	uia Appia	ix
templū Iani a. C. Duillio uotum in		uia Ostiensis	ix
foro olitorio	lvii	uia Lata	xii
templum Pietatis	lvii	uia sacra	xii
templū Veneris & Cupidinis	lxiii	uia noua	xiii
tres aræ diis Samothracibus sacra i		uia triumphalis	xiii
circo max.	lxiiii.	uia uitelia	xiii
templum sanctæ katherinæ in ca-		uia recta	xiii
stro Aureo	lxv		

uiarum itinera	xiii	uaticanae aedes	xxxv
uicus iugarius	xviii	Vestaluxor	xxxvi
uictoriae arcis	ibidem	uicorum nomina	xlix
urbs a Gallis capta	ibidem	uestalium Epitaphia	l
Venus Cluacina	xxiii	uestales. III. antea, postea sex cle-	li
Venus Murcia	xxvi	tae, & hic numerus mansit	li
Vertunus	ibidem	uestalium supplicia	li
uicus Tuscus & eius ambitus	xxvii	uastalis matrima, & patrima	li
uicus Scauri	ibidem	uestalis adcepratio	li
uincula Petri	xxix	uestaliu prima dicta est maxima	li
uinculorum solennitas	ibidem	uestalium nomen, cum eligitur ama-	ibidem
uicus Cyprius	ibidem	ta dicitur	ibidem
uicus sceleratus	ibidem	uellia a uellendo	ibidem
uallis Quirinalis	xxxi	umbilicus Urbis	lv
uia & domus Corneliorum		uelatura quid	ibidem
ucus Mamurii	xxxiii	uilla publica	ibidem
uestalium funeratio	xxxiiii	uilla Tyburti	
Vaticanus deus	xxxv	uilla Hadriani.	

E condita Vrbe, & eius uocabulo uaria est inter scri-
 ptores opinio, uetus enim, & constans fama est, aliis
 pratermissis, Romulū Marte, siluiāq; uestali genitū,
 Romam terrarum caput condidisse, auctor diligentis-
 simus. M. Varro. Imaginem Urbis, magis q̄ Urbem
 fecerat, quia incolæ deerant, cæterum ne res tāta in ar-
 tum conuocetur, ab Ilia puerperio altius exordiū repetendū est. Siue illa
 Genii, seu mortali forsan cōpressu pragnās facta est. Et quia locus Marti
 dicatus erat, a Marte compressa, unoq; partu ædidit infantes, quibus ru-
 ma, idest, māma Lupæ nomen fecit. Alter Romus, alter Remus appella-
 tus est. Iubete Amulio, qui tūc rerū potiebatur, Ilia mater in Aniene sub-
 mersa est. seu iuxta legem, in terra/uiuā defossa, infantes uero, in Tiberi,
 longius ab Alba expoliti, nō potuerunt extinguī, quibus interim Lupa,
 (mirum) paulo ante fœta, ac relictis catulis, uagritum secuta, uelut nutrix
 ubera admouebat. Ouidius libro. iiii. fastorum: Hæc ubi cognouit cōtem-
 ptor Amulius æqui, nam raptor fratris uictor habebat opes. Amne iubet
 mergi geminos, scelus unda refugit, In sicca pueri destituunt humo. forte
 accidit, ut Faustulus regii pecoris magister iter illac haberet, illos cū con-
 spexisset sugere ubera Lupæ, fugata clamoribus fera, stuporis plenus, ac-
 ceptos in Alucolo, Larētia uxori educādos dedit. Numitor tūc a fratre
 Amulio regno pulsus, in agro suo uixit. Pueri cū adoleuissēt, & in notitiā
 aui iā puenissent, collecta pastorū manu, interfectoq; apud Albā Amulio,
 Numitorem in regnū Albanū restituerūt. Ouid. eodē libro: Marcia ter de-
 nos proles adoleuerat annos. Et suberat flauæ iā noua barba comæ, Ut
 genus audierāt, animos pater æditus auget, Et pudet in paruis nomē ha-
 bere casis, Romuleoq; cadit traiectus Amulius ense, Regnaq; materno re-
 stituunt auo. Quibus postea cū optionē faceret de deducēda colonia, Pla-
 cuit eam primū in palatio condi, eo q̄ ibi Romulus seruatus, nutritusq;
 esset, iis auus dedit pecunias, arma, seruos, onerariaq; iumēta, quæq; Vr-
 bi cōdēdæ usu uenirēt. Ad tria hominū millia ex alba, quæ tūc erat caput
 Latii in Coloniā adscripta: Quicunq; palatiū Saturniā ue incolebāt, præ-
 senti multitudini adiūguntur diuisis inter se copiis, cōfestim quicquid ho-
 minū fuit in duas abiit factiones. Sed dū de imponēdo nomine cōtentio
 orta foret, persuasit Numitor, ut qui meliores aues uidisset, imperaret.
 Remus primus uiderat aues sex in Auētino, Romulus. xii. in palatio. Na-

Roma terra
rum caput

Faustulus
regii peco-
ris magister
Larētia fau-
stuli vxor.

ANTIQUITATVM

Raptus sabina.

Gabii.

Remus a Cele
re rastro interfe
ctus.

pulos eadē die hostes, deinde ciues habuerit. Sed cum vxores nec ipse, nec sui haberent, finitimōs ad spectacula ludorum p̄ legatos inuitauit, ac virgines rapuit/anno ab vrbe condita. iiii. Erat enim vir apprime eruditus, Nam pueri gabios delati/ litteras, aliaq; didicisse dicunt /vt ingenuos decebat pueros. Postq̄ adoleuit ætas: Romulus superior fuit cōsilio / & prudentia/extinctoq; fratre Remo / quē non magis iubente ipso Romulo q̄ cōsentiēte Celer rastro intermit, & ad tegendū scelus /in Hetruriā exulatū missus est, res ad vnū redacta ē. Romulus cū vrbē mœnibus struxisset, legibus eā stabilire decreuit, verū reputans aīo ciuium concordia/ pro mœnibus esse vrbibus, qua sublata, nulla diu ciuitas stare possit. Incōptam, & agrestem multitudinē/certis velut legibus ciuilē in modū cōposuit. Adērāt ad tria milia peditum/supra hos Equites trecenti. Quibus ad concionem vocatis/in hunc modum eos affatus dicitur.

Romuli contio ad milites.

¶ Nouā quidem formā, expressamq; vrbis speciē cernitis viri fortissimi, & quā vestrę manus/ fossa & vallo valide munitā reddiderunt, sed maiore adhuc p̄sidio opus est/concordia/& cōsensu, quāuis pauci/& inermes facile locū hunc tuebimur, plura quoq; in eandē tententiā addidit. Eosq; ita ad bene beateq; viuendū exhortatus/decreta quędā velut leges vrbī per id tempus satis idoneas, atq; vtilis huiusmodi tulit. videlicet.

Decreta uelut
Leges a Romu
lo latę

¶ Nequid inaugurato faciunto. ¶ Patres sacra, magistratusq; soli peragunto, ineuntoq;. ¶ Plebēi agros colunto. ¶ Sacrorum oīum sub regibus potestas esto. ¶ Sacra p̄res custodiūto. ¶ Populus magistratus creāto. ¶ Leges discunto. ¶ Bella decernunto. ¶ Deorū fabulas ne credūto. ¶ Deos peregrinos, p̄ter Faunū ne colunto. ¶ Nocturnas in tēplo vigiliis ne habento. ¶ Parricidas oēs capite puniūto. ¶ Ne quis p̄sentibus foeminis obscæna verba facito. ¶ Quisq; demissam ad talos togā in vrbe labeto. ¶ Monstrosos partus quisq; sine fraude cedunto. Ne qs nisi per portas vrbem ingreditor, neue egreditor. Mœnia sacrosancta sunt. Mulier viro legitime cōiuncta fortunarū & sacrorū socia illi esto. Domusq; vt ille dñs, ita hęc dña. Filia vt patri, ita defuncto viro hęres esto. Adulterii conuictam vir, & cognati (vt volent) necanto. Si. vinum biberit domi, vt adulterā puniunto. Parentū liberos omne ius esto relegādi/ vendēdi/occidēdi. Mitigauit non parū austerū carmen Numa pompilius, ipseq; ex bono & æquo quasdā tulit leges satis idoneas, & salubres: post eū reges alii/ sed p̄cipue Seruius tullius, deinde latę leges. xii. tabularū/ & in foro affixę. His itaq; legibus stabilita vrbis/ bonis artibus diu floruit/ p̄x;

Leges. xii. Ta/
bularum.

sertim iustitia/& clementia, atq; erga subditos fide. Quapropter in eâ re/rû magnitudinē euasit, vt pleriq; populi sine vi aliqua armorum se se/ac sua sponte Romanis subiicerent. His enim artibus victores semper/ atq; fortissimi/ diis fauentibus extiterunt. Et quia libertati Ciuitas, & iustitiæ studuit/ex concursu omnium gētiū in dies amplior, populosiorq; euasit, ex vno orbe facta ē vna æterna vrbs/ regia terrarū, & mūdi vniuersi caput

De mœnibus/ambitu, & pomerio antiquæ vrbs.

ANTIQUA vrbs palatium/& Capitolium, Tullus hostilius postea addidit celiū montem. Ancus martius Auentinū. Tarqnius priscus urbē cixit saxo quadrato ad amufim. Seruius Tullius addidit Exquilias/ Viminalē, & Quirinalem colles. Vnde siq; postea altitudinē tectorum addat, nullius vrbs altitudinē in toto orbe potuisse cōparari scribit Plini^o. Mœnia antiquæ vrbs ex qdrato lapide, post incensam a Gallis cōsumata tradit Lilius. Quæ sæpius euerfa & incensa, sæpiusq; instaurata, nunq; priorem circuitū, ac veterem ambitū adepta sunt. Quæ postea a diuersis principibus restituta semp contractiorē, mutato Pomerio habuere ambitum/p collium supercilia, & æditiora locorū cōpendia. Nam bona ex parte Arcadius, & Honorius Impe. restituerūt vt apparet extrinsecus supra portā Portuensē vetus in marmore Inscriptio huiusmodi.

Antiqua urbs

Vrbis amplifi-
catio.

Mœnia antiquæ
urbis ex qua/
drato saxo.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRIN-
CIPIBVS ARCADIO. ET HONORIO VICTORI-
BVS ET TRIUMPHATORIBVS SEMPER AVGG.
OB INSTAVRATOS MVROS ET TVRRES E-
GESTIS IMMENSIS RVDERIB. ET SVBGESTI-
ONIB. V. C. ET ILLVSTRIS MILITIS ET MA-
GISTRI VTRIVSQ. MILITIAE AD PFRPETV-
ITATEM NOMINIS EOR. SIMVLACHRA RE-
STITVIT. artato ambitu/mutato pomerio, & qbusdā portis, ad vr-
bis cōmoditatē. Restituere deinde sūmi Ro. pōt. Hadrianus prim^o,
& Leo. iiii. Qui ē in ipsis mœnibus. xv. turres & propugnacula neccessa-
ria erexit. Extat adhuc eius opus sub ianiculo/in ripa Tyberis/iuxta por-
tam Portuensē Turris/ea parte/qua naues naualia ingrediunt. Similis
erat altera e regione sub Auentino / Quas in naualiū faucibus excitauit,
ne barbaris ad rapinā vrbs (sicut ante) pateret accessus. Sunt qui tradant
mœnia antiquæ vrbs habuisse. DCxxxiiii. turres, cū ppugnaculis sine
numero. Hodie vero. ccclxvi. Ambitum autem priscæ vrbs fuisse olim
xx. millibus pass. scribit Plinius. Sed postea Aurelianus cæs. ampliavit

Arcadius et ho-
norius imper.

Hadrianus pri-
mus.
Leo quartus.

Porta portuēsis

Aurelianus ip.

ANTIQUITATVM

Ambitus urbis
l. mill. passus.

Ocriculum.

Constantinus
Princeps.

T. Tatius.

Ancus martius

Seruius tullius

agger tarquinii
sex stad.

pomeriū quid?

vsq; ad l. mil. pass. teste Flauio vopisco, qui scribit muros vrbis sic ampliat, vt. l. milia murorū eius ambitus teneant. Quod sane verisimile non vadeſ, nisi ex iuris consulti sententia iudicabit. Qui Romā, aliam ab vrbe facit Suburbana quoq; cōprehendere. Plinius vero ex Augusti traditionibus scribit, vrbis circuitū fuisse suo tēpore .xx. mil. pass. & sic videſ designare totū corpus vrbis, & Flavius vopiscus circuitū Romæ. Nā ab Ocricoli pōte vsq; ad mœnia vrbis via plena erat ædificiis. Itaq; peregrini nōnulli tū se vrbem ingredi putabant, vt accidit Constantino principi. Qui cū Romā venit, vbi nam esset interrogauit romanū forū, cum plus dimidio itineris ab vrbe distaret, & cū portas ingredi videret, morte anserū submisit caput homo parvæ stature, nō sine circūstantium irrisione vt scribit Marcellin⁹. Habitabaturq; vrbs olī p vtrāq; ripā tybris vsq; ad mare. Aristides in ea orōne quam scribit de vrbe Ro. Ita inquit. Descendit hæc vsq; ad mare vbi cōe hoīum Emporiū / cōisq; omnium, quæ terra pueniunt / dispensatio. Quacūq; in parte eius vrbis constiterit quis, nihil prohibet quo minus sit pariter & in medio. Quicquid nunc Italia restat cōpletum iri vniuersam mihi videſ / vnaq; futura vrbs ppetua in Ioniū mare protensa. Nero princeps mœnia vrbis pmouere / atq; inde fossa mare veteri vrbi statuit inducere. Romā inquit Strabo nō delectu, sed necessitate conditā esse. Prisci nāq; Capitolium, & Palatium, collēq; Quirinalem sic munere muris / vt veniētibus aliūde externis / facilis esset ascensu, adeo vt. T. Tatius primo aduentās incursu locorū politus, cū captarum virginū vlciscireſ iniuriā, Ancus martius Celium / & Auentinū, & iacentē inter hos campū assumens / inuicem disiungēs, & ab aliis ante muro cinctis ædificiis, urgente necessitate prioribus copulauit, totū ēt explere circuitū non valuit, quem quidē locorum defectū Serui⁹ redarguit, nā ipse supplēuit / & adiecto exquilio colle / & viminali. Ea vero loca aduenientibus hostibus facile capi poterāt. Quo circa profundiore exterius ducta fossa, & accepto solo, stadiis sex aggerē porrexerunt perfosso interiore supcilio, murum cū turribus a Collina porta vsq; ad exquilinam imposuerunt, in medio autem aggere tertia est porta eiusdē nominis, cum colle Viminali.

De Pomerio Vrbis.

POMERIVM dictum est quasi post mœnium, atq; id appellat spatium / quod est proximū mœnibus / tā intrinsecus, q̄ extrinsecus / ac locus certis regionibus terminatus, quē neq; arare, neq; habitare fas erat, p totius vrbis ambitū. Produxit Seruius Tullius, & intactus mansit vsq; ad

L. Syllam, proclit & ipse pomeriū, atq; id quidem plurimū quicūq; fecerāt/ambitione magis q̄ necessitate fecerunt. Idem fecit Cæsar dictator, deinde Augustus/postea Claudius, vt his: q̄ imperium prulerūt / et terminos, vrbis p̄pagare liceret, vt accidit longo post tēpore Aureliano. Cuius rei testimonium apparet in lapide Tyburtino nuperrime exuto apud cloacā sanctæ Lucie cum inscriptione. POMERIVM. TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CÆS. AVG. GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. IX. IMP. XVI COS. III. CENSOR. PP. AVCTIS POPVLI RO. FINIB. POMERIVM AMPLIAUIT TERMINAUIT Q̄. De portis ac viis vrbis & earum appendicibus. VRBEM tris portas habentē Romulus reliquit (& vt plurimis placet) quatuor/ teste Plinio. Mœnia eius collegere ambitu impatoribus Censoribusq; Vespasianis. M. P. xiiii. M. C. cōplexa mōtes, vii. ipsa diuidit̄ in regiones. xiiii. Cōpita singularū. c. lxxv. Eiusdem spatii mensura currente a capite fori. ro. statuto ad singulas portas quę sunt hodie inq̄ numero. xxxiiii. efficit passuū per directū. xxx. M. D. vlxv. ad extrema vero tectorū cū castris pretoriis ab eodē miliario p̄vicos oīum viarū mensura colligit paulo amplius. lxx. mil. pass. Quod siq; altitudinē tectorū addat, dignā profecto extimationem cōcipiat, fateaturq; nulli⁹ vrbis magnitudinē in toto orbe potuisse ei cōparari. Claudis enim ab oriente agere Tarquii supbi: inter prima/operē mirabili, nāq; eam muris æquavit: q̄ maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat excelsis muris, aut abruptis mōtibus, nisi q̄ expatiantia tecta multas addidit vrbes. In prima regione Saturnina, vbi nūc Roma ē, Antipolis qd̄ nūc Ianiculū in pte Romę est. Portę apud veteres. xx. vt vulgatiō fama hēt. Totidē p̄pe hodie numerant̄ in toto vrbis ambitu, cū his quę sunt circa Ianiculū/ & vaticanū/ q̄s mō plures, mō pauciores p̄ murorū ambitu extructas facile est deprehēdi. Quarū vetustiores ex q̄drato lapide adhuc extāt, ex antiq̄ structura/ nā mœnia prisca vrbis ex q̄drato lapide erant, vt scribit Liuius. Paucęq; admodū nunc retinent prisca noīa, & oēs habebāt suas vias, vt tradit Liuius. Quę erāt. xix. Quarum aliquę cōcipiebant̄ intra portas vt flaminia, aut in ip̄o limine, aut Appia/ aut p̄cul ab vrbe vt valeria. Earū quedā erant cōsulares/ vt Aurelia, quędā Cēsorinæ vt Appia quędā pretoriæ, quę tā vero triūphales/ vt postea dicef. De qb⁹ ita Strabo cernere licet inq̄ stratam in agro vias, Excisus ad hæc collibus, aggeratis vallibus/ vnde nauigiorū onera plaustris exciperent. G. Gracchus

Porta prisca
urbis.

Regiones Vr/
bis. xiiii.

cōpita regionū

Portæ. xxxiiii.

castra pratoria

Vrbis magni/
tudo.

Agger tarquii

Saturnia.
Antipolis.

Portæ. xx. apud
veteres.

Omnis porta
habebat suā viā
Viā. xix.

Via cōsulares
uel pratoria,
uel cataria.
Via stratæ.
C. Grachus.

ANTIQUITATVM

certis regionibus vias teste Plutarcho direxit/et eas passim lapide strauit, prim harenę muniuit aggeribus/iniqua adequās, & quātū valles torrentesq; abrūpebant, pōtibus equali altitudine cōiungens. Dimēso præterea viarū spatio singulis miliaris colūnas lapideas spatii signa præferētes cōstituit. Lapidescq; parū inter se distantes ex vtraq; viarum parte disposuit/ vt ex illis facile, & sine saltu ī equos esset ascēsus. De portis Romuli. ¶ Porrarū vero quas Romulus reliq̄. Hæc sunt noīa Mugonia, pādana, Carmēnalis. Mugonia a mugitu bouū/vel q; p eā boues mitterentur, appellata. Eadē & Trigonia a tribus angulis ad radices palatii sita, iuxta forū, & sicū ruminale. Primā hanc habuit vrbs ab Romulo ædificatam. Ouidius lib. iii. de tristibus. Inde petēs dextrā porta est ait ista palati Hic sator, hic primū condita Roma loco est. ¶ Pandana vero dicta, q; ad res/que in vrbē ferebant panderetur, quæ in asylū tendebat / quod augēdæ vrbis grā criminoforū refugiū instituerat. Eadē libera & romanula vocata est/ab Roma, q; haberet gradus ī naualia ad Volupię sacellū iuxta errariū, vt scribit Varro/quā oñdit Saturniæ vrbis nō romę fuisse. Eāq; Pōpilius instituisse dicit, vt tradit Pīso in annalibus. Duæ ex his/Roma aucta/sine forma, & vsu aliquādiu nomen retinuerunt. De porta Carmentali. ¶ Carmentalis porta a Carmēta Euandri matre/quæ ibi hītauit dicta est. Vir. Et carmetalē romano noīe portam. Ea fuit in faucibus Capitolii versus Tyberim/cui capitoliū maxime ex directo incūbebat/vt scribit Plutarchus in Camillo. Quæ postea scelerata dicta est/q; p eā sex/& trecenti Fabii cū clientibus qnq; milib⁹ egressi/ad amnē Cremeram oēs interfecti. De q̄bus ita Festus, Religioni est inq̄t Quibusdā porta Carmētali egredi, & in æde Iani quę est extra portā Senatū haberi/q; ea egressi sex/& trecenti Fabii/apud Cremerā oēs interfecti sunt, cū ī æde Iani. S. C. factū esset, vt p̄ficiscerent. Oui. li. ii. Fa. Vna dies fabios ad bellū miserat oēs/Ad bellū missos abstulit vna dies, Carmētis portæ dextro ē via p̄xiā Iano, Ire p̄ hāc noli q̄sq; es, omē hēt. Illa fama refert fabios exisse trecētos, Porta vacat culpa, sed tñ omē hēt. Lii. Prætereuntibus inquit Capitoliū, arcēq; & alia tēpla/qcqd deorū oculis, qcqd aīo occurrit precantur / vt illud agmen faustum, atq; fœlix mittant/Sospites breui in patriam ad parentes restituāt. Incassum missæ preces/infœlici via dextro iano/porta Carmentali/profēct ad Cremerā flu. peruenerunt. Templum autem iani tunc vt scribit. P. victor erat vbi nunc est Theatrū Marcelli ad dexterā euntibus e porta Carmentali ad pontem sublicū qui tunc erat solus in Tyberi/per quē Fabii p̄fecti sunt.

Colūnæ lapi/
deæ spatii sig/
na preferentes cō/
stituit.

Pandana,

Volupiæ sacel/
lū

Porta carmen/
talis ad radices
Capitolii.

Porta scelerata
ccc. vi. Fabii.

ædes Iani ex/
tra portā carm.

Portæ vero vrbs/quæ hodie sunt in vsu, præter eas/quæ sunt vltra Tyberim/hæ sunt præcipuæ. Flumentana. Collatina. Collina. Viminalis. Tyburtina. Nevia. Cœlimontana. Latina. Appia. & Trigemina / quarum Etymologiã ponit Fæstus. Viæ aut̃ harum portarum: Flaminia, Collatina. Salaria. Nomentana. Tyburtina. Prænestina. Lauicana. Campana. Latina. Appia. Ostiensis. Ad singulasq; olim portas vbi celebres erant viæ, præparatæ erant rhedæ, quas indigentes constituto pretio/conducebant. Sunt & aliæ portæ, & aliæ viæ de quibus in consequentibus dicitur.

De porta nunc Populi & via Flamminia.

PORTA/quæ nunc populi dicitur, Flumentana apud veteres vocabatur, quæ Tybris nonnunquam eam influeret/ teste Pompeo. Eadem & flaminia dicta / ut scribit Plutarchus, cum inquit. Hæc mandata cum dedisset, itepesta nocte/porta Flaminia egressus/in castra ad Manlium contendit. Est aut̃ porta omnium hodie frequentissima, in via Flaminia sita/ad radices collis hortulorum, iuxta sepulchrum Neronis, & templum sanctæ Mariæ de populo, Liuius in datione Manlii Capitolini sic inquit, Prædicta die in Petilinum lucum, extra portam Flumentanam, vnde conspectus in Capitolium non est/ Cœcilius populi indictum/& alibi Flumentanam inquit portam de cœlo tactam. Quæ formam habet arcus, magis quam portæ, & erat olim extra pomerium in æditiore loco/vt scribit Procopius/& mutato loco dicta est porta populi. Nam ea moenia vbi sita nunc est / multo tempore post a Belissario condita fuisse dicuntur/vsq; ad Tyberim. ¶ Via aut̃/quæ per hanc portam egreditur / dicitur Flaminia, quæ. C. Flaminius. M. Lepidi in consulatione collega stravit per Tusciam/ Ariminum vsq;, vt tradit Strabo. Suetonius est in Augusto sic inquit. Quo facilius vndique vrbs adiretur, desumpta sibi Flaminia via Arimino tenus munienda, reliquas triumphalibus viris / ex manuali pecunia sternendas curauit. Inchoabat olim via Flaminia/iuxta septa vnde/& via lata versus Capitolium.

De porta nunc Pinciana / & via Collatina.

ALTERA/quæ sequitur porta in proximo colle sita Pinciana nunc dicta/ antiquato priore nomine/nam antea Collatina dicebatur. Pinciana vero/a proximo palatio Pincii senatoris/cuius marmora/cum domum demoliret Theodoricus Rex Ostrogothorum Rauennam misit/ vt scribit Cassiodorus in epistolis. Collatina vero quæ ad oppidum Sabinorum Collatiam mitteret/Tarquini collatini, & Lucretiæ vxoris quondam sedem/de qua Liuius Collatia inquit / & quicquid circa illam agri erat Sabinis ademptum est. Dicta autem ab opibus illuc collatis/ex finitimis locis.

Portæ nunc ut
bis numero p/
pe.xx.

Portarum viæ.

Porta Flumentana unde.

Collis hortulorum.
Sepulchrum Neronis.
Lucus Petilinus.

Belisarius prius const.
Via Flaminia.

Principium viæ
Flaminiæ.

Porta pinciana

Theodoricus rex.

Collatina port.

Collatia Sabinorum oppidum

ANTIQUITATVM

Via collatiua

¶ Via quę ab hac porta auspicaſ / dīr ēt collatina. Quę paulo extra portā iungit Salarię nunc, olim plixior erat ubi aqua uirgo / ut ſcribit frontinus, concipiebatur. Cuius adhuc cernitur per ſpiracula profundiffimus aqueductus Perquem Gothi clam ingredientes ſubter pincianam portam, facile urbē cepiffent, niſi detecti fuiſſent, author procopius.

Aqua uirgo

De porta, & via Salaria.

Collina unde
Quirini Sacellum.

¶ Quę nunc dīr porta ſalaria, apđ veteres dicebaſ Collina hęc fuit ultia porta antiq̄ urbis, dictaq; eſt, vel a colle Quirinali, vel a varietate collis. Dicebaſ & quirinalis, a quirini ſacello. Et agonalis ab agonio colle, & Agonalis ab agonalibus ludis, qui olim extra hanc portā fiebāt, quotiēs circus flāminius tiberinis vndis reſtagnabat liuius Nā ita iqt reſtagnauit tiberis, vt ludi appolliares inūdato circo / extra portā collinā ad ædē Erytinę veneris pati ſint extāt ad huc veſtigia paulo extra portā hui⁹ ædis meminit Ouidius in faſt.

Agonales ludi

Ludi appolliares.

Templum ueneris erycinę.

Templa frequentari collinę proxima portę

• Nunc decet, a ſiculo nomina rege tenet

Vtq; ſyracoſias Arethuſidas abtulit armis

Cladius, & bello te quoq; cepit Eryx.

Puellarū oblatio et matronarum.

Huic tēplo iſignis adiacebat porticus, vt ſcribit Strabo, cui qđ deę uirgīes olim puas imaginūculas quas i delitiis hnt offerebāt. Perſius Nēpe hoc, q; veneri donatę a uirgīe pupę. Ad quā ēt matronę uirilis mēbri figurā diuinis pcolētes honoribus, magna ſacrorū pōpa pferebāt. Vbi fuit ēt Simulacrū ueneris uerticordię q; hoīes ab effuſa libidine auerteret, ei⁹ tēpli meminit Oui .li. iiii. faſt. Extra eādē portā fuit ēt tēplū honoris, vt ſcribit Cicero. ii. de legib⁹ cū iqt noſtis extra portā collinā tēplū honoris, & arā. Itē de nā deorū uides honoris tēplū a Marcello renouatū, qđ multis ānis erat bello liguſtico a. Q. Maxio dedicatū, Quod reſtituēti veſpaſiō Cor. Pinus, & Attius priſcus pinxerūt, vt ſcribit Pli. i eo ambitu tres fortūas fuiſſe aiūt de quarū noībus ambigit. Per eādē portā memorāt gallos Sēonas igreſſos, q; urbē diripuerūt. Extra eādē portā tertio miliario apđ anienē Hānibal dux pœnus caſtra poſuit, vbi ſtatuus poſitis ipē a porta collia vſq; ad Herculis tēplū pgreſſus ē urbē expugnat⁹ qđ tēplū diu fuiſſe extra collinā pleriq; autumāt. vñ ter i brib⁹ atq; gradie repulſus obſidionē ſoluit. Urbēq; ipſā anteq̄ capet / militibus diuiſerat, i hui⁹ rei mēoriā ſcribit pli. Hānibal ēt ſtatue tribus locis viſunt i ea urbe, itra cui⁹ muros ſolus haſtā emiſit. Intra eādē portā adextris erat cāpus ſceleratus, vbi veſtales i ſtupro dephęſę uiuę terra iſodiebant, vt poſtea diceſ.

Simulacrū ueneris uerticordię.

Templum honoris.

Hannibal dux pœnus.

Herculis templum

Hannibalis ſtatua.

Campus ſceleratus.

LIBRO .I.

¶ Via huius portę uocat' salaria, q̄ per cā Sabini salē deferebāt ut scribit festus. nā hęc uia in flabios ducit, p̄ quos ut inqt Strabo nō lōgā magnitudinis strata est, in quā ēt nomērana incidit apud Eretū Sabinorū uicū supra tiberim iacentē, ex eadē collina porta inchoās, Cor. Tacitus tertiū inqt agmē p̄ salaria collinæ portæ appropinquabat/ In salaria etiā uia ad .ii. lapidē nobili monumēto sepultus fuit Licinius Augusti Tonsor pre diues, de quo illud memoratum extat distichon.
Marmoreo Licinus tumulo iacer/At caro paruo;
Pompeius nullo credimus esse deos;

Salatia uia unde:

Eretū Sabinorum opa pidum.

Sepulchri Licini augusti tonsoris

De porta nunc. S. Agnetis, & uia nomentana

¶ Post collinā sequitur porta nūc. S. Agnetis a propinquo eius extra portā tēplo/q̄ apud ueteres dicebat' uiminalis auiminali colle, in cuius margie sita, uel a fano Iouis uimini. dicta est & figulensis a pximo extra ipsam portam loco: ubi figlinę ol. m/ sicut apud testaceū montē fiebāt/uocata est ēt nomērana ab oppido sabinorū nomēto quo mittit. Iuxta hęc portā fuit olim templū deę Nenię: sic dicte; q̄ cantu querulo funeribus præ esset.
¶ Ab hac porta auspicat' uia q̄ nūc dī Nomērana/que figulēsis ēt dcā est teste Liuiō: cū inqt Decēuiri nomērana/cui tūc figulēsi nomē fuit/ p̄fecta castra i mōte sacro locauerē. Strabo uero nomēranā uia a collina porta in choare scribit ubi ad .ii. ferme ab urbe lapidē in sub urbano uia ipsius nomētanę occurrit a sinistris tēplū. S. Agnetis iuxta qd' ad iactū lapidis surgit uetustissimū Bacchi tēplū sphaerica extructū forma / columnis circū quaq; p̄ gyrū geminatis/mediā tēpli testudinē substētantibus/ubi uermiculato opere, & ueteri pictura oia renidēt: ubi & ipsius dī gesta undiq; es figiata: sed tēporis diuturnitate iā caduca apparent. Quod tēplū Alexandri. pont. max. diuę Cōstātię uirgini ac magni Cōstātini Imp. filię dedit/ ut notatū est supra tēpli portā/ubi ēt porphyretico sepulchro/qd' illic uisitur: sepulta fuit. Hocāt sepulchrū Paulus. ii. uenetus in uaticanū: trāsferi iussit ubi cōdi se uolebat/ sed diuia quadā puidētia eo interi xtime cto/sepulchrū e medio itinere retractū in pristinū locū relatū est. Cōstantia enī Elephātię morbo ut aiunt/ precibus diuę Agnetis liberata: tēplū ac mōasteriū i eius honorē/ac titulū extruxit. ubi ipā regia uirgo/ cū multis aliis uirginibus sacro uelamie uelata i ppetua māsit uirginitate. Extat adhuc ibi adis. S. Agnetis subterrānea/ xneis porris/ ad quā multis gradibus descenditur. diuerso interius lapide satis conspicua. Ad quā de cælo demissus dicit' Annulus/ quo Christus Agnetē spōsam sibi sabarravit/ in cuius festo duo cādūissimi aoni offeruntur/ ex quorū lana Zonę texunt,

Viminalis porta uide Fanu Iouis uimini Figlinę iuxta portam

Tēplū Deę Nenię Via nomentana Mons sacer Templū. S. Agnetis Tēplū Bacchi ipancū

Duorū oblatio agnorū quia.

ANTIQUITATVM

quibus ro. noui pontifices in ito pontificatu exornantur. Ceteriq; et christiani orbis metropolitani episcopi ex antiquo more, serico ac bysso, multo pretiosius emptis decorantur.

De porta inter aggeres. & eius uia.

Porta inter aggeres ¶ Subit porta inter aggeres, paucis admodum nota, quoniam clausa & in nullo usu est. dicta q̄ inter aggeres Tarquini condita sit in campo uiminali, qui hodie ab incolis dicitur uiuarium / est aut̄ porta media inter portam. S. Agnetis & S. Laurentii in loco præcipiti sita / ubi extrinsecus a latere statim occurrit locus planus in star magnæ areæ quadrata forma parietibus circūseptus, & dicebatur / Castrum custodiæ. ubi tradunt fuisse olim in statione milites prætorianos Diocletiani Imp. procopius uero scribit e regione uiuarii forinsecus ueteres Romanos alterū breuem murum modico interuallo adiecisse, non ad tutelam, sed ad delitias, ut Leonnes eo loco, & alias bestias seruarent, unde & uiuarium is locus dictus. Qui hodie ab incolis uiuariolum dicitur ad differētiā maioris uiuarii.

Castrum custodiæ ¶ Intra hanc portā fuit olim satis munita, ac celebris uia, in qua erat Arcus triumph. Gordiani Imp. Quæ porta paucis antehac nota / quia non erat liber ad eā accessus. nūc aut̄ Clemētis. VII. munere, ab oībus uideri pōt, restituto antiquo pomœrio, patefcōq; itra, & extra mœnia p totū urbis ambitū puio / ac liberiori itinere / ad cōmoditatē defētionēq; ciuitatis.

Viuarium

diani Imp. Clemēs. vii. Antiquum pomœriū

De porta nunc. S. Laurentii. & uia tyburtina.

Porta exqui ¶ Sequitur porta nunc. S. Laurentii, siue tyburtina in aquæ ductu aqne martiæ cōdita, quam diuersam ponit Strabo ab Exquilina / cum inquit. In campo exquilino duæ portæ urbis. Altera exquilina, quæ clausa est, Altera Tyburtina. Quam Liuius præterit in obsidione porfenæ regis cū aliasquæ tunc erant in hoc ordine describat. Sed credendum est tyburtinam postea cōditam in arcu formæ / ubi nunc est, clausa Exquilina, quæ erat ī antiquo pomœrio. Tyburtina uero a Tybure dicta / eo q̄ illuc mittat, uel q̄ in tyburtina uia fuerit cōdita. Eadē etiā Taurina nuncupatur a capite tauri, quod in utroq; interioris fornici frontispicio cœlatum adhuc cernitur. dicitur & porta. S. Laurentii, ab eius templo extrinsecus, quod per hanc uiam aditur ab hac porta / ubi extant pedales litteræ interius & exterius supra fornitem.

Taurina a capite tauri

Via tyburtina. ¶ Via autem quæ per hanc portam egreditur dicitur. Tyburtina, q̄ tybur deducat / iuxta quam / ad primū ferme lapidē occurrit a dextris basilica. S. Laurentii extra muros in agro ueranio, a Constantino magno condita marmoreis ornāmētis tota interiorius decorata. Laqueatis / auratisq; tectis satis cōspicua, opere, & impensa. D. Oliuierii carafæ Cardinalis Ne

apol. nuperrime exornata, vbi sub maiore altari Corpora duorū præcipuorum martyrum Stephani: ac Laurétii marmoreo tumulo ferreis clatris vndiq; munito requiescunt.

C De porta olim exquilina & eius duabus viis.

C Inter hanc, & portā Neuiā, fuit olim porta Exqlina, cuius nullum extat hodie vestigiū, q̄ ēt Strabonis etate clausa erat, vt iam dixi/de qua liui^o lib. ii. ab V C. in obsidione porsenæ regis sic inqt. Itaq; Cos. Va-
lerius vt eliceret prædatores edicit suis postera die frequētes porta exq/
lina, quæ auersissima ab hoste erat educerent pecus/scituros id hostes ra-
tus/q; in obsidione: & fame seruitia infida transfugerēt. T. Herminiū
ad. ii. lapidem gabina via occultum obsidere iubet. Sp. largum cum ex-
pedita iuuētute ad portam collinam stare donec hostis prætereat. Inde
se obiicere hosti, ne sit ad flumen reditus. Cos. alter. L. Lucretius por-
ta neuiā cum aliquot manipulis militum egressus. Ipse Valerius Celi/
montana delectas cohortes educit, hiq; primi apparuere hosti. Hermi/
nius vbi tumultū sensit cōcurrit ex insidiis, & terga cēdit dextra leuaq;
hinc a porta collina: illinc a neuiā redditus clamor ita cesi in medio præ-
datores, neq; ad pugnā viribus pares: & ad fugā septis oībus viis/finisq;
ille tam effuse vagādi Etruscis fuit. Quæ portæ tūc erāt in antiquo po-
merio: quo postea mutato, mutatę sūt ēt portę retinētes tñ priora noīas

C Ab exquilina duæ olim anteq̄ clausa esset, egrediebantur viæ labi/
cana & prænestina teste Strabone cum inquit Porro in vnum cadit la/
bicana via a porta quidem exquilina, a qua & prænestina: a sinistra vero
hanc: & exquilinum campum omittas/ vltra centumviginti stadia per/
git/ tum autem & labico appropinquat, & hoc: & Tusculum relinquit.
In via labicana fuit Templum Quietis vt scribit liuius.

C De porta nunc maiore & via labicana & prænestina.

C Quę hodie vocatur porta maior/ siue. S. Crucis, apud veteres di/
cebatur Neuiā a propinquo nemore neuio, vtrum sic hæc illa antiqua.
nō constat certis argumentis: nisi ordine tantum quoniā sepe pomeriū
mutatū est. & q̄ nunc dicitur porta maior in aque ductu condita est, vt cu-
bitales litteræ ostendunt interius & exterius. sunt qui tradant hanc/ non
portam / sed triumphalem fuisse arcum/ vt signa apparent, postea vero
cepisse nomen: & vsum portæ/ cum additamentis claustrorū: ad præsi/
dium vrbis/ sicut in aliis antiquis portis. dicebatur hæc olim labicana
& prænestina, siue in eodem ambitu altera diuersa ab hac porta q̄ multū
a procopio celebratur in bello gothico.

Obsidio porte
næ regis
Consulū
edicta

Via prænestina
Via labicana

Campus exq/
linus
Templum
Quietis

Næuiæ portæ
etymologia

ANTIQUITATVM

Via labicana.
Via prænestina. ¶ Ab hac porta / duplex nunc egreditur via labicana, & prænestina sicut olim per exquilinam ante quæ clausa esset, vt superius dictum est. Concipitur enim via labicana supra colosseum, & inter celium & exquilias recto tramite huc producitur via vero prænestina, in capite Suburbæ iuxta. **S. Luciam** in silice progrediturque per arcum. **S. Viti** in macello deinde iuxta trophæa Marii & basilicam Caii & Luttii huc tandem ex directo protenditur. Quæ statim ambæ extra portam iterum dirimuntur. labicana a dextris iuxta formam aquæ claudie ad columnam oppidulum dirutum nunc tendens, prænestina vero a dextris gabios olim, deinde prænestem / vnde nomen habet / progreditur.

¶ De porta nunc. **S. Ioannis**, via campana.

S. Lucia in silice
Gabii
Porta asinaria ¶ In cliuo Cælii motus versus orientem brumale extat porta nunc. **S. Ioannis** a propinqua eius basilica, quæ apud veteres dicta est Cælimontana a Cælio mote / in cuius margine sita est. de qua Liuius sic scribit porta cælimontana fulmine icta, & murus circum multis in locis tactus / dicta est etiam porta asinaria a regno (vt aiunt) asinorum, quod est neapolitanum, quo mittitur. Vnde ex eo regno Romam venientibus obici per iocum solet per asinariam portam ingressis, Cælimontanam. Exquilinam, & Quirinalem / a collibus vrbis (vbi sitæ sunt) dictas constat.

Via latina ¶ Via vero quæ ab hac porta inchoat dicitur Campana, quæ in Campaniam ducit / quæ statim extra portam in duas dirimitur semitas post pauca vero stadia vtraque latinæ iungitur.

¶ De porta Metrodii & eius via.

Aqua mariana
Porta gabiusa
Gabii in via prænestina siti.
Lathomixæ ¶ Inter asinariam portam, & latinam in angulo moeniû sub celiolo mote occurrit porta Metrodii / a mensura / vt puto via / dicta, quæ nunc clausa est per quam ingrediuntur aquæ nunc Marianæ, quæ quidem portam tradunt gabianam, siue gabiusam olim fuisse vocatam, quæ in gabios latinorum tunc clarum oppidum mitteret / a Galacto, & Bio siculis fratribus conditum vnde nomen habet, fuerunt autem Gabii via prænestina / medii inter Romam / & prænestem vt scribit Strabo / cum inquit. Sunt & Romanorum oppida a sinistra latinæ / inter eam / & Valeriam / Gabii extant in prænestina via / vbi lathomixæ sunt plusquam reliquæ, lapides Romæ suppeditantes / distantes Romæ / & prænestem ex æquo / stadiis centum. Satis constat eam portam fuisse olim vel hoc in loco / vel in exquilis in antiquo pomærio / versus Gabios / quo mittebat / & vnde nomen accepit. Liuius / Gabianam inquit de celo talem / dicebatur etiam Gabiusa teste festo. Via huius portæ vocabatur Gabina / de qua liuius. P. Valerius inquit. T. Herminium cum modicis copiis

ad.ii. lapidem Gabina via occultum obsidere iubet. Item ad.iii. lapidem venere via gabina.

¶ De porta, & via latina:

¶ In vertice Cælioli montis surgit porta in via latina eius nūc nominis. Cuius quidē portæ nulla extat apud veteres scriptores memoria nisi alio fortasse ante nomine vocaretur. vbi extat Sacellum diuo Ioanni Apосто/lo & Euangelistæ sacrum, quo in loco iussu Domitiani Imp. in feruentis olei dolium demersum, illesum euasisse tradunt, & alterum templū haud longe/eiusdem apostoli vetustate iam collabens.

Diui Io. Euan-
gelistę Sacellū

¶ Via vero latina dicta est / q̄ in latinos populos ducat, in qua olim. iiii. ab vrbe lapide / fuit simulachrum fortunæ muliebris, quod solæ nuptæ contingere poterant / vt scribit Val. max. cum inquit Muliebre simula-
chrum, quod est in via latina / ad quartum miliarium, eo tempore, cum in æde sua consecratum Cal. decembris Quo Coriolanus ab excidio vrbis / maternæ preces repulerunt, non semel, sed bis locutum constitit, his verbis. Rite me vidistis. Rite me dedicastis. Valeria, val. publi-
colæ filia quæ muliebris legationis author fuerat, prima Sacerdotiū tem-
pli adeptæ est. Strabo sic inquit præclarissimæ sunt viæ Appia, Valeria media inter has latina est ad Casinum oppidum iungitur appiæ / a Ca-
pua. xix. distans stadiis:

Via latina
Simulachrum
fortunæ mulie-
bris.

Clarissimæ uie
Appia. launa.
Valeria.

¶ De posta nunc. S. Sebastiani, & via appia.

¶ Porta appia, siue nunc. S. Sebaitioni, apud veteres / Capena voca-
batur / a Capenatibus latinis populis, ad quos mittebat. Liuius in agro capenate / ad lucum feroniæ / signa sanguine sudasse scribit: vel a capenare fluuio / vt tradit Silius italicus cum inquit. Quo sacer humettat fluuia /
lia rura capenas. Quod hæc sit porta capena / nulla est ambiguitas quia porta & regio / in qua condita est / capenæ nomen habent / festus ita scribit
lemoniam tribum / a pago lemonio appellata, qui est a porta capena via la-
tina. Itē Iulius frontinus sic inquit post initium Sānitici belli / inducta est
aqua ab appio césore, qui etiam viam appiam a porta capena / vsq; ad vr-
bem capuam muniendam curauit. fuit olim hæc porta satis celebris, qm̄
triumphantes maiori ex parte per hanc ingressi Capitoliū adibant, vnde
triūphalis dicta est. Præterea ab hac porta vsq; in arcē capitolinā / via stra-
ta erat quadrato lapide / vt tradit liuius. Quineriam regio prima antiquæ
vrbis / porta capena dicebatur, intra & extra portā, vbi multa fuerūt olim
ornatissima deorum templa / & in primis Lucus, & ædis Camænarum /
a suluio nobiliore condita, vt tradit pedianus / vel vt alii scribunt /

Porta capena.
Capenates po-
puli.

Capenas flr.
Iemonta quibus.

Aqua appia

Porta triūphal-
lis.

Lucus & ædis
Camænarum.

ANTIQUITATVM

aedes uirtutis ab Octauio tibicine, fuit etiam area Apollinis, ædis Spei, & Mineræ, Lucus honoris/ & uirtutis / & eius ædis, Liuius ædē uirtutis ad portam Capenam Marcellus ii punico bello antea uotam, dedicauit Augustin^o de Ciui, dei Nemo inquit honoris templū ingrediebatur, nisi prius uir/ tutis, ædem ingrederet. Visebantur olim ad portam Capenam dedicata tēpla a Marcello/ propter excellentiā eius generis ornamenta, quorū nūc apparēt, per hanc portā Tertius ex trigeminis Horatiis, q̄ uictor, supeesteq; fuit, ingressus est, qui sororem iuterfecit. Cuius sepulchrū eo loco, quo ceciderat ita constructū, saxo quadrato Trigeminorum uero, quo quisq; cecidit distantia locis, ut pugnatū est/ author Liuius. Excellētissimum olim fuit extra portā Capenam Martis templum, quod Sylla in ædilitate sua consecrauit: positū supra centum colūnas in media uia/ dictumq; Martis extramuraneū. Ouidius lib. vi. fast. Lux eadem marti festa est quē prospicit extra Appositum rectē porta capena uie. Cuius maxima pars corruisse fertur/ precibus. S. Stephani papæ/ & martyris/ cum illuc ad sacrificandum ductus esset iussu Valeriani/ & Gallieni Impe. Sic enim Catholicorum habent historiē. Liuius uiam inquit Censores sternendam a porta capena ad Martis templum locauere, semitamq; saxo quadrato strauerunt. Duo fuisse olim extra capenam portā Martis templa tradunt. Vnum quatuor miliaris ab urbe distans, in uia appia, ut mentes Ciuium a bello auerteret. Alterum paulo extra portam/ ut supra dictum est, de quo Seruius Mars inquit Quirinus dictus. Duo eius templa in urbe, unum Quirini intra urbem quasi custodis, & tranquilli, Alterum in appia uia extra urbem prope portā quasi bellatoris, & gradiui, in quo dabatur olim Senatus legatis hostium, qui intra urbem non admittebantur. Vnde Equites Ro. nonis quintilibus traheati ferentes manu dextra ramos oliuarum, cum ingenti pompa/ ad templum Castoris, & pollucis/ quod est in foro, uelut redirent ex uictoria, incedebant, quo die p̄sospere contra latinos pugnare contigit. Itē idibus Quintilibus Equites Ro. ab æde honoris/ equis insidētes in Capitoliū transibāt/ exinstituto fabii Rulliani. fuit præterea iuxta Martis templū Lapis manalis, quem cū propter nimiā siccitatē in urbem pertraherent/ sequebatur aqua statim. Eumq; / q̄ aqua manaret/ manalē lapidem dixere, anthor pōpeius. Quidā tradūt Capenam portā fontinalē dictam/ a fontiu uertate. Martialis Capena grandi/ porta qua pluit gutta / unde fontinalis dicta est, & fontinalia sacra fontiu illic fiebant/ coronatis pueris/ & fontibus/ ut scribit festus. Iuuenalis madi dā dixit capenam. Item. M. Cicero ad. Q. fratres.

Templum honoris.

Horatiæ sepulchrum.
Trigeminorū Sepulchra.

Templum Martis extramuraneum.

Martis templa duo.

Mars Quirinus
Mars gradius

Lapis manalis

Porta fontinalis.

Romæ inqt, & maxime appia, ad Martis/mira pluuias, Horti/tabernę plurimę, magna vis aquę/vsq; ad piscinã publicã. Liuius ædiles inquit alterã porticum ad portã fontinalẽ/ad Martis aram, qua in cãpos iter esset, pduxere/in cãpos. i. Martis/& Horatorũ. Fuit præterea iuxta capenã locus Mercurio sacer cū aspergine aquarũ, vbi Mercatores sacrificabãt, vt a piuriis psoluerent. Ouidius in fast. Est aqua Mercurii porta vicina Capenę/Si iuuat expertis credere/numen habet. Fuit itẽ extra capenam ædes Tẽpestatis quã Marcellus, q primus Corsos subegit, cū in Corsicam & Sardinã nauigaret, in eo mari pene submersus a piculo seruatus est, deã tẽpestati ædem erexit. Idẽ in eodem,

Locus Mercurio sacer.

Ædes tẽpestatis.

Te quoq; tẽpestatas meritam delubra fatentur,
Cū pene est corsis obruta pupis aqua.

Vi Appia.

¶ Via vero ab hac porta inchoans vocat̃ appia/Ab appio claudio cenfore, q eam Capuã vsq; strauit/ea latitudine, vt plaustra duo ex aduerso in uicẽ occurrentia libere recipet. Liui^o memorię foelicitatis nomẽ Appii/& viã muniuit, & Appiã aquam in urbẽ deduxit/quã quidẽ viam Cæsar dictator/vel exornauit, vel restituit/vt tradit Plutarchus/cū inquit. Cõmissa dehinc illi appiã viã cura/ingentes progegit pecunias. Nouissime vero Traianus Imp. restituit/strauitq; eã Brundusiũ vsq;/deficatis paludibus/excisis collibus, aggeratis vallibus/saxis cõstratis viis circum, ac pontibus magnificentissimi operis/excitatis/permeabiles fecit/vt scribit Dyon, Strabo vero Appia inquit ad mare ptendit/vsq; Sinuessã secãs partem põtinae viã. Per viam itẽ appiam deferebantur olim omnes ppe triumpho, vnde regina viarũ dicta est de qua Papinius,

Appia regina viarum.

Appia cunctarum fertur regina viarum.

Romæ inquit Liuius signum Martis/appia via ad Simulachra Iuporũ sudasse constat. In via ẽt Appia ad primum fere lapidem occurrit / paruũ sacellum cognomento. Dñe quo vadis. vbi Christus dicitur post ascensum in cœlum occurrisse Petro apostolo. Petrus enim ad declinandam iram principis/monẽtibus amicis/via Appia, ab vrbe discedens / ad primum lapidem Christo fit obuiam/quem rogans Dñe quo venis. Tum Christus romam iterũ crucifigi. Vnde extat Sacellũ, vbi hæc verba habita sunt. Extant & vestigia vbi steterunt (vt vulgo creditur) pedes eius marmore impressa. Quæ adhuc cernũtur in tẽplo sancti Sebastiani dextra vię ad .ii. lapidem Vbi Cœmeterium Calisti/& sepulchra martyrum in subteranea crypta/manu facta apparent. Et sacella vbi priuatim sacrificia fierẽt/quę publice olim Imperatorũ metu celebrari nõ poterãt.

Sacellum cognomento. dñe quo vadis

Cœmeterium Calisti.

ANTIQUITATVM

¶ De porta nunc. S. Pauli & via ostiensis.

porta trigemina
Horatii et Gu/
riatii.

¶ Sequitur porta nunc. s. Pauli siue ostiensis/ quæ & Trigemina dicta est, a vetustissima illa / per quã, trigemini Horatii egressi dicuntur / cū Curia / tiis / de summa Imperii creaturi. Fuit aut̃ illa prior porta Trigemina in / ter Tyberim & Auentinū / sub angulo montis / relicta a dextris ripa flu / minis / iuxta naualia / & eūdo ad proximū fornitem / q̃ nūc extat in media via / cognomēto arcū septē Vesp. iuxta salinas / & formam aquæ Appiæ / cuius adhuc quædã apparēt ruinosā vestigia / inter p̃ximas vineas. Huius loci meminit Frontinus / cū inquit ductus aquæ appiæ habet longitudinē a capite vsq; ad salinas / q̃ locus est ad portā Trigeminam, & subdit, Ca / cus habitauit locū, vbi salinæ nomē / vbi trigemina porta. Habitauit aut̃ Cacus in crepidine p̃ximi montis / sub tēplo nunc sanctæ Mariæ auenti / næ / supra ipsam portā : salinarū et̃ extant adhuc subterranæ cauernę manu factæ / in proxima vinea iuxta ripam tyberis. Item Liuius, Eo anno inqt porticum vnā extra portam trigeminā / emporio ad tyberim addito / in / ter lignarios fecerunt. Per trigeminā tradūt Horatios egressos / per Ca / penā vero tertiū illū / q̃ superstes ac victor rediit / Romā petisse / vt scri / bit Liuius: fuit olim in hoc ambitu Capena oppidulū, vnde quidã por / tam hanc Capenā fuisse putant / cū non sit, vt supra ostendimus. Porta ve / ro / quæ nunc dicit̃ scti pauli / longo tēpore post / ibi cōdita / & mutato po / merio / dicta est trigemina. postea. s. pauli / p̃ductis mœnibus vsq; ad tybe / rim, & inde per ripam eius vsq; ad naualia / vt locus esset a piratarum / & barbarorum incursionibus tutior.

Salinæ.
Ductus aquæ
appiæ.

Emporium.

Porta sancti
Pauli.

Via ostiensis.

Basilica sancti
Pauli.

Prudētius poeta

¶ Via aut̃ quę p̃ hanc portā egreditur vocatur Ostiensis / eo q̃ Ostiam tyberinā petit, vbi ad. x. ferme stadia / occurrit venerabilis Basilica diui pauli apostoli / a Constatino imp. cōdita, marmoreis ornamentis, litho / stroto / & vermiculato ope a fronte & a tergo interius / cōspicua / opera & impensa Honorii. iiii. vt illic eius nomen legit̃ / ingentibus colūnis & ex / celsis absidibus suffulta / vbi sub priore altari ossa apostolorū petri / & pau / li / æquali portione diuisa requiescunt / vbi & multa sanctorū corpora / & re / liquiæ cōditæ dicunt̃. Quã qdē basilicā prudētius poeta ita describit.

Subdidit & paruas fuluis laquearibus columnas /
Distinguit illic quas quaternus ordo /
Diuidit ossa duum tyberis sacer ex vtraq; ripa /
Inter sacra dum fluit sepulchra /
Dextra petrum regio tectis tenet aureis receptum /
Parte alia titulum pauli via tenet Ostiensis /

Qua stringit amnis cespitem sinistrum.

Regia pompa loci est/princeps bonus has sacrauit arces.

Cuius vestibulum siue atrium Hadrianus primus marmoribus strauit/
sicut donus papa Atrium sancti petri.

Ostia Tyberina.

¶ Et qm Ostiensis via Ostiā petit /operæpretiū videt aliqd in hoc loco
de illa dicere. Strabo lib. v. Ostia inquit importuosa est / ppter limum/
quē tyberis/multis refertus annibus aggerat/ non paruo igif discrimine
agitata salo/stant in anchoris nauigia/vicit tñ vtilitas/nāq; ministratium
copia Scapharum/quibus eximuntur/& imponunt onera /in pigram ef/
ficit nauigandi facultatē/anteq; flumen attingat. Sunt quæ ex parte leuatis
oneribus amne intrant/& penes Romā stadiis. clxxx. aduersa pducitur
aqua. Ostia/quæ tale oppidū est Ancus Martius cōdidit. Nec vrbs tm
hoc rege creuit inqt Liuius/sed et ager/sinesq; silua mesia/Salinæq; circū
factæ. Et subdit. Ostia ab Anco martio extructa militia/oīumq; mune/
rum vacationē habuit. Euersam olim a sarracenis Leo. iiii. restituit/cor/
fisq; colonis hīcā dā dedit. Martin^o. v. turrim in ea excitauit/quā Iulian^o
Car. s. petri ad vic. loci p̄sul/q; postea Iulius. ii. dictus est/magno sum/
ptu refecit vna cum oppido/coartato ambitu. Extatq; hodie arx mariti/
morū comeatuū p̄sidium/in tyberis ripa/cū paucis admodum casulis:
in veteribus priscæ vrbis ruinis/excitatīs/ac quæ in pelagus extendi vidē/
tur: vrbs ipsa in sinistra planitie fuisse inter oppidū qd nūc nouū extat : &
mare:cū templo. s. Auræ:vbi secunda post romanā:episcopatus digni/
tas. Erat olim in hoc ipso angulo magnus ille:ac memoratissimus ab an/
tiquis scriptoribus sinus:vbi atriū:& regia fuisse dicitur tyberini dei: de
quo Virgilius libro. viii.

Hic mihi magna domus:magnis caput urbib^o exit.

Quo deuecta fertur deum mater:

Quo et oēs equites ro. & matronæ ad eā excipiendā cōuenere. Oui. i fast.

Omnis eques: mixtaq; grauis cum plebe senatus:

Obuius ad tusci fluminis ora venit:

Fluminis ad flexum veniunt:tyberina priores:

Atria dixerunt:vnde sinister abit.

Nam deū mater e pessimunte phrygię oppido aduecta:iussu Sibyllinorū
car. & Apollinis oraculo:tyberino alueo substitit:in harena:propter ni/
miam siccitatē:& cum nō posset ullis humanis viribus :aut ingenio mo/
ueri, a. Q. Claudia vestali:iniecta zona: Nauis in q; dea erat:paruo de/

Ostia Anci
martii colo
nia.

tyberini regia.
Magnæ deum
matris Simu/
lachrum

Q. Claudia
vestalis.

ANTIQUITATVM

Almo fluuius: mum conatu mora dicif. Quo miraculo erecta est illi Statua in foro: cuius rei satis multa Liuius. & Ouidius in fastis. in eo quidē sinu adueniēte nocte/ dea quēuit. Postera uero die inde soluentes pduerunt eā ad Almonem fluuiū, vbi lota est/erat enim multo limo oblita. Labit autem almo ad. x. ab vrbe lapidē/in tyberim defluens. Oui. in fast.

Est locus/in tyberim, qua lubricus influit almo,

Et nomen magno perdit ab amne minor.

Nasica uir optimus.

Illic purpurea canus cum veste sacerdos/

Almonis dominam/sacraque lauit aqua.

Templū matris deum.

Delataque tādem per portam capenam/excepta ē hospitio a Scipione Nasica optimo oīum tunc viro. Plinius hunc vnū esse dicit, qui a condito æuo vir optimus sit iudicatus, & dignus/que matrem deū domi/vsq; ad conditum templū exciperet. Cui deę. Q. Cecilius Metellus templū in regione portæ capenæ ex donis deę collatis, ac stipe crexit. Quod postea Augustus cæs. instaurauit. Vnde Ouidius in fast.

Illa sedens plastro porta est inuecta capena,

Sparguntur niuæ flore nitente boues.

Matris deum Simulacrum:

Nasica excepit, templi non extitit aurhor/

Nouus almo.

Augustus nunc est/ante Metellus erat,

Cuius deę simulachrū habebat in manu Timpanū, & in capite turres. Et quā nimis distabat ab vrbe prior/ac vetus Almo, vbi primum dea lota est finxerunt alterū almonē/vrbi propinquiores riuū, qui labitur paulo extra portam capenā/quem Romani hodie vocant riuū Appii. In Almonē quin ēt quot annis/de more, a gallis sacerdotibus ipsa dea, Calen. Aprilis abluebat. Vnde Lucanus. Et lotā paruo reuocant Almonē cybellem. Martialis, Capena grandi, porta, qua pluit gutta, Phrygiæ, qua matris almo, qua lauat ferrū. Horatorum qua viret sacer campus. Qui lauandi mos seruatur hodie Romę in lauandis pedibus imaginis Saluatoris dum gestatur per urbem mense Augusti.

Galli sacerdotes.

Campus Horatorum.

¶ De porta, & via portuensi.

¶ Regio transtyberina, mœnibus, & tyberi vndique munita, tris terminos habet in ipsis mœnibus portas, Portuensem, Pancratianā, & Septimianam. Quæ quibus ante nominibus apud antiquos vocarentur nō satis cōpertum habeo. Porta autem portuensis inter Ianiculū & tyberim sita, vnde via inchoat portuensis, quæ ducit ad portum ostiensem, a quo porta/ac via/nomen accepit. Quæ portū Claudius cæs. excitauit: vt scribit Suetonius cū inquit, Opera magna potius quā necessaria perfecit. Inter quæ emiss

**porta portuensis
Portus ostiensis**

sarium fucini lacus, portumq; ostiensem, quanq; sciret/ex his alterum ab Augusto, precantibus assidue Marfis, negatū. Alterū a diuo Iulio sapius destinatum, atq; propter difficultatē omissum/vtrumq; Claudius peregit merfaq; in ipso ostiensi portu magna triremi, quā nunq; in mari maior visa est/ad iacienda fundamenta, ea vaticanus Obeliscus aduect⁹ fuerat/longitudo spatii obtinuit/magna & partē ostiensis portus/laterale ibi nāq; demersa a Claudio, cū tribus molibus turrium altitudine/in eam ædificatis obiter puteolano puluere aduectis, cuius arboris crassitudo quatuor vlnas cōplectentium implebat, author Plinius. In eo portu fuit ædis portūni, qui portubus præest: in cuius ædificatiōe portūnalia facta sunt. Excitauitq; idem princeps marmoreā in mari turrem instar alexandrinę phari/vbi nocturna lumina affixa, viam nautis portū subituris, aperirent, quę hodie marinis fluctibus cessit vna cum portu. Extant hodie in ambitu magnę ruinę ciuitatis portuensis / cum templo. S. Lucię, quę nunc est tertia dignitas post ro. Quem locum hodie interfecat pars quota tyberis, & riuus ipse vocat fluuiolus, huius vrbis nemo exueteribus scriptoribus quod sciā meminit / sed portus tantū meminere ostiensis, qui postea (vt videtur) auctus est vndiq; ædificiis, & rerum maritimę conditoriis/quorum adhuc extant vestigia circū stagnum: quod adhuc illic extat.

¶ De porta nunc. S. Pancratii & via aurelia.

¶ In vertice Ianiculi mōtis/qui hodie dicitur mons aureus/extat porta. S. Pancratii a propinquo. S. Pancratii extra eius portā templi/asymmacho papa natiōe: sardo cōditi/quā procopius pācratianā vocat. Quidam vero aureliā, siue ab Amelio consulari viro, siue ab Aurelio imp. dictam esse scribūt. Sed procopius Cæsariensis medicus/qui erat in castris belissarii/& gestę eius reum/& Gothici belli scriptor/tradit Aureliam portam fuisse iuxta molem hadrianā, eandem & S. Petri nuncupatam, a propinqua eius basilica, cum inquit, Sepulchrū Adriani extra portā aureliam/iactu lapidis impositū / nisi forsā duę portę tūc fuerint eiusdem nominis, duobus in locis/eodem rēpore, vna hæc, altera in Ianiculo/sicut etiam duę portę duę vię triumphales/vaticana, & capenat/via appia/& vaticana.

¶ Viam vero aureliā satis constat fuisse consularē/ac vetustissimam ab Aurelio Cōsulari viro stratā, Cui⁹ memit Cicero Quę & traiana dicta est a Traiano Imp q eā restituisse dicit. Ea tēdit p maritima maris tusci vt tradit. M. Antonius in Itinerario. In via Aurelia fuerūt olim Horti

Obeliscus vaticanus.

ædes portūni, portūnalia. Turris pharos

Mons aureus porta pancratiana

Procopius cæsariensis medicus. Gothici. Belli scriptor. porta aurelia Hadriani Imp. Sepul.

Aurelia via consularis. M. Ant. iunior rarium.

ANTIQUITATVM

- Horti Galbæ** Galbæ Imp. vbi idem princeps sepultus fuit: vt scribit Tranquillus.
- ¶ De porta septimiana.
- Porta septimiana** ¶ Inter portam, S. Pancratii/ & tyberim ad radices Ianiculi montis extat porta Septimiana/a Septimio Seuero Imp. dicta teste Spartiano cum inquit/ Opera eius publica extant. Septizonium, & Thermæ Septimianæ/in translyberina regione: ad portam nominis sui / vbi Ianus Septimianus, & ara Septimiana. Quam portam iam vetustate collabentem: Alexander. vi. nuperrime a fundamētis instaurauit, & in meliorem formam redegit, vbi Septimii antea legebatur inscriptio. Quidam eam appellauerunt portam subtus ianum: q̄ sub eius mōte sita fuerit. Aliqui vero fontinalē. i. de ab^o fontiū sacrā. sed doctiores fontinalē Capenam fuisse dicunt. Ab hac porta postea Iulius. ii. viam direxit ad amussim per ripam tyberis vsq; ad portam nunc, S. Spiritus. vbi a dextris & sinistris sumptuosę surgunt ædes quā quidē viam destinauerat a platea, S. Petri vsq; ad naualia sub auētino/ qui locus vulgo ripa dicitur disfractis hinc inde ædificiis promouere.
- ¶ De porta vaticana, siue triumphali.
- Porta fontinalis** ¶ Ultima ex antiquis porta fuit vaticana in rippa tyberis/in aditu portis vaticani: cuius vestigia adhuc in medio extant fluuio. vbi nunc est Hospitale. S. Spiritus in Saxia. Quod Innocentius. iiii. a fundamētis excitauit, auctū ab eo magnis prouentibus. Quib^o peregrini/ & ægroti ac spurij vulgoq; concepti orphani alerentur. Quem locū Syxtus. iiii. postea instaurauit, & ampliavit & multis identidem prædiis & prouentibus auxit. Vocatur autē, S. Spiritus in saxia a Saxoibus Germaniq; populis: qui illic aliquando cōsederunt/ ne intra urbem/ propter Latrocinia reciperentur. Hanc & triumphalē portam fuisse tradunt. Suetorius in funere Augusti scribit Quosdam Senatores censuisse Augusti fun^o porta triumphali ducendū idem scribit Cor. tacit^o li. pri^o. & Hieronymus in funere Diui Petri apostoli. Eruditiores veto triumphalem portam/ Capenam fuisse tradunt.
- S. Spiritus in Saxia.** ¶ Leo. iiii. patria Ro. primus oīum inclusit mænib^o cāpū vaticanū, & appellauit de suo noīe ciuitatē leonianā, Eāq; hī tandā dedit Corsis, q̄ tūc e Corsica insula a Sarracenis eiecti Romā confugerant. Hac potissimū causa, ne basilica, S. Petri/ quæ tūc erat in maxima solitudine (vt sæpi^o ante acciderat) diriperetur. Constituitq; in eo mænium circuitu portas sex omnes quidem necessarias/ opportunasq;. ¶ Quarū prima iuxta Hospitale, S. Spiritus in æditiore loco nuperrime instaurata, quę mit/
- Porta triūphalis.**
- De portis burgi. S. Petri.**
Campus uaticanus.
- Portæ i burgo S. Petri.**

sit in transtiberinam regionem per Septimianā portam inter tyberim
 & Ianiculum. ¶ Secunda nunc dicitur porta Turrionis iuxta forna/
 ces vaticanas. Quæ olim vocabatur posterula/ a posterulone quodam
 ex Saxonia : qui illic aliquando habitauit vel q̄ magis verisimile est q̄
 in posteriore parte sita sit vr̄bis. ¶ Tertia est porta pertusa in ædito lo/
 co sita supra basilicā. S. Petri/ cui propinqua est alia parua quædā porta
 extra numerū/ supra viridariū vaticanum / in vsum tantum palatinorū.
 ¶ Quarta iuxta plateam. S. Petri quæ dicit̄ porta. S. Peregrini/ siue
 viridarii. ¶ Quinta iuxta molem Hadrianā, quæ mittit in prata vati/
 cana. ¶ Sexta, quæ burgū. S. Petri vr̄bi coniungit/ omniū pulcherri
 ma. quā Alexander. vi. cū Castrum. S. Angeli mēnibus renouaret no/
 uam ibi excitauit, & ampliavit ad excipiēdam omnem populi multitu/
 dinē priore / veteriq; abolita ærea porta/ inter pontē & molem: quæ ni/
 mis angusta erat. Directa alexandrina de suo nomine ad amussim viā,
 vsq; ad portam palatii vaticani/ submota e medio pyramide/ quæ impe/
 dimento erat. Idem etiam pōtifex portas prope oēs vaticanas instaura/
 uit. Collabentiaq; loci mœnia reparauit in quibus occultū excogitauit
 iter pōtificū cōmodo peregitq; ab ædibus vaticanis, vsq; ad molē Ha/
 drianam, cōmoditatis, securitatisq; causa/ vt sine arbitro quotienscunq;
 libuerit in proximam/ exploratis prius latebris/ molem gestaretur.
 ¶ Fuerunt & alię nō nullę antiquæ vr̄bis portę et̄ intra muros vr̄bis ve/
 scribit. M. Varro, quarū hodie sola nomina extant, vt portæ Romuli
 circa palatiū. fuit & Querquetulana/ ad radices collis vimīalis a Quer/
 cu, quæ iuxta portā erat, ita dicta: vt scribit festus. plynus fuit inqt por/
 ta Querquetulana in colle/ in quem vimina petebantur, vbi Querquet/
 ulanū Sacellū iuxta lucum Iunonis lucinæ, & lucū fagutalem/ vt tra/
 dit. M. Varro. ¶ Fuit & porta lauernalis/ a lauerna dea, quæ iuxta eā
 portā colebatur/ est enim lauerna dea furū/ vnde lauerniones fures olim
 vocabātur. ¶ Fuit & porta radusculana q̄ rudis esset ip̄osita / vel re/
 licta iuxta Neuiam, vel q̄ ære munita esset. ¶ Fuit porta rutumena, a
 quodam auriga ita dicta, qui veis cursu victor in vr̄bē rediit. ¶ Mi/
 nutia porta/ a sacello Minutii nuncupata. ¶ Catularia a canibus, q̄
 iuxta eam canes ruffæ imolarentur Syrio, propter fruges. ¶ Piacula/
 ris propter quædā piacula / q̄ illic fiebant. ¶ Salutaris, quæ proxima
 erat ædi Salutis. ¶ Sācualis/ siue sangualis/ q̄ Sancualis ædi esset pro
 pinqua, & ædibus Anci martii regis in summa via sacra. ¶ Ianualis
 a signo Iani ibidem effixo. ¶ Libitinenis, per quā fato defuncti effere/

Porta posteru/
la nūc turriōis.

Porta pertusa

Porta viridarii

Porta Castellī.

Viā alexādrīa.

Porta Quer/
quetulanaQuerquetula
num Sacellū.Porta lauerna/
lis.

Radusculana.

Rutumena
MinutiaCatularia
PiacularisSalutaris
Sangualis
Ianualis

ANTIQUITATVM

Fenestella.

bantur. Ex his Romanula, Ianualis: Mutionis/ & Sannucialis nō in pomerio: sed intra vrbis ambitum fuisse traduntur. ¶ Fuit & porta fenestella: q̄ parua, & angusta: & q̄ per eam Tanaquil ad populum locuta, vt Seruium tullium generum regnare paterentur donec Tarquinius priusculus cōualesceret, vel q̄ per eam fortuna intraret ad Seruium tullium nocturno tempore: vt scribit Oui. lib. vi. fast.

Nocte domum parua solita est intrare fenestra.

Stercoraria.

Vnde fenestellæ nomina porta tenet. fuit & porta stercoraria in cliuo Capitolino: vt scribit pōpeius, vbi sordes ex tēplo vestæ sublata, cōdebatur inde post in tiberim transferendæ. Præterea sciendū est totā olim urbem fuisse cinctam vndiq̄ firmissimis mēibus, & portis: sed rarioribus versus martium campum, qm̄ munitus erat alueo tiberis. Appianus: Sylia inquit in campo martio ante portas vrbis statuit. Erant etiam portæ in pontibus tyberis sicut nunc sunt. ¶ Hastenus de portis. Erāt præterea viæ (præter quas descripsimus) intra, & extra urbem celeberrimæ.

Viæ celebres

¶ Alta semita in dorso montis Quirinalis: q̄ inchoabat a Thermis Constantini Imp. nō lōge ab eo loco, vbi nūc sūt Caballi marmorei/ & tendebat recto tramite per mediū montis dorsum/ vsq̄ ad portam viminalem, nūc. S. Agnetis. ¶ Erat & via lata, q̄ incipiebat iuxta septa Capiti martii & viā flaminiam: & protendebatur vsq̄ in Capitolium, extant adhuc signa in platea Sciarre vnde inchoabat, & ante. S. maria in via lata: vnde locus nomen accepit. ¶ Erat & via Subura oīum olim celeberrima/ in media vrbe constituta, dicta vel q̄ sub muro terreo Carinarum esset, vel a pago succufano/ detrita littera, vt scribit Varro. Ea inchoabat a regione Tabernolæ supra Colosseū, vbi Suburæ caput: & principium labicanæ / versus aurorā tendentis. Subura vero per radices Exquiliarū longo ambitu perducebatur vsq̄ ad ædem. S. Lucie in orphea/ siue in capite suburæ, vnde principium viæ prænestinæ. In subura olim prostrabāt meretrices/ vt ait Martialis Famæ non nimiū bonæ puellæ. Quales in media sedent subura. Iuuenalis itē de tyberino ignobili pisce. Et solitus mediæ cryptā penetrare suburæ extabat nuper in media via turris cognomēto secura p̄ subura q̄ hodie a magistris viarū diruta est viæ ampliādē causa. Erat præterea suburana regio antiqua, vna ex quatuor, in quas Seruius tullius diuisit urbem. Suburanæ regionis inquit Varro princeps est Cælius mōs. ¶ Erat & via sacra: q̄ inchoabat a curia veteri/ in angulo palatii / iuxta arcum Constantini Imp. vt quidam tradunt. M. Varro autē a Carinis, cum inquit / Carinas ab eo

Alta semita

Via lata

Subura

Suburana regio

Via sacra

dictas: q̄ hic oriē caput viæ sacræ: Ea demū p arcū Titi. Vesp. & forę Ro. ducebat ī Capitoliū. Sacra vero dicta: q̄ ī ea ictū fuit fœdus īter Romulū: & Tatiū. In qua ēt Augures sedē habētes augurari cōsueuerāt. Siue vt tradit Varro: q̄ p̄ eā: ab arce ad augures facta quot mē sib^o ferebant. Cęsar dictator inquit Plynius totū forę: viāq̄ sacrā: a domo sua: ad cliuū vsq̄ capitolinū: linteis cōtexuit: munere gladiatorio. Huius sacrę vię pars hæc sola vulgo nota quæ ē a foro eunti priore cliuo. In via sacra erat olim mercatus reꝝ venaliū: vt scribit Varro de re rustica. huiusce inq̄ pomarii summa sacra viā: vbi poma veneūt. Ouidi^o de arte Amādi Rure suburbano poteris tibi dicere missa: Illa vel ī sacra sint licet empta via. In via sacra vēdebat ēt mel. ¶ Erat præterea via noua: iūcta foro. Oui. ī fastis. forte reuertebat festis vestalibus illa Quæ noua romano nūc via iūcta foro ē. Ea īcipiebat a porta Mugionis: deinde p palatiū: & iuxta septizoniū pducebat vsq̄ in piscinā publicā & Thermas Antonini bassiani: vbi caput ipsius viæ: quā ipse p̄nceps muninit. Liuius eodē āno. M. Ceditius de plebe nūciauit se ī noua via: vbi nūc Sacellū ē sup̄ eadē vestæ noctis silētio audisse vocē clariorē humana: quæ magr̄atibus dici iuberet gallos aduentare: vñ Aii locutii: q̄ Aius loquēs a Cice. lib. ii. de diuinatione dictus ē. sine fame rēplū: pp̄ cęlestē famā auditā: ī noua via fieri iusserūt qđ Camill^o struxit: vt scribit Plutarchus. ¶ Erat ēt via triūphalis p portā: & pontē vaticanū tēdēs: vsq̄ ī capitoliū vñ diuus Hieronymus de uiris ill. Sepultus ē inq̄ Petrus iuxta viā triūphalē ī vaticano totius vrbis ueneratione celebrat. ¶ Fuit & via Vitellia a Ianiculo vsq̄ ad mare vt scribit Suetonius ī vitellio. ¶ Fuit & via recta ī martio cāpo: vt scribit Seneca. ¶ Fuit & via publica: de q̄ Liuius Romę inq̄ de cęlo tacta via publica. ¶ Fuit & via fornicata ī martio cāpo iuxta flāminiā: & septa ad vsum militū: vt scribit Liuius. ¶ Erāt præterea extra vrbē vię celebres. Claudia iūcta flaminie vbi horti erāt oui. vt ipse scribit de poto Nec quę pomiferis positos ī collib^o hortos: Spectat flāminie claudia iūcta viæ ¶ Erat & via æmilia: a lepidō collega. C. flāminii ī cōsulatione strata: ab æmilia regiōe bononiā vsq̄. ¶ Erāt aut̄ æmilie duę: altera: quæ flāminiā excipiebat: altera: quā strauit scaurus p pisas: & lunā in Sabatios vsq̄. ¶ Erat & via Tyberina: quæ Ciminia: & Cassia: quę Etruriam discriminat. fuerūt, & iuxta vrbem viæ clarę, Valeria. A tyburtinis incipiens, p marfos, & pelignos ducit, vt tradit Strabo. media est latina, per algidum tendens. fuerunt præterea. via Quintia

Via noua

Via triūphalis

Via vitellia.
Via rectaClaudia
Flaminia.

æmilia.

Tyberina

Valeria.

ANTIQUITATVM

Gallicana. patinaria. Ianuclensis. Setina. Cornelia. Laurétina, Ardea tina, quarum hodie vix signa apparent. Vias autem vr̄bis magna ex parte disruptas, sua impensa Vesp. Imp. restituit, vt apparet in marmore, in porticu ædium Conseruatorum in capitolio.

IMP. CÆS. VESPASIANO AVG. PONT.
TRIB. POT. II. IMP. XII. COS. DES. III. S. C.
QVOD VIAS VR̄BIS NEGLENTIA
SVPERIORVM PRINCIPVM CORRVP
PTAS IMPENSA SVA RESTITVIT.

Viarū iūnera

Quarum aliquę Consulares, vt Aurelia í maritimis Etrurię p̄sas versus. Cassia ad Sutrium, Viterbium Volsinenses. flaminia per narniã, spoletum, fulginiam, nuceriam, fanum fortune, p̄saurum. ariminum. Per latinam ad labicos, & campaniam, in capenatē vsq; saltum. Per appiam albæ. aritiæq; ruinas, pontinas paludes, taracinam, fundos, sinuessam, stellatemq; campum, brundusium vsq;.

DE REGIONIBVS PRISCÆ VR̄BIS
NUMERO. XIII.

*Quampr̄
sce vr̄bis regio
nes.*

Placet & regiones priscæ vr̄bis in quas olim ex veterum traditione distincta erat, breuiter describere. Seruius Tullius primus urbē in quatuor regiones diuisit, palatinam, suburbanam, exquilinam, & collinam. Postea Augustus Cęsar spatium vr̄bis in regiones, & vicos distinxit. Plynus scribit regiões priscæ vr̄bis fuisse quatuordecim. Exstat hodie in Capitolio marmor in porticu ædiū conseruet his litteris.

IMP. CÆS. DIVI TRAIANI PARTHICI
. F. DIVI NERVÆ NEPOTI TRAIANO
HADRIANO AVG. PONT. MAX. TRIB.
POT. EX. IMP. II. COS. III. PP. MAGISTRI
VICORVM VR̄BIS REGIONVM. XIII.

REGONES PRISCÆ VR̄BIS.

*Roma & Con
stantinopolis
in xiiii. regiões
diuisæ.
Regionū noia*

¶ Duas tm̄, & illas regias vr̄bes, Romã, & Cōstātinopolim, alterã regē magistrã, alterã eius æmmulã, in regiones. xiiii. vtrãq; distinctã reperio. Regio prima nostrę vr̄bis, Porta capena vocata est. ii. Celimõtana. iii. isis, & Serapis. iiii. Téplū pacis. v. Exquilina. vi. Alta semita. vii. via lata. viii. fozę romanū. ix. Circus flāminius. x. Palatiū. xi. Circus max. xii. Piscina publica. xiii. Auétinus. xiiii. Trāstlyberina. fuerūt præterea aliæ extra hunc numerum particulares vt regio Tabernolæ Suburanæ: & collinæ: deinde regio fasciolæ & adursum pileatum.

Regio prima antiquæ vr̄bis porta Capena dicta est, a propinqua illic porta. Quæ regio sola omnium intra, & extra limen cõstituta dicitur continebat aut̄ exterius Martis tẽplum extramuraneum, Almonẽ fluuiũ, ædẽ tẽpestatis. Cápum Horatioꝝ, & quædã alia: Interius vero Celiolũ: & primas partes Celi montis: & iuxta ipsam portam: erat ædis cũ aqua mercurii: & vicus & ædis Camoænæ: vicus Drusiani, vicus Sulpici vltioris: & citerioris, vicus fortinæ obsequẽtis, vicus puluerarius, vicus honoris: & virtutis: vicus triũ ararum, vicus fabritis: ædis Mineruę, Area Apollinis, Area Spei, Area Galli: siue tralili: siue gallię, Area pinaria, Area Carsuræ, Lacus Promethei, Lacus Vispani: vel Vespasiani: balineũ Torquati: balineũ Vectii bolani, balineũ Mamortini: balineũ Abascãtiani: balineũ Antiochiani, Thermæ Seuerianæ, Thermæ Cõmodianæ, Arcus diui veri parthici, Arcus diui Traiani, Arcus Drusi, Mutatoriũ Cæsaris, Vici, ix, ædiculę x, vicomagri, xxxvi, Curatores, ii, Denũciatores, ii, Insule, iiii, Mil, ccl, Domus, cxx, Horrea, xxiii, balineæ priuata, lxxxii, lacus, lxxxii, pistima, xx, Regio in ambitu continet pedes, xii, Mil, ccxxii.

REGIO. II. CELIMONTANA.

Continebat olim hæc regio cæterã partẽ Celi montis, Tẽplum Claudii, Macellũ magnũ: ibi & cápum Martialis, Antrũ Cyclopię, castra peregrina, caput Africae, Arbor sancta, Domus vectiliana, Regia Tulli hostilii, Tẽplumq; qd̄ in curiã redegit: ordine ab se aucto: patribus minorũ gentiũ: Mãsiones albanæ: Mica aurea: Armamenta riũ: Spoliũ samariũ, ludus matutinus, Ludus gallicus, cohortes, v, vigilũ, vici, xii, ædiculæ, viii, vicomagistri, xxviii, curatores, ii, denũciatores, ii, Insulæ iii, Mil, Domus, cxxxiii, balineæ priuata, xx, pistrinæ xii, Regio in ambitu continet pedes, xii, Mil, cc.

REGIO. III. ISIS ET SERAPIS.

Hæc regio inchoabat statim post celiũ montẽ versus sept. & occupabat magnã partem Exquiliarũ, in qua erat Amphitheatrum qd̄ capit loca, lxxxvii, Mil, Ludus Dacius, Domus brytiana, Samium coragium: prætura præsentissima, Thermæ Titi, Thermæ Traiani, Thermæ Philippi imp, lacus pastoris, Schola Quæstorum, Schola capulorum, Porticus liuia: Castra Misfenatium: Subura, Vici, viii: ædiculę, viii, Vicomagistri, xxiiii, Cur, ii, Den, totidem, insulæ, ii, Mil, cclvii, Domus, clx, Horrea, xviii, balineæ priuata, lxxx, lacus, lxy, pistrinæ, xii, Regio in ambitu continet pedes, xii, Mil, ccccl.

ANTIQVITATVM

REGIO. IIII. TEMPLVM PACIS.

¶ Regio hæc breuissima & oblonga inter palatium & Exquilias cū superiore cōfusa. In qua erat olim tēplum pacis. Tēplum Remi. Tēplum Veneris. Tēplum faustinæ. Tēplum Telluris. Via sacra. basilica Cōstantini. basilica Pauli æmilii Sacri portus. forū transitoriū, balineū Daphnidis. Porticus absidata. Area Vulcani, cū vulcanali, vbi lotos a Romulo fata, in qua area sanguine p biduū pluit. buccina aurea, vel buccinū aureū, Apollo sandalarius, Horrea Chartarea, vel testaria Tigillū, Sororiū. Colossus altus pedes. Cii. & semis habens in capite radios. vii. Singuli pedes. xii. & semis. Meta sudans Carinæ, Domus Pompei. Auita Ciceronū domus. Vici. viii. ædiculæ. viii. Vico magistri. xxii. Cur. ii. Den. ii. Insulæ. ii. mil. Dccclvii. Dom^o Cxxxviii. Horrea. viii. Balneæ priuatæ. lxxv. Lacus. lxxviii. pistrina. xii. Regio in ambitu continet pedes. xiii. mil.

REGIO. V. EXQVILINA.

¶ Occupabat olim hæc regio ceterā partē Exquiliarū, cū turre Męcenatis, & pximo colle viminali. In qua fuit lacus pmethei Macellū Iuiani. Nymphęū diui Alexandri. Cohortes. vii. vigilū ædes Veneris Erycinæ ad portā collinam, horti planciani, vel plauciani, Horti Męcenatis. Regia Seruii Tulli, Hercules Sullanus. Amphiteatrū castręse. Cāpus exquilinus, & lucus, cāpus viminalis sub aggere. luc^o petilinus. Tēplū Iunonis lucinæ. Lucus fagutalis. Domus. M. Aquilii iurecōsulti, & Q. Catuli, & M. Crassi. Ara Iouis Viminei. Minerva medica, Isis patricia. lauacrum Agrippinæ. Thermae Olimpiadis. Vici. xv. ædiculę. xv. vico magistri. lx. Cur. ii. Den. ii. Insulę. iii. mil. Dcccl. Domus. Clxxx. lacus. lxxix. Horrea. xxiii. balneæ priuatæ. lxxv. pistrina. xii. Regio cōtinet in ambitu pedes. xv. mil. Dcccc.

REGIO. VI. ALTA SEMITA.

¶ Hęc regio icludebat olī montē Quirinalē, & pximā a sinistris vallē iuxta collē hortulorę. In q̄ vicus bellonæ. vic^o Mamuri. Tēplū Salutis ī colle Quirinali, Tēplū Serapeū, tēplū Apollinis & Clatræ. tēplū floræ, Circus floralis. Capitoliū vet^o. Diu^o fidi^o ī colle, forę Salustii, fortūa publica ī colle, Statua Mamuri plūbea Tēplū Quirini. Dom^o Attici Malū punicū, ad qd^o Domitian^o. DD. tēplū gētis flauia, & erat dom^o ei^o Horti Sallustiāi, Senatulū mulierę Therme dioclētię, therme Cōstātinię, balnea pauli, decē tabernę, ad gallinas albas. Area calidii cohortes. iii. vigilū. vici. xii. ædiculę xvi. vico mag^o

xlvi. Cur. ii. Den. ii. Insulæ. iii. mil. DV. Dom°. Cxl. Horrea. xviii
balneę puatę. lxxv. lac°. lxxvi. regio i ábitu cõtinet pedes. xv. mil. DC.

REGIO. VII. VIA LATA.

Ⓒ Auspicabat̄ olim hæc regio iuxta collé hortulorum / & formã aque virginis / & p̄ sinistrũ Quirinalis cliuũ ptendebat̄ vsq; ad Traiani forę / a dextris vero cũ Circo flaminio / & ipa via lata termiabat̄. vñ nomē habet. In qua fuit lac° Ganymedis. Cohortes. vii. vigilũ aliter primorũ vigilũ. Arc° nou°. Nymphæũ Iouis. Ædicula capraria. Cãpus Agrippæ. Castra gentiana / aliter gipsiana. Portic° Cõstantini. Tẽplũ nouum spei: Tẽplũ nouũ fortunæ: Tẽplũ nouũ Quirini. Sacellũ genii Sangi. Equi Tiridatis: forę Suariũ. forũ Archimoniũ. Horti Argiani. Pila tiburina ad mãsuetos. lapis pertusus. Vici. x. Vicomagistri. xl. Cur. ii. Den. ii. Insulæ. iii. mil. ccclxxxv. dom°. Cxx. Horrea. xxv. pistrina xvi. balineę pri. lxxv. lac°. lxxvi. regio i ábitu cõtinet p. xii. mil. Dccc.

REGIO. VIII. FORVM ROMANVM.

Ⓒ Hæc regio cõtinebat olim eã oẽm planitiẽ, q̄ iacet inter palatium & Capitoliũ vsq; ad tiberi cũ pximo Capitolino mõte, vbi forę ipm ro. Rostra populi ro. ædis Victoriæ cum alia ædícula victoriæ virginis a portio Catone dedicata. tẽplum Iulii cæs. in foro. Victoriæ aureę. Statua in tẽplo Iouis Opt. max. ficus ruminalis lupercal virginis. Colũna eũ statua. M. ludii. Græcostasis / ædis Opis, & Saturni in vico iugario. miliariũ aureũ. Senatulũ aureũ. Pila Horatia, vbi trophœa locata dñr / Curia. Tẽplum Castorũ ad lacũ Iuturnæ. Tẽplum Cõcordiæ. Equus æneus Domitiani. Atriũ Mineruæ. ludus aimili°. portic° Iulia. Arc° fabian°. puteal libonis. Iani duo. Celebris mercatorę loc°. Regia Numæ. Tẽplũ Vestæ. Tẽplum deorę penatiũ templum Romuli, forum Cæsaris. Stationes municipiorę. forę Augusti / cũ æde Martis vltoris, forũ Traiani cũ tẽplo, & equo æneo / & colũna chochide, q̄ est alta pedes. Cxxvi. habetq; intus gradus. Clxxxv. fenestellas. xlv. Cohortes sex vigilum ædícula Cõcordiæ supra græcostasin. Lacus curtius. basilica argentaria. Umbilicus vrbis Ro. Templum Titi, & Vespasiani: basilica Pauli cum phrygiis columnis. ficus ruminalis in Comitio: vbi & lupercal: ædis Veiovis inter arcem / & Capitoliũ prope Asylum. vicus ligurum. Apollo translatus ex Apollonia a Lucullo. xxx. cubitum. Delubrum Mineruæ. ædícula Iuuentæ. porta Carmentalis versus Circum flaminium. Templũ Carmentę. Capitolium, vbi omniũ deorum simulachra celebrabatur: Curia calabra. vbi minor pontifex.

ANTIQUITATVM

dies pronūciabat. Templum Iouis opt. max. ædis Iouis tonantis ab auguſto dedicata in cliuo capitolino. Signū Iouis Imperatoris e præneſte auectum. Aſylum. Templū vetus Mineruæ. Horrea germanica Horrea agrippina. Aqua cernens quatuor ſcauros. forū boarium. Sacellum pudicitæ patritiæ. ædes Herculis victoris duæ. Altera ad portam trigeminā. Altera in foro boario rotunda, & parua. forū piſcarium: ædis Matutz: vicus iugarius: idem & Turarius, vbi ſunt aræ opis: & Cereſis cum ſigno Vertūni. Carcer iminens foro a Tullo Hoſtilio ædificatus media vrbe. Porticus margaritaria Ludi litterarii. Vicus vnguentarius. ædis Vertūni in vico iulco Elephātus herbarius. Vici. xii. ædiculę totidē. Vicomagistri. xlvi. Curatores. ii. Denūciatores. ii. Inſulæ. iii. Mil. Dccc. lxxx. Domus. Cl. Balneę priuatæ. Lxv. Horrea xv. Lacus. Cxx. piſtrina. xx. Regio in ambitu cōtinet pedes. xii. Mil. Dccc. lxxvii.

REGIO. IX. CIRCVS FLAMMINIVS.

Ⓔ Includebat olim hæc regio: totum campum, qui iacet inter mōtes & tiberim: vbi nunc Roma eſt, excluſa tm̄ regione viæ latæ ſub Quirinali monte. Erat autē circus flāminus regio omniū maxima extra pomeriū: vbi in primis Scabula quatuor factionū. Ædis antiqua Apollinis cū lauacro: ædis Herculi magno cuſtodi Circi flam. Portic⁹ philippi ædis Vulcani in Circo flam. Minutia vetus minutia frumētaria. Porticus Corinthia Cn. Octauii, q̄ prima duplex fuit. Crypta balbi: Theatrū balbi capit loca. xxx. mil. lxxxxv. Claudi⁹ Cæs dedicauit: & appellauit a vicinitate. Iuppiter pōpeianus. Theatrū Marcelli capit loca. xxx. milia. vbi erat aliud templū Iani. Delubrū Cn. Domitii. Carcer Claudii xurri. Templū bruti Callaici Villa publica, vbi primum populi cenſus eſt actus in cāpo martio. Campus Martis, ædis Iuturnæ ad aquā vi-gineam. Septa trigaria. Equiria. Horti lucullani, fons Scipionum. Sepulchrū Auguſtorū. Ciconiæ nixæ. Pantheon. Theatrum pōpei. baſilica. M. Acilii. baſilica Marciani: Tēplum diui Ant. cum choclide colūna: q̄ eſt alta pedes. Clxxv. habet int⁹ gradus. Cii. & fenelſtellas. Lxi. Thermæ Hadriani Thermæ Neronianæ q̄ poſtea Alexādrinæ. Thermæ Agrippæ. Templū boni Euentus: ædis bellonæ verſus portam carmentalem, ante quā ædem erat Colūna belli inferendi. Porticus Argonautarū. Meleagricū. Iſum. Serapiū. Mineruiū. Minerva Chalcidica. Inſula phelidii ſiue phelidis. Vici. xxx. ædiculę totidē. Vicomagistri. CCxx. Curatores. ii. Denūciatores totidē. Inſulę

iii. Mil. Dcc. Lxxxviii. Domus. Cxl. Balneę priuatę lxiii. Horrea
xxii. pistrina. xx. Regio habet in ambitu pedes. xxx. Mil. D.

REGIO. X. PALATIVM.

CHęc regio cõtinebat olim totum palatinũ montẽ, vbi vicus padi.
Vicus curtarum. Vicus fortunę respicientis, vicus Salutaris. Vicus
Apollinis, vicus visusq; diei Roma quadrata. ædes Iouis statoris: Ca/
sa Romuli, prata bacchi: vbi fuerunt ædes Vitruuii fundani, Ara fe/
bris/ templũ fidei: ædis matris deum. huic fuit conterminũ delubrum
sospitę Iunonis. Dom^o Ceionioę. Suelia, Iouis Cænatio ædis Apoll/
linis, vbi lychni pendebant instar arboris mala ferentis. ædes deę Viri/
placę: bibliothecę. ædis R hånusię: pentapylon Iouis arbitratoris. Do/
mus augustana. dom^o tiberiana. Sedes Impii ro. Auguratoriũ ad Mã/
meam hoc est dietę mãneę. Ara palatina. ædis Iouis victoris. Domus
Dionysi. Domus. Q. Catuli. Domus Ciceronis. ædes Diouis Ve/
lia. Curia vetus: fortuna respiciens. Septizonium Seueri. Victoria Ger/
maniciana. Lupercal. Vici. vi. ædiculę. vi. Vicomagistri. xxiiii. Cur/
ii. Den. ii. Insulę. ii. Mil. Dcxlvi. Domus. Lxxxviii. Lacus. lxxx.
Horrea. xlvi. pistrina. xx. balneę priuatę. xxxvi. Regio habet in am/
bitu pades. ii. Mil. Dc.

REGIO. XI. CIRCVS MAXIMVS.

CRegio hęc cõtinebat olim totũ spatiũ ipsius circi max. & quicquid
campi iacet inter auentinũ & tyberim iuxta naualia & Salinas. & iuxta
Capitolium & tiberim. forũ olitorium: cũ tẽplo pietatis & colũna lactaria.
Circus autẽ ipse max. capit loca. ccc. lxxx. Mil. vbi portę. xii. Tẽplũ
Mercurii, ædis Ditis patris. ædis Cereris. opus fabii gurgitis / ædes
portũni ad potẽ emiliũ olim subliciũ porta trigemina. Salinę. Apollo
cęlispex, ædes portũni. Hercules oliuari^o. Ara maxia. Tẽplũ Castoris
ædis pompeii. Obelisci duo, iacet alter / alter erectus. ædis Murcię.
Ara Consi subterranea. forum olitorium: in eo colũna lactaria ad quã
infantes lacte alẽdos deferũt: ædes pietatis in foro olitorio / ædis Inonis
maturę / velabrũ mai^o. Vici. viii. ædiculę totidẽ. vicomagftri. xxxii. Cur/
ii. Den. ii. Insulę mil. Dc. Domus. lxxxix. balneę p̄uatę. xv. Horrea.
xvi. lac^o. lx. pistrina. xii. Regio in ambitu cõtinet pedes. xi. mil. D.

REGIO. XII. PISCINA PVBLICA.

CHęc regio admodũ parua / continet totũ eũ ambitũ qui adiacet auẽ/
tino post circũ max. iuxta. S. Sixtũ, vbi sunt thermę Antonianę. Vicus
Veneris almę, vicus piscinę pu. Vicus Dianę: vicus ceios, vicus triarij

IVXXI ANTIQVITATVM

vicus aquæ salientis. vicus laci tecti. vicus fortunę māmofæ. vicus Colopeti paſtoris. vicus portæ raduſculanæ. vicus portæ neuiz. vicus Viſtoris. Horti Aliniani. area radicaria. Caput viæ nouę. fortuna māmofa. Iſis Athenodoria. ædis bonę deę Subſaxanæ. Signū Delphini. therma Antoninianæ. Septē dom^o parthoꝝ. cāpus lānar^o Dom^o chilonis. Cohortes tres vigilum. Domus Cornificii. priuata hadriani. Vici. xi. ædiculę. xii. Vico magiſtri. xlviii. Cur. ii. den. ii. Inſulæ. ii. cccclxxxvi. Domus Ciiii. balineę priuatæ. xliiii. lacus. lxxx. Horrea. xxvi. piſtrina xx. Regio habet in ambitu pedes. xii. Mil.

REGIO. XIII. AVENTINVS.

☞ Regio hæc occupabat totū Auentinū montē / vnde nomē accepit. p̄ter Thermas antoninianas. In qua erat vic^o fidii, vic^o frumētari^o: vic^o triū viæ. vicus Ceſeti. vicus valeri. vic^o laci militarii. vicus fortunati. vicus capitis canteri. vicus triū alitū. vicus nouus. vicus loreti minoris. vicus armiluſtri. ædis Conſi. vicus colūnæ lignę. Minerua in auētino. vicus materiari^o. vic^o mūdicii. vicus loreti maioris. vbi erat vortūn^o. vicus fortunę dubiæ. Armiluſtrū. tēplū lunę in Auētino. tēplū cōe dianæ. Thermæ varianæ. tēplū libertatis. Doliolū. ædis bonę deę in auētino. Mappa aurea. Priuata Traiani. Remuria. Atriū libertatis in auētino. Platanon. Horrea Aniceti. Scalę gemoniæ. porticus fabaria. Shola Caſſi. templum Iunonis reginæ a Camillo dedicatum / veis capris. forum piſtorium. Vici. xvii. ædiculæ totidē. vicomagiſtri. lxxiii. Cur. ii. den. ii. Inſulæ. ii. mil. cccclxxxviii. Dom^o. Ciii. balneæ priuatę lxxiii. lacus. lxxiii. Horrea. xxvi. Piſtrina. xx. Regio in ambitu habet pedes. xvi. Mil. cc.

REGIO. XIII. TRANSTIBERINA.

☞ Hæc regio ſola alueo tiberis ab vrbe dirēpra. continebat olim inſulā tiberinā. & quicqd agri iacet ſub vaticano & ianiculo iuxta tiberim. In qua vicus Cenſori. vicus Gemini. vicus Roſtrati. vicus lōgi Aquilæ. vicus ſtatuz Siccianæ. vicus. Quadrati. vicus Raciliani maioris. vic^o Ianuclenſis. vicus brutianus. vicus larū ruraliū. vicus ſtatuz valerianæ. vicus ſalutaris. vicus pauli. vicus ſex. lucci. vicus Sumi publici. vicus patratilli. vicus Reſtituti. vicus Sauſei. vicus Sergi. vicus ploti. vicus viberini. Gaianiū. Inſula ædis iouis & æſculāpii & ædis fauni Naumachiz Corniſce. Vaticanus. hortus Domitii. Ianiculum. Māmeę Salcellūm. balineū Ampelidis. balineū priſcillianæ. Statua Valeriana. Statua Sicciana. Sepulchrū Numæ. Cohortes. vii. vigilū. Caput Gorgo-

nis, Templum fortis fortunæ, Area Septimiana, Ianus Septimianus, Hercules cubans, Campus bruttanus. Cāpus Codetanus. Horti Ge thæ, Castra lecticanorū. Coriaria. Vici. xxii. ædiculæ totidē, vicomagistri. lxxxviii. Cur. ii. Den. ii. Insulæ. iiii. mil. ccccv. Domus Cl. balinæ priuatæ. lxxxvi. lacus, Clxxx. Horrea. xxii. pistrina. xxii. Regio in ambitu habet pedes. xxxvi. mil. cccclxxxviii.

¶ Senatula vrbis. iiii. vnū inter Capitoliū, & forū. vbi magistratus cum senioribus deliberabant, Alterum ad portam capenam, Tertiū citra ædem bellonæ in Circo fl. vbi dabatur Senatus legatis, quos in vrbem admittere volebant. Quartum matroniarum in monte Quirinali, qđ Ant. bassiani filius fecit. Bibliothecæ. xxviii. publicæ, ex his præcipuæ duę, palatina, & vlpia. Obelisci magni. vi. duo in circo maior est pedum. Cxxx. minor pedum. lxxxviii. vnus in vaticano pedū lxxij. vnus in campo martio totidem, Duo ī mausoleo augusti pares p. xlii. & semis. Obelisci parui. xlii. in plerisq; sunt notæ ægyptiorum Pontes. viii. Miluius, Elius vaticanus. Ianuclēsis. Fabritius. Cestius palatinus. Sublicius. Campi. viii. Viminalis. Exquilinus. Agrippæ. Martius. Codetanus. bruttanus. pecuarius. vnus extra numerum vaticanus. fora. xvii. Roman. Cęs. dict. Augusti. boariū. transitoriū. Oltorium. pistoriū. Traiani. Oenobarbi, Suarium. Archimoniū. Diocletiani. gallorum. Rusticorum. Cupedinis. piscarium. Sallustii. Basilicæ. xi. vlpia. pauli. vestini. Neptunii. Macidii. Martiani vascellaria floccelli. Siccinii. Cōstātiniana portia. Thermæ. Traiani. Titi Agrippæ. Syriacæ Cōmodianæ. Seuerianæ. Antonianę. Alexandrinæ quæ Neronianæ. Diocletianæ. Constantinianæ. Septimianæ. Iani p oēs regiones incrustati, & adornati signis, duo præcipui, ad arcum fabianum superior, inferiorq;. Aquæ. xx. Appia. Martia. virgo. Claudia. Hertulanea. Tepula. Damnata. Traiana. Annia. Alsia. siue alsientena quæ augusta. Cerulea. Iulia. Argentiana. Ciminia. Sabbatina. Aurelia. Septimiana. Seueriana. Antoniana. Alexandrina. Vic. xxxix. Appia. latina, labicana, campana, prænestina, tyburtina, collatina, nommentana, quæ] figulensis. Salaria, flamminia, æmilia, claudia, valeria, ostiensis, laurentina, ardeatina, setina, Quiutia, gallicana, triumphalis patinaria, Ciminia, Cornelia, Tyberina, Aurelia, Cassia, portuensis Gallica, Laticulensis, Capitolia duo, vetus, & nouum, Amphitheatra duo, Colossi duo. Columnæ coclides duæ. Macella duo. Theatra tria. Ludi. v. Naumachiæ. v. Nymphæa. xi. Equi ænei inaurati

ANTIQUITATVM

xxiiii. Equi Eburnei. xciiii. Tabulæ, Signa sine numero. Arcus mar-
morei. xxxvi. Lupanaria. xlv. Latrinæ publice. cxliiii. Cohortes præ-
toriar. x. Cohortes vrbana. iiii. Cohortes vigilum. vi. Excubitoria.
xiiii. Castra. vii. Castra Equitum singulorum. ii. Mensæ Olearia.
xxiiii. M.

ANDRÆ FVLVII ANTIQVARI- RO. DE ANTIQVITATIBVS VR- BIS. AD CLEMENTEM. VII. PONT. MAX. LIB. II.

Septimontis

Montis noia

Montes vrbis, in quibus Roma prius condita
fuit, septem memorantur, vnde Septimontium
dicta, vt tradit Antistius labeo, & hisce monti-
bus feria. Quæ sacra. M. Varro in libris de lin-
gua latina persecutus est. Virgil. in lib. ii. Georg.
¶ Scilicet & rex facta est pulcherrima roma.
Septemq; vna sibi muro circumdedit arces.

Quorum nomina hæc sunt. Tarpeius. Palatium. Auentinus. Cælius
Exquilæ. Viminalis, & Quirinalis. Omnes vno ambitu constitui-
ac prope sibi cõtigui, quasi septem rupes circum Tiberim sibi perpe-
tuæ cauis paruis distinctæ, quibus dirimuntur, vbi prius bouum pascua
erant vt tradit Ouidius, cum inquit. Hic vbi nunc Roma est, tunc
ardua silua virebat. Tantaq; res paucis pascua bubus erat.

DE CAPITOLINO MONTE. ET EIVS PRISCIS ORNAMENTIS.

Tarpeius mōs
deorū domici-
lium.

¶ Primus omnium mons Tarpeius diuinæ rei deputatus, quem
Cicero deorum domicilium appellat, vbi omnium deorum Si-
mulacra celebrabantur. Nam aras. Sacella, delubra, ædes, & templa
habuit. lx. Celeberrimus præterea fuit triumphorum gloria, qui ex
toto terrarum orbe, eo ferebantur. Nunc autem deformis, & omnibus
priscis ornamentis nudatus visitur. Is in principio mons Saturnius
dictus est, vel q; vbi Saturnus habitauerit, vel q; sub illo Saturnia vrbis
fuerit. Et Saturnia illic porta cuius vestigium ad multas ætates reman-
sit. Plinius libro. iiii. Saturnia inquit vbi nunc Roma est: Antipolis
vbi Ianiculum in parte Romæ. Postea totus mons vna appellatione
dictus est Tarpeius a Tarpeia virgine vestali, quæ arcem capitolinam

Saturnus mōs

Saturnia urbs

Antipolis

Tarpeiauirgo

Sabinus prodidit. Nam Romulus contra Sabinos bellum gerens cui-
dam Sp. Tarpeio arcem tuendam dedit, cuius filia Tarpeia a quatuor
profecta in hostem incidit inuitata igitur ab eo ad proditionem, pro
premio poposcit brachiorum ornamenta, illi vero fraudis diuerticulo
inueto, Scuta in eam coniecere. vnde necata, & illic sepulta, monti no-
men reliquit. Ouidius in fastis. Vtq; leuis custos armillis capta sabi-
nis, Ad summe tacitos duxerit arcis iter, Vnde, velut nunc est, p que
descenditis, inquit Arduus in valles, & fora clius erat, fora tunc ro-
& boarium vbi vicus iugarius, qui in arcem ducebat. De Tarpeia fa-
tis multa Oui. & Propertius. Tarpeia vero effigies erat in templo Io-
uis, que Sabinis semper patebat, ex pacto, quod inter Tatium, & Ro-
mulum constitutum erat. Mons vtro Tarpeius diuisus erat in arcem,
& Capitolium. licet confuso nomine totus mons dicitur Capitolium.
Eundemq; preterea montem vbiq; arcem videmus appellari. Legi-
mus enim nullo alio tempore Romanos Capitolio, & arce, pro mu-
nimine vsos, nisi in obsidione Gallorum, relictis ceteris vrbis parti-
bus, magno telorum presidio locum muniuisse, Que bello sabino fa-
cile a Tarpeia prodita dicitur. fuit autem ea arx loco edito, e regione
palatii supra forum iugo collis, qui Saturnius primo, mox tarpeius,
nouissime a capite humano ibi inuento capitolinus est dictus, visum
adhuc ruinae ex atro liberaliq; lapide, via qua nunc itur e capitolio ad
s. Mariam de consolatione. Imminebat autem ea arx templo Cōcor-
diae, quod erat inter Capitolium, & forum, vt scribit. M. Varro, cu-
ius adhuc extat porticus octo colūnarum, vno ordine, opere dorico,
templi vero ornamenta, ante hos annos in calcis vsu abiire. ex quo
loco centum gradibus ascendebatur in proximā arcem. liuius in æde
Concordiæ inquit, Victoria que in culmine erat, fulmine icta, decus-
saq; ad victorias, quæ in arce fixæ erant, hæsit, neq; inde procidit. In
qua arce fuit templum monetæ a Camillo votum. Ouidi^o. lib. i. fastorū
Candida te niueo posuit lux proxima templo
Qua fert sublimes alta moneta gradus, & rursus
Arce quoq; in summa Iunonis templa Monetæ
Ex voto memorant facta Camille tuo, Ante domum Manli fuerat q
gallica quondam, A capitolino reppulit arma ioue. Dictator Gamil-
lus inquit liuius eodem Iunoni monetæ vouit, cuius damnatus voti cū
victor Romā reuertisset, dictatura se abdicauit, Senatus duos viros
ad eam ædem pro amplitudine reip. faciendam creati iussit, locus in

Vicusiugarius

Mons tarpeio
biceps.Ars Capitolii
na ubi.

Tēplū concordie

Victoriæ arcis

Tēplū monetæ

ANTIQUITATVM

Saxū tarpeiū.

Moneta unde

Vrbs a gallis
capta.

ædes uenetis
caluæ

Brēnus gallo/
rum dux.

Māli9 arcis cu
stos clangore
anseris excitat9

Domus. T.
Tatii.

Domus Ro/
muli.

Téplū Iouis
opt. max.
Aurea uictorię
statua.

Sacella tria Io
uis: Iunonis &
Mineruæ.

arce destinatus, quæ area ædium. M. Manlii fuerat ad saxum tarpeiū. Manlius enim ex suspitione regni affectati, e rupe Tarpeia quod tarpeiū appellatur saxum præcipitatus est. huius supplicio æternæ memoriæ inserta est nota. Vnde lege sancitū est, nequis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. Romani enim eruta eius domo. ædē monetæ ibi ædificauerunt. Moneta vero a monendo dicta. Vnde Cicero libro primo de diuinatione. Post cladem inquit illam maximam a senonibus gallis factam. audita vox ex arce, Iunouis fuit, ex quo illa appellata moneta est. Val. Max. M. Manlius inquit vnde gallos repererat, inde præcipitatus est, & qui p libertate antea se gesserat imitatus gallos factus est vnus ex gallis. Capta est aut vrbs a gallis. Mclxiii. ab. VC. Obsessi enim in Capitolio Romani occupataq; vrbe. Cū ex mulierum capillis tormenta fecissent. ædem Veneri Caluæ in honorem matronarum constituerunt. Eadem fors accidit carthagini cū Scipio eam deleuit. Galli autem Senones, duce Brenno urbem ceperunt, & incenderunt præter Capitolium, Qui cū arcem ascendissent. Manlius custos, ex arce detrusus, clangore anserum excitatus, Nā nūlum animal ita odorem hominis sentit, vt scribit Plynus. Vnde Lucretius. Romulidarum arcis seruator candidus anser. Arx ab arcēdo q; is locus munitissimus vrbis: a quo facillime possit hostis prohiberi vt scribit. M. Varro. fuit præterea iuxta arcem domus. T. Tatii sabini, qui cum Romulo regnauit: incoluit autem Tatius eam vrbis partem, vbi Monetæ est templum, Romulus vero, qua ex palatio in circum max. itur, iuxta quem sunt quos pulchri littoris gradus vocitāt, ex Plutarcho. Virg. æn. viii. In summo custos tarpeię Manlius arcis Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat. Celeberrimum autem fuit in arce capitolina Iouis opt. max. templum, in quo fuit victoriæ aurea statua, Téplum positum erat in crepidine saxi tarpei, forma quadrata, cuius singula latera pedes. cc. continebant triplicem habens ordinem colūnarum: & Sacella tria: paruo distincta spatio: Iouis: Iunonis: & Mineruę. Sed ambiguum est vtrum Tarquinius priscus: an superbus fundamenta iecerit: quod e manubiis inchoauit: capto latiorum oppido Apiolis: vt refert Antias. Liuius vero Tarquinius reges ambos: patrem vouisse inquit: filium perfecisse: & vt libera a cæteris religionibus arx ea tota Iouis: templumq; eius ædificaretur: ex augurare fana: sacellaq; statuit. Quæ aliquot ibi a Tatiao consecrata. Satis constat in fundamentis eius templi caput humanum. inuentum: fluete

LIBER. II. MONTES. fol. XIX

sanguine, tuscis lris annotatū. Dum Iouis templi princeps Tarqui-
 nius fundamenta iaceret, vates ex ethruria consultus, respondit eū lo-
 cum fore Italiæ caput, Quod templum cū exauguraretur, et in loco
 multorum deorum sacella essent, consuluit eos per auguria, utrū Ioi-
 ui cederent, Cedentibus cunctis, solus terminus mansit, qui erat lapis
 informis, ac rudis, cum foramine tecti superius, vt liberū ei esset cœl-
 lum, vnde hoc valde placuit omnibus. Et augures prædixerunt ma-
 gnitudinem vr̄bis, et æternitatem Imperii portendere. Virgilius Ca-
 pitoli immobile saxum, terminum dixit. Sed templum ipsum pulsus
 regibus Horatius puluillus iterum eos, magnifice dedicauit. Voue-
 rat Tarquinius priscus rex bello sabino, ieceratq; fundamenta, spe
 magis futuræ magnitudinis, q̄, q; populo R. o. competeret, mox Ser-
 uius Tullius sociorū studio, deinde Tarquinius superbus capta Suel-
 sa pometia, hostium spoliis extruxere sed gloria operis libertati serua-
 ta, pulsus regibus Horatius puluillus iterum consul dedicauit. curam
 victor Sylla suscepit, Hoc solum felicitati eius negatum. Cor. Taci-
 tus de ornamentis Capitolii ita scribit. Erant antiquitus porticus in
 latere cliui dexterę subeuntibus, erant et diuersi Capitolii aditus iuxta
 lucum Asyli, et qua tarpeia rupes centum gradibus aditur, vbi ædifi-
 cia Capitolium adequantibus sedem Iouis opt. max. auspicato a ma-
 ioribus pignus imperii conditam, quam non Porsena dedita vr̄be,
 neq; Galli capta temerare potuissent: furore principum excindi. Co-
 lebantur præterea Terminus, et Inuenta, eo q; Imperium R. o. null-
 los haberet terminos: nec senectā sentiret fuerunt etiam Termini, et si
 dei templa iuxta. Iouis opt. max. in capitolio primum a Numa con-
 structa, cui festis terminalib⁹ Vi. ab vr̄be lapide ī agris et sub dio sa-
 crificabatur libo, ac mola salsa, fidei pignus ac pacis, nam qui termi-
 nū exarasset, ipse, et boues deo sacrificerēt, fuit etiā in eo mōte Simula-
 chrū fidei: iuxta ædē Iouis opt. max. vt est in Catonis orōne, et ma-
 iores nr̄i esse voluerūt. Numa Pomp. authore liuio Sacrarū, et Sacer-
 dotes fidei instituit: fidei aut sacrificabat albo pāno iuoluta manu. Ho-
 rati⁹, Et albo rara fides colitur velata pāno. fuit et templū fidei. Iouis
 spōsoris, quod Sp. posthum⁹ cōsul alter nonis iuniis ī capitolio dedi-
 cauit extructū ipsum ab vltimo rege, fuit et ædes fidei publicę: vt scri-
 bit Val. max. fuit etiam tēplū fidei in palatio: vt tradit Agathocles.
 Coluerunt præterea Romani Iouē sub diuersis noībus, vt opt. max.
 Tonātem, feretriū, Custodem, victorē, et pistorium, cuius ara fuit in

Templa Iouis.

Terminus.
 Quid

Templi Iouis
 dedicatio.

Diuersi Capli
 toli aditus.

Terminus &
 Inuenta.

Terminalia fe-
 sta.

Simulacrum si-
 dei.
 Fidei Sacrarū
 & sacerdotes.

Templū fidei

Diuersa Iouis
 numina.
 Ara Iouis pi-
 storii.

ANTIQUITATVM

*Templū Iouis
tonantis.*

*Simulacrum
Iouis impe-
ratoris.*

*Simulacrum
infantium cō-
ditorū urbis.*

*Templū Io-
uis custodis.*

*Salinæ Capi-
tolinæ.*

*Templū Ve-
Iouis.*

*Clau⁹ Annal.
ædicula Iu-
uentatis.*

arce & eius munere panes in obsidione Capitolii in castra gallorum custodes arcis deiecere. Vnde Ouidius in fastis. Nomine q̄ pretio celebratior arce tonantis Discant pistoris quid velit ara iouis fuit in templum Iouis Tonantis: cuius Simulacrum erat sedens: fulmen dextra tenens ab augusto excitatum in cliuo capitolino. Suetonius. Ioui inquit tonanti ædem consecrauit liberatus periculo: cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perstrinxisset, seruūq; ducentem exanimasset: fuit et in eodem monte Simulacrū Iouis imperatoris & prænestæ auctū a. L. Quintio Cicinnato: bello Latino: fuit & simulacrum aliud Iouis: cum quadrigis: de quo Liui⁹ ædiles inquit Curules dānatis aliquot feneratoribus: limina & trium mēsarum vasa argentea in cella Iouis, iouemq; in culmine: cum quadrigis dedicarunt. Et ad ficum ruminalem Simulachra in fantium conditorum vr̄bis sub vberibus lupæ posuerunt, Senuitāq; e lapide quadrato: a Capena porta ad arcem strauere. fuit præterea in Capitolio templum Iouis Custodis a Domitiano Imp. cōditum, de quo Plutarchus: mox imperium adeptus Ioui Custodi templum ingēs: seq; in sinu dei sacrauit. Suetonius plurima inquit, & amplissima opera incendio absumpta restituit, in Quæis. & Capitolium: quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo: ac nulla pristini authoris memoria. Nouam enim excitauit ædem Ioui custodi: et forum: quod Neruæ vocatur. Quidam tradunt id fuisse olim: vbi nunc sunt Salinæ capitolinæ: et palatium Senatoris Caularum forum: & noxiorum custodia: quod solum hodie ex tot olim Capitolii ædificiis: & illud non integrum cernitur: sed eam molem multo ante extractam vetusta inscriptio: iam salis humore prope absumpta testatur huiusmodi.

Q. LVTATIVM ET Q. CATVLVM COSS. SVB
STRVCTIONEM ET TABVLARIVM DE SVO
COERAVISSE. P. vero victor scribit fuisse ibi templum Veio-
uis cū inquit templū Veiovis inter arcē & Capitoliū iuxta Asylū. Ouidi⁹ aut ante duos lucos: q̄ erāt ī duob⁹ collib⁹ & erāt querni vt postea dicef. Quē locū bonifati⁹ ei⁹ noīs non īstaurauit vt ei⁹ adhuc insignia marmore incisa ostēdūt dedit q; p̄tori vr̄bis quē senatorē nūc vocāt: incolēdū: vbi caularum forū: & noxiorū custodiam constituit. Fuit & in Capitolio ædis Mineruæ: in qua prætor quot annis Clauum parieti affigebat ad numerandos annos: cū nondum esset līarū: vsus. & vocabatur clauus annalis: in quo etiam templo fuit tabella vbi erat

raptus Proserpinæ a Nicomacho pictore depicta supra ædiculam Iuuentutis vt scribit Plynius, fuit & in eodem monte templum mentis Ouidius in fastis Mens quoq; numé habent, menti delubra fatentur Ad votum belli perfide pœne tui, nam votum fuit post cladé Thra/symeni, qđ Attilius dedicauit teste Liuius cū inquit. Interea duumui/ri creati sunt. Q. Fabius, & Attilius Crassus ædibus dedicadis: Méti Attilius, Fabius veneri Erycinæ, vtraq; in capitolio canali vno discretę, fuit & in eodé monte Nemesis Simulacrū, quę & Rhanusia dicta volucris velocitate tā ad bonū, q̄ ad malū mentes excitans Authores Plynius, & Mocrubius. vbi ét fortunæ bonę Simulacrū, sicut fortunę malæ in exquiliis fuisse tradūt. In altero vero Tarpei montis iugo, vbi nunc est Ara Cœli fuit olim templum Iouis feretrii, de quo Dionysius ita scribit instructo templo in vertice Capitolini collis Ioui, quę feretriū Romani vocant, nec magno ipso, vbi enim seruabatur vestigiū vetus, cū minora duū pedū latera habeat, maiora denū, Censium in eo regis sua manu interfecti spolia consecrauit, Qđ postea ab Anco martio ampliatur. Cęsar. Q. Pomponii monitu reficiendum curauit. Liuius Spolia ducis inquit fuspensa fabricato ad id apte feretrio gerens in Capitolium ascendit, Ibiq; cum ad quercum pastoribus sacram deposuisset, templū designauit, aut longe ab ipsa quercu vbi suspendebant spolia hostibus detracta, quæ dicebant Trophæa, ex cuius ramis fiebāt fercula manibus gestanda in pompis triumphorum, ex quibus spolia hostium dependebant. Quorum simulacris hodie Romani vtuntur ingestatione Saluatoris, de mense Augusti. Suetonius in triumpho Cęsaris pontico triumpho inier Pompe fercula, trium verborę protulit titulū. VENI: VIDI: VICI: Ipsum vero Iouis feretrii templum primum romæ cōditum habetur. In cuius fundamētis extructa est, postea vt credit venerabilis Ecclesia. S. Marię ara cęli. siue filii dei a Gregorio magno, vbi primum Monachorę collegium constituit, Quo in loco nunc sunt fratres minores sub regula Seraphici Francisci cōf. quare dicta sit ara cęli Paulus Orosius declarat. Est enim locus in primo vrbis: & orbis monte cōditus: Tēplūq; marmorę diuersitate cōspicuū habēs in ascēsu gradus. Cxxviii. ex marmoreis ornamentis Tēpli quondā Quirini, in monte Quirinalli. fuit præterea inter arcē, & Capitoliū: vbi nunc est platea Conf. inter duos lucos quernos: sacrum Asylum cōseptum densis sentibus (qđ tēplū misericordię vocāt) Asylū primus apud gręcos Theseus

ædicula iuuentutis.
Tēplū mētis.

Aedes ueneris erycinæ.

Nemesis simulacrum: quæ & Rhanusia dicta est.
Simulacrū fortunæ bonæ.
Tēplū Iouis feretrii In vertice capitolini collis.

Quercus pastoribus sacra.

Trophæa quę fercula quidē

Triūverborę titulus.

Aedes arę cęli

Tēpli Quirini fundamēta.
Asylū inter duos lucos.

ANTIQUITATVM

apud Latinos Romulus cōstituit: de quo Strabo: Vrbe deinde cōdita Mortales cōuenas cōgregauit in quēdā locū aperiēs asylū inter arcē: & Capitoliū: Quo cōfugiētes tuti erāt. Ouid. in fastis. Romulus vt saxo lucū circūdedit alto, Quilibet huc inqt confuge, turus eris. Erat enim locus sacrosanctus, Ex finitimis locis turba oīs sine discrimine: liber: an seruus effect: auida nouarū rerū pfugit: Quo cōfugiētes finitimos ciuitate donatos designat: ab initio tradūt haud plures mille: domos fuisse. Et cū adipisci cōiugia nequiret: Neptūno: Equestre certamē vulgat: Veniētibus maxima ex pre Sabinis: edicit: vt cēlibes cuncti virgines: pfectas rapiāt. Diony. lib. ii. hist. Romulus inquit Romanorū vires augere volēs & finitimorū adimere: causam honestā inuenit: & rē ipsam ī honorē dei referēs. locū enim vmbrosū: mediumq; Capitolii & arcis elegit: qđ nunc vocat lingua romana intermontiū duorū quercetorū. Erat tūc casus rei q; ipsius cognomē: cū siluæ essent p vtraq; latera opacæ: qbus iūgebat: sacrum sinēs inuolabile seruis: Tēplūq; in eo erigēs cui deorū: aut geniorū incertū est: Cōfugientibus ad illud Seruis sponsor factus est p speciem religionis: nihil eos ab inimicis detrimenti recepturos: ac si manere vellēt: Ciuitatis etiam participes fiebant: vnde multi Sabinorum serui illuc fugientes nunq; ad suos dominos redire voluerunt: vnde grauis odii fomentum ortum inter Romanos: & Sabinos. fuitq; iuxta Asylum ædes Veionis. i. nocentis Ionis: cuius simulacrum sagittas tenebat ad nocendum. Ouidius in fast. Tempula putant lucos ueiouis ante duos: fuit enim inter arcem & Capitolium iuxta Asylum vt supra dictum est. In principio Romulus habuit tria milia & octingentos Equites: qua multitudine urbem inchoauit: paulatim montem muniuit: Cum Asylum aperiret: eo conuenere tria milia mortalium ita Tarpeius mons additus antiquæ vrbi. Asylum primus Cæsar Aug. cum id damnosum: & malefaciendi causam exhiberet: Deinde Tiberius Asyla: quæ vbiq; locorum erant: tanq; receptacula flagitiorum: & malorum irritamenta sustulit author Strabo. Extant hodie ex vetustis signis in Capitolio pro ædibus Conseruatorum: lupa ærea cum infantibus conditoribus vrbis Romulo: & Remo: sub vberibus lupæ: quæ prius erant in Comitio ad ficum ruminalem: vbi expositi fuerunt. Quis ea signa conflauerit Lilius docet cum inquit Aediles Curules damnatis aliquot feneratoribus limina: & trium mensarum vasa argentea in cella Iouis: Iouēq; in culmine cū quadrigis dedicarūt, & ad ficū ruminale. Simu

Asylum locus sacrosanctus.

Equestre certamen.

Asylum inter Capitolium & arcem. locus a Ro. Inter montium uocatus.

Templum Asyli

Templum ueionis

Asylum primus Cæsar Aug. sustulit.

Lupa ærea cum infantibus conditoribus vrbis

lacrâ infantium conditorum urbis sub verberibus lupæ posuerunt ut supra dictum est. Vnde in lateranum prius, postea in Capitolium delata. Extat & in porticum ingens æneumque Caput Commodi (ut aiunt) Imperatoris. vna manus & vnus pes. Item duo pari forma ingentia, marmoreaque fluuioque simulacra seminuda, quæ quantum ex rege argumento deprehendi potest, Nili ac Tygris flu. numina sunt. Quorum Alterum Sphynge ægypti peculiare animal, cui cubito initium, habet, Alterum vero tygridem Armeniæ truculentam feram, nam Nilus ægypti. tygris vero armeniæ flu. est. Aelianus scribit Nili simulacrum exprimi figura humana. Huiusmodi enim Simulacra, vel habent vnas aquam fundentes. ut nar fluuius, vel lupam cum infantibus, ut Tyberis. In quoque sinistris est Cornu Copiæ regis affluentiam significans. Quauis omnia flumina idemdem exprimerent, alia aliis insignibus uti cõpetebat. Intra limem statim a dextris surgit Simulacrum æreum inauratum, ac nudum Hercules adhuc imbuberis, dextra clauam, sinistra vero aurea Hesperidum mala tenens, quæ in prima sustulit inuenta, quod signum in ruinis aræ maximæ in foro boario, mea ætate repperitum est. Extat in ipso atrio caput & pedes marmorei Colossi, & quedam alia fragmenta, quæ erant antea iuxta templum pacis in via sacra. Visuntur & marmorea signa parieti affixa, & imagines. I. veri Ant. de triumpho parthico, siue ut quidam putant. M. Antonini Imperatoris. de triumpho dacico sublata nuper ex æde S. Martini iuxta Marforium. In superiore vero aula statim occurrit marmoreum ingensque Leonis. x. Simulacrum, a romanis nuperrime ibi positum, ob restitutum vectigal, & alia quedam grate concessa. Et in penetralibus duo ænea simulacra iuuenili forma, alterum stans serui habitu spectat. Alterum nudum pueri sedentis, pastoris haud absimilis curuato corpore et plâta suppurati pedis spinam acu euellenti, veteris operis mirabilis structura Visuntur & alia nonnulla ibi marmoreæ statuæ haud magnæ verum mutilatæ suis oculis collocatæ. Et in parietibus recens pictura, vbi septem regum romanorum triumphalia gesta, & triumphalium virorum eminentissimi triumphi. In reliqua vero Capitolii parte versus occasum, præter ruinas & rupium crepidines nihil ex priscis operibus nunc superest. Montis autem pars quæ vergit ad libyem in faucibus Capitolii supra hospitale nunc. S. Mariæ in porticu habuit olim ædem Saturni, & opis in vico iugario, vbi quondam seruabantur publici thesauri populi romani. vbi erat ærarium, quo e foro in Capitolium ascendebat. Extat adhuc ibi paruum, ac ruinosum Sacellum sub rupe prærupta titulo nunc. S. Saluatoris in ærario. Macrobius quædam inquit Saturni ærarium esse Romanum voluerunt. Quam Tullius Hostilius cum tertio triumphasset

Quis ea fecerit simulacra & quare.

Comodi æreum caput.

Simulacra flu. Nili & Tigris

Diuersa fluminum simulacra.

Simulacrum Herculis

L. veri triumpho de bello parthico.

Leonis. x. simulacrum.

Duo Simulacra ærea.

ædes Saturni & Opis. ærarium populi romani.

ANTIQUITATVM

ædificauit. Eo q̄ tempore: quo italiam incoluit: fertur in eius finibus
 nullum furtum cõmissum. Vocatur èt. S. Saluator in statera: quę tru-
 tina est. M. Varro de verbo Trutinæ sic ait Vestigiũ trutinæ èt nunc
 manet in æde Saturni: qđ èt nũc p̄pensuram trutinam habet positã.
 Aerariam ab ære appellatum uolunt: qđ Valerius publicola Satur-
 ni ædẽ cõstituit. Quod postea victor Cæs. diët. militibus suis diripiẽ-
 dum dedit: vbi reuerati thesauri: a rege pyrro: vsq; ad vltimos cõlu-
 lum triumphos erant: officinam vero moneræ satis constat fuisse in
 Capitolio: & in arce. liuius ita inquit Domus. M. Manlii: vbi nunc
 ædis: & officina moneræ. Memorant ante urbem conditam: eo in lo-
 co: vbi fuit ærarium consecratam Saturno aram: constat eam fuisse an-
 te Senatulum: vbi græco ritu capite aperto res diuina fieri solebat: ibi
 remãssisse Acheos quosdam: & Epeos ædificasse saturniam oppidum
 & montẽ ip̄m appellasse Saturniũ. Solinus eđẽ inqt: quę saturni ærariũ
 fert: comites eius: cõdiderũt í honorẽ Saturni: quẽ cultorẽ regionis il-
 lius cognouerũt extitisse: pars èt Capitolini mõtis infima habitaculũ
 fuit Carmetę: & Carmetę fanũ í ea p̄te quę maxime respicit Ianiculũ:
 a qua Carmetalis portæ nomẽ: vbi Saturniã fuisse scribit Ennius: eius
 vestigia èt nũc manet tria: q̄ Saturni fanũ in faucibus: q̄ Saturnia por-
 ta: quam nunc vocant pandanam: q̄ post ædem Saturni parietes posti-
 ci muri sunt scripti: quę haud longe fuit ab æde Saturni ad radices Ca-
 pitolii Carmentis vero ædem mulieres ædificauerunt quia vehiculis
 S. C. prohibita: & postea restituta: condiderunt: Auctores Liuius: &
 Plutarchus. fuerunt præterea in Capitolio fauissæ Capitolinæ: quas
 cellas: & cisternas appellat Gellius: quasi fossas in area capitolina: vbi
 reponi solebant signa: & alia quædam religiosa donariis consecrata. fa-
 uissas inquit pompeius locũ appellatum: in quo aqua inclusa: verum
 sunt qui tradant vt supradictũ est fauissas in Capitolio cellis: Cister-
 nisq; similes: vbi reponi erant solita ea: quæ in templo vetustate facta
 erant inutilia: quæ etiam custodiebant ab æditibus capitolinis. duo autẽ
 dicuntur Capitolia. vnum: Capitolum vetus in monte Quirinali: in
 quo fuit Sacellum Iouis: Iunonis: & Mineræ: alterum de quo nunc
 agitur. Cuius ornamenta refert Amianus Marcellinus lib. xxii. Hu-
 ius inquit totius artis ornamenta quibuscũq; ægyptiorum miracu-
 lis sunt anteponenda. Cassiodorus etiã Capitolia inquit celsa conscen-
 dere hoc est humana ígenia superata vidisse. Virgilius lib. viii. anita
 scribit Hinc ad tarpeiam sedem: & capitolia ducit Aurea nunc: olim

Officina mo-
neræ.

Habitacu'ũ: &
fanũ carmetæ.

Fauissæ Capi-
tolinæ.

Capitolia duo

Capitolii orna-
menta.

filuestribus horrida dumis. Ouid. in met. Frondibus ornabant quæ nunc Capitolia gēnis: post urbē a gallis captā: Capitoliū quadrato lapide fuisse substructū scribit Liuius: cū inquit Eodē anno ne priantis tē operibus cresceret vrbs Capitolium quoq; saxo quadrato substructū est: Opus vel in hac magnificentia vrbs inspiciendum: atq; intra annum noua vrbs stetit. Ea saxa hodie idēdem e profunda tellure erui videmus ad calcem: aliosq; vsus diffracta conuerti. Erat olim mons editissimus: nunc vero oppletis ruderibus adiacentibus locis humilis ac depressus apparet. Capitolium vrbs ro. & religionis caput sæpius conflagrauit: nouissime vero fulmine ictum: cum omnibus ornamentis & Sibyllinis libris: ipsumq; & preciosa quæq; incendio periire. Vnde Lucretius poeta ita scribit. Tum pater omnipotens stellanti nixus olympo, Ipse luas arces: atq; inclūta tēpla petiuit. Et capitolinis iniecit sedibus ignes. fuit præterea iuxta capitoliū domus Ouidii nasonis vt ipse depono testatur. Hanc ego suspiciens: & ab hac capitolia cernens Quæ nostro frustra iuncta fuere lari. Capitolium: vt olim templis: & sacris ædificiis ornatissimum: ita nunc magnis ruinis obrutum: deformatumq; cōmiserationem quādam: fletumq; spectantibus mouet. Hactenus de Capitolio. de palatio iam dicendum est.

DE MONTE PALATINO ET PRISCIS ORNAMENTIS.

Post Tarpeium: statim sequitur Palatinus mons: quem. C. Caligula Imp. ponte super templum diui Augusti Capitolio coniunxit. vt scribit Suetonius. Palatium vnde dicatur: multæ causæ sunt. Quartæ regionis inquit. M. Varro palatium: q; palantes venerunt: qui et palatini & Aborigines ex agro reatino qui appellatur palatium: vbi confederunt: vel a palanteo Arcadiæ vrbe. vel a palante proauo Euandri teste Virgilio cum inquit Arcades has oras genus a palante profectum: Qui regem Euandrum comites: qui signa secuti: Delegere locum. & posuere in montibus urbem: Palantis proauis de nomine palatium. siue a Palatia vxore latini: siue a pale pastorum dea Neuius vero palatium quasi balantium inquit a pecudum balatu: mutata/b/in p/q; ibi pascentes oues balare consueuerint ante urbē conditam. Quē montem Tremellius Romuleum vocat cum inquit fuit eius statua i pede montis romulei ante sacram viam intra templum Faustine ad arcum fabianum. Is mons hodie appellatur a vulgo palatium maius: vnde per excellentiam magnorum virorum domicilia, vbiq; nec pa-

Capitolii iucē
dium.

Domus ouidii

Templum di
ui Augusti.
Palatium unde.

Mons Romu
leus.

ANTIQUITATVM

Montis ambitus.

terreū Tauri si/
mulacrum.

Prima Impe/
rii Sedes.

Germalum.
Vellæ.
Sacr. portus.

latia vocatur. habetq; idem mons in ambitu mille passus, Quæ Cor.
Tacitus designare videt, cum inquit Eo q; pomerium Romulus po
suerit, haud absurdum reor. Igitur a foro boario, vbi creū tauri simu
lacrum aspiciamus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus desi
gnandi oppidi ceptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. inde
certis spatiis interieti lapides p̄ ima montis palatini ad arā Cōsi. mox
ad curias veteres, tum ad Sacellum Iarum forūq; Ro. & Capitolium,
non a Romulo, sed a Tatio additum vrbī creditur. In palatino mon
te fuit prima Imperii Ro. sedes, & primus locus habitatus. Palatium
nemo dubitat quin Arcadas habeat auctores, a quibus primum palā
teū oppidum, quod aliquādiu Aborigines habuere, & propter incō
modum vicinæ paludis, quam interfluens tiberis fecerat Reate pro
fecti postmodum reliquerunt. Nam cum montem primi tenuere Ar
cades duce Euandro, qui relicta patria suadente matre Carmēta (quā
ferunt primam in latium litteras attulisse) ad ea loca nauigans illic
demum confedit, a quo primus ibi Hercules, postea Aeneas modi
cis ædibus hospitio exceptus dicitur. Nam Euander illic primus ædi
ficare cepit exiguas ædes, vbi Roma itali filia cōdidit Valentia. M.
Cato de origine vrbium ita tradit, Saturnus primus incoluit Capito
lium. Italus Auētium. Roma palatium. Cælius tuscus Cælium, &
Viminalem. Romulus palatium, & Exquilias. Sunt qui tradant pa
latium prius tenuisse Aborigines palatinos, qui ex agro reatino ad pa
scua ouibus quærenda profecti, argumento est vellia palatina Altera
pars a vellēda lana ante his monstratā hetruscam consuram appellata.
Varro ita scribit Germalum, & vellias coniunxerunt in hac regione
Sacr. portus est, & in ea sic scriptum, Germalente quinticepsos apud
ēdem Romuli, & Velliense septicepsos in vellia apud ēdem deorum
portus. Germalū a germanis Romulo, & Remo ad ficum rumi
tatem & hi inuenti quo aqua hyberna eos tiberis detulerat in alueolo
expositos. Dionysius scribit genus Ro. ab Aboriginibus incipere.
Tres igitur colles primum coluere ante Romulum, medium quidē
Roma filia Itali, extremos vero Saturnus & Italus, processu deinde
temporis Romulus captato augurio vrbem illic condidit quadran
gulam, in qua tris, vt supra diximus, portas reliquit. Habuere hæc lo
ca ante omnes, siculi, ante quos nulla ē memoria. Mons palatinus na
tura ipsa humilis, & depressus, sed edificiorum celsitudine sublimis,
& amplius redditus est. Nam totus, quantus est antiquitatum vestigiis

pollet, ac suis obrutus ruinis. solus omnium hodie inhabitatus, vbi quondam prima sedes Imperii ro. vbi primum reges, postea cōsules, deinde Imperatores, ppter memoriam Romuli, qui illic habitauit, montem incoluerūt (& quoniam in hunc sermonem incidimus) ope ræprecium erit ostendere, quibus singuli reges Ro. locis suas regias habuere. Casa Romuli fuit in palatio iuxta descensum ex palatio in circum max. in angulo montis versus forum boarium, & durauit per multas ætates. Cuius siquid vel tempestate, vel vetustate corruerit, id custodes loci reficiunt, nihil illi magnificentius addentes, sed omnia prioribus similia restituentes. T. Tatius in arce, vbi tēplum fuit Monetæ. Numa Pompilius prius habitauit in monte Quirinali, postea vero in foro iuxta templum Vestæ. vbi fuit eius regia, in qua (vt quidam tradūt) pro tempore habitauit. Tullus hostilius in Vellia, vbi fuit ædis deorum penatium, deinde in cælio monte iuxta Curiam hostiliam, quam ipse condidit, Ancus Martius in summa via sacra, vbi fuit ædis larum. Tarquinius priscus ad mugoniam portam supra summam viam nouam, iuxta forū ad Iouis Statoris ædem, Seruius Tullius in Exquilis supra cliuum vrbicum. Tarquinius superbus in eodem monte supra cliuum publicum, & lucum fagutalē. fuit præterea in palatio tēplum Iouis Statoris, Cuius simulacrum erat stans, Ouidius in fastis Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim Ante palatini cōdidit ora iugi: Quod Romulus tantum vouerat. i. locum templo effatus, Iterum a Coss. Posthumio. & Claudio uotum, Senatus fieri iussit, bis eodem voto damnata resp. in religionem venit, auctor Liuius. Iuxta quod fuit domus. M. Tullii Ciceronis vt ipse in plerisq; locis suorum operum testatur, memorat hanc domum fuisse antea. L. Crassi in qua amena: & grata piscina qua se Crassus plurimū delectabat: ea domus venit Ciceroni vicies sestertio: quæ pecunia. L. Syllam reum Ciceroni fecit cū eius causam esset defensurus. erat enim proxima templo Iouis Statoris vt dictum est. Plutarchus sic inquit. Maiorem in modum excitatus in eadem proximam Iouis Statoris Senatum vocauit. Id tēplum Romulus vouit in bello Sabino: q̄ palantes ac fugientes sistere fecisset milites: bellum vero illud gestū fuit inter Capitolium: & palatium: eo in loco: qui signa veneris Cluacinae habet. nam cluere antiqui pugnare vocabant. Pugnatum est aut vbi nunc sunt horti. S. Mariæ gratiarum. Sed res altius repetenda est Sabini enim duce Tatio: capta capitolina arce: priusq̄ bellū inferrent

Casa Romuli

Domus. T.
Tatii.Regia Tullii
hostili.
Domus Anci
martii.
Regia Tarq
uii prisci.
Regia Seruii
Tullii.
Regia Tarq
uii Superbi.
Templum Io
uis Statoris.Domus Cicer
onis.

Vetus cluacina

ANTIQ VITATVM

vt iusta essent arma, miserunt legatos, qui peterent puellas simul & raptores. Nam ad rapiendas Sabinas nõ defuit Consilium Numitoris aui. Habebat tunc Sabini castra in colle Quirinali, qui erat extra pomerium. Quarto enim mense ab vrbe condita perpetratum est audax facinus in raptu Sabinarum & latinarum. Numerum autem raptarum ponit Plutarchus. Primi ex Sabinis bellum mouerunt in Romulum Ceninenses, Antenates, & Crustumerini. Romulus auxilio implorato a tuscis, cum Celio rege Hetruriae, primum ex his triumphum rettulit, & ob id quartus vrbis collis a tuscis habitari ceptus, & Celius dictus. Subinde Sabini bellum ingens orsi coegerunt Romulum de nouo a Lucumonibus socios milites expetere. Galerio Lucumoni datum negocium, magna tuscorum manu venit. Qui cum offendisset Capitolium captum a Sabinis, ipse proximum Capitolium, & Quirinale pro Romulo muniuit, Verum cum Romulus audax sub Capitolio Sabinos aggressus, vulneratus fugeret, illumque ad portam palatinam secuti Sabini roma potituri viderentur, Illico Galeritus e Quirinali delapsus, viamque retro in capitolium pedem ferendi adimens vbi Ianus quadrifons, a tergo Sabinos aggressus (vnde fabulae ciatulatae aquae) in fugam vertit, animaduersa se Romulus redintegratis viribus & ipse a fronte cedebat, adeo vt Metius in palude sese in equo armatus iniceret, cedens ingens fiebat, Et ne vnus quidem remansisset, ni femine occurrissent, quae bellum diremerunt. Iuuenalis bellum dirimente Sabina. Liuius libro primo Hersiliam inquit Romuli coniugem precibus captarum fatigatam, virum rogasse, vt parentibus earum veniam daret, vt eos in Ciuitatem acciperet, ita rem coalescere concordia posse, facile impetratum. Depositis armis, verbena myrtoque purgati, quo in loco sunt signa veneris cluacinae. foedere icto Romulus vrbis agrum diuisit in partes tris, equis collibus, Sabinis Capitolium, & Quirinalis, Romulo sequentes Exquilinus, & palatinus In quo roma Galerito & luceribus tuscis Celus, & Celiolus obuenerunt. Auentinum Romulus neminem passus est habitare, nam sacrum fratri, illum esse voluit, usque ad Hilernam. in eo bello Romulus saucius saxo in capite, facto voto Sabinos cõsertissimo agmine adorti fundunt, fugantque usque ad regiam, & vestae templum, palantes agunt. fuit praeterea in palatio aedis magnae matris deum a Iunio bruto dedicata in cuius dedicatione ludi sunt celebrati, quos Megalesia appellant. Liuius Ipsamque inquit deum matrem e graecia aduectam in palatium pertulere & in tem

Castra Sabinarum.

Porta palatina

ciatulatae aquae fabula. Romuli redintegratio Sabinos in fugam uertit.

Foedus inter Romanos & Sabinos. Agri diuisio.

Hilerna. Magnae matris deum Aedes a bruto dedicata. Megalesia ludi magni. Matris Deum simulacrum.

plo victoriæ collocatâ, quod tēplū varietate lapidum, atq; auro orna-
 tū cū alia ædicula victoriæ virginis a Portio Catone extructa: iuxta
 quā fuit tēplū Sospitæ Iunonis. In eodē mōte Cæsar August^o Apol-
 linis ædē excitauit. Suetonius Tēplū inquit Apollinis ea parte palati-
 næ domus excitauit. Quā fulmine iētā desiderari adeo Haruspices
 pronūciarūt. addita porticus cū bibliotheca latina, græca q; Quo lo-
 co iā senior sēpe etiā senatum hūit, Decuriasq; iudicum recognouit.
 Quod priuatis ipsius opibus admirādū erat ædificiū. In quo tēplo pē-
 debant lychni instar arboris mala ferentis, vbi etiam probati poetæ
 sua scripta reponerant. Vnde horatius in arte poetica. Scripta Palati-
 nus quæcūq; reponit Apollo: de cuius loci ornāmētis Ouidius lib.
 iii. detristibus. Inde tenore pari gradibus sublimia celsis. Ducor ad
 intonsi candida templa dei, Signa peregrinis, vbi sunt alterna colūnis
 Belides, et structo stat ferus ense pater. Erant enim ibi belidum Si-
 mulacra, et p̄tides in vacas versæ: quas propertius Myronis armē-
 tafabulatur: Erat etiam in media area palatina constituta laurus quæ
 capitolinam respiciebat quercum Ouid. lib. i. met. postibus augu-
 stis eadem fidissima custos Ante fores stabis mediāq; tuebere quer-
 cum: quæ erat in Cæpitolio pastoribus sacra. Nec tanti principis
 natalem silētio præteribo: Natus est enim Cæs. Aug. M. Tullio Ci-
 cerone, et. C. Ant. Coss. ad capita bubula in regione palatii: vbi ei^o
 sacrarium aliquanto postq̄ extessit constitutum, nutritus uero in cari-
 nis apud exquilias. habitauit primum ad Scalas Annularias iuxta fo-
 rum in domo Calui oratoris: in ædibus hortensianis, nouissime vero
 in palatio, Sub eo principe plurimum arma cessauere, et ingenia flo-
 ruere, multaq; egregie ab eo domi: forisq; gesta: quæ librum sibi po-
 sserēt peculiarē fuit p̄terea in palatio domus Augustana, & Tiberia-
 na: & tēplū quod diuo augusto Livia augusta fecerat, fuit etiam tēplū
 Iouis victoris, quod Q. fabius bello sabino vouerat, in quo cruē-
 to Marte fuera dimicatum: dedicauit idibus aprilis. Ouidius libro
 iiii. fast. Occupat aprilis idus cognomine victor Iuppiter hoc il-
 lo sunt data festa die: fuit & in eodem monte templum fidei a Tro-
 ianis primum consecratum: vt scribit Agathocles cum inquit phry-
 ges primum omnim sacrasse in palatio fidei templum: in quo mō-
 te postea cum vrbs conderetur visa est iustam vocabuli Romæ no-
 minandi causam: eāq; priorem: vnde locum dedicasse fidei, cuius
 etiam meminerunt Appianus: et Ouidius, fuit in eodem monte Ara

Ædicula Vi-
 ctoriæ uirgīs
 Tēplū sospi-
 tæ Iunonis.
 Aedes Apol-
 linis palatini

Porticus & bi-
 bliotheca Pa-
 latina.

Ornāmēta tē-
 pli apollinis
 palatini.

Belidū & præ-
 tidum.
 Simulacra.

Augusti nata-
 lis loc^o & e. 9
 laudes.

Domus Au-
 gustana & tē-
 plū Iouis ui-
 ctoris.

Tēplū fidei a
 Troians cō-
 secratum.

Ara febris tri-
 bus in locis.

ANTIQUITATVM

febris, cuius tēplū tribus in locis Romæ fuisse tradūt: vnum in palatio, Alterum in area Marianorū monumētōrū. Tertiū in summa parte vici lōgi, in eaq; remedia, quæ a corporib⁹ egrotorū anēxa fuerant: deferebantur, fuit et in palatio Ara palatina, vicus padi, et fortunæ respicientis. et Sacellum deę viriplacę: ad quod quoties inter virum, et vxorem aliquid iurgii intercesserat. veniebant invicem locuti quæ voluerant. contentione animorum deposita: concordēs reuertebantur

Ara palatina vicus padi. Sacellū deę viriplacę.

Aedes vitrubii bacchi prata bacchi.

Lupercal antrū lupa.

Pan Arcadium vetustissimus deus. Lupercal lyceū Lupercalia de mēse februario

Luperci ciuitatē currēdo lustrabant.

Palatual.

Heliogabalus deus.

author Val. max. fuerūt et ædes vitrubii bacchi, quæ diruto ædificio publicatoq; bacchi prata appellata. fuit enim is vir non domi solum, sed etiam Romæ clarus, vt tradit liuius. Erat olim ad radices palatii iuxta forum Lupercal. i. antrum Lupæ, de quo Dionysius Arcades inquit in colle ipso Firmati, cum ædificia Alia more patrio exornassent, templa quoq; construxerunt, atq; primum quidem Pani. lyceo, ad monente eos Carmēta. Est enim apud Arcadas Pan vetustissimū plurimum in honore habitus, quem Romani lupercal Græci lycēū dicerent nunc tamen circumsepto ædificiis templo, prisecam loci naturam cōprehendere nequit coniectura, Erat enim antiquitus (vr dicitur) Antrum magnum sub colle, arbusto contectum, et fontes sub petris profundi, adherensq; rupibus saltus, et quidem opacus, vbi ara deo constructa: sacrificia patria perficiebant, quę postea romani celebrarunt februario Lugubri tempore: post brumam. Ouidius in fastis a lupa nomē deriuatū putat cū scribit. Illa loco nomē fecit, locus ille lupercal, Magna dati nutrix præmia lactis habet, Inde luperci dicti: Plutarchus. Videmus inquit lupercos inde cursum incipere, vbi Romulum expositum ferūt. Nam nudi sacerdotes luperci currēdo lustrabant ciuitatē, cuius rei satis multa Ouidius in fastis cū inquit li. ii. Nupta quid expectas, nō tu pollentib⁹ herbis, Nec prece, nec magico carmine mater eris. Excipe sæcundę patienter verbera dextræ. Iam socer optati nomē habebit aui, nā prægnātes & adultę nuptæ vt cōciperēt: dextras lupercis verberādas præbebāt: putātes id sibi felicē pariūdi facultatē prestare, præterea. M. Cicero insectatur. M. Antonium q; se lupercū exhibuerit ī sacris lupercalib⁹ nud⁹ discurrens statuę Cæsaris diadema imposuerit. Itē feriæ ī palatio celebrari solitæ. ī quibus sacrificiū quod fiebat palatual dicebat: vt tradidit Antistius labeo Eiusdem plateas montis saxis lacedæmoniis: & porphyreticis Antonius Heliogabalus Imp. strauit: quas Antonianas vocauit vt scribit Lampridius: quæ saxa inquit vsq; ad nostram ætatem manserunt. sed

nuper eruta/ & execta sunt. Heliogabalum qꝫ deum iuxta ædes impel/
 ratorias in palatio monte consecrauit/ eiꝫ templum fecit in eo loco/
 in quo prius Orci ædis fuit studēs qꝫ matris deum typum / & Vestæ
 ignem/ & palladium/ & Ancylia/ & omnia Romanis veneranda in il/
 lud transferre, Templum illud potissimū agens nequis deus nisi He/
 liogabalus coleretur, Illuc & ludęorum religionem & Christianorū
 deuotionem transferendam curauit / vt omnium culturarum secre/
 tum Heliogabali sacerdotiū teneret, fecit & Alexander seuerus Die/
 tas nominis Māmææ marris quas imperitum vulgus ad māmam vo/
 cat, auctor lampridius. Mōs hodie palatin⁹ in habitatus/ totus seruit
 vinetis/ arbutis/ & pascuis aīaliū/ & in id pene reuersus / quod fuerat
 ante Euandrū, dixisse ferunt Haruspices apud veteres. Quādo mōs
 palatin⁹ desinet habitari/ tūc et Imperii ro. finē fore, fuit etiā palatiū re/
 gio xii antiquæ vrbis. ¶ De mōte auētino & de his quę ī eo cōtinent
 ¶ Auētiniū aliquot excauis dicūt vel ab Auētino Albanorū rege il/
 lic sepulto/ vel ab Auētino Herculis ex Rhea filio dict⁹ ēvel ab adue/
 tu latinorū qui ī meo mōte cōsederūt/ qꝫ ibi Dianę tēplū sit cōstitutū/
 vel ab adnectu auiū/ qꝫ illuc vesperi cubitū ab tiberi aduolarēt / qꝫ sa/
 tis tutæ ibi propter adiacentes paludes (& tiberim quiescerēt/ ante vr/
 bem conditam. Mons est ab reliquis disclusus tiberino in cumbens
 alueo/ magnum/ ac diffusum habēt ambitū. Terminatur adextris ty/
 beri inde mēnibus vrbis/ a porta. S. pauli vsqꝫ ad portam S. Sebastia
 ni, deinde piscina publica & circo max. Mons est longior quā latior
 assurgit qꝫ in duos vertices, disterminatur valle/ ac via/ quę tēdit a cir/
 co max. ad portam. S. Pauli, In primo vertice iuxta tyberim occur/
 rit Templum. S. Sabinæ, Quod quidam petrus iluricus prædiues
 Episcopus priuatis opibus/ a fundamētis erexit/ variisqꝫ marmorum
 ornamentis decorauit, vt carmina illic ex musuo opere ad huc osten/
 dunt, vbi etiam prima Statio in quadragesima celebratur, & vbi Di/
 uis dominicus ordinis prædicatorum author, ab Honorio iii ex ge/
 nerosa Sabellorum gente regulam confirmari obtinuit. Haud pro/
 cul in eodem montis supercilio surgit templum. S. Alexii ro. Ana/
 choritæ qui diu in domo paterna / sub quibusdam ligneis gradibus
 (qui adhuc ibi extant) latitauit, ne parentibus quidem / vsqꝫ ad mor/
 tem agnitus est. vbi antea fuit monasterium. S. Bonifacii martyris.
 Hinc lapidis iactu supra montis crepidinem apparet ruinosa ædis.
 S. mariz Auentinæ, vbi fuisse tradūt olim templū bonæ deę cui solæ

ædis Ordi

Dieta ma/
meæ.Templū .S.
Sabinæ.Templum
S. Alexii.Tēplū. S. mar
riz auētinæ.
Tēplū bonæ
deę.

ANTIQUITATVM

Templū . S .
priscę .

Cœnobium .
S. Sabę .
Templum .
S. Balbinę
Spelunca Caci
iuxta trigemi/
nam portam
tyberi i cõbēs .

Aedes hercu/
lis uictoris .
Cacus Euan/
dri seruus .
Caci soror e/
iusdem nois .
quę herculi se/
cit in ditium
de furto bouū .
Ara Iouis in/
uentoris

Scala Caci
Scala Gemio/
næ iuxta
Templū Iu/
montis reginæ .

Picus , & fau/
nus auentini
numina .
Antrū , cū fon/
te ex quo bi/
bebant
Picus & fau/
nus a Numa
capti .

Conflagratio/
domus
Tulli hostilii .
Ara Elicii Io/
uis .

feminę sacrificabant. ab altero montis latere versus circū max . extat
templum. S. priscę in ruinis Thermanum decii Imp. In altero auen/
tini i sūmo vertice/versus pprtam capenam surgit ædis, & Cœnobiū
S. Sabę Abbatis in cella noua hinc fundæ iactu apparet Templum
S. balbinę virginis. Quirini Martyris filia iuxta thermas Antoni/
nianas. fuit præterea in Auentino spelunca Caci tiberi incumbens/ut
scribit Virgilius libro viii ænidos /cum inquit Hanc ut prona iu/
go leuum incūbebat ad annē Dexter in aduersum:& quę secuntur.
fuit autem ea spelunca iuxta portam trigeminam/& salinas/ut scribit
Solinus, in crepidine montis supra naualia vbi etiā ædes herculis vi/
ctoris/qui eum interfecit. fuit enim Cacus Vulcani filius, & tunc la/
tro illius loci incola. Cacus autem re vera fuit seruus Euandri, qui in
cendio agros depopulabatur accusatus a sorore / eiusdem nominis,
vnde Ca meruit Sacellum, in quo Vestales sacrificia offerrent /quia
herculi fecit indicium de furto bouum, illum autem hercules obraptas
sibi boues interfecit. cunq; fluuio abluisset aram loco proximam ere
xit Iouis inuentoris iuxta trigeminam portam/immolauit q; deo iu/
nencum/gratum munus inuentori bouū. In eadem montis parte fue/
runt Scalę Caci. Et scalę gemonię iuxta templum Iunonis reginæ,
per quas facinorosi vncō trahebantur, erat enim locus præceptus Sue/
tonius in funere Tiberii cęs. Alii vncum inquit & gemonias ininabā
tur, &c. in Vitelio Imp. Tandem apud gemonias minutissimis iesti/
bus excarnificatus, inde vncō tractus in tyberim. In eodē mōte Nu/
ma rex impetrare didicisse ferē fulmina a picō/& fauno qui erant nu/
mina illius montis/vbi antrum/& fons cuius aquam bibebant/quos
Numa vino illic apposito ebrios/ac sopitos reddidit. & inuincula in/
iecit:vnde fulmina elicere didicit. Oui. iin fastis. Lucus auentino su/
berat niger ilicis vmbra, Quo possis viso dicere numen adest. In me
dio gramen/muscoq; adoperta virenti Manabat saxo vena perennis
aquæ. Quem regem Tullus hostilius/quii ei in regno successit / cum
imitari vellet/non rite agens in eliciendis fulminibus/ ipse cum tota
domo (ut scribit liuius) conflagrauit. Elicii Iouis visa ara in auenti/
no ab eliciendo dicta ut tradit Varro. Auentinum montem diu palu
dibus exclusum/Ancus martius tandem vrbi addidit/& frequentem
fecit populis latinorum quos illuc transtulit/dirutis illorum oppidis
Politorio, Tellenis, & Sicania/ deinde a regionibus, & pomērio
olim exclusum (quoniam in eo Remus infelices vidit volucres)

Claudius Cæsar vetantibus haruspibus pomerio inclusit. Dionysius libro iii hist. ita scribit/Primum quidem non paruam vrbi addidit partem Ancus Martius cingens muro eum locum, qui Auentinus dicitur. Est enim collis modice elatus, in orbē, stadia ferme xviii complectens, qui tunc cum silua omnis generis plenus erat, tum vero erat plurima/& pulchra lauro, a qua locus quidam a romanis laureum dicitur. Nunc autem ædium plenus est omnis. In quo etiam monte multis ornamentis insigne extructum est Dianæ templū. Sepe parabatur a palatio profunda/& angusta valle, postea repleta est concavitas illa / inter colles media. Hanc autem videns futurum aliquando munimentum aduersus urbem / vt si quis ei superuenerit exercitus muro fassaq; muniuit / & traductis ex tellenis / politorio / aliis q; vrbibus / quoscunq; cepit colonos ibi collocavit / persuasitq; / vt templum Dianæ ædificarent / adiicerent q; statutis temporibus inducias / & si qua facta inter eos offensio esset / per hæc sacra dissoluerent. posteaq; rex pecuniis / quas contulerunt vrbes eę omnes / extruxit Dianæ fauam in maximo romæ collium Auentino collocatum. leges q; in base ærea conscripsit in delubro Dianæ sita, fuit q; id commune templum / Romanis / & latinis exemplo Dianæ Ephesæ vrbibus Asiæ. Antonius Horatius in sabinis bouē insigni specie & magnitudine natam a diuino quodam monitus est si quis immolasset / totius italiæ imperium eius ciuitatem potiturum. Cornelius sacerdos eo ad tyberim lauandi specie missio / immolauit, & romę imperium italię peperit. Cuius Cornua in vestibulo templi pro miraculo diu pependere. Plutarchus in problematibus scribit in Dianę templis tantūmodo Ceruorū Cornua / in eo aut quod est in Auentino / bouum affixa spectantur. Simili modo Iunonis sospitæ fuit commune templum Lauuinis, & Romanis, cui omnes cōsules sacrificare necesse erat, vt docet. M. Tullius in oratiōe pro Murena. Liuius etiam Ianuinis inquit Ciuitatem datam sacraq; sua reddita, Ea conditione, vt ædes, Lucusq; Sospitæ Iunonis communis Ianuinis cum populo ro. esset. fuit præterea in Auentino templum Iunonis reginæ quod ex parte veientanæ prædę Camillus vouerat. Liuius eodem anno ædis Iunonis reginæ ab eodem dictatore / eodemq; bello vota / dedicatur. Celebratamq; dedicationem ingenti matronarum studio tradunt / fuit & in eodem monte templū lunæ vt scribit Ouidius in fastis Luna regit menses huius quoq; tempore mensis Finit auentini

Mons auentinus iussus Claudii hereditari cepit. Auentini circuitus.

Laureum.

Templū dianæ ornatissimum

Templū dianæ.

Dianæ fauam i maxio collium auentino cōe ro. & latinis. Antonius Horatius. Bos insigni specie in Sabinis nata. Cornelius ro. Sacerdos. Cornua in templo dianæ.

Sospitæ Iunonis cōe templū. Ro. & latinis.

Templū Iunonis reginæ,

Templum lunæ.

ANTIQUITATVM

Templū bonæ deæ.

Templum libertatis.

Atrium libertatis

Lucus Camænarum.

Lucus hylernæ.

Vener murcia.

Ara ueneri murciæ ueneri dicata.

Sacellum deæ murciæ que

Murcus dicebatur.

Dea murcia

Dea strenua,

Remuria a Remo.

Auentinus regio xiii vrbis.

Cæli viben.

Vortunus.

Cæliolus

Cælius mons

Querquulanus

Cælius Augustus dicitur

luna colenda iugo. fuit & templum bonæ deæ a. Q. Claudia vestali conditum, quod postea vetustate collabens / liuia sumptuosissime instaurauit. fuit etiam lauretum / Ioui sacrum. vt scribit plynus. fuit & réplū libertatis a Graccho cōditū / ex multatitia pecunia / fuit & libertatis atrium a Pollione instauratū; fuit & lucus Camænarū & lucus bybernæ iuxta tyberim, Ouidius in fastis Adiacet antiquus tyberinæ lucus hylernæ. pōtiffices illuc nūc quoq; sacra ferūt. Præterea milibus latinorū in ciuitatem acceptis / quibus vt adiungeretur Palatio Auentinus ad Murciæ datæ sedes, nam venerem prisca Murciā dixerunt a myrto / que arbor ueneri dicata est / vt scribit plynus. Quin & ara vetus. fuit ueneri myrteæ, quam murciam vocant et eidem sub aentino murciæ deæ Sacellum, que antea murcus dicebatur. fuit & altera dea nomine Murcia / que faceret hominem mūceū. i. desidiosum cui cōtraria / strenua cuius sacra fiebant / vt homines faceret strenuos. Romurius ager dictus quia possessus a Remo, & habitatio Remi Remoria, sed & locus in summo aentino remoria dicitur, vbi Remus de vrbe cōdēda fuerat auspicatus. fuit et aentino regio xiii antiquæ vrbis.

¶ DE Cælio monte & cæliolo. & eorum rebus prisca.

¶ In Suburanæ regionis parte inquit. M. Varro princeps est Cælii mons a Cælio Vibeno tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio cōtra latinū regē. Hinc post Cælii obitū quod nimis munita loca teneret / neque sine suspitione essent, deducti dicuntur in planū, ab eis dictus vicus tuscus; & ideo ibi Vortunū stare, quod is de Hetruriæ princeps, de Cælianis / quia suspitione liberi essent traductos voluit in eū locū / qui vocatur Cæliolus. i. minor Cælii cuius meit Martialis cum inquit Maior Cælii & minor fatigat / Est autem Cæliolus Mons ille vbi nūc est porta latina, & réplū cum altero sacello. S. Io. apostoli & Euāgeliste. sed redeo ad cæliū montē est enim Cælius vnus ex septem vrbis mons vbi est basilica lateranensis / de quo Cor. Tacitus. Ne fuerit inquit absurdū tradere eum montē antiquitus Querquetulanū cognomento fuisse quod talis siluæ frequens fecundusque erat mox cælius appellatus a Cælio vibeno, qui dux gentis hetruscæ cum auxiliū allatum venisset / sedem eam adceperat a Tarquinio prisco, seu quis alius regum dedit / nam in eo scriptores dissentiunt / Cætera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam / ac foro propinqua habitasse, vnde tuscum vicū a vocabulo Aduenarum dictum. Adduntur sententiæ, vt mons Cælius Augustus appellaretur, Quādo cunctis cō-

flagrātib⁹ / Sola Tiberii effigie sita in domo Iunii senatoris inuoluta
 māsisset. Eū mōtē Tullus hostilius vrbi addidit & habitandū dedit
 Albanis, vbi māfiones fuerūt albanæ, post euerfam albā, & ex duab⁹
 facta est vna vrbs, multi etiā hetrusci, qui cū Cælio vibēnt prius / &
 postea cū porfena rege venerāt, remāserūt, & habitauere circa ea loca /
 vbi fuit vicus tuscus. liui⁹ Hetruscis inquit is loc⁹ ad habitādū dat⁹,
 quē deinde tuscū vicū apdellauere. Dionysī⁹ libro v hist. ita tradit,
 Multis deponētib⁹ desiderīū in patriā redeūdi. Senatus dedit regio/
 nem vrbis / in qua sedē cōstruxere, iter palatiū, & Capitoliū, quatuor
 fere extēsa stadia. Cōuallēq; / Quæ vsq; ad ætatē meā vic⁹ tusc⁹ a Ro/
 manis / lingua propria appellatur. per quē quidē trāsitus est ad circum
 max. vbi fuit tēplū Vertūni. i. Iani hetruscoꝝ principis. Qui quidē
 mons, vt frequētior esset habitatoribus ipse rex hostilius regiam sibi
 illic etiā cōstituit, & templū quod in curiā redegit / patrib⁹ minorum
 gentiū / ordine ab se aucto. sub quo mōtē fuit olim templū Mineruæ
 titulo natalis eius dedicatū Ouidius libro iii fast. Cælius ex alto, qua
 mōs descēdit in æqna. Hic vbi nō plana est, sed prope planā via, Pla/
 na licet vidēs castæ delubra mineruæ, Quæ dea natalis cœpit habere
 sui, vbi Quinquatria celebrabātur. Erāt & alia minora de mense Iu/
 nii. Auspicatur autē mōs Cælius a vico Scauri, vbi nunc est templum
 & Cœnobiū. S. Gregorii in ædib⁹ paternis iuxta Septizoniū Nam
 ipse adhuc viuēs paternā domū diuo Andreę apostolo ibidē dedica/
 uerat. post hūc locū statim a sinistris occurrit ædes. S. martyrū Ioan/
 nis, & pauli in domo paterna, vbi Iuliani imp. iussu iterfecti, ac sepul/
 ri, iuxta Curiā (vt aiūt) Hostiliā. Hic iactu lapidis iuxta formasaquæ
 Claudiæ extat a dextris Hospitale. S. Thomæ in cælio mōtē / cōstitu
 tus olim locus ad redimēdos captiuos, seu pmutādos, qui capti essent
 a barbaris. Haud procul hic surgit Ecclesia. S. Mariæ in dōnica siue
 nauicella, cuius simulacrū ex marmore extat ante fores tēpli, Quod
 nuperrimē a Leone. x. instauratū / ac sumptuosissime ornatū, vna cum
 porticu, & nanicula, cuius loci antea Cardinalis titulū habebat. Hinc
 eūdo in lateranū statim occurrit a dextris Sphæricū. S. Stephani rotū
 di templū in cælio mōtē Quod antea fauno Capripedi dedicatū Sim
 plicius ei⁹ noīs papa protomartyri Stephano cōsecrauit / Quod post/
 ea penitus collapsum, Nicolaus. V. ante hos proximos annos / coarta
 ta priore tēpli phærica illa amplitudine / in eā formā quæ nunc extat in
 staurauit / vt in tēpli aditu titulus apparet. fuit & in eodē ambitu / me /

Tiberii effi /
 gies
 Māsiones alba
 næ.

Vicus tuscus.

Vici tusci amb
 itus.

Templū Ver
 tumni.

Regia Tulli
 regis. Tēplū et
 Curia hostilia
 Templū Mi
 neruæ.

Quinquatria
 mineruæ.

Vicus Scauri
 ædis. S. Gre
 gorii.

S. Io. & pauli
 ædis. iuxta cu
 riam hostiliā.
 Aqua Claudia
 Hospitale. S.
 Thomæ

Tēplū. S. Ma
 riæ i donnica.

Templū fauni
 nūc. S. Stepha
 ni protomar
 tyris.

ANTIQUITATVM

Templū Clau-
di Cæs.
a Vespasiano
conditum.

Campus mar-
tialis
Equiria mar-
ti campi.

Castra peregrina.
Temp'um iiii
coronatorum
adis. S. Clemen-
tis

Arcus formæ

Hospitale late-
ranense.

Lateranorum
domus.
Basilica latera-
nensis.

Imago Salua-
toris

Capita aposto-
lorum petri &
pauli.

Colūnæ qua-
tuor æneæ ex
ueteri structu-
ra conspicuæ.

moria patrum nostrorum celeberrimum. S. Erasmi monasteriū. fuit
& iuxta formas. a quæ claudie In hoc spacio Templū Claudii Cæs.
a Vespasiano conditum teste Tráquillo ceptum antea ab Agrippina
sed a Nerone funditus destructum, In eodem etiá ambitu fuit Cáp'
martialis, vbi Equiria fieri consueuerant, Siquando tyberis inunda-
tio martium campum occupasset, vt scribit Ouidius in fastis. In eol-
dem etiam monte fureūt Castra peregrina ab Augusto Cæs. cóstitu-
ta/vbi in montis supercilio surgit nunc Templū. S. quatuor Coro-
natorum ab Honorio primo códitū, vbi multa corpora sanctorū ma-
nu propria collocauit. Huic loco subiacet Ecclesia. S. Clementis in
ædibus paternis condita de qua diuus hieronymus Nominis inquit
eius memoriam vsq; hodie extructa ecclesia custodit. Hinc per radi-
ces montis eundo in lateranū post arcum formæ statim occurrit Ce-
leberrimum in toto orbe Hospitale lateranése/sub titulo Saluatoris/
a Clarissima Colūnensium gēte prius excitatum, Quod postea Ro-
mani proceres ædificiis, ac prouētibus/ad pium opus pauperū egro-
tantiū indies magis, magisq; ampliare nō desinūt. In hoc ambitu fuit
olim domus illa præclarissimæ gentis lateranorum/de qua Iuuenalis
Saty. viii Clausit, & egregias lateranorū obsidet ædes. Tota cohors.
Vbi nūc surgit lateranensis basilica in toto orbe celeberrima quater-
no colūnarum ordine/a Cōstantino magno precibus. S. Siluestri pa-
pæ condita/in honorē Saluatoris. S. Ioānis baptistæ. S. Ioānis aposto-
li/& Euāgelistæ, vbi in prima abside visitur ex musiuo opere imago
Saluatoris/quæ prima populo ro. depicta apparuisse dicitur. Et supra
altare maius in marmoreo tabernaculo, ferro vndiq; munito/ad id ex-
citato/Códita sunt Capita. S. apostolorū petri, & pauli Quæ diu quæ-
sita/tādē Vrbano. v. inuenit. Desierāt enī in honore esse ppter desue-
tudinē, & ignorationē, reperta vero apud Scā Sctōrū, & locellis argē-
teis códita/in hūc locū maxima veneratiōe, & celebritate, astāte clero
populoq; ro. Assurgit ibidē alterū marmoreū suggestū, vbi multæ re-
conditæ sunt preciosissimæ Scōrū reliquiæ/quæ die dūicæ resurrectio-
nis populo ostédunt/quarū nomina í magna tabula nuperrime ibi af-
fixa notata sunt. Extāt adhuc quatuor ex ære colūnæ pari forma, &
striatura cóspicuæ: quas tradūt ab Augusto cæs. conflatas. Augustus
enim victor totius egypti/ quam Cæsar pro parte superauit / multa
denauali certamine sustulit rostra ærea/quibus conflatis quatuor ef-
fecit columnas, quæ postea a Domitiano in capitolio sunt positæ.

LIBER. II. MONTES. fol. XXIII

nam rostratas Iulius cęs. posuit victis penis nauali certamine quibus vnā in rostris, alteram ante arcum pro parte ianuarum. quę sunt hodie in lateranensi basilica e structura corinthia. Extat in eadem basilica iuxta tabernaculum Eucharistię Vna e multis ęrea tabel/la incisis litteris/vbi quędam Sancio legitur, de Imperio Vespasia/ni. Extat & in templi medio Sepulchrum / cum ęneo Simulacro / Martini. V. ex generosissima Colūnēsiū p̄sapia, Qui adeo lenibus fuit morib⁹, vt suorę tēporę delicię sit appellat⁹, per quę Schisma omne penit⁹ extinctū est, Qui etiā basilicā ignib⁹ / & ruinis deformatam lithostroto, & pictura decorauit/quā Eugeni⁹ iiii postea absoluit. Ex tāt pręterea in eadē basilica quędā de triūpho Titi, quę prius erant in tēplo Pacis vt tradit Diuus Hieronymus, vt lingnea illa mensa qua/ dratę formę/supra qua Christus cum discipulis cęnitasse dicitur pri die quā Crucis subiret patibulum. Extat etiā Arca fœderis, vt vul/ go credit & virga Arō. hierosolymis/in triūpho Titi aduecta. Mul ta p̄terea extabāt olim in ea basilica Ornāmēta aurea/& Argentea/ac gemmis ornata quę hodie nulla extāt, & annui prouentus/ex diuer/ sis orbis regionibus, vt in pont. gestis legitur. Habet etiam ipsa basili ca appēdices. vbi adhuc extat baptisterium Magni Constātini/sphæ ricę formę porphyreticis columnis vndiq; septum, vbi circunquaq; Argenteos ceruos/aquam ex ore in mediū effudisse tradunt/& in me dio lauacro Colūnam, vbi lucerna certo tempore balsamo ardebat. vbi etiam in primo frōtispicio incisum legitur distichon. Iusons esse volens isto mndare lauacro. Seu patrio premeris crimine, seu pro/ prio. Quē locum nnperrime leo x. tecto plūbeo instaurauit, vbi etiā Hilarius papa tria oratoria condidit, quę adhuc extant, Vnum. S. Ioānis baptistę satis exiguū/cum ęreis foribus, vbi Cōstātini Imp. Cubiculum fuisse tradunt, quod mulieres ex edicto nō ingrediuntur. Extat & in primo ingressu versus hospitale Oratorium. S. Crucis, crucis effigiem hñs/vbi in aditu sunt in ipsis postibus duę/paresq; co lūnę/exspeculari lapide/satis cōspiciuę, & totidē paruę satis rudes ite/ rius ligneis oculis iclusę, quas fuisse pri⁹ apud Iudęam in cubiculo (vt aiūt) diuę marię virginis/quarę altera sēper violarę spirat odorē. Ab altera vero basilicę parte vbi nūc ęneus surgit Equ⁹ Extāt iuxta Scā Sctōrę marmorei grad⁹ nūo xxviii, per quos Christ⁹ ad pilatū ascēdisse dī/vbi pēsilis, & flexuosa lōgo icessu occurrit pontic⁹ ab Eu/ geio iiii instaurari cępta a Nicolao v & Syxto iiii successiue restituta

Tabula ęrea
antiq̄ssima lit/
teris exarata.

Sepulchrum/
arcū Martini
v. q̄ suorę tēpo
rum delicię di
ctus est: p̄ quę
Schisma om/
ne extinctū dī.
Spolia ex triū
pho titi. lingnea
mensa arca sę
deris.

Virga Aron,

Templi appē
dices.
Baptisteriū cō
stātini Imp.
Tria ibi orato
ria.

Oratorium. S.
Crucis.

Geię Colūnę
e speculari la/
pide.

Totidem exi/
guę. ac rudes
marmorei gra
dus

ANTIQUITATVM

Statura christi

Dux porphy/
reicę sedesqđ

Scđ Scđrum
Sacellum . S.
Laurentii.

Imago Salua
toris a diuo lu
ca depicta

Fercula quidē
ædis . S. Adria
ni in tribus fo
ris

Arcus latonæ

Basilica . S. ma
riæ maioris

Exquiliarum
magnitudo.

Lucus faguta
lii/ & larium

vbi in primo aditu iuxta basilicā. S. Ioānis occurrit a sinistris mēsurā
staturæ Christi/ vbi lapis/ super quo numerati dicunt xxx argētei qui
bus venūdatus est a discipulo iuda. paulo/ vterius occurrūt tres portæ
marmoreę/ per quas ingressus dicitur ad pilatū iuxta antiquū pōtificū
Suggestū/ deinde duæ porphyreticę sedes/ vbi nou^o pōtifex attrectat
vt fama est ab vltimo diacono/ si testes habet/ institutū ob ppetuā no/
tā sedi apostolicę inultā a Ioanē pont. natōe anglico/ qui femina inue
rus est/ & in pcessiōe peperit/ quē locū ro. pōtifex illac. p. grediēs vitat/
& quasi detestabilē abominat^o. Extāt & in triāgulo paruæ exere haud
magnę portæ/ quæ vltima a sinistris pducit ad Scā Sctōrę/ Est enim
paruū in loco Sacellū diuo Laurētio martyri/ a Nicolao iii ex claris/
sima vrsinorę p. sapia excitatū/ qui ob mox elegantia cōposit^o dict^o est.
depositis illic ap. lox Caluariis donec tēplū renouaret. Est enī loc^o pi/
ctura/ & tessellatis pauimētis/ ex diuerso lapide satis cōspiciuus. vbi ab
Vrbano v. Capita ap. lox nouissime reperta sunt/ vbi extat locell^o cę/
lesti gratia plenus, & pleręq; alia reliquæ/ quę nuperrime iussu leonis
x. reserata sunt/ atq; a multis visæ. Sed p. cipua illic cernitur Imago
Saluatoris a diuo luca Euāgelista designata, ab Angelo (vt credi^t) ab
soluta/ argēto/ ac geminis satis exornata. Quæ ex instituto leonis iiii/
singulis ferme annis de mense Augusti veluti in antiquo triūpho / &
triumphalibus ferculorum simulachris concētu q; tubarę / tibiarrūq;
& pomparum omnis generis maximo numero defertur e laterano in
forum ro. Sistiturq; ante ædem. S. Hadriani in trib^o foris / assistente
clero/ populoq; ro. Inde succollātib^o honoratis quibusq; iteratur/ p. re
teruchēs q; per arcū latonæ/ propter Cæcodēmonas qui tunc locū in/
festabāt/ postea per Suburam/ & aute. S. luciam in Silice/ p. pter basi/
liscū/ qui subterranea cauerna ibi/ vt fertur/ latitabat / Quę loca hoc
modo liberata dicuntur. nouissime vero in basilica. S. Mariæ maio/
ris/ occurrente illi imagine diuæ genitricis/ ea nocte sistitur/ vbi lecti/
sternia & frequēs totius vrbis conuentus. postera autem luce in latera
num per aliam viam cum eisdem fere pridianis pompis reportatur.

De exquiliis/ & earum ornamentis.

Exquiliarū diffusissim^o est ambit^o / multiplicemq; mōs ipse habet
Etyologiā/ Est q; ceterorū maxim^o æditissim^o q; i multos assurgēs
vertices: De quo. M. Varro: Secūde regiōis Exqliæ: Alii has scripse
rūt ab Excubiis regis dictas: Alii/ q; excultæ arege Tullio eēt: huic
origini magis cōcinūt lucivici/ q; ibi luc^o Martis fagutalis/ & larium

LIBER. II. MONTES. fol. XXIII

Querquetulanum Sacellum, & lucus Martis / & Iunonis lucinæ. Exquilæ duo montes habiti, q̄ pars Cesp̄ius mons suo antiquo nomine etiam in sacris Argeorum scriptum est sic: Oppius mons princeps Exquilinum lucum sagutalem sinistra / quæ sub mærum est. Oppius mōs terticeps lucum exquilinum / dexterior via in tabernola est. Oppius mons quadriceps lucum exquilinum / viam dexteriolem in figulis est. Septius mons quinticeps lucum patilinū, ex quibus Cisp̄ius mons Sexticeps apud ædem Iunonis lucinæ vbi æditumus habere solet. Hæc montium nomina aduentitiorum ducum sunt, qui eos aliquando in coluere. Ouidius ab excubiis regis dictas affirmat in libris fastorum cum inquit Adde q̄ excubiis / vbi rex roman⁹ agebat: Qui nunc exquilias nomina collis habet. Siue q̄ ante urbem conditam aucupibus Exquilæ erant in vsum / vt sparsis quisquiliis aues illuderentur. M. Cato autem ab excubiis tradit / quas Romulo lucumo more prisco dedit xii liætorum / & ccc. armatorum ad custodiam corporis simul & dignitatem / quia. T. Tatius non erat sine suspicionem in fidẽ societatis / nam Romulus vrbis agrum diuidens inter Sabinos / & Tuscos / palatium / & exquilias colles sibi retinuit. Terminatur em̄ Exquilæ cū omnibus vrbis mōtibus interiectis cauis / præter Auentinum. Respiciunt aut̄ ab oriente Mæniavrbis / a meridie Celiū. ab occasu palatiū / & Capitoliū: Quirinalē / & Viminalē. Auspicatur ab bustis gallicis / & subura / terminatur adextris via labicana / & includunt templū. S. Crucis in hierusalē portā maiorē / & portā. S. laurētii cum campo exquilino deinde relictis adextrā thermis Diocletianis / terminatur cum niminali / interposita subiacente valle / quæ ducit in viam suburam qua postea separatur reliqua parte niminalis / & Quirinalis. In prima exquiliarū parte surgit Ecclesia. S. Petri a vinculis in Eudoxia / iuxta vicum Cyprium, & vicum sceleratum / inter ruinas nūc Thermarum Titi Imp. condita prius ab Eudoxia Arcadii superioris vxore, vbi etiam vincula recondi iussit. / Quibus apostolus petrus vinctus fuit ab Herode rege / hierosolymis, diebus azimorum. Quam sollempnitatem (vt diuus hierosolymus tradit) Silvester papa / rogatu Constantini Imp. a pascha resurrectionis in Cal. Augusti distulit, Carceremq̄ Tullianum iuxta forum repurgatum prius in hanc vinculorum sollempnitatem / dedicauit, & vt ea dies Cal. Augusti / quæ i honorē victoriæ Cæs Augusti de. M. Antonio, & Cleopatra / antea celebrabant, in honorē vinculorum petri postea coleretur.

Querquetu /
lanū sacellum.
Lucus martis
& Iunonis lu
cinæ
Cesp̄ius mons
Oppius mōs
Cisp̄ius mons

Exquiliarum
termini.

ædis. S. petri a
vinculis
Vicus Cyprius.
Vicus scelerat
us.

Vincula petri

Vinculorū sol
lemnitas.

Carcer tullia
nus.

ANTIQUITATVM

Mēsis augusti
ab augusto cæs
dictus: Sextilis
antea sicut Iu-
lius quintilis.

Tēplū. S. mar-
tini & siluestri
in montibus.
Sergius papa
os porci antea
uocatus.

Thermæ tra-
iani.
S. Lucia i ca-
pite suburbæ ab
honorio pri-
mo condita.
Tēplū. S. Pra-
xedis a pascha
li prio cōditū.
Sacellū cogno-
mento ortus
paradisi.

Colūna parua

Lucus fagutalis
Lucus larum,
Querquetula-
num sacellū.
Iuno lucina.

Basilica diuę
Marię maio-
ris ad præsepe,
Ioānes prius

Locus niuib9
opertus i me-
diis æstus fer-
uoribus.

Qui mensis ab eo dictus est Augustus, nam sextilis antea vocabatur a numero. sicut Quintilis prius/postea Iulius/a iulio Cæs. Quem quidem olim sui tituli locum in meliorem formam redigens Iu- lius ii pont max. multis ornamentis decorauit. In eodem mon- tis sinistro supercilio Surgit templum. S. Martini / & Siluestri in montibus/iam vetustate collabens, Quod Sergius papa prius cognomento os porci appellat^o/vt quidam tradūt excitauit, Qui ob turpitudine nominis / primus omnium pont nomen sibi mutauit appellatus q̄ est Sergius, Quem morem Cæteri post eum pont. seruauerunt. Sunt qui tradant / non a Sergio / sed a Symmacho id templum conditum / iuxta Thermas Traiani/Imp. Subest huic loco ædis. S. Lucię in capite/Suburæ / ab Honorio primo con- dita. de cuius fornice Leo iiii suis orationibus basiliscum vt dici- tur, fugauit, paulo hinc superius / eundo ad arcum. S. Viti occur- rit a sinistris templum. S. Praxedis virgiuis, a paschali primo con- ditum, siue in stauratum / vt in apside / ex musiuo apparet carmen. Vbi a lateretempli extat Sacellum quod dicitur ortus paradisi, et mulieres non ingrediuntur vbi breuis versicolorq̄ columna se- pta est clatris / ad quam christus religatus fuisse creditur. Quam Ioannes Car. de columna pranestinus hierosolymitana functus lega- tione / romam aduexisse dicitur. fuerunt præterea in exquilis iuxta viminalem lucus fagutalis & lucus larum. Querquetulanum sacel- lum, lucus Mephytis / & Iunonis Lucinæ / Quorum angusti fi- nes non iam diu lati. Ouidius in fastis Monte sub ex quilio mul- tis inceduus annis Iunonis magnæ nomine lucus erat. Lucina ve- ro dicta vel ab ipso luco / vt scribit Varro, vel vt tradit Ouidi^o in fastis q̄ nascentibus lucem præbeat / cum inquit Gratia lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus, Aut q̄ principium tu dea lucis habes / In quo ambitu surgit nunc venerabilis basilica. S. Ma- riæ maioris ad præsepe, quę melioribus auspiciis nunc puerperiis lucem præstat, ac vitam, Cuius rei historia / ita se habet / fuit olim, Quidam Ioannes patricius, qui cum prolem nullam ex se procrearet, affluentibus illi magnis opibus, multis precibus ef- flagitauit / vna cum vxore, vt ostenderetur locus, vbi templum ex tot facultatibus, quas possidebat / ædificaret, nec absuit suis votis deus, Quadam vero nocte per quietem admonitus, vt eum locum, quem niuib9 opertum / proxima luce conspiceret/

templo designans/metaretur. Eadem visio apparuit Liberio papæ. Instabant enim tunc idus Augusti / in maximis anni feruoribus. Quæ basilica auspiciis liberii papæ, seu Syxti iiii, vt legitur in abside templi condita fuit, sed eam potius renouasse creditur, aut eam musiuo quod in lateribus apparet/exornasse. Extat etiã argumētum vermiculato opere in templi frontispicio / quis eam basilicam struxerit. Ea est hodie omnium pulcherrima diuersitate marmorum conspicua/pauimento / incrustatione / & musiuo opere afrōte / et a tergo/tam interius/quã exterius insignita. Laqueatis q̄ tectis / auro illitis / ac pictura ab alexandro vi nuperrime satis illustrata / instaurata q̄ antea a Nicolao iiii/& Iacobo Columna/ vt in maiore abside ex speciosissimo musiuo apparet. Latet sub priore altari corpus. S. Mathiæ apostoli / & ante Sacellum ad p̄sepe corpus. S. Hieronymi presbyteri Car. vbi & de feno est / & de materiis illius p̄sepe / vbi Christus natus est in bethleem. Quod / edicto interposito mulieres non ingrediuntur. Surgit ibi marmoreum suggestum vbi multę reconditę sunt Sanctorum reliquię. Et alterum ab altero templi latere / vbi vetustissima dei genitricis imago / quam diuus Lucas euangelista ex propria eius idea / expressisse dicitur. Extat & altera eiusdem deiparę matris imago/quæ leoni papæ dexteram abscissam restituisse creditur / extat & iuxta turrem campanarum. Sepulchrum Ioannis patricii/eius basilicę conditoris. Hinc enndo versus arcum. S. Viti occurrit a finistris Templum. & hospitale. S. Antonii abbatis/quod petrus cardinalis de Capotiis ro. vna cum hospitali excitauit, iuxta vetustã eadem S. Andree apostoli a Simplicio papa fundatam marmoreis circumquaq̄ interius incrustationibus insignitam/extat in abside ex musiuo auctoris nomen. Hinc ad lapidis iactum statim apparet iuxta arcum Gallieni Imp. tēplū. S. Viti in Macello/a Sycto iiii nuperrime instauratum / vbi requiescūt multa corpora sanctorum martyrum / qui eo ī loco interfecti super lapidē (vt credūt) clatris ferreis septū. Varia est de macello hoc etymologia / Quidã id dictum putant macellum libyę. p. Victor scribit Macellum liuiani in vi. vrbis regiōe/nec desūt qui velint a macello. i. e. xde martyꝝ deriuatū. Plura fuerūt ī vrbe Macella, sed duo p̄cipua. Macellū magnū ī Celiō mōte & macellū liuiani ī Exquiliis/de quo nūc agit. Macellū pprie loc⁹ ē, vbi venalia oīa ad vsum humanū cōtrahunt. Plaut⁹ in Aulularia / Venio adma/

Liberius papa
Syxtus papa.
iii.

Templi orna
menta.

Alexander vi.

Sacellum ad
p̄sepe.
Corpus beati
Mathiæ. apli.
Corpus. S. hie
ronymi. pres
byteri.

Imago diuę
virginis adiuo
luca Euāgelis
ta depicta.

Sepulchrum
Io. patricii.
Templum. S.
Antonii.
ædis. S. andree

Arc⁹ Gallieni
Templum. S.
Viti ī macello
Macellū libyę
Macellum li
uiani.

Macellū quid

ANTIQUITATVM

cellum inquit/Rogito pisces/indicant caros/Agnam caram / bu-
 bulam/vitulinam/Cetum/porcinam/cara omnia. Macellum vero
 a Macello quodam viro dictum/qui in vrbe latrocinium exercebat/
 quo danato/Censores Aemilius/& fuluius statuerunt/ vt domo eius
 diruta,obsonia ibi venderentur:redactis in fiscū bonis/aliqui tradunt
 q̄ ibi fuerit hortus/quē lacedæmonii macellum vocant ab eo macel-
 lum in foro. post hūc locū euntibus versus portā maiorem occurrunt
 a sinistris in proximo quadriuiio ante templum. S. Iuliani/duo mar-
 morea trophæa. i. trunci/cum spoliis/quę fuisse dicuntur. C. Marii
 septies consulis de triumpho cimbrico/& de manubiis cimbricis ere-
 cta / Quorum alterum habet thoracem cum ornamentis /& clypeis
 & ante se imaginem captiui Iuuenis barbari brachiis post tergū vin-
 ctis. Alteꝝ vero instrumtēa oīa ad pugnādū/& clypeos. Quę disiecta
 a victore Sylla/a. C. Cæsare dict. instaurata scribit Suetonius cum in-
 quit Trophæa. C. Marii de Iugurthā/deq; Cimbris /atq; Theuto-
 nis a Sylla disiecta restituit. C. Marii enim duo Trophæa spectātur
 & septem infastis Consulatus leguntur. Vnde locus hodie ab incolis
 vocatur Cimbrum/ In hoc olim loco fuisse domum æliorum scribit
 Valerius max. cum inquit. Domus æliorum vbi nunc sunt mariana
 monumenta, & Sacellū marianum. In quo illud. S. C. de reditu Ci-
 ceronis in patriam/lentulo Consule referente/factum fuit, vnde etiam
 ea regio omnis/quę vergit in lateranum/nūc corrupto vocabulo di-
 citur vulgo merulana. i. mariana, quę olim apud veteres dicebatur re-
 gio tabernolæ/vt scribit Varro. cum inquit lucus exquilinus dexte-
 rior via intabernola est qui locus hodie/& tōra illa concauitas / nunc
 seruit vinetis/& arundinetis/vsq; ad viam quę ducit a trophæis. C.
 Marii ad portā maiorem. Inter hanc viam & mœnia vrbis assurgit
 eminentissima sphericaq; moles/altera in tota vrbe post panthēo/mu-
 tilata/ac ruinosa, Quam fuisse tradit Suetonius basilicam/& porticū
 quam Caio/& lucio nepotibus erexit Cæsar Aug. Eumq; hodie lo-
 cum Incolę vocant corrupto nomine thermas Galluzi. i. Caii. & lu-
 cii. Sunt enim in eo ambitu breues admodum thermæ siue balineę,
 vnde fortasse locus/nomen accepit. Haud longe hinc surgit Tēplum
 S. bibianæ, & trium milium martyrum a Simplicio papa conditum
 iuxta palatium licinianum ad vrsū pileatum. q̄ ibi fuit imago vrsi
 habētis pileū in capite Hinc post trophœa. C. Marii cernitur ædis
 S. Eusebii/inter hanc & proximam ædem. S. Viti in macello quędā

Macellū un/
de?

Trophæa .C.
marii.

Domus ælio-
rum.
Mariana mo-
numenta.
Sacellū ma-
rianum.

Regio taber-
nolæ.

Basilica / et
porticus
Caii, et lucii.

Tēplum .S.
bibianæ.

Ædis. S. Eusebii

apparent ruinae / quas credunt fuisse thermas Gordianorum iuxta viam prenestinam / verum eas Spartianus scribit fuisse extra urbem / ut post ea dicitur. Constat enim in hac regione fuisse olim arcum triumphalem unius tantum gordiani Imp. In aggeribus Tarquinii / Cuius quidem memoria est profunda tellure eruta conuerti vidimus in ornamenta templi / ac palatii. S. Laurentii in damaso. Sunt praeterea in hoc ambitu duo Campi magnae amplitudinis. Viminalis / & Exquilinus. Quorum alter sub aggere Tarquinii / a proximo colle viminali dictus. diffusissimum occupat planitiem intra menia / vbi est porta inter ageres / qui locus nunc seruit vineis & arbutis / vbi puteus salientis aquae profundissimus / qui dicitur hodie puteus vinari in via quae ducit ad ipsam portam. Qui campus hodie ab incolis viuarium vocatur, quod illic apud veteres animalia includerentur, extant ad huc in proximis menibus Cauernae ad id manu factae veluti latibula. Alter vero Campus huic contiguus Exquilinus ab exquiliis dicitur / in quibus manet / sub turre olim Mecenatis / inter montem superaggere & moenia urbis / vbi nunc multa sunt aquaeductuum vestigia / Qui campus dicitur / etiam foculus ab antiquis vstrinis, erat enim apud veteres omnium civium commune sepulchrum unde extra portam exquilinam erat olim locus / qui vocabatur puticolarum, vbi erant frequentes putei in quibus condebantur ossa combustorum ex proximo capite. Puticolarum ut Elius scribit quod putrescant ibi caedueram proiecta. qui locus publicus ultra exquilias. Cuius rei nidor multum urbi nocebat: Augustus qui studuit emendare aerem / consensu populi / & Senatus concessit campum Mecenati / vbi pulcherrimos fecit hortos de quibus Suetonius in Tiberio Romam inquit reuersus / deducto in forum druso / statim e Carinis / ac poepiana domo in exquilias in hortos mæcenatianos transmigravit. Quo in loco nuper erutum est marmor cum inscriptione. CVRTIA. D. L. Prapris cui pars dimidia huius monumenti concessa est ab. C. mæcenate Helio sibi et. p. Curtio Sp. f. Col. max. filio & Ti. Julio Aug. l. Glyconi, & suis posteris quod eorum. Iuxta hortos Mæcen. fuit olim domus egregii poetae Virgilio maronis / ut scribit donatus: habuit inquit domum romae in exquilis iuxta hortos mæcenatianos quamquam secessu Campaniae / Siciliae quod plurimum vteretur. Iminebat olim his hortis turris illa celeberrima mæcenatis in æditissimo exquiliarum & totius urbis monte iuxta thermas diocletianas: qui hodie vocatur ab incolis mons super aggere. Iminebat enim aggeribus Tarquinii, ex qua turre. olim tota urbs vndique

Thermae Gordianorum.

Arcus triumphalis Gordiani imp.

Campus viminalis
Campus exquilinus.

Viuarium

Campus exquilinus

Foculus Puticolarum

Horti mæcenatiani

Domus Virgilio maronis

Turris mæcenatis

Mons super aggere

ANTIQUITATVM

circūspiciebat. Horati^o i Car. Molē ppinquā nubib^{us} arduis Omitte mirari/vbi vet^{us} ei^{us} interpres in hortis inquit suis turrē Mēcenas exci/tauit. Exq̄ Nero princeps scenico habitu spectasse incēdiū vrbis tradit a Suetonio/cū inquit/Tūc initiūq; ei^{us} incēdiab ea parte Circi max. originē habuit/quē palatino, Cælioq; mōtib^{us} cōtigua est/sinis autē ad imas exquilias. Sexta vero die (vt scribit Cor. Tacitus. cū ex xiiii. re/giōib^{us} q̄tuor solē ab icēdio integræ remāserūt. fuit p̄terea i exqliis tē/plū fortunæ malæ/sicut in Capitolio Simulacrū fortunæ bonæ.

De monte viminali

ER extāt duo mōtes/Viminalis, & Quirinalis, Quos. M. Varro inter Exqlias cōnūerat, appellās eos colles, nō mōtes, cū inq̄, Tertīæ regiōis colles quinq; a deoz fanis appellatos eqb^{us} nobiles Viminalē & Quirinalē, Alterz a Ioue viminio/Cui^{us} aræ ibi sunt: Alterz a Quirini fano dictū, Quos Serui^{us} Tullius vrbi addidit, ac ne ex illis vrbs expugnari posset ab hostib^{us}/pomerio ineludit. Est autē Viminalis col/lis ille/qui surgit inter exquilias/& Quirinalem montes, collis qui/dem Angustus, & oblongus/cuius longitudo a cāpo Viminali p̄ thermas diocletianas/& proximam a sinistris vallem vsq; in suburam patet/qui habet in ascensu templum. S. Laurētii palipernæ inthermi, Olimpiadis/iuxta lauacrū olim Agrippinæ matris Neronis princi/pis, Quod postea Hadrianus Imp. instaurauit, vbi erat arbor pinea magnæ amplitudinis/& fons qui effundebat vndiq; affluentissimas vndas, Cuius nuperrime marmor effossum est in proximo cliuo val/lis Quirinalis vbi incisæ littere/LAVACRVM AGRIPPI/NAE. Haud longe ab hoc templo ad radices montis/versus aurorā surgit ædes. S. Potentianæ, Quam pius papa primus/rogatu praxel/dis sororis ædificauit inthermis nouitianis in vico patricio. Cui^{us} me/minit festus/cum inquit Patricius vicus sub Exquiliis, q̄ ibi patricii habitauerūt/iubente Seruio Tullio, vt siquid noui molirētur e locis superioribus opprimerentur. fuerunt in hoc monte teste Plynio triū illustrissimorum virorum magnificę ædes. L. Crassi Oratoris, Q. Catuli collegæ. C. Marii in bello cimbrico. Et. C. Aquilii Equi/tis ro. qui ciuilis scientiæ primus legem tulit de dolo malo, decepto paulo ante tūc. C. Cānio hottis Syraeusanis, vt scribit. M. Tullius libro tertio officiorum. Inter viminalem p̄terea & Quirinalē sub/iacet profunda vallis Quirinalis, vbi nunc est templum. S. Vitalis, cuius loci meminit Iuuenalis ad Vmbritium cum inquit Officium

Incēdiū vrbis

Fortunæ malæ templum

Iuppiter vi/minius.

Quirini fanū

Viminalis sit

ædis. S. Laurētii palipernæ. Lauacrū Agrippinæ.

Tēplū. S. potētianæ.

Therma Nouetianæ.

Vic^{us} Patricii.

Domus. C. Crassi or.

Domus. Q. Catuli.

Domus. C. Aquilii.

Vallis Quirinalis.

Templum. S. Vitalis.

cras primo Sole mihi per agendum in valle Quirini/vbi fuit olim/
 Templum fortunæ publicæ vt scribit Ouidius libro iiii fastorum.
 Qui dicet quondam saceratam in valle Quirini Hac fortuna die pu-
 blica/verus erit. Quod. P. Victor in colle fuisse tradit. In quo ambi-
 tu ferunt Romulum ante lucem apparuisse Iulio proculo alba redeū-
 ti cum iam cœlum ascenderet augustiore forma conspicuum in cliuo
 montis supra ædem nunc. S. Vitalis. Eodem in loco fuisse aiūt olim
 domum Pomponii attici/ad quem sunt Ciceronis Epistolę/Scribit
 præterea. C. nepos q̄ pomponius Atticus habuit domū athenis / vbi
 boreas rapuit Orithiam/& Romę in cliuo Quirinali vbi Romul^o
 apparuit Iulio proculo. Cicero libro de legibus. Cuius domus ame-
 nitas inquit non ædificio, sed silua constabat. Quo in loco postea cõ-
 ditum fuit templum Quirini, Cuius marmora conuersa sunt in gra-
 dus aræ cęli/& Capitolii vt supra dictum est. In valle Quirinali fuit
 etiam puteus D. probæ/quem proba fecit sub proximo templo. S.
 Agathæ, & iuxta. S. Mariam in Campo, vbi a fronte incisæ litterę
 huius rei indices iuxta hospitale Epirotarum.

De monte Quirinali/& eius appendicibus.

Mons Quirinalis a Quirini fano dictus/vt scribit. M. Varro/
 Ouidius etiã infastis. Templo. deo faciunt/collis quoq; dictus ab illo
 ē. Et referunt certi sacra paterna dies. vel a Quiritibus / qui cum/
 Tatio Curibus venerunt/& illic castra habuerunt. M. Varro scribit
 Tertię regionis colles quinq; a deorum fanis appellati. E queis nobi-
 les, duo colles Viminalis a Ioue viminio / q̄ ibi aræ sunt / q̄ ibi vimi-
 na nata fuerunt. Collis Quirinalis Quirini fanū est. dictos enim col-
 les plures apparet ex Argeorum sacrificis/in quibus sic scriptum est.
 Collis Quirinalis terticeps ædem Quirino. Collis salutaris quar-
 ticeps aduersum est Pilonoris ædē salutis. Collis mutialis quinticeps
 apud ædē fidii in delubro/vbi æditumus habere solet, Collis latiaris
 sexticeps in luco instellario sumū apud thuraculū ædificium solū est/
 horum deorū viæ a quib^o cognomīa hñt in eius regiōis partib^o sunt.
 a qua colliū varietate dicta putatur porta collina/quę in extrema mō-
 tis parte sita est/vt supra dixim^o. Mōs aut Quirinalis is est/vbi nūc
 sunt equi marmorei formā hñs ob lōgā/qualē Viminalis / sed hic lō-
 ge ampliorē. Auspicat enim a porta salaria: porrigitur q̄ vsq; ad forū
 Neruæ iuxta turrē Comitum. habet in ascensu, & mōtis cliuo balnea
 Pauli/qui loc^o hodie corrupto vocabulo: vulgo dicitur mōs bagna/

Templū fortu-
næ publicę

Loc^o unde ro-
mulus ascēdit
in cœlum.

Domus Pō-
ponii attici

Templum
Quirini

Pute^o D. pbæ

Quirinalis

iii. regio
Viminalis
Quirinalis
Collis salu-
taris
Collis mutial^{is}
Collis latiaris

ANTIQUITATVM

Balnea pauli napolii. i. balnea pauli, vbi nūc sunt in parte vetustę ædes, & Palatium clara familię Comitū, vbi nūc est altissima militiarum turris ab bonifatio viii. condita/sicut turris Comitum ab Innocetio iii. ad posteritatem nominis & familię comitū que habuit vno ferme seculo/ac serie quatuor pontifices max. Innocentium iii. Gregorium viiii. Alexandrum iii. & bonifatium viii. qui primus secularem annū (quem Iobilsūm vocant) in christiana religione instituit, ex veteri Iudeorū instituto/& Romanorum diu intermisso more/ab eo in lucem reuocato/ac primum ab eodem pont. romę celebrato. Mccc. Turris aut militiarum a militibus Traiani imp. nomē (vt aiūt) accepit/ qui illic olim stationem habebant. Iminet autem locus hic foro troiano / vbi adhuc extāt triplici cōcameratiōe fornices/& Gryptoporticus ex veteri structura/curuata forma immorem Hemicycli reddētes a fronte theatralē caueam/vbi in altero cornu visitur profunda ac vetusta ædis S. Albicyri, Eadē mōtis pars habet in suburana regione burgū & tēplum. S. Agathę quod Gregorius prim^o excitauit/ vocauitq; ecclesiam Gothorū, sub titulo Agathę virginis in domo materna/quam in templum redegit. in crustatione/& varietate marmorū conspicua. Post hunc locū ad iactū lapidis statim occurrūt in vertice mōtis thermę cōstantinianę, vbi a sinistris eiusdē in mōtis supercilio surgit marmorea moles semidiruta/quā turrē mesam vulgo. i. dimidiatā appellant supra palatiū D. Colūnensū. Quidā putant eā fuisse Mæcenatis turrē/ac mesam/quasi mæcenatianā ita dictam debili nominis argumēto cōtēdūt. cū nō sit: neq; esse possit/nā in eo præcipue decipiuntur, q; hæc/vt illa olim/vrbi imminet/sed nō aduertūt nouā hanc esse urbē/nō veterē. mesam aut putauerim quasi dimidiatam vt iam supra dixi. quia dimidiata apparet. Nā turris mæcenatis in maximo exquiliarum mōte fuit in regione exquilina vt scribit. p. Victor/hęc autem in regione vię latę in mōte Quirinali/in antiquo pomerio. Vnde Nero nō putasset spectare icēdiū antiquę vrbis/sicut ex illa spectauit vt supradictū est. In hoc ambitu fuisse olim creditur Tēplū Solis/ab Aureliano Imp. cōditū, teste flauio Vopisco/ Qui ita tradit Aurelianus romę Soli tēplū posuit maiori honorificētia consecratū, nec desunt, qui putēt eā turrē fuisse olim inter eius tēpli ornamenta. vbi vis magna auri & argēti ex triūpho cōdita, & in porticib⁹ fiscalia vina posita idem scribit auctor. Aureliani q; matrem fuisse Solis sacerdotem iccirco Solis templum romę excitasse opinio ē. Vidim⁹ in eius prin

Turris comitum.

Ann⁹ secl^{aris}

Turris militiarum

Templum. S. Agathę

Turris mesam

Tēplū Solis ab Aureliano conditum

cipis nomismatibus titulum. Soli inuicto. Extant illic magna etiam antiquitatum ruinosa vestigia / quę porrigebantur / vsq; in plateam. S. apostolorum / vbi ascensus / & descensus visunt sicut in amphitheatro. de quibus nihil satis compertum / aut exploratum habeo / nisi eas fuisse autem veteres / vt quidam tradunt / thermarum Constantin. appendices / cum eius porticu / quę fuit in hoc ambitu / post hunc statim locum apparent Caballi marmorei / a quibus ea pars montis / vbi sita sunt / nomen accepit / Sunt enim equi mirę magnitudinis / sed mutilati / cum viris nudis eos loro trahentibus. Quorum alter inscriptum latinis litteris habet **OPVS PRAXITELIS** / alter / **OPVS FIDIAE**. Constat hos a Tiri date rege Armeniorum / romam delatos quem Nero / vt laute exciperet / vno die totum pompeii Theatrum infano opere inaurauit / vt scribit Tranquillus. Extant ibi tres Constantini Imp. statuę pedestres adhuc stantes / cum titulis / militari habitu / pari forma / ac statura. Quidam tradunt in hoc ambitu fuisse olim domum / ac viam Corneliorum. Argumento est proxima nunc ecclesia. S. Saluatoris de Corneliiis. Vnde initiũ altę senitę per dorsum Quirinalis versus sept. vbi a sinistris sunt colles / & valles veluti montis appendices. & in primis mons cum templo Clarę & Apollinis / qui plurimus iminet regioni / ac fontibus Triuii vbi nunc est palatium & vinea R. D. Oliuerii carasę Cardinalis quondam neapolitani. post hunc surgit alter collis / vbi fuit Capitolium vet. & vbi Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruę, antiquius quã ædes in Capitolio facta. Inter vtrumq; collem subest vallis inclusa parietibus, vbi olim fiebant floralia / nudis meretricibus / cum omni verborum, & lasciuorum motuum licentia / sic flagitante populo, ac spectate / vsq; ad facietatę, vt scribit lactantius. Martialis referens vetulta caria ita inquit nosse iocosę dulce cum sacrum florę, festos q; lusus & licentiã vulgi, Cur in theatrum Cato seuerę venisti, An. ideo tantum veneras vt exires, Quibus ædiles Cicer / fabas, & missilia spargere consueverant. In capite huius vallis / ac Circi fuerunt olim officinę conficiędini, haud longe a templo Quirini, vt scribit Vitruuius. fuit huic loco proximus Clius publicius. de quo. M. Varro Clius inquit proximus ad florales vsus / versus Capitolium vetus, Ouidius in fastis parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes, Vtile tunc iter ę publicium q; vocat, iuxta hunc locũ fuit pila tyburtina / & domus Martialis poetę / vt ipse testatur, cum inquit Sed tyburtinę sum proxim

Equi marmorei

Opus praxitelis

Opus fidię

Via ac domus Corneliorum

Templũ clarę & Apollinis.

Capitolium vetus
Sacellũ Iouis
Iunonis & Mineruę.
FloraliaOfficinę ministri conficiędi.
Clius publicusPila tyburtina
Domus Martialis, poetę.

Flora scortū
nobilissimū.

Floralia a flo
ra.

Templum. S.
Susannæ

Vico Mamuri

Domas Sa/
bini

Forū Salustii.

Aedis Quiri/
ni

Templū Qui/
rini semper
clausum.

Ramulū Se/
pulchrum.
Porticū iuxta
templū Quirini

Templū Ser/
apis ædis Sa/
luti

accola pilæ. Qua videt antiquum rustica pila iouem, fuit autem flora
nobile scortum/que cum magnas opes arte meretricia acquisiuisset/
populum ro. reliquit heredem, vnde illi floralia instituta, sicut antea
larentalia larentiæ Romuli/& remi conditorum vrbis nutriti. Ocs
currit hinc inter Quirinalē, & viminalem/ob longa & angusta val/
lis/sub hortis Sallustianis formā circi habēs, & spectaculoꝝ adextris
vestigia/vbi nunc est vinea R. D. Dominici Car. Iacobatii ro. viri
profecto intergerrimi/ac murtæ scientiæ: quid autem illic olim fuerit
non satis audeo iudicare. Imminet huic loco templum, S. Susannæ,
inter duas lauros, aliter ad duas domos aleone iiii. conditū, vt in tem/
pli abside ex musuo apparet/iuxta vicum Mamuri, fuit autem Ma/
murius faber ærarius nobilissimus/qui fecit Ancilia Numæ pōpiliū.
Est enim Ancile scutum longius, quā latius/quod Salii saltantes per
vrbē gestare consueuerant id de cælo diuinitus lapsum/quod a circū/
stantibus auditum/potentissimam fore ciuitatem quā diu in ea man/
sisset/diuus Ambrosius scribit domum Susannæ/& domum Sabinū
iunctam/& in vtraq; fuit statio deputata, sunt autem in regione vi/iu/
xta vicum Mamuri/ante forum Sallustii/cuius adhuc extant vesti/
gia supra eius hortos. fuerunt præterea in Quirinali multa deorum
fana, sed præcipua ædis Quirini iuxta portam collinam siue diuersa
ab hac supra cedem, S. Vitalis vt dictum est Cuius fundamenta an/
te hos ānos erui vidi in vinea nūc R. D. Hieronymi de Genutiis au/
ditoris Camera, vbi multæ marmoreę tabellę, & pauimenti tessellu/
lę inde raptæ. Quidā Otho mediolanensis, Senator vrbis spoliavit
templum, & ex ornamentis facti sunt gradus in ara cæli & Capitolio
Sciendum est præter Iani templum, quod pacata vrbē claudabatur
Quirini omni tempore clausum dicitur, Quod patefieri non lice/
bat, quasi arcanum habere mallent, an humo tectus, an inter deos, re/
latus fuerit, quāuis Varro post rostra Romuli sepulchrū fuisse dicat/
quod inter antiquissima vrbis monumenta adnumeratur, erat etiam
prope templum Quirini porticus/quo conueniebant homines com/
ponendorum negociorum causa, & nonnunquā agebantur ibi spon/
salia, Martialis. Vicini pete porticum Quirini, fuit præterea in hoc
monte templum Serapis, qui prius Apis postea Serapis dictus vt tra/
dit Suidas, fuit & ædis Salutis a fabio pictore depicta, Claudii prin/
cipatu incensa, Ardem, Salutis inquit liuius. C. Iunius bubulcus di/
ctator, & de equis triumphans/quam prius nouerat/Cæsor locauerat

cipis nomismatibus titulum. Soli inuicto. Extant illic magna etiam
 antiquitatum ruinosa vestigia/que porrigebantur/vsq; in plateam. S.
 apostolorum/vbi ascensus/& descensus visunt sicut in amphitheatro.
 de quibus nihil satis compertum/aut exploratum habeo/nisi eas fuis-
 se autem veteres/vt quidam tradunt/thermarum Constantin. ap-
 pendices/cum eius porticu/que fuit in hoc ambitu/post hunc statim
 locum apparent Caballi marmorei/a quibus ea pars montis/vbi siti
 sunt/nomen accepit/Sunt enim equi miræ magnitudinis/sed mutila-
 ti, cum viris nudis eos loro trahentibus. Quorum alter inscriptum
 latinis litteris habet OPVS PRAXITELIS / alter / OPVS
 FIDIAE. Constat hos a Tiri date rege Armeniorum/romam delatos
 Quem Nero/vt laute exciperet/vno die totum pompeii Theatrum
 infano opere inaurauit/vt scribit Tranquillus. Extant ibi tres Con-
 stantini Imp. statuę pedestres adhuc stantes/cum titulis / militari ha-
 bitu/pari forma/ac statura. Quidam tradunt in hoc ambitu fuisse
 olim domum/ac viam Corneliorum. Argumento est proxima nūc
 ecclesia. S. Saluatoris de Corneliiis. Vnde initiū altę senitę per dor-
 sum Quirinalis versus sept. vbi a sinistris sunt colles / & valles veluti
 mōtis appēdices. & in primis mons. cum templo Clatræ & Apollii-
 nis/qui plurimus iminet regioni/ac fontibus Triuii vbi nunc est pa-
 latium & vinea R. D. Oliuerii carasę Cardinalis quondam neapo-
 litani. post hūc surgit alter collis/vbi fuit Capitolium vet. & vbi Sa-
 cellum Iouis, Iunonis, & Mineruę, antiquius quā ædes in Capito-
 lio facta. Inter vtrumq; collem subest vallis inclusa parietibus, vbi
 olim fiebant floralia/nudis meretricib⁹/cum omni verborum, & la-
 sciutorum motuum licentia/sic flagitante populo, ac spectāte/vsq; ad
 facietatē, vt scribit lactantius. Martialis referens vetulta caria ita in-
 quit nosse iocose dulce cum sacrum floræ, festos q; lusus & licentiā
 vulgi, Cur in theatrum Cato seuerē venisti, An. ideo tantum veneras
 vt exires, Quibus ædiles Cicer/fabas, & missilia spargere consueue-
 rant. In capite huius vallis/ac Circi fuerunt olim officinę conficiēdi
 minii/haud longe a templo Quirini, vt scribit Vitruuius. fuit huic
 locoproximus Clius publicius. de quo. M. Varro Clius inquit
 proximus ad florales vsus versus Capitolium vetus, Ouidius in fa-
 stis parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes, Vile tunc iter ē/pu-
 blicium q; vocāt, iuxta hunc locū fuit pila tyburtina/& dom⁹ Mar-
 tialis poetæ/vt ipse testatur, cum inquit Sed tyburtinę sum proxim⁹

Equi marmo-
rei

Equi marmo-
rei

Opus praxite-
lis

Opus fidie

Via ac dom⁹
Corneliorum

Tempū clatræ
& Apollinis.

Capitolium vet⁹
Sacellū Iouis
Iunonis & Mi-
neruæ.
Floralia

Officinę mi-
nii conficiēdi.

Officinę mi-
nii conficiēdi.
Clius publicius

Pila tyburtina
Domus Mar-
tialis poetæ.

ANTIQVITATVM

Flora scortū nobilissimū. **Floralia a flora.** **Templum. S. Susannæ.** **Vic⁹ Mamuri.** **Domus Sabini.** **Forū Salustii.** **Aedis Quirini.** **Templū Quirini semper clausum.** **Ramuli Serapidis pulchrum. Portic⁹ iuxta templū Quirini.** **Templū Serapis aedis Salustii.**

accola pilæ, Qua videt antiquum rustica pila iouem, fuit autem flora nobile scortum/que cum magnas opes arte meretricia acquisiuisset/ populum ro. reliquit heredem, vnde illi floralia instituta, sicut antea larentalia larentiæ Romuli/& remi conditorum vrbis nutrici. Cecurrit hinc inter Quirinalē, & viminalem/ob longa & angusta val- lis/sub hortis Sallustianis formā circi habēs, & spectaculoꝝ adextris vestigia/ybi nunc est vinea R. D. Dominici Car. Iacobatii ro. viri profecto intergerrimi/ac mu- tæ scientiæ: quid autem illic olim fuerit non satis audeo iudicare. Imminet huic loco templum. S. Susannæ, inter duas lauros, aliter ad duas domos aleone. iiii. conditū, vt in tem- pli abside ex musiuo apparet/iuxta vicum Mamuri, fuit autem Ma- murius faber ærarius nobilissimus/qui fecit Ancilia Numæ pōpiliū. Est enim Ancile scutum longius, quā latius/quod Salii saltantes per urbē gestare consueuerant id de cælo diuinitus lapsum/quod a circū- stantibus auditum/potentissimam fore ciuitatem quā diu in ea man- sisset/diuus Ambrosius scribit domum Susannæ/& domum Sabini iunctam/& in vtraq; fuit statio deputata, sunt autem in regione vi/iu- xta vicum Mamuri/ante forum Sallustii/cuius adhuc extant vesti- giā supra eius hortos. fuerunt præterea in Quirinali multa deorum fana sed præcipua ædis Quirini iuxta portam collinam siue diuersa ab hac supra cedem. S. Vitalis vt dictum est Cuius fundamenta an- te hos ānos erui vidi in vinea nūc R. D. Hieronymi de Genutiis au- ditoris Cameræ, vbi multæ marmoreæ tabellæ, & pauimenti tessellu- lę inde raptæ. Quidā Otho mediolanensis, Senator vrbis spoliavit templum, & ex ornamentis facti sunt gradus in ara cæli & Capitolio Sciendum est præter Iani templum, quod pacata vrbe claudabatur Quirini omni tempore clausum dicitur, Quod patefieri non lice- bat, quasi arcanum habere mallent, an humo tectus, an inter deos re- latus fuerit. quāuis Varro post rostra Romuli sepulchrū fuisse dicat/ quod inter antiquissima vrbis monumenta adnumeratur. erat etiam prope templum Quirini porticus/quo conueniebant homines com- ponendorum negociorum causa, & nonnunquā agebantur ibi spon- salia. Martialis. Vicini pete porticum Quirini. fuit præterea in hoc monte templum Serapis, qui prius Apis postea Serapis dictus vt tra- dit Suidas, fuit & ædis Salutis a fabio pictore depicta, Claudii prin- cipatu incensa. Ardem. Salutis inquit liuius. C. Iunius bubulcus di- ctator, & de æquis triumphans/quam prius nouerat/ Cæsar locauerat.

LIBER. II. MONTES. fol. XXIII.

dictator dedicauit, ædes Salutis, Ceteris, & Quirini de cœlo tactæ, fuit etiam Templū Dii fidii. Est enim Dius fidius / qui fidei præest. Plautus / per deum fidium credis iurato mihi / vnde & mediū fidius dicitur genus iurādi apud veteres. Ouidi^o. libro vi. fast. Querebam nonas sancto fidioq; referre, An tibi semipater / tum mihi sanctus ait. Cuicunq; ex illis dederis, Ego munus habebō. Nomina terna fero, sic voluere Ciues. Hac igitur veteres donarunt æde sabini. Inq; qui rinali constituere iugo. fuit & templum fortunæ primigeniæ a Cn. Domitio prætoꝛe extructum. fuit præterea templum, & dom^o flauiae Domitiani Imp. opus. quo in loco ipse natus est / vt scribit Suet. cum inquit Natus est Domitianus in regione vrbis vi. ad malum puni / cum domo, quam postea in templum gentis flauie conuertit, iuxta hortos Sallustianos. Qui omniū fuerūt pulcherrimi & amenissimi, in quibus subterraneæ erant aquæ manufactæ, quæ rigabāt hortos. Sallustius enim patrociniō, & fauore. C. cesaris Cōsequut^o dicitur præturam a fricæ interioris, ex qua diues factus, cū in vrbe rediret amoenissimos hortos comparauit, & Tyburtinā villam, quæ a Cicerone etidem illi obiicitur, Extant adhuc hortorū vestigia improfunda valle / parū intra portam salariam inter montem Quirinalem & collem hortulorum, cuius partem hi horti cum cisternis aquarū occupabāt, vnde collis nomen accepit. locus autem nūc ab incolis dicitur corrupte Sallusticum. vbi nuperrime marmor erutum, quod nunc est in domo. D. Angeli Colotii, cum inscriptione huiusmodi.

M. AVRELIVS PACORVS. M. COCCEIVS Stratoles, AEDITVI VENERIS HORTORVM SALLVSTIANORVM BASEM CVM PAIMENTOMAR MORATO DEANAE D D

Extat præterea atq; itra iuxta proximā salariā portā terrestre succiliū quod vocat^o tumul^o, siue cāp^o scelerat^o / ab incesto id loco nomē, vbi erat artificio factū antrū testudineū, cū exiguo foramine vñ imittebāt Vestales, q̄ incestū cōmiserāt & ne fame viderent^o pire, ī antro erāt duæ paruæ fenestræ / ī altera erat lucerna accēsa / in altera vero Mel, lac, & aqua, Vestalis enī incesto dānata / p mediā vrbe / ac forū maxio silētio sandapila ferebat^o tāq; mortua, Et demittebat^o ī antrū p Scalā. Postea plus iniciebat^o frā, donec trauēret ad sūmū, postea cludebat^o firmissimo opculo, ita moriebat^o / Sed p̄sūq; hoc fieret, auferebat^o sacra assistētib^o sacerdotib^o & erat illa die luct^o public^o p totā vrbe de hac re satis mltā

Templū dii fidii

Templū fortunæ Primigeniæ.

Templū dom^o Flauiae. vbi Domitianus natus est / ad Malū puniū

Hortis Sallustiani Tiburti villa

Campus sceleratus Sepulchrum vestalium

Vestalium funeratio

Minutia Ve/
stalis
Câp^o scelerat^o
L. Canulius

Plutarchus, in Camillo. Liuius eo anno inquit Minutia vestalis fa-
cto indicio viua sub terra ad portam collinam dextra via strata defos-
sa scelerato campo, ab incesto id ei loco nomen factum. Puniebantur
præsertim nō nunquā vestalium corruptores, vnde liuius ita scribit, L.
Cantilius Scriba pontificis ex his, quos minores appellant, a Pont-
max. eo vsq; virgis in Comitio cæsus erat/vt inter verbera expiraret.

Collis hortu/
lorū qui nunc
Mōs pincius
dicitur.

De monte pincio seu colle hortulorum.

C Descriptis iam septem vrbis montibus, restāt adhuc quidam alii
extra pomœriū, inter quos Collis hortulæ, qui hodie vocat pincius
a proximo olim palatio pincii Senatoris, qui in eo colle habitauit vt
scribit Cassiodorus in Epistolis vnde & vicina huius loci porta pin-
ciana nūcapatur. Is est collis qui plurim^o câpo martio iminet & ma-
gnum habet ambitū, & in longitudinem porrectus instar curuati ad
cub. cum humani brachii. Incipit autē a porta salaria & hortis Sallu-
stianis/definit ad portam populi. postea inclusus est antiquo pomœrio
præsidiū causa, vbi in angulo extrinsecus supra portam populi in ipsis
menibus extat reticulatum opus/pars vetulitū muri iam pridem laxa-
ta compage seiuncta spectatur nō dum a solo, sed a medio ad summū
fastigium scissa/sic inclinauit vt cetero muro extrinsecus partem pro-
minentior esse appareat. partim retractior, cuius loci tutelam petrum
apostolum sumplisse aiunt / ac per omne tempus / quo vrbs obsessa
est a barbaris hostilis vis vlla ad hunc locum peruenit, quæ cum mi-
raculi loco sit habita nec resarcire in posterū quisquā, nec de integro
restituere ausus, sed semper seiunctus permanet murus auctor proco-
pius de bello gothico Is nunc dicitur murus inclinatus Extat in ver-
tice collis iuxta ipsa mœnia dimidiata moles sphericam formam ha-
bens instar panthei verum multo minor ac ruinosa, Haud procul
hinc surgit Templum Sancti Trinitatis ac locus sub regula mini-
morum Seraphici francisci nuperrime ibi extructus cura, & impen-
sa Ludouici. xi. Regis Erancorum/cū romam ante hos annos ad-
uentasset, instante religioso viro fratre francisco de paula/natione Ca-
labro qui postea iter Sanctos a leone/x. relatus est: approbata pri^o ei^o
vita signis, & miraculis. est enim locus iuxta ædem. Sancti felicis im-
pincis in colle hortulorū, vbi sepultus fuit Neso princeps vt scribit
Suetonius cū inquit Reliquias Egloge alexādria nutrices cū Accia
cōcubina gētili Domitiorū monumēto cōdiderūt, q̄ cōspiciē e mar-
tio câpo ipositū colle hortulorū/in eo monumēto Soliū porphyretici

Templum. S
Trinitatis
Ludouici. xi.
Frâcorū Rex

Nerōis Imp.
Sepulchrum
in colle hortu/
lorum

dictator dedicavit, ædes Salutis, Ceteris & Quirini de coelo tactæ. fuit etiam Templū Dii fidii. Est enim Dius fidius / qui fidei præest. Plautus / per deum fidium credis iurato mihi / vnde & medius fidius dicitur genus iurandi apud veteres. Ouidi^o. libro vi. fast. Querebam nonas sancto fidioq; referre, An tibi semipater / tum mihi sanctus ait, Cuicunq; ex illis dederis, Ego munus habebō. Nomina terna fero, sic voluere Ciues. Hac igitur veteres donarunt æde sabini. Inq; qui rinali constituere iugo, fuit & templum fortunæ primigeniæ a Cn. Domitio prætorē extructum, fuit præterea templum, & dom^o flaviæ Domitiani Imp. opus, quo in loco ipse natus est / vt scribit Suet. cum inquit Natus est Domitianus in regione vr̄bis vi. ad malum puni / cum domo, quam postea in templum gentis flavię conuertit, iuxta hortos Sallustianos. Qui omnium fuerunt pulcherrimi & amenissimi, in quibus subterraneę erant aquæ manufactæ, quę rigabāt hortos. Sallustius enim patrociniō, & fauore. C. cæsaris Cōsequut^o dicitur præturam a fricę interioris, ex qua diues factus, cū in vr̄bē rediret amœnissimos hortos comparauit, & Tyburtinā villam, quę a Cicerone itidem illi obiicitur, Extant adhuc hortorū vestigia improfunda valle / parū intra portam salariam inter montem Quirinalem & collem hortulorum, cuius partem hi horti cum cisternis aquarū occupabāt, vnde collis nomen accepit. locus autem nūc ab incolis dicitur corrupte Sallusticum, vbi nuperrime marmor erutum, quod nunc est in domo. D. Angeli Colotii, cum inscriptione huiusmodi.

M. AVRELIVS PACORVS. M. COCCEIVS Strato
cles, AEDITVI VENERISHORTORVM SALLV
STIANORVM BASEM CVM PAIMENTOMAR
MORATO DEANAE D. D.

Extat præterea atq; itra iuxta proximā salariā portā terrestre succiliū quod vocatur tumul^o, siue cāp^o scelerat^o / ab incesto id loco nomē, vbi erat artificio factū antrū testudineū, cū exiguo foramine nō imittebāt Vestales, q̄ incestū cōmiserāt & ne fame viderent p̄ire, ī antro erāt duę paruę fenestræ / ī altera erat lucerna accēsa / in altera vero Mel, lac, & aqua, Vestalis enī incesto dānata / p̄ mediā vr̄bē / ac forū maxio silētio sandapila ferebat tāq; mortua, Et demittebat ī antrū p̄ Scalā. Postea plus iniciebat frā, donec trāuēret ad sūmū, postea cludebat firmissimo opculo, ita moriebat / Sed p̄usq; hoc fieret, auferebat sacra assistētib^o sacerdotib^o & erat illa die luct^o public^o p̄ totā vr̄bē de hac re satis mltā

Templū dī fidii

Templū for
tunæ
Primigeniæ.

Templū dom^o
Flaviæ vbi
Domitianus
natus est / ad
Malū punicū

Hortis Sallu
stiani
Tiburti villa

Campus sce
leratus
Sepulchrum
vestalium

Vestaliū sa
neratio

Minutia Ve/
stalis
Câp⁹ scelerat⁹
L. Cantilius

plutarchus, in Camillo. Liuius eo anno inquit Minutia vestalis fa-
cto indicio viua sub terra ad portam collinam dextra via strata defos-
sa scelerato campo, ab incesto id ei loco nomen factum. Puniebantur
præterta nō nunquā vestalium corruptores, vnde liuius ita scribit, L.
Cantilius Scriba pontificis ex his, quos minores appellant, a Pont-
max. eo vsq; virgis in Comitio cæsus erat / vt interverbera expiraret.

De monte pincio seu colle hortulorum.

Collis hortu/
lorū qui nunc
Mōs pincius
dicitur.

C Descriptis iam septem vrbis montibus, restāt adhuc quidam alii
extra pomeriū, inter quos Collis hortulæ, qui hodie vocat pincius
a proximo olim palatio pincii Senatoris, qui in eo colle habitauit vt
scribit Cassiodorus in Epistolis vnde & vicina huius loci porta pin-
ciana nūcapatur. Is est collis qui plurim⁹ câpo martio iminet & ma-
gnum habet ambitū / & in longitudinem porrectus instar curuati ad
cubitum humani brachii. Incipit autē a porta salaria & hortis Sallu-
stianis / desinit ad portam populi. postea inclusus est antiquo pomerio
præsidii causa, vbi in angulo extrinsecus supra portam populi in ipsis
menibus extat reticulatum opus / pars vetulsi muri iam pridem laxa-
ta compage seiuncta spectatur nō dum a solo, sed a medio ad summū
fastigium scissa / sic inclinauit vt cetero muro extrinsecus partem pro-
minentior esse appareat. partim retractior, cuius loci tutelam petrum
apostolum sumptisse aiunt / ac per omne tempus / quo vrbs obsessa
est a barbaris hostilis vis vlla ad hunc locum peruenit, quæ cum mi-
raculi loco sit habita nec resarcire in posterū quisquā, nec de integro
restituere ausus, sed semper seiunctus permanet murus auctor proco-
pius de bello gothico Is nunc dicitur murus inclinatus Extat in ver-
tice collis iuxta ipsa mœnia dimidiata moles sphaericam formam ha-
bens instar panthei verum multo minor ac ruinosa, Haud procul
hinc surgit Templum Sancti Trinitatis ac locus sub regula mini-
morum Seraphici francisci nuperrime ibi extractus cura, & impen-
sa Ludouici . xi . Regis Francorum / cū romam ante hos annos ad-
uentasset, instante religioso viro fratre francisco de paula / natione Ca-
labro qui postea iter Sanctos a leone / x . relatus est: approbata pri⁹ ei⁹
vita signis, & miraculis. est enim locus iuxta ædem. Sancti felicitis im-
pincis in colle hortulorū. vbi sepultus fuit Nero princeps vt scribit
Suetonius cū inquit Reliquias Egloge alexādria nutrices cū Accia
cōcubina gētili Domitioꝝ monumēto cōdiderūt, q̄ cōspicit e mar-
tio câpo ipositū colle hortulorū / in eo monumēto Soliū porphyretici

Templum S
Trinitatis
Ludouic⁹ . xi .
Frâcorū Rex

Nerōis Imp.
Sepulchrum
in colle hortu/
lorum.

marmoris/superstanti lunensi ara:circunseptum e lapide thasio. Col/
 lis autem hortulorum dictus vel ab hortis fallustianis/quorum pars
 in eo colle erant/vel q̄ sub illo/inter ipsum & viam flamminiam/vbi
 locus est humidus horri olim fuerunt/cuius rei meminit Strabo lo/
 quens de augusti mansoleo cū inquit addidit hortos/& nemora iuxta
 naumachiam/locus hodie ab incolis vulgo hortalia vocatur, nam to/
 tus hic ambitus qui patet inter montem hunc & augusti molem occu/
 pabatur olim rebus ab augusto conditis vsq; ad tyberim/vt postea di/
 citur. Ex colle olim hortulorū descendebant Candidati qui erant pe/
 tituri magistratus inseptis campii martii/alba veste induti / sine toga/
 ne munera ad corruptionem absconderent. fuisse autem ad hūc vsum
 portam ad formam aque virginis tradūt. Septa vero Martii campi/
 iuxta viam flamminiam, & viam fornicatam scribit liui⁹ in eo ambi/
 tu, vbi postea erecta fuit Colūna Cochlidis Antonini pii/iuxta mon/
 tem citatorum/qui acitandis tribubus, siue acceptorius ab acceptādis
 suffragiis/siue mons Septorum a proximis septis nuncupatus. Est au/
 tē tumulus potius quā mons ex egestione terræ manu factus ex funda/
 mentis(vt creditur proximę colūnæ Cochlidis. Est & alter huic si/
 milis mons inter plateam nunc iudeorum/& tyberim/qui hodie vo/
 catur mons Cinciorum a nobilissima Cinciorum familia locum in/
 colente. factus/vt puto, de industria/quasi agger & repaculum ad re/
 primendum alueum tyberis/qui influebat totus a sinistris / antequā a
 Tarquinio prisco recto cursu directus esset/quo nūc labitur/vt post/
 ea dicitur. Extat terti⁹ huiusmodi mōs iordanus oīb⁹ notus/a quodā
 vrsino heroe nūcupatus, vbi illnstriss. vrsinorum prosapia/etiā nūc
 ædes spectantur, & columtur, est enim mons spatio breuis/sed nomi/
 ne amplissimus. nō enim locus homines nobilitat, sed locū nominis
 Claritudo/Restāt duo mōtes Vaticanus & ianiculū vult a tyberim.

De monte vaticano, & eius ornamentis

CMons vaticanus a vaticiniis teste Gellio nuncupatus, quod
 in eo quondam hetrusci sub gemina ilice vaticinarentur, Vn/
 de Plynius /vetustior inquit in vaticano illex: in qua titulus
 æneis litteris hetruscis / religione arborem iam tunc dignam fuisse
 signat, vbi postea ob eam rem fuit templum Apollinis. Va/
 ticanus / inquit festus / quod eo potitus sit populus Ro. vatum re/
 sponso / pullis Hetruscis. Varro tamen scribit Vaticanum deum
 nominatum, penes quem essent vocis humanæ initia, quoniam pueri

vbi
 vbi
 vbi

Cādidati ma/
 gistratus peti/
 turi.
 Septa campi
 Martii

Mōs citatoris

Mōs Cinciorum

Mōs Iordanus

Mōs Vaticanus

Templū Apol/
 linis

Vaticanus deus

ANTIQUITATVM

Basilica petri.

**Honoris primus.
Iuppiter Capitolinus
Q. Catulus**

Marinus .V.

Eugenius iiii.

**Porta sancta.
Alexander vi.**

Innocentius viii.

Pius .ii.

simul ac parti sunt / eā primā edunt, quę prima in vaticano syllaba, ic circo vagire dicitur. Est enim mons oīb^o nunc notissimus, vbi sedes apostolica, & basilica Petri / apostolorū principis, Quā Cōstātinus Imp. a fundamētis excitauit iuxta ædē apollis ex quibus ipse suis humeris / xii. corbularas terræ in honorē xii. apłōꝝ asportauit, Ornauitq; pulcherrimis rerum ornāmētis / & præcipue locū, vbi ossa, & cineres Apłōꝝ petri, & pauli cōdita / æquali portione dicūtur, quę gemis / auro / argēto, & cupro decorauit, Elargitus q; est olofericas vestes, ac vascula ad rē sacrā ptinētia, legebat nup̄ ī abside quę nūc diruta ē / Distichō ex musiuo paucis notū ¶ Quod duce te mūd^o surrexit ī altra triūphans. Hāc Constantinus victor tibi condidit aulam, Quā Honorius primus de auratis tegulis ex Ioue capitolino sumptas exornauit a Q. Catulo exauratas, cum templū Ioui post exactos reges dedicaret. Extat in tēpli vestibulo quod paradisum vocant / adono papa primo marmorib^o stratū & a Martino. V. instauratum / apłōꝝ petri & pauli pictura in proxia porticu, In medio aut̄ atrio surgit ærea pinea mirę magnitudinis ex veteri structura tuberculis insignita / & nauicula a tergo fluctuans ex musiuo opere a zoto florentino eminentissimo tunc magistro depicta, sicut postea ab Antonio eiusdem loci fores basilicę. S. Petri conflata & in aurata / mirabili rerum cęlatura insignita / opera & impensa Eugenii .iiii. In memoriam nationum, quę eius opera Ecclesię R. o. reconciliata sunt / cuius rei argumentum forib^o cęlatum apparet. Nam hę portæ olim argntę erant, sed sublata ab Agarenis dicuntur, Extat adextris in angulo porta sancta / ab Alexandro vi. anno seculari primum patefacta / pridie natalis Domini / M. D. astante Clero / populo q; R. o. vbi interius eminet marmoreum tabernaculum / ferro vndiq; munitum / vbi sacrum / Christi Sudariū asseruatur, & ferrum lanceę / quo eius latus apertum, a Maximo Turcarum principe missum Innocentio viii. Extat eius argumentum / æreum ipsius pont. Simulacram ita locatum, cum ferri effigie. In sinistro vero templi angulo / in marmoreo suggesto est caput Sancti / Andreę apostoli / e Peloponneso a principe loci Romam deuectum, suscipiente illud Pio. ii. Apud pontem miluium, vbi extat rei memoria. Requiescunt etiam corpora Apostolorum, Simenis / & Iude, & pro maiori parte cineres summorum pont. quorum aliqua marmorea sepulchra in renouatione templi sunt diruta, Extat adhuc Syxti Quarti miro artificio conflatum

LIBER . II : MONTES. fol. XXVI.

æreum monumentum/omnium nostrę ætatis pulcherrimum.in Sa/
cello, quod ipse pont. adhuc viuens excitauit/a Io. pullario florenti/
no extructum, Qui etiam Innocentii Viii ex eodem metallo monu/
mentũ conflauit. Extant etiam duo pari forma/& effigie/Petri aposto/
li ærea simulachra, Quorum alterum aiunt fuisse olim Capitolini/
iouis signum. Nouissime vero Iulius ii magne molis fundamenta
admirabilis structure/veterem soluens vetustate / iaciens, auspicatus
est, nec absoluit inceptum opus ante a Nicolao v a Paulo ii auctum
Haud silentio præteribo vaticanas ædes huic loco contiguas, quas ho/
die summi pontifices incolunt/a Symancho primo/vel vt alii tradũt
a Nicolao iii inchoatas/mox ab aliis auctas, & excultas, sed præci/
pue a Nicolao v. Qui vaticanũ môtẽ magnis mœnibus muniuit,
mox etiã a Syxto iii: qni & conclauit/& bibliothecam palatinã/fo/
rumq;/quod rotam vocant/excitauit/quod Innocetius viii absoluit/
& atrium in palatio extruxit/& magnifice ædium partem instaurauit/
Et fontem areę addidit. Item q; in supercilio montis versus prata va/
ticana pulcherrimas extruxit ædes, appellauit / q; eas ab apertissimo
prospectu belle videre, quas postea Iulius . ii . vaticanis ædibus
amplissima triplicis q; concamerationis porticu coniunxit / supera/
ta/dirimente vtrumq; locum, valle. Excitauit q; amœnissimũ fontẽ,
cum nemore aurea poma producente parietibus vndiq; circumsepto.
vbi in medio/Nili cum suis insignibus simulacrũ, ac Tiberis/cũ pue/
ris conditoribus vrbis lupæ mãmam tractantibus: & alatere marmo/
rea signa/ Appollinis cum arcu, & spiculis. Laocoontis q; virgiliani
cum duobus filiis ex uno marmore draconum cõplexib⁹ implicitis:
Venere paruũ cupidinẽ iuxta se despiciente. Cleopatra fonti apposita
exangui simillima. Namq; arduus Iulii animus ad oĩa præclara arde/
bat, Et Syxti basilicã/vbi stata celebrantur sacra pictura heroica/anti/
quæ perq; simillima/non visa adusq; hæc tempora/decorauit. destina/
uerat/& aream. S. Petri ampliare, Suggestum, quod benedictionem
vocant perficere. basilicã q; Petri/sicut cęperat absolute. Inchoauit/
rat & viam a platea. S. Petri vsq; ad naualia/quem locũ nũc ripã vo/
cant, & a ponte vaticano intra vrbem vltra Syxti pontem aliã viam/
cũ grandi prætorio/quod oĩb⁹ curiis dedicauerat, multaq; alia vrbi/
curiãq; ro. satis vtilia / si per mortẽ licuisset. Leo x. insignẽ porticũ
triplicẽ/& Zetas/& picturã/& lacunaria aurea oĩa ab eminentissimis
artificibus cõparata/adiunxit. Sub cuius pontificatu nostra ætas vidit

Syxti iiii.
æreũ moni/
mentum.
Et Innocentii
Viii.

Iulius ii.

vaticana ædes

bibliotheca va/
ticana

Nili flu. Simu/
lacrum.
Tiberis Simu/
lacrum.
Appollinis sta/
tua
Laocoon vir/
gilianus.
Venus & cu/
pido.
Cleopatre si/
gnum.

Leo. x.

ANTIQUITATVM

Elephantum quasi pullum ex india aduectū pardosq; & leones plurimos / & quædam alia animalia diu in vrbe non visa.

DE MONTE ianiculo, & locis adiacentibus.

Ianicul⁹ mōs

Iani Sepulchrum.

Saturnus.

Vesta uxor Iani.

Noe⁹ / q⁹ ca
tacty⁹mo iu
per⁹fuit

Anc⁹ Marti⁹
Ianiculū urbi
addidit

Pōs sub⁹licius
in tyberi fact⁹
Quiritiū fos
sæ.

Sepulchrum
Numæ regis

Lapide⁹ arcæ
Libri Numæ

Ianiculus mōs is est qui trans tyberinæ regioni plurimum iminet
velut arx. vnde Ouidius. Arx mea collis erat quem cultrix nomine
nostri, Nuncupat, hæc ætas ianiculumq; vocat. dictus putatur, vel q⁹
ibi Ianus habitauit, & ibi sepultus, vel q⁹ ex ianiculo Romani primū
iter in ethuriam fecere, & ab eo transitu dictus. Ianus enim transitus
vocatur vt tradit Cicero, & Macrobius, & dicit^r quasi Eanus ab eū/
do quod eat: & vertat cœlum / & res omnes / nam penes ipsum est om/
ne ius vertendi cardines, Is deus ab initio aurei sæculi leuum latus ty/
beris in ethuria tenuit, dextrum Saturnus, Ea ætate non erat monar/
chia quoniam nulla mortalibus erat regnandi cupiditas, Principes/
quia iusti erant, & religionibus dediti, dii habiti, ac dicti. Pudor ipse
regebat populos / & ius principes. Domus illis cryptæ, aut viminum
tugaria, vel caua arborum ligna. victus sponte nascentia, aut indiæ ex
venatu erat. Vinū & far prim⁹ illos Ianus docuit. Vxor illi fuit Vesta,
& prima sacrorum regina sempiternum sacrificiorum ignem vir/
ginibus credidit, Ad pudorem, & sanctimoniam domorum primus
valuas, seras, & clauas excogitauit, & ab eodem dictæ ianux, ipse vir/
gam / & clauem manu tenet. Hunc crediderunt esse Noeum, Qui ma/
gno torius orbis Cataclysmo superfuit, cuius arca in Gordico mōte
maioris Armeniæ seruata dicitur. Ianiculum mōtē primus omnium
Ancus marcius vrbi addidit / non loci necessitate, sed quia videbatur
tanquā arx & occasio hostibus ad expugnamdam vrbe / liuius ita tra/
dit, Ianiculum quoq; additum / non inopia loci / sed nequando ea arx
hostium esset / id non muro solum / sed ob cōmoditatem itineris pon/
te sublicio tum primum in tyberi factō coniungi vrbi placuit. Qui/
ritium quoq; fossæ haud parum monimētum a planiorib⁹ aditu locis
Anci regis opus, De quibus festus Quiritium fossæ dictæ q⁹ eas An/
cus martius cum vrbe circūdedit, Quiritium opera fecit. Sub Iani/
culo sepultus dicitur Numa rex in agro. l. Petilii scribæ in quo (vt
liuius inquit) dum cultores altius terram moluntur duæ lapideæ arcæ
inuentæ, operculis plumbo deuinctis / litteris latinis græcis q⁹ vtracq;
arca inscripta erat. In altera Numam pōpiliū regem sepultum esse,
In altera libros Numæ, Eas arcas cum ex amicorum sententia domi/
nus aperuisset, Quæ titulum sepulti regis habebat / inanis inuenta /

sine vlllo humani corporis vestigio/per tabē absumpti. In altera duo
 fasces candelis inuoluti septenos habuare libros/non integros modo/
 sed recētissima specie septē libri latini de iure pōtificio Septē grāci de
 disciplina sapientiā, quæ illius ætatis esse potuit/Inquib^o cum aiauer/
 terentur pleraq; friuolas religionum causas continere, ex. S. C. libri
 in Comitio cremati sunt. In Ianiculo etiam sepultus fuit Cæcilius
 Staius poeta vt scribit Eusebius. In eodem monte habuit elegantes
 hortos Tulli^o Martialis/Valerii Martialis poetæ amic^o/eo ipso te/
 ste, Est autem Ianiculus mons qui plurimus tiberi/& transtiberinæ
 regioni imminet/forma/ac situ lōgissimus/Is auspiciatur a porta quæ
 nunc vocatur Turrionis/porrigiturq; multis stadiis per longitudinē
 versus meridiem. plurimus assurgit intra mœnia ad portam. S. pan/
 cratii/habetq; in cliuo/qui maxime tiberi incumbit templū. S. Ho/
 nosrii anachoritæ persarum (vt aiunt) regis quondam filii/ Et intra
 transtiberina mœnia in monte aureo ædem. S. petri eiusdem nomi/
 nis/ab arenæ aureo colore (vt credi pōt) quæ illic effodit/ in vsus præ/
 cipue scriptorum/vbi nunc sunt fratres. S. francisci/ Et vbi apollolus
 petrus vltimo Neronis anno cruci affixus/pedibus in sublime elatis
 sic enim crucifigi voluit/q; diceret indignum esse Saluatoris mortē
 imitari. Sacello ibi nuperrime exitato eleganti rotūdo in gyrum co/
 lūnato/ad eius similitudinem/quod Albunæ erar dicatum super ca/
 sum Anienis/vti hodie tyburi visitur. Non desunt tamē qui petrū in
 Circo Neronis passum esse efficacibus probent argumentis/cui^o rei
 monumentum in templo. S. mariæ transpontinæ/non leui cerimonia
 asseruatur. Is locus proxime instauratus a ferdinando hispaniæ cetero
 ris rege/& multis adiuuantibus exornatus/Tabulaq; insigni, & taber/
 naculo nuper excultus a Clemēte Vii. pont. max. iam sū Cardinales
 Curāte insigniss. Io. Mattheo Giberto eius nunc Datario/qui præ/
 ter ætatem sapiens/ac plusquā anni repromittent in cōmissis fidelis/ac
 prudētissimus, magnis ab eo honoribus/& diuitiis honestat^o est. Sub
 est huic iugo transtiberina regio/quæ & Rauēnatum Castra aliquā/
 do dicta/quoniam ibi illa erant constituta/vt Misēnatiu in cœlo mō/
 te/Geminæ enim classes Strabone teste ab Augusto constitutæ erant
 Altera Rauēnæ/altera Mēsēni/quæ superum/atq; inferum mare cu/
 stodirent. Videntur autem hi fuisse milites classarii/qui excubias in/
 terea in vrbe agerent/& cum maior impenderet necessitas mitterentur
 ad classem. Quæ regio plurima nūc incolitur circa portam septimiam/

Libri n. ma i
 Comitio cre/
 mati.
 Cæcilius Sta/
 tius poeta.
 Tullii Martia/
 lis hortii ianī/
 culo.
 Ianiculi for/
 ma / & longi/
 tudo.

Templum. S.
 Honorii

Templum. S.
 Petri in mœn/
 te aureo.

Circo Nerōis

Ferdinandus
 hispaniæ rex.

Classes ab Au/
 gusto constitutæ
 Milites classie
 rii.

ANTIQUITATVM

S. Mariæ ad
fontes Olei

Fons olei e ta
berna merito
ria.

Templum S.
Grifogoni.

Templum S.
Cæcilie.

Aedes S. Cos
mati.

Templum S.
francisci iuxta
câpũ Indegog.
Thermæ Au/
relianæ. & Se
primianæ.
Horti Cæsaria
ni.

Aedis fortis
fortunæ.

Fors fortuna
quid?

Templũ for/
tunæ virilis

ædis fortunæ
dubiæ.

Albionæ ager,
Albionarum
locus.

Prata Mutia

Prata Quintia

Sordidarum
actuũ officinæ

nam / & ripam tiberis. Cætera vero pars hortis / & Arbutis seruit pro
pter pestilentes austros / quibus maxime infestatur. Ex antiquis orna
mentis nihil hodie extat nisi ruinæ quædam in Campo iudæo. Ex re
centioribus vero / Ecclesia. S. mariæ ad fontes olei a Callisto primo
condita / marmoreis ornamentis satis conspicua / vbi olim (vt Euse
bius tradit) e taberna meritoria fons olei tota die emanauit / defluxitq
vsq; ad tyderim. Subit post hanc / ædis. S. Grifogoni martyris pau
mento, & colūnis ornatissima, deinde templũ cum oratorio. S. Cæ
cilie in domo paterna a paschali ii. conditum. hinc ad fundẽ iactum
surgit Monasterium. S. Cosmati a Syxro iiii. ibi excitatũ / vbi nunc
sunt supra centum Sanctimoniales / plerq; patricie / & nobiles admi
rabilis abstinentie / & sanctitatis. Extat & iuxta campũ Iudæogæ Tem
plum / & locus sub titulo seraphici francisci / qui primus ordinem / &
regulam minorũ instituit. In hoc ambitu fuerũt olim thermæ Aure
lianæ, & Septimianæ / vt postea dicitur. Vbi etiã horti Cæsariani / &
Naumachia, vbi fortis fortunæ templũ / in hortis a diuo Cæsare lega
tis / iuxta tiberim mox Tiberii tẽpore dedicatũ / vbi & alrera ædis for
tis fortunæ a Seruio tullio cõdita Ouidi^o in fastis. Ite deã leti fortem
celebrate Quirites / In tyberis ripa munera regis habet. Fors fortu
na inquit Donatus Euëtus est fortunæ, cuius diẽ festũ colunt / qui ali
qua arte viuunt, hui^o ædis trãstyberim est. fuit & in ripa tyberis tẽplũ
fortunæ virilis ab eodẽ rege cõditũ: vbi vndæ virgines inspiciebãtur /
si quod corporis vitiũ lateret ibi aperiretur. Idẽ in eodẽ. Discite uñe
quare fortunæ tura virili / Detis eo gelida / qui loc^o humet aqua: Ac
cipit ille locus posito velamine cũctas / Et vitiũ nudi corporis omne
videt. In hoc etiã ambitu fuit templum fortunæ dubiæ / ab eodẽ rege
conditum, Idem libro vi. fostogæ Conuenit & seruis / serua quia Tul
lius ortus, Constituit dubiæ templa propinqua deę. In cui^o festo vsq;
ad ebrietatẽ bibebatur. Erat præterea transtyberim Albionæ ager, ab
Albionarum luco, ita vocatus quo in loco bos alba immolabatur.
Erant & prata Mutia, Cæcilius: Mutio inquit prata transtyberim
data, ab eo Mutia appellata. Sicut in vaticano prata Quintia / a
Quintio dicta. Plynus sic ait Aranti quatuor sua iugera in vaticano,
quæ prata Quintia appellantur, Cicinnato viator attulit dictatu
ram. Transtybeiina olim erat vilior pars vrbis, vbi sepeliebantur
Scurræ & vilissima quæq; ministeria fiebant, vbi & sordidarum artiu
officinæ erant vt meminit Martialis.

ANDREAE fuluii antiquarii ro. Antiquitatum vrbis liber iii.

Tiberis fluuius.

Occurrere hoc in loco tyberino alueo, qui transtiberinā regionē ab vrbe determinat, quo nihil vrbi cōmodius. operępretium visum est de eius ortu, natura, & lapsu aliquid differere. Is omniū sine controuersia fluuiorū rex appellatur. Ouidius libro. ii. met. Cuiq; fuit rerum permessa potentia tybris, & libro. iiii. fast. Tuq; future palrens Tibri potētis aquę. Albula prius, ob aquę qualitatem vocatus, postea vero Tiberinus a Tiberino Albanorū rege ibi submerso, vel Tibris a Tibri tuscorū duce, vel latrone/nūcupatus, in eius ripis aliquādo latrocinia exercēte. Virg. libro. viii. æn. Tū reges, asperq; immani corpore tybris, A quo post itali fluuium cognomine tybrim Diximus, amisit verum vetus Albula nomē. vel vt Varroni placet q; Siculi tybrim fossam vocant. Oritur ex apēnino paulo altius, quā Arnus, tenuis primum, deinde xlii. auctus amnis excrefcit, sed præcipue (vt tradit plynius) Nare, & Aniene. Tusciam primum diuidit ab Vmbris, deinde a Sabinis nouissime a latinis dirimēs ī mare Tyrhenum/prope ostiā, vno legitimo ostio se ex onerat, Qualibet magnarum nauium ex italo mari capax rerum in toto orbe nascentium, mercator placidissimus. Ingreditur vrbem a septētrione. Egreditur a meridie/inter Ostiensem, & portuensē viam, adextris Ianiculum, a sinistris vrbem relinquēs. ferebatur antea per radices Capitolii vsq; in palatium/vbi expositi fuerunt Romulus, & Remus/ad ficinā ru/minalem/vt scribit fabius pictor. Primus omnium Tarquini⁹ prisc⁹ alueum direxit, postea. M. Agrippa compressit. Nam Augustus ad coercendas inundationes/alueum tyberis laxauit, & repurgauit / op/pletum olim ruderib⁹, & ædificiorum prolapsionib⁹ coarctatū. M. Agrippa ædilis cursum direxit, alueum mutauit, & magnis molibus saxorum in vtraq; ripa locatis solidauit. Aurelianus post modum valido muro lateritio vtrinq; vsq; ad mare extracto coercuit, alueo etiā firmato, cuius admirādi operis per tot millia passuum adhuc nō nullis in locis extant vestigia, & qui hodie super fluminis ripa ædificant/ea habēt parata iam fundamenta/plateas / vulgo appellant. Primus omnium pōte coniunxit Ancus Martius, idem & naualia, vt auctor est Dionysius/extruxit/inquit enim Cūq; esset amnis vsq; ad pontes fluuiialibus scaphis latis magis nauigari idoneus/ad Romam autem

Albula flu. qui postea Tiberis dicitur est
Tiberis etymologia.

Tiberis ortus iuxta arnum.
Tiberis longitudo & incrementum.

Tarquinius priscus
M. Agrippa.

Aurelianus Imp.

Ancus Marcius

Naues actua
riae

Tiberis actus
semp religio
sus.

Clanis flu.
Arnus flu.

Lacus Velini

Bellissarii in
uentum.

maritinus quoque nauibus onerariis magnis nauale aliquod excogitauit ad egressum eius extruere utens ut portu ostio amnis ipsius panditur autem multum in latitudine coniungens se mari, Sinusque concipit magnos/ quales portuum maritimum illustrium/ nec obstruit ad ostium marino litore/ in corruptus sicut pleraque alia flumina nec paludibus, aut stagnis errans aliquo in loco consumitur/ priusquam mare contingat riuus/ sed est peruius ubique nauibus vno tantum effluit ostio legitimo perfecans dorsum maris. Naues igitur actuariae per ostium eius intrant, & romam usque remigio/ & funibus tracta adducuntur, maiores vero ante ostium ad anchoram fluctuantes fluuiialibus euacuatae scaphis exonerantur. Plynius loquens de Obeliscis ita inquit. Alia ex hac cura nauium/ quae tyberi subuehebant, Quo experimento palam est non minus aquarum huic amni esse/ quam Nilo/ Idem in eodem Pluribus propesolus in omnibus terris amnis accolitur/ aspiciturque villis: Nullique fluuiorum/ minus licet inclusus vtrinque lateribus nec tamen ipse pugnat/ quamquam creber/ & nunquam magis aquis quam in ipsa vrbe testagnantibus. Quinimmo vates interligitur potius monitor auctus semper religiosus. De moderandis vero Tyberis inundationibus Cor. Tacitus libro primo ita scribit Actum in senatu ab Arrucio/ & Arrio an ob moderandas Tiberis inundationes uenterentur flumina, & lacus per quos augetur: Auditaque Municipiorum, & Coloniarum legationes Orantibus florentinis ut Clanis solito alueo demotus/ in amnem Arnem deferretur/ idque ipsis perniciem afferret. Congruentia his Interstantes d' seruere, pessum iuros sacundissimos itala campos/ si amnis Nar (id enim parabatur) in riuos deductus super stagnauisset. Nec Reatini silebant, Velini lacum qua in Narem diffundit obstrui recusantes/ quippe in adiacentia erupturum/ Optime rebus mortalium consuluisse naturam, quae ut sua ora, suos cursus/ atque originem ita fines dederit, Cicero in Epistolis ad Atticum libro. iiii. sic inquit. Reatini me ad sua tempora duxerunt/ ut agerem causam contra Interstantes apud Cos. & decem legatos/ quae lacus Velinus a. M. Curio emissus: qui intercisio morte in mare defluit. Ipse autem tiberis Totus est nauigabilis/ praeterquam intra urbem/ inter portum Sextum/ & portum marmoratum/ ubi concitator labitur, & ubi nunc Molendinorum machinae cathenis ferreis ad ripas alligatae, fluitant/ Bellissarii (ut tradit procopius) inuentum, Intercisis/ bello gothico/ aqueductibus: & ostiensi porta ab hostibus occupata, interceptoque omni comatu. Apud priscos seruorum erat

hoc opus Recentiores vero aquarias molas inuenerunt, de quibus Palladius ita tradit Si aquæ copia est/ita debere formari, vt constitutis aquariis molis/sine animalium vel hominum labore frumeta frangatur Erant apud veteres aluei & riparum tiberis curatores vt nuper effossus lapis in ripa flu. iuxta potē vaticanū cū huiusmodi inscriptiōe ostēdit

EX AVCTORITATE IMP. CAES. VESPASIANI P. M. TRIB. POT. IIII IMP. X. PP. COS IIII V CENSOR. C. CALPETANVS RANTIVS Q VIRINALIS VAL. CESTIVS CVRATOR RIPARVM ALVEITIBERIS TERMINAVIT, P. R. PROX. Item in altero lapide nuper effosso erectoq; ante. S. mariam transpontinam.

Ex auctoritate Imp. Cæsaris diui neruæ f. neruæ traiani Aug. Germ. pont. max. trib. potest. V. Cos iiiii. PP.

Ti. Iulius ferox Curat. aluei & riparum tiberis & Cloac. vrbis terminavit ripam RR. prox Cipp. p. xxv.

Nam in ripa flu. ob numinis reuerentiā non ædificabat apud veteres.

De pontibus supra tyberim, & eorum conditoribus.

Exigebat ordo, vt a ponte miluio, qui prior, ac superior in alueo tyberis occurrit inchoaretur. Sed quoniam pōs sublicius primus ab Anco Martio rege conditus super alueum tyberis/ab eo incipiendū esse censui. Sunt autem pontes octo/Sublicius, palatinus, fabritius, Cestius, Ianuelensis, Vaticanus, Elius, & Miluius, duobus tantum nūc dirutis Sublicio, & Vaticano. Quos omnes præter Sublicium Totilas demolitus est. Nam prius trabibus cōpactis/aut paruis lignis tribus tyberis alueus tranabatur, addito tandem vrbis proximo aucti/ no monte: primus Ancus rex ad ima eius pontem/ ex Sublicibus lignis compegit, vnde Sublicius dictus. fuisse tamen & potē sacrum ante vrbem conditam scribit Dionysius/cum inquit Nam cum percedes hominum Saturno sacrificaretur ad placandam dei iram, hoc more sublato ab Hercule, factum est/vt pro hominibus/qui in tyberim deiiciebantur simulachra eorum Sirpea deiicerent/quos Argeos vocabant. Creditur ibi ante fuisse, vbi postea sublicius/vel idem pōs argumento est, q; etiam inde simulachra Sirpea eodem more in tyberim deiecta scribit. M. Varro/cū inquit Argei fiunt ex Sirpeis virgultis simulachra hominum, & quot annos e ponte sublicio a sacerdotibus iaci solent, Ouidius in fastis Tum quoq; priscorum virgū simulachra virorum Mittere roboreo Sirpea ponte solet.

Curatores aluei & riparum tyberis.

Pōtes tyberis Viii.

Pons sublicio ligneus. Pons sacer.

Simulachra Sirpea

Argei quid?

De ponte Sublicio & eius cognominibus.

Pons Sublicius ad radices Auentini iuxta naualia. Extat adhuc vestigia in medio profluente ab anco Martio primū cōdit^o, & Sublicius dict^o a sublicib^o lignis, qb^o cōpact^o erat. Sublices enī ligua volūsa magnę trabes vocātur. Pōs sine ferreo clauo cōstructus, ita vt deposita cōtignatiōe eximant^r trabes sine fultura, & reponant^r. Quē pōtē Horatius Cocles in bello porsenæ / ipetū hostiū solus sustinēs / a tergo intercidi iussit, ipseq; armatus / natās ad suos se recepit. Grata erga tātā virtutē Ciuitas fuit. Statua in Comitio posita agri quātū vna die circū arauit datū. Eūdē pōtē postea Aimilius lepidus prætor lapideū fecit, vnde lapideus & Aimilius ab eo nuncupatus dicitur, qui postea tiberis in vndationibus læsus a Tiberio cæs. restitutus. nouissime vero Antoninus pius, marmoreum fecit, vnde pons marmorat^o vsq; in hodiernum diem dictus est. Erat enim pons eminentissimus, vnde facinorosi præcipitabātur / sicut antea sirpea simulacra. Iuuenalis Sat. vi. Cum tibi vicinum se præbeat æmilius pons, per quem & heliogabali imp. Cadauer anexo pondere ne fluitaret in tyberim abiectū est ne vnquā sepeliri posset. vnde etiā multi mar tyres deiecti sunt. ferunt post incēsam a Gallis vrbe ob in opiā præsertim cibariōrū decretū vt sexagenarii e ponte sublicio in tiberim deiicerentur / q; in vtilis essent patriæ defendēdæ / vnde depontani sexagenarii dicebant^r. & vnū fuisse seruatū pietate filii / in cui^o psona pater cōsilio suo plurimū adiumētū rei p. attulit. Ita olim creditum est. Sed veritas sub allegoria latet / nā sexagenarii a Suffragio repellabantur & ita eos pōtē deiici solitos fabulati sunt / qui videlicet olim erat in septis vbi suffragia ferebantur.

De ponte nunc, S. mariæ.

Quoniā nō videbatur satis esse vnū pōtē crescēti magis / magisq; indies vrbi, cogitauerūt & alios extruere / atq; paulo supra Subliciu, alterū cōdiderūt, Senatoriū noīe / a Senatorib^o / siue palatinū / a ppin / quo palatino mōte / vn̄ pximū erat iter ī Tusciā. M. fului^o inqt liuius maioris vsus locauit portū, & pilas pōti ī tyberi, qb^o pilis fornices p^o aliquot annos, p. Scipio / & L. Mumi^o Cēfores locauerūt iponēdos. Est enī pōs multiplici fornice cōpactus / ad excipiēdos bifidos pxię iminētis Insulæ alueos. Qui pōs hodie dī. S. Mariæ / a ppiquo eius vetustissimo fano / Pudicitia prius / nunc vero. S. mariæ ægyptiacę.

De duobus pontibus insulæ tyberinæ fabritio & Cestio.

In mediis tyberinis fluctib^o assurgit Insula iouis lycæonia siue ty-

Sublices qd?

Horatius Cocles.

Pōs Aimilius qui & pōs lapideus dicit^r ē.

Pōs marmoratus.

Sexagenarii ī tyberim e pōte deiecti.

Pōs Scatoris; Qui & Palatinus. M. Fuluius.

Insula Iouis lycæonia

berina Aesculapio sacra/duob⁹ pōtib⁹/velut duob⁹ brachiis munita
fabritio, Cestioq; ē aut pōs fabritius/q; insulā vrbi cōiūgit Horatius
Atq; a fabritio nō tristē pōte reuerti dictusq; hodie pōs iudēus ab acco-
lis ei⁹ loci iudēis. dī ēt pōs q̄tuor capitū a q̄tuor marmoreis simulacris
q̄drifōrib⁹ /i pōtis aditu collocatis, Quē pontē. M. lepidū/&. M.
Curiūstruxissetitū⁹ i pōte ab vtroq; latere forinsec⁹ oñdit. Ab altera
vero insulā pte occurrit pōs cestii⁹/qui tyberinā regionē insulā cōnectit
Quē Valētinianū/& Valētē instaurasse inscriptiōes adextris/& sini/
stris oñdūt. dī & pōs insulā/siue. S. bartolomei a pxio eius templo.

De ponte Syxto siue ponte rupto.

Qui nūc vocat pōs Syxtus/a Syxto iiii. pōt. max. ex mulctatitia
pecunia nuprime instauratus/apud veteres vocabat Ianuelēsis/a pxio
ianiculo/sicut ab aurelia via vel porta pōs aureli⁹ nūcupat⁹: postea ci-
uilib⁹ bellis excisus pōs rupt⁹ dict⁹ est. Syxti deīde munificētia sum-
ptuosissime instaurat⁹/sicut plēraq; alia vrbis loca/ac tēpla/aut noua/
fecit/aut vetera instaurauit. Nā Iobilei anno/qui eo pōtifige celebrat⁹
est. M. cccclxxv. ferdinād⁹ Sicilię rex romā/veniēs ap̄ox liminavi-
sitatū/psuasit ei vt vias vrbis dirutis porticibus ac viarū flexibus qbus
occupabat/laxiores fieri/ac lateritias/vnde designatis vicorū/& viarū
magistris/vrbē a veteri situ/ac ceno/prim⁹ oīm pont. vēdicauit / Eo
cū incipiēte/ceteri secuti sūt. vñ vrbs priscā resūpsisse vī pulchritudi-
nē, ac nitorē. Est enī pōs hodie oīm pulcherrim⁹/ac satis frequēs ma-
gnā vrbi prēbēs cōmoditatē/Inter hūc/& pōtē vaticanū/p oras tybe-
ris itra vrbe Iuli⁹ ii viā Iuliā de suo noīe vocatā/funiculis regularib⁹
ad amussim directam nuperrime excitauit/vbi magnifica nunc ædesi-
cia continenter a variis extruuntur.

De ponte vaticano.

Extāt adhuc fūdamēta pōtis vaticani i medio tiberino alueo iuxta
hospitale. S. spūs/qui iūgebat olī vrbe cū vaticano vñ nomē accepit/
hic ēt triūphal pōs fuisse dī. cū porta/ac via triūphali/q; i capitoliumsq;
ptēdebat/vt Iosephus/ac diu⁹ hieronym⁹ scribūt/p quē/nisi nobiles/
vt fert/icedebāt/quē Iuli⁹ ii. instaurā decreuerat/& viā iuliā cōuectē

De ponte Castelli, & mole hadriana.

Imminet huic q; hodie vocat pōs Castelli/a Castello. i. arce pxie
molis hadrianae/& pōs. S. Angeli/ab angelo q; aliqn i ea mole visus
est. Apud veteres aut pōs eli⁹ dict⁹ est/ab elio hadriano Imp q; cū pō-
tē iuxta molē sui sepulchri excitauit/de quo elius Spartian⁹ fecit inq;

Fabritii.
Pontus inscri-
ptio

Cestii pontis
titulus

Pōs ianuelēsis
velle Aurelia-
nus.

Iulius n. viam
iuliam defu-
gnauit.

Pons trium-
phalis.

Pons Castelli
Aelius hadria-
nus. Imp.
Moles hadria-
na.

Sepulchrum
hadriani

Cineres Anto-
ninoꝝ cū titu-
lis & epita-
phiis.

Moles mar-
more pri⁹ cū/
cunquaq; ex/
exornata.

Bonifaci⁹ ix.
Alexander. vi.

Gregori⁹ pri-
mus.

Arx Crescētii.

Procopius

Molis hadria-
ni prior for-
ma & ornāmē-
ta.

Bellifari⁹ pa-
trius.

Statuarū con-
fractio

& sui nominis Sepulchrū iuxta tyberī, ea de causa, vt p pōtē trāscūtes Propius molē aspicerēt/positam e regione Mausolei/quod August⁹ fecerat/Iam enim Augusti monumentum repletū erat, neq; quisquā amplius in eo sepeliebatur. & ipse primus Hadrianus in ea, quam ipse extruxit mole/sepultus dicitur. vbi ipsius cineres/& omnium Anto- ninorū post eum conditi, vt incisæ marmoribus inscriptiōes, & Epi- taphia illic hodie q; ostēdūt. Erat olim tota ea moles extrinsecus mar- moribus icrustata/vt adhuc signa apparēt. Qua hodie Sūmi. pont. pro præsidio vtuntur. Est enim moles ampla, rotūda, solida, & in ex- pugnabilis, Quā primus oīum Boifaci⁹ eius noīs Viii. munire cepit, deinde Cæteri pont. secuti sunt, Alexander vero. vi. eam/fossa; aggere/propugnaculis, tormentisq; bellicis, & præsidialibus excubiis accuratissime muniuit, locūq; ampliauit, occultumq; ac pēsile exco- gitās iter per proxima burgi. S. petri mœnia/vsq; ad ædes vaticanas deduxit, quo tutior sine arbitro/exploratis prius latebris/cū libuisset clauculum gestaretur, Quem locum erudiores vocāt molem hadria- nam Neoterici Castellum. i. arcem. S. Angeli q; in eius apice aliqñ visus fuerit Angelus Michael cruentatum gladium in vaginā cōuer- tens, cum illac Gregorius magnus iter haberet comitāte Clero, po- pulo ro. ad. S. petrum vrbem sacris rogationib⁹ quas græco vocabu- lo letanias vocāt, iustraturus, Extat in loco sacellum; vbi pictura res gesta conspicitur. Dictaq; est etiam arx Crescentii/a Crescentio quo- dam factioso duce/ex oppido Nomento, qui illam in suam potestātē redigens/occupauit, diuq; tenuit, donec Theutonicoꝝ fidei, qui illā obpugnabant/se committens/ab illis confossus/crudeliter trucidat⁹ est/Quam molem procopius/bello gothico optime describit/cum inquit. Hadriani quondam Imp. Sepulchrum, velut molis, & arcis monumentum/extra portam Aureliā/iactu lapidis impositū. Prim⁹ eius ambit⁹ quadrati figurā habet. cōstat enim tot⁹ ex marmore pario summa artificum diligētia ædificatus, in medio vero huius quadrati rotūda moles esurgit/excelsa altitudine, & tāta/vt suprema eius parte area sit, cuius diameter vix iactu lapidis transigit. Quā molē bellif- fari⁹ occupās/pro arce, & præsidio contra gothos vsus est, Erant in summa parte vndiq; magnæ statuæ hoīm/equoꝝ, quadrigarū/excellē- ti artificio cōfectæ, Has partī integras milites demoliti/ptim cōfra- ctas in hostes deiecerūt, ita tot artificū opera & labores, & Sepulchri ornamenta paucis horis militum malignitas absumpsit. Quorum

fragmenta quædam, & capita statuarum erui e profunda tellure vidi/
 Alexan. vi. molem ipsam altissimis vndiq; fossis muniēte. Pōtem q;
 ipsum Nicolaus. v. expeditiorem reddidit sublati quibusdam Casu
 lis/quæ pōtem occupabant/Iubilei anno Mccccl. cum quadam die
 multitudo magna/viso sacro sudario/facta obuiam quadā mula/cum
 neq; venientes, neq; redeūtes ob in sequētem turbam cedere. possent.
 Plurimi illic a multitudine mortalium/vel equorū calcib^o oppressi.
 multi a lateribus pontis influmen cadentes vndis periere, Quorum
 causa duo illa marmorea sacella spherica in aditu pontis (quæ adhuc
 extant) excitata sunt. Postea vero Alex. vi. expeditissimum peregit illic
 iter, sublata augustissima porta/inter pōtem, & molem, altera multo
 ampliore paulo vltius excitata, ferroq; munita.

Pōs Castalli.

Duo sacella
spherica i adī
tu pontis.

De ponte Miluio siue moluio & de pontibus Anienis.

⊕ Extra portam flumētānā/ad. ii. prope lapidem in via flāminia oc/
 currit pons Miluius, siue moluius, cuius etymologiam non repperi.
 quæ ab alite miluio dictū putarem/nisi etiā molui^o vocaret. Hic sol^o
 nūc extra mœnia vrbis/a Scauro/vt tradit amian^o Marcellin^o extru/
 ctus. sepi^o euersus, sepius instauratus/nihil ex veteri structura retinet/
 præter fundamēta. Inquo ponte (vt Sallustius scribit) M. Tullii Ci/
 ceronis cōsulis vigilantia/legati Allobrogum/noctē intēpesta, inter/
 ceptis de industria litteris/deprehēsi sunt/& patefacta. L. Catilinæ cō
 tra patriā pernitiōsa cōiuratio est. Sūptūq; de cōiuratis supliciū, libe/
 rataq; vrbe primus omniū pater patriæ appellatus est. Apud eūdem
 pontē Cōstantinus magnus Imp. Maxētīū tyrānū Maximiani filiū/
 magicis artib^o deditū militari strategemate/materia/ac nauib^o supra
 tyberim dispositis/fluuio submersum superauit. Nam cum eū diuer/
 sis oppugnasset præliis, cōspecto demum in æthere crucis vexillo cla/
 mātisq; voce audita ENT V T O N I C A in hoc vince, vt tradit
 historia terpartita profligauit. Cuius victoriæ extat hodie triumphā/
 lis arcus iuxta Collosseum.

M. Scaurus.

M. Cicero cō
sulis.

L. Catilina

Maxētīus ty/
rannus.

⊕ Extant & extra urbem in Aniene fl. pōtes quatuor/Selari^o, Nor/
 mentanus Māmęus & lucanus. Salarius in via salaria vbi huiusmodi
 carmina marmore incisa leguntur.

Anienis flu.
pontes Sala/
rius. Nomē/
tan^o Māmęus,
Lucanus.

Quam bene Curbati directā est semita pontis

Atq; interruptum continuatur iter.

Miramur rapidas subiecti gurgitis vndas

Et lubet iratæ cernere murmur aquæ.

ANTIQVITATVM

Ite igitur faciles per gaudia vestra Quirites:
Et Narſin reſonans plauſus vbiq; canat.

Qui potuit rigidas Gothorum ſubdere mentes:

Hic docuit durum flumina ferre iugum. poſt hūc nomentanus pons
via nomētana Mamęus via tyburtina/ab Ant. pio extructus/ poſtea
a Mamęa Alex. Imp. matre inſtaurat°. pōs Lucan° iuxta tybur / vbi
ſperica viſitur moles cum incifis litteris. Ti. plaucio. M. faun Silua/
no. & quę ſecuntur. lege librum epitaphiorum.

De Aquęductibus & eorū cōditoribus, & aquarū qualitibus.

¶ Quoniā de tyberi & pōtib° eius ſatis dictū eſt. Placet iā de aquę/
ductib° dicere. Vnde Strabo/vrbem ro. inquit nō delectu/ ſed neces/
ſitate cōditā eſſe patet, quę prima ſupra oſtiā in mediterranea ea ſola
ſuper tyberim iacet/ in mōtib° prius cōdita/ cęteris reb° abūdās/ pe/
nuria tīm laborabat aquarū. Qua de cauſa cogitauerunt illi verteres
aliūde, quomodo cūq; aquas in vrbē deducere/ Nā cū Roma parua
ac parum populosa in principio ſui eſſet, & quaſi accola tyberis/ ſatis
erat ei tyberina aqua: ac fontes, qui circa Capitolium, & palatiū orie/
bantur. frontinus item/ Romani inquit ab V. C. per annos cccxlii.
contenti fuerunt vſu aquarum, quas ex tyberi, & puteis/ vel fontibus
hauriebant. Habuit Roma etiam familiam/ quę tuebatur aquęduct°
Caſtella, & lacus, hęc Auguſtus hęreditatem ab eo ſibi relictam pu/
plicauit, adeoq; aquarum ſeuera lata lex/ vt agri/ qui aqua publica cō/
tra legem eſſent irrigati/ publicarentur. At poſtquā ambitu, & popu/
li magnitudine ſupra quā dici pōt, creuit, paulatim a Tyberi recel/
ſit/ ea pars/ quę plurimum diſtabat/ propter interuallum, & incōmo/
dum aquę penuria laborauit, Decretū eſt finitimas aquas per aquę/
ductus, & formas in vrbem deducere, Quandoquidem aqua non
poculiſtantum, ſed pluribus mortalium vſibus neceſſaria eſſe videre/
tur. Primus omnium Appius Claudius ex agro lucullano quem tu/
ſculanum putant/ vt tradit frontinus arcuato opere in vrbem deduxit
Quamuis Ancus vnus ex regibus aquam martiam in Capitolium
deducere excogitauit, Eam poſtea. Q. Martius in ſua prętura dedu/
xit/ a quo nomē accepit de qua plynio/ dicantē iquit inuiſta miracula,
quę. Q. Marti° rexfecit/ iſ iuſſus a Senatu aqę Appiæ, & Anienis
teglā duct° reficere nouā a noīe ſuo appellatā/ cuniculis p mōtes actis
ītra pręturæ ſuę tps aduxit. Iuli° frōtin° Curator aqę, de qb° libellū
ad diuū Neruā Imp. ſcripſit/ aqę vrbis ſua ætate nouē tīm fuiſſe tradit

Seuera aqua/
rum lata lex.

Appius Clau
dius.

Anc° Narcis.

Q. Marci° co
gnomēto rex.

Iul° frōtinus

Sextus vero Rufus, qui frontino posterior fuit Diocletiani Imp. tēporibus Aquas xix. cōmemorat, vnde ob aquarum copiam urbem dicit a veteri infamia purgatam, quę tribus mensibus anni dicebatur pestilēs. & in singulis aquis appositę erant inscriptiones, que nūc abolitę sunt quę tantū hodie extant in Martia. Claudia, & virginia. Strabo libro v. ita tradit. Tanta autem per aquę ductus aquarum vbertas influit, vt per urbem atq; Cloacas ānes inundare videātur: & vniuersę propemodum ædes subterraneos meatus, siphones, ac fistulas vndosas habeant. Quorum accuratissimam diligentiam. M. Agrippa egit perpetuus aquarum curator, Qui urbem plurimis aliis ornamentis adornauit. Idemq; in ædilitate sua Virginia aqua, Cæterisq; corruatis atq; emendatis Lacus septingētos fecit, fontes. C. V. Castella Cxxx. Complura etiam cultu magnifica & operibus omnia annuo spatio gratuita præbuit Balnea Clxx. quę nunc romani ad infinitum auxere numerum. Siquis aquarum abundantiam in publico balneis/piscinis Euripis Domibus/hortis/villis/Spatiaq; venientium extractos arcus, conualles, æquatas fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto terrarum orbe. Aquarum vero celeberrimę Martia. Claudia Appia, Virginia, Anio nouus, & Anio vetus, Iulia, & Tepula. Pręterea sciendum est eminentium aquę ductuum aquas omnes in fluxisse olim in urbem per congruētia loca iuxta portam neuiam, latinam, & pancratianam. Quia per has tantum iusto equi librario formę deducebantur super terram vt adhuc illarum vestigia apparēt/quędā vero per subterraneos cuniculos vt aqua virgo/& aqua luturna/ Quinq; erant olim aquę ductuum altitudines in omnem partem vrbis. Altissimus Anio nonus, proxima Claudia/deinde Iulia/Tepula/& martia: Vrgente necessitate Anio nouus ceteris subueniebat / quia altissimus erat. Aquę ductus / qui a sexto ab vrbe miliario ducebātur / ex lapide quadrato erant. Aquę vero omnes intra urbem diuidebant per regiōes. Erat & Castellum receptaculum quod aquam publicam suscipit/ex quo fistulis aqua ducitur. Cum itaq; ductus aquarum ad viarum diuortia/vel regionum vrbis fines perducti erāt Castella in forum summitate habebāt, ex quibus aqua per digitos/vncias/& modulos ædificiis/operibusq;/ & muneribus publicis/ac priuatorū vsib; diuidebantur. In solo autem lacus erant alia aquarum receptacula, ex quib; cum romanę plebis, & fullonum/Coriariorum/aliorūq; opificum necessitatibus satisfieret/tum horti irrigabantur.

Sext. Rufus.

M. Agrippa
perpetuus aq;
curator.Aquarum cel
lebrimę.Aquę ductuum
altitudines.

ANTIQUITATVM

De aqueductu aquæ Aquæ Appiæ.

Appius Clau-
dius
Aqua appia.

Horti luculla-
na.

C Appiam primam in urbem deductam satis constat/que. **M. Val-**
lerio max. p. Decio Mure Coss. anno xx. post initium Sānitici bel-
li inducta est ab Appio claudio Censore/qui & viam appiam a por-
ta capena/Capuā vsq; muniendā curauit. Concipitur appia in agro
lucullano/via prænestina inter miliarium sextum / & octauū/a diuer-
ticulo sinistrorsus:habet longitudinem a capite vsq; ad Salinas / qui
locus est ad portam trigeminā. Riuus eius sub Cælio mōte, & Auē-
tino actus emergit/extant adhuc vestigia quedam ad radices mōtis
iuxta hippodromum campi testacei & altera ad proximum arcum se-
ptem vesp. vbi desinebat ad proximas Salinas. Nec appia / nec virgo
nec Alsetina piscinas habent sub hortis lucullanis finiuntur in cam-
po martio secundum fontem Scipionum author frontinus. Inter la-
tinam olim & appiam viam duo altissimi aquæ ductus in vnum in-
fluebant/& iterato dirimebantur vt tradit procopius, extant adhuc
signa inter proxima vineta.

De Aqua martia, & eius bonitate.

Aquæ martiæ
bonitas.

Fōs Piconia.

Ancō Marcio.

M. Agrippa.
Lacus fucino.

Aqua Traia-
na.

Aquæ diuer-
sus vsus.

C Clarissima aquarum omniū toto orbe frigoris, salubritatis q; pal-
ma/præconio Martia est inquit plynus inter reliqua deum munera
vrbi tributa, vocabatur hæc quondam aufeia, fons autem ipse Pico-
nia. oritur in vltimis montibus pelignorum/transit Marfos, & fuci-
num lacum Romam non dubie petens, mox specu mersa in tyburti-
na se aperit, Primus eam in urbem auspicatus Ancus Martius vnus
ex regibus. Postea. **Q. Martius** rex in prætura deduxit, Rursus q;
restituit. **M. Agrippa.** Strabo vero hanc e fucino emanasse scribit/
cum inquit, Cæterū e fucino lacu/aquæ martiæ fontes emanare, que
rigatiōes romæ propinat, queq; reliquas super aquas properatur. frō-
tinus eam dicit via Valeria ad Milliarium xxxiii. & suo tempore in
Auentinum a Traiano deductam & Traianam fuisse dictā, Qui etiā
scribit singulas aquas ita cōstitutat/vt Martia tota potui seruiret:re-
liquæ vero aliis vsibus assignarentur, Plynus autem tradit Aquam
martiam natationi virginem vero tactu præstitisse. In supplementum
martiæ quotiēs siccitates ageret, auxilio aquæ eiusdem bonitatis Au-
gustam opere subterraneo perduxit/vsq; ad martiæ riuum, que ab in-
uentore vocatur Augusta, nascitur ultra fontem martiæ/cuius ductus
donec martiæ accedat efficit passus Decc. Ingrediebatur olim mar-
tia iuxta portam maiorem/extat adhuc eius formę vn° fornix via qua

LIBER .III. AQVAEDUCTVS fol. XXXIII.

itur extrinsecus ad eadem. S. Laurétii extra muros/& per moenia nūc
urbis/que sunt in eius aqueductu trásit super portam tauriná siue, S.
Laurentii/ut in interiore eius portę fornice extant pedales litterę in
vtroq; frontispicio/cum inscriptione trium Imp. Aug. Cæs. Aurelii
Ant. pii, & Tiri Vespasiani.

Martię aquę
Inscriptions.

IMP. CAESAR. DIVI IVLII. F. AVGVSTVS Pon/
TIFEX MAXIMVS COS. XII. TRIBVHIC. POTE/
STAT. XIX. IMPE. XIII. RIVOS AQVARVM
OMNIVM REFECIT.

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS ANT. PIVS FELIX
AVG. PARTHIC MAXIMVS BRIT. MAXIMVS/
PONTI. M. AQVAM MARCIAM VARIISKA/
SIBVS IMPEDITAM PVRGATO FONTE EXCI/
SIS ET PERFORATIS MONTIBVS RESTITV/
TA FORMA ADQVISO ETIAM FONTE NO/
VO ANTONINIANO IN SACRAMVRBEM SV/
AM PERDVENDAM CVRAVIT.

IMP. TITVS CAESAR DIVI .F. VESPASIANVS
AVG. PONT. MAX. TRIBVNICIAE POTESTAT.
IX. IMP. XV. CENS. COS VI. DESIG. II. RIVOM
AQVAE MARCIAE VETVSTATE DILAPSVM
REFECIT ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE
DESIERAT REDVXIT.

Ab hac porta diuertēs vetus marcię aquę ductus/per campū ex/
quilinum(extant. n. ad huc signa)ad thermas primum diocletianas
deinde in proximos colles viminalem & Quirinalem descendebat,
vt meminit Martialis,

De aqueductu. & fontibus aquę claudię.

Calicula altero imperii sui anno/duos ductus inchoavit, q; opus
Claudius perfecit, dedicavitq;. Alteri qui ex fontib⁹ ceruleo, & Curtio
deducebatur claudię nomē datum, nam claudia inuenta, & addu/
cta est a Claudio Cæs. Hęc bonitate proxima martię. Claudia con/
cipitur via Sublaccnsi/ad miliarium xxxv. fontibus duobus amplif/
simis/Ceruleo, & curtio, tantę bonitatis/vt martię quoq; auxilio sit
quoties opus fuerit finitimus Claudię arcus iuxta hortos plancianos
inde in vsum urbis fistulis deducitur, partim sui Claudia prius in ar/
cus, qui neroniani vocantur, hi directi per Cęlium môtē, iuxta tem/
I

Claudię Imp.
fontes Curtio &
Ceruleus.

Arcus Nero/
mani.

ANTIQ VITATVM

plum diui Claudii terminantur, modum, quem ceperunt / aut circa ipsum montem, aut in palatium, Auētinumq;, & transtiberinā regionem demittunt. Extant in utroq; monte signa / Tradunt partem eius aquæ in capitolium vsq; deductam ab Ant. vt (aiūr) caracalla, vt cubitalis lateritia q; litteræ ostēdūt a fronte hospitalis. S. Thomæ / de torto aquæductu in capitolium vsq; / extant adhuc ruine formarum in palatium vsq; / sed in proximo arcu nuperrime detectæ litteræ huiusmodi. P. Cor. P. F. Dolabella C. Iunius. C. f. Silanus flamen martial, ex S. C. faciū dum curauerunt / Idemq; probauerunt. Quā quidē aquā suo tempore frontinus in Auentinum a Traiano deductam Traianā fuisse dictam vt in ruinis Thermarum decii effusum marmor ostendit, extat pars aquæductus iuxta. S. priscā. Visitur aquæ simulacrum Marforio simile in nomismatib⁹ traiani. Sed redeo ad Claudiū. De quo Suetonius opera inquit magna potius quā necessaria quā multa perfecit, sed vel præcipue aquæductum a Caio inchoatum / aquæ claudie gelidos vberes fontes, quorū alteri Ceruleo alteri Curtio, & Albulino nomē / simulq; riuū Anienis nouo, lapideoq; opere perduxit / diuisitq; in plurimos, & ornatissimos lacus, Pliny⁹ libro. xxxvi. nat. hist. Vicit inquit antecedentes aquarum ductus nouissimum Impendium operis inchoati a Caio, & perfecti a Claudio, Quippe lapideā excellitatem omnes vrbes, & montes equantem, vt lauacra impleret Curtios / atq; ceruleos fontes aductos / erogata ad id opus Talentum / sexaginta milia, Influebat olim aqua claudia iuxta portam nunc maiorem incuius frontispicio interius & exterius extant inscriptiōes cubitalib⁹ litteris lapide incisæ / Triū Imp. Claudii. Vesp. & Titi filii.

CTI. CLAVDIVS DR VSI. F. CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS PONT. MAXIM. TRIBVNICIA POTESTATE XII. COS. V. IMPERATOR XXvii. PATER PATRIAE AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CAERVLE⁹ ET CVRTIVS A MILLIARIO. XXXXV. ITEM ANIENEM NOVANA MILLIARIO. LXII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVENDAS curauit.

IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVSTVS, PONTIF. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG. III. PP. AQVAS CVRTIAM ET CAERVILEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET

Ant. Caracalla

Inscriptio.

Aqua traiana.

Curtius ceruleus & albulinus fontes.

Lapidea exelitas.

Aque claudie inscripao.

LIBER .III. AQ VAEDVCTVS fol. XXXIII.

POSTEA INTERMISSAS DILAPSAS Q VE PER
ANNOS NOVM SVA IMPENSA VRBI RESTITUIT
CIMP. T. CAESAR DIVI. F. VESPASIANVS AV/
GVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNIC
POTESTATE. X. IMPERATOR XVII. PATER pa/
TRIAE CENSOR COS. VII. AQ VAS CLAVDI/
AMET ANIENEM PERDVCTAS A DIVO Clau/
DIO ET POSTEA ADIVO VESPASIANO PA/
TRE SVO VRBI RESTITVTAS CVM A CAPI/
TE AQ VARVM A SOLO VETVSATE DILAP/
SAE ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS
SVA IMPENSA CVRAIT.

DE Aniene veteri & eius qualitate.

C. M. Curius dēt^o censor cū. L. Papirio Anienis / qui nunc dici/
tur vetus / aquam in urbem deducendā curauit ex manubiis de pyr/
rho captis. Item post biēnium actum est in Senatu de consumatione
eius aquæ / tamen ex. SC. duūiri aquam producentes creati Curius
& Fuluius Flaccus locauerant / Curius intra quintum diem / quam
erat duūiri creatus / decessit. gloria perductæ pertinuit ad Fuluium.
Cōcipitur Anio vetus supra tybur / vbi partim in tyburtinum vsum
& romam deductus, quia minus salubris / in hortorum rigationem
atq; in ipsius vrbs sordidiora extaret ministeria, Quoniā duæ Anie/
nis aqnæ in urbem influebant / vt facilius dignoscerent, Anio nonus
vocari cepit / alias omnes præcedit. Priori vero Anieni cognomē ve/
tus adiectum / Circa quartum miliarium via / qua latina in labicanam
itur arc^o trāsit / & peruenit in regionē viæ nouæ in hortos Asinianos.

DE Aniene nouo.

C Anio nonus sublacensi via ad miliarium xlii. sub riuo concipitur
e fluuio sine pluuiarum iniuria limosus / interposita piscina / vbi aqua
liquefeat / superueniētibus imbribus, turbida in urbem peruenit, iun/
gitur / & riuus herculaneus oriens eadem via / ad miliarium xliii. e re/
gione fontium Claudię / trans flumen / viamq; / natura purissimus / sed
mixt^o gratiam splendoris amittit. Anio nonus cum Claudia a pisci/
nis in altiores arcus recipiuntur / ita vt superior Anio / finitimus arc^o
eorum præter hortos plancianos ē / inde in vsus vrbs fistulis perduci/
tur. Riuum Anienis noui Iulius frontinus a diuo Nerua Imp. pro/
curator aquarum constitutus restituit / & in urbem deduxit.

Pyrrus rex,

Quare Anio
vetus & anio
nonus dictus
est.

Riuus hercula
neus.

Horti Plani/
ciani.

De aqua tepula, & Iulia.

C Cn. Seruilius Cepio, & longinus censores tepulam ex agro Iul-
cullano, Romam in Capitolium ducendam curauerunt. Tepula cō-
cipitur via latina .xi. miliario diuerticulo dextrorsus subterra prius
deinde arcuato opere Iuliae post admixta. M. Agrippa aedilis pro-
prias vires collegit, & Tepulae riuum intercoepit Acquisita q; ab in-
uentore nomen Iuliae datum Iulia autem reuocatis deriuationibus
per quas subripiebatur Modū suum / quāuis notabili siccitate serua-
uit Iulia enim influebat cum aqua traba, quae tota Tusculanis red-
di- a iussu imperatoris. Eodem anno Agrippa ductus Appia / Anienis /
& Martiae pene delapsos restituit & in singulari cura compluribus
salientibus aquis urbem instruxit, Vnde Augustus conquerentem /
de inopia, & caritate vini populum seuerissima coercuit oratione. Sa-
tis prouisum inquiring a genero, suo Agrippa productis pluribus a-
quis / ne homines sitirent. Tepula inuenta / adductaq; ab eo ē / Iulia ve-
ro ab aureliano / vt scribit Ant. in itinerario.

M. Agrippa
aedilis.

Aqua tepula
Aqua Iulia

De aqua virgine.

C Agrippa cum iam tertium Consul fuisset. C. Sentio, & SP. Lu-
cretio Coss. post annum .xiii. quā Iuliam deduxerat ab viii. lapide
diuerticulo. ii. mil. pass. via praenestina, iuxta herculaneum riuum: vir-
ginem in agro quoq; Iuliano collectam Romam deduxit. Virgo
autem nuncupata, q; quarentibus aquam militibus / puella virguncu-
la quasdam venas monstrauit, quas secuti, ingentem aquae modum
inuenerunt aedacula fonti apposita hanc virginem pictam ostendit.
Concipitur ergo via collatina palustribus locis milliario .viii. ultra
anienem. sic igitur circum collectam continendarum scaturiginum /
causa adiunctis quā plurimis aliis acquisitionibus venit per longitu-
dinem pass. .xiiii. & subterraneo cuniculo in urbem influit. Plinius
vero Idem inquit, & virginem adduxit, ab. viii. lapide diuerticulo. ii.
Mil: pass. via praenestina iuxta ē herculaneus riuus / quem refugiens
virginis nomē obtinuit / Virgo ideo dicta quia refugit herculaneum:
qui est mas. is iam pridem vna cum aqua virgine / interrupto aquae /
ductu desuit in urbem Labi. Ea vero aqua / quae nunc extat retinens
solum aquae virginis nomen concipitur extra portam pincianā, haud
longe a ponte salario profundissimo labens cuniculo, per portam in-
greditur pincianam, attollitur sub colle hortulorum, lapidea forma,
vbi huiusmodi legitur inscriptio in hortulo nunc nobilis / atq; erudi-

Herculaneus/
riuus,
Aqua Virgo
vnde?
Ager Iulianus

Quare Vir-
go dicta.

ti uiri Angeli Colotii Antiquitatum unici amatoris.

TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESARAVGVSTVS GERMANICVS. PONTIFEX MAXIM. TRIB. POTES. V. IMP. XI. PP. COS. DESIGN. IIII. ARCVS DVCTVS AQVAE VIRGINIS DISTVRBATUS PER. C. CAESAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

¶ Visitur in eiusdem .D. Angeli monumentis / socratis statua Alcibiadem amplexantis; Iouis Hammonis / protheiq; & Aesculapii simulachra; Menses cum suis signis; & diis tutelaribus; mensuraq; pedis romulataq; fideliter adseruata / ad mensuram / & pondera / quæ huic seculo lucem intulerunt. Is aquæductus iam pene collapsus / a Nicolao quinto restitutus est / ut eius inscriptio fonti adposita indicat. Obibat olim ea forma magnam martii campi planiciem ut signa adhuc apparent / ex testimonio etiam Ouidii in fastis cum inquit Te quoq; lux eadem turni soror æde recepit; Hic ubi uirginea cæpus obitur aqua. Quæ hodie triuiana dicitur, nec defunt qui eam traianam nuncupari uelint / ut in eius principis etiam nomismatibus uidete licet. Nam Traianus plurimos restituit aquæductus / ac de suo nomine nuncupauit. Hæc sola aqua ex omnibus antiquis hodie in usum bibendi in urbem influit, & multos habet Siphunculos / & fistulas ad effundendas aquas uicinis domibus & accolis. Influebat ante hos annos uis magna aquarum / que curatorum negligentia / sicut pleræq; aliæ / iam defuit. Multæ præterea erant aquæ estate deficientes / sed multo plures superinductæ / ut scribit Sex. Rufus. Iulius uero frontinus ita tradit Arcus altissimi subleuati quibusdam locis centum nouem pedes: tot aquarum tam multis necessariis molibus. formarum enim demolitionem duabus ex causis accidisse cernimus ex uetustate & barbarorum sauitia; Sed Theodoricus qui fuit primus Ostrogothorum rex incenia urbis Theatra, Palatia, Thermas, Cloacas / & aquarum formas instaurauit / Quasdam iam labi desinentes aquas Hadrianus papa primus restituit, præsertim aquam Iuliam a .xii. lapide / uia latina / restituit & aquam Claudiam cuius aquæ partem in baptisterium lateranum deriuauit. Restituit & aquam uirginem, & quosdam magna impensa aquæductus uetustate & hostium maleficio collapsos / Alsietinum ex lacu alsietino uia claudia millis .xiiii. ab Augusto antea in hortos, & Naumachias; in transyberinam regionem deductum / quæ esset in salubris / Restituit & Sabatinam

Formarum
ruina unde

Theodoricus
rex.

Hadrianus
Papa primus

A N T I Q V I T A T V M

Aquarum
nomina.

Fons Iutur
næ.

Nympha
Iuturna.

a Sabatino Angulariæ lacu. Cuius aqua idē Pontifex in basilicam. S. Petri ad usum Sacerdotum, & lauandos pauperum pedes in cœna domini. Quarum quidē aquarū adhuc extant duæ ruinosæ formæ extra portam. S. pancratii a dextris nunc/ & sinistriseius uiæ, fuerunt & aliæ uel ab inuentoribus, uel ab his qui eas deduxerunt/nuncupatæ, ut Aurelia Traiana/a Traiano inuenta, & deducta/septiminiana a septimio/Alfietina a Claudio cæs. Drusis a druso, Alexandrina ab Alexandro inuenta/ & deducta. Iulia ab Aureliano. A colore ut Cerulea/a tepore/ut Tepula, ab algore/ut alfietina, a loco, ut Ciminia / Sabatina. Scaturit adhuc in uelabro fons aquæ Iuturnæ, quæ olim faciebat lacum in foro iuxta templum uestæ, ubi nunc est ædis. S. Siluestri in lacu / siue S. Mariæ liberatricis, quæ de torto aquæductu hodie in foro boario profundo scaturit fonte ad usum lauandi tantum. Hæc aqua apud ueteres habebatur saluberrima de qua. M. Varro. Nympha inquit Iuturna, quæ iuuaret, itaq; multi ægroti propter id nomen aquam petere solent, Habet præterea urbs Roma, ut ubicunq; terra altius effodit statim uis aquæ ingens scaturit/intra urbem potu ingrata, extra urbem uero potabilis.

De Thermis & earum Conditoribus.

Thermarū
ornamenta.

Thermæ originem habent græcam, quia calida erant loca, capacissimaq; pauimentata/ & concamerata lauandi, sudã diue usibus cõstituta porticus: & arē amplissime, & ex patiantia tecta, contignationes: pauimenta, & lithostrota diuersorū marmorum nitore conspicua, & opere tetorio, uel marmoreis tabellis incrustati parietes, ubi columnæ amplissime ingentes absidas sustinebant, grandi mole, profusissimo sumptu, latis specularibus, ueteri structura/atq; arte cõstitutæ, ut ad huc in thermis diocletianis spectare licet. fiebant autem potius ad obstetationem/ q̄ ad lauandi usum tam in sano opere, in modumq; prouinciarum extruebantur Nam in principio balnea tantum, & lauacra in usu erant, ut scribit Vitruuius. Thermæ autem posteritatis causa a principibus cõdebantur. Nam pro magna parte ab Imperatoribus constructæ sunt. Cum non ante id tempus ante autoram parerent, & cludebantur ante solis occasum. Postea omnibus horis, magna cum rerum licentia, & lasciuiâ, ubi promiscuè lauabantur, ac septies in die, ubi etiam comedebant, & bibebat, ut de Cõmodo Imp. scribit Iul. Capitolinus, cū antea separatim, postea confuse lauabantur. Quibus publicatæ siluæ, & oleū ad lumina gratuitū, fuerunt enim thermæ in urbe celebres Agrippinæ

Neronianæ, Alexandrinæ Titianæ Diocletianæ, Cōstantianæ, Gordianæ, Traianæ, Cōmodianæ, Decianæ, Nouatianæ, Olympiadis, Septimianæ, Varianæ, Syriane, Aurelianæ, Hadrianæ, Philippi. In quas p̄ eminentissimos aquæ ductus aquæ influebant. Thermarum nomina.

De Thermis Agrippinis & earum ornamentis.

¶ M. Agrippa inquit Plynus rusticitati, q̄ deliciis proprior unicūq̄ felicitatis exemplum, multa, & egregia in urbe perfecit opera Augusto eius socero imperante. Idem Thermas de suo nomine excitauit, quarū hodie magna extant uestigia, post p̄theon ueluti eius tēpli appēdices a frōte Mineræ, uersus meridiē / Quas lithostroto, & Encausto pinxit, Arcus & pauimēta ex uitro posuit, de quibus idem plynus lithostrota inquit, & pauimēta ceptauere iā sub Sylla / paruulis certe crustis, extatq̄ hodie / qd̄ fortunę p̄neſte fecit, pulsa deinde ex humo pauimentā in Cameras trāsiuere ut pronū uitiū, & hoc certū inuētū ab Agrippa in thermis, quas romę fecit. figlinū opus encausto pinxit, reliqua albaria ornauit, nō dubie uitreas facturū cameras si prius inuentum fuisset.

De thermis Neronianis, & Alexandrinis.

¶ Post propinquā. S. Eustachii ædem extāt magna, & ruinosā edificia Thermarū olim Neronis, & Alexātri Imp. & habebant magnū ambitum, Marcialis. Quid Nerone peius? quid thermis melius neronianis, Quas nō nulli tradūt ab Alexādro instauratas. Lampridius uero nouas iuxta illas extructas scribit, cū inquit / Thermas fecit iuxta neronianas, ad quas inducta est aqua, quę Alexādrina nunc dī, Nemus thermis suis / quas emerat / dirutis ædificiis fecit, pulcherrimū fere oīum artiū uectigal instituit, ex eoq̄ iussit thermas / & quas ipse fundauerat / & superiores; populi usui exhiberi / siluas & in thermis publicis deputauit; addidit & oleū luminibus thermarū / cū antea nō ante aurorā parerent. & ante solis occasum clauderentur, eas putant fuisse ubi nūc est hospitale nationis gallicæ, & palatium generosæ domus Medices / quæ nostra memoria genuit Leonē. x. & Clementē. vii. Pont. max. argumēto q̄ proximus campus agonis superiore sæculo dicebatur Circus Alexātri iuxta plateā longombardorū / quæ hodie antiquato priore uocabulo dicitur platea medices. fuerunt olim iuxta thermas neronianas thermę Hadriani / ut scribit. P. Victor.

De Thermis Antoninianis, & earū structura.

¶ In regione piscinę publicę in cliuo montis auentini iuxta sanctum Sixtum, & sanctam Balbinam surgunt adhuc magna ac semi diruta

ædificia thermarum antoniniarum & occupabāt magnum spatium a superiore planitie usq; ad p̄xima urbismœnia. Quē locū romani hodie corrupto uocabulo antignanū uocant/Quas Ant. bassianus cognomēto Caracalla cepit/Alexander seuerus absoluit multis olim ornamentis perspicuas. de quibus Aelius Spartianus Opera inquit romæ reliquit thermas nominis sui/Quarum solearem architecti negant posse ulla ratione fieri/nisi qua facta est/nā ex ære & Cupro Cancelli subpositi esse dicuntur/quibus Cameratio tota credita est / ad quas olim deducebat ductus ille aquarum/qui transit intra portam capenam. nam Thermæ ex aquæ ductibus aquas excipiebant.

De thermis Titianis, & earum laxitate.

¶ In prima parte Exquiliarum iuxta colosseum/et busta gallica Auspicabantur thermæ Titi Imp. quæ occupabant totum fere montis huius ambitum/ubi nunc est templum. S. petri a uinculis Quæ hodie tantū ruinae extant, ubi antea fuerat domus aurea Neronis. Martialis Hic ubi miramur uelocia munera thermas Abstulerat miseris tecta superbus ager. Nā eas Titus mira celeritate absoluit/ut scribit Tranquillus cum inquit Amphitheatro dedicato, thermisq; iuxta celeriter extructis munus dedit apparatusissimum/largissimūq;. Extant hodie subterraneæ Cisternæ/quas Capaces & septem salas uocant mirabili structura compactas: ubi aquæ seruabantur / iuxta quas nuperrime inuentus est in subterranea crypta seruatus laocoon uirgilianus cum duobus filiis ex uno marmore, Quod opus plynus inter miranda opera commemorat dicens: In domo Titi esse opus omnibus/& picturæ/& statuariæ preponendum ex uno lapide, quod de consilii sententia fecere summi artifices Agesander/Polydorus, & Artemidorus rhodii Quæ hodie simulachra sunt in uaticano.

De Thermis Traiani, & Philippi Imp.

¶ Supra thermas Titianas iuxta. S. Martinum in montibus fuerunt olim thermæ Traiani Imp. ubi nuperrime duæ statuæ Antinoi pueri Hadriano Imp. dilectissimi repertæ/summæ pulchritudinis/iussu ipsius hadriani antea conditæ/unde locus usq; in hodiernum diem hadrianelus nūcupatur. Eas statuas Leo. x. in uaticano collocauit Cæterā huius montis partem uersus orientem occupabant Thermæ Philippi Imp. Quarum hodie quædam uestigia apparēt in supercilio montis: qui plurimus imminet templo. S. Matthei in merulana.

De Thermis Gordiani Imp.

LIBER .III. THERMAE I fol. XXXVII.

Chaud procul hinc ultra Trophœa. C. Marii: iuxta templum. S. Eusebii/sub proximo/qui surgit a sinistris colle fuisse olim tradunt Thermas/ac domum Gordiani Imp. Quarum meit lul. Capitoli/nus cum inquit/domus Gordianorum etiam nunc extat via præne/stina ducentas colūnas vno stilo habēs/& thermas/quaes præter vr/bē nusquā hēret orbis terræ.& alibi ita scriptū est/Opera Gordiani Romæ nulla extāt/præter quædam nymphæa/& balneas:sed balneæ priuatis hoīb⁹ fuisse dicuntur:& ab eo in vsum priuatū exornatę sunt. credūtur eius thermę fuisse extra urbem nymphæa & balneæ in vrbe.

De thermis Diocletiani & Maximiani Imp.

CExtant hodie inter Exquilias, & Quirinalem, iuxta ædem .S. Susannæ alta thermarum ædificia Diocletiani, & Maximiani hercu lei Imp. quę nunc corrupto vocabulo pronunciat̃ur a vulgo, Inchoatę a veteribus præcipibus, Consecratę tamen a nouis Augustis Cō/stantio/& Maximiano sub nomine Diocletiani/qui inchoatū opus absoluerunt/cum omni cultu perfectum. Secuti principes posuere ibi statuas & seniorum, & nouorum Imp. Quorum capita, & fragmen/ta aliqua corporū eruta e subterranea testudine, velut ibi post ruinas/thermarum seruata/partim in capitolium delata, partim florentiam missa iunt. Extant adhuc altissimi fornices/& Colūnæ amplissimæ, & sphericę circumqua; concameratę q; ædes miræ amplitudinis & capacitatis. Extāt & subterraneę Cisternæ (sicut in thermis Tit) qui locus hodie ab imperito vulgo dicitur veges thermarum. Sunt autē hę thermæ/præter Antoninianas/omniū amplissimæ/ac minus læsę ad quod opus extruendum tradunt Diocletianum/vnā cum Maxi/miano ad (xl. Mil. Christianorum per multos annos dādauisse, fuit autem Diocletianus Christiani nominis infensissimus.

De thermis nouatianis & olympiadis.

CIn cliuo viminalis, in vico patriticio/vbi nunc est ædis. S. pudē/tianę fuerunt olim thermæ nouatianę, quam ædem Pius papa prim⁹ excitauit rogatu sororis eius praxedis quę vltima ad fratris sui Noua/ti thermas in vico patricio templū constituit. Extant ibi adhuc ther/marum pauimēta/vbi & paruum apostoli Petri sacellum magnę ve/nerationis. Haud procul hinc indorso montis/vbi ē templū. S. Lau/rentii palipernę fuerunt Thermæ Olympiadis. & lauacrum agrip/pinæ matris Neronis Imp. sunt enim in eo ambitu multa circūqua/; antiquitatum ruinosa vestigia.

De thermis Constantinianis.

Extant & in dorso Quirinalis qui nunc dicitur mons Caballus / vbi caballi surgunt marmorei, magna vestigia thermarum Constantini Imp. Quas ipse extruxit / vt scribit Apollodorus, & Amianus, Marcellinus / argumento sunt tres eius marmoreę statuę cum titulis eius nominis / ad eius thermas. In quibus olim talis apposita inscriptio erat, Petronius perpēna Quadratianus, V. C. & illustris præf. urb. Constantinia has thermas longa incuria, & abolēdę ciuilis / vel potius feralis cladis uastatione vehemēter afflictas, ita vt agnitione sua ex omni parte perdita / desperationem cunctis reparationis adferret deputato ab amplissimo ordine paruo sumptu. quātum publicę patiebant angustię ab extremo vindicauit & prouisione longissima in pristinam faciem splendorem q; restituit.

De thermis Domitiani Imp. & ceteris thermis & lauacris.

Tradūt & Domitiani Imp. thermas fuisse olim, vbi nūc est templum / & monasterium. S. Siluestri in martio campo / haud longe ab arcu tripolis / quem eius principis fuisse aiunt vbi etiam thermarum signa quędam circum quaq; apparent argumento asserunt q; ante hos annos eruta tegulę cum litteris maioribus & minorib⁹, vbi impressę notę a figulis legebantur Domitiana maior pars: Domitiana minor: fuerunt & thermę decianę in auentino, quas S. P. Q. R. in honorem Decii / Imp. condidit, vbi & Varianę, & Syriacę / fuerūt & commodianę & Seuerianę in regione portę capenę / fuerunt & Aurelianę transtiberim, quas hiemales fecit. Erant & balnea, & lauacra / & piscinę lauandi causa, vbi populus versabatur / vt piscina publica. Martialis piscinam peto, non licet natate. Cicero latiore inquit piscinam voluissē / vbi iactata brachia non offenderentur, Idem ad Terentiam vxorem / labrum in balneo esse monet. Erant præterea in thermis laconica ad sudandum sicco vapore. Martialis ita scribit Ritus si placeat tibi laconum / Contentus potes arido vapore, Cruda aut virgine / martia / ue / mergi. Erāt & nymphea regia balnea / vt nymphea Iouis / & alexandri seueri. Fuerunt enim vn / decim in vrbe nymphea.

DE NAVMACHIIS

Naumachię loca erant apud veteres manufacta instar lacunarum vbi spectandi gratia naualis pugnę simulacra fiebant ad exercenda iuuenum tyrocinia, qui discerent etiam in aquis / si opus esset, cum

LIBER .III. CLOACAE fol. XXXVIII.

hostibus pugnare/nam huiusmodi stagna pro tempore fiebant / non nunquā & in Circis vt in Circo max.vbi & equestres & nauales pugnae fieri vicissim consueuerant, Interdū vero in amphitheatris. Suetoni^o in Domitiano prēliū duplex inquit equestre/& pedestre cōmisi atq; in Amphitheatro nauale quoq; Naumachiaē plures olim fuerē/vna in campo martio ab Augusto constituta, de qua Tranquillus fecit inquit nauale praelium circa tyberim cauato solo in quo Cēsariū nemus ē. Dubium an in ripa tyberis an sub colle hortulorū, vbi nūc magna concauitas/& locus paludosus sub templo. S. trinitatis / vbi spectaculorum signa extant aut ad hunc/aut quēuis aliū spectādi vsum e proximo colle/erant in ea planitie inter collē/& viam flam.horti & nemora/Vnde Strabo addidit inquit hortos & nemora locus adhuc hortulorum retinet nomen, & nunc ab incolis vulgo vocatur hortalia. vnde proximus collis hortulorū ab eis hortis (vt creditur) nomē accepit. fuit prēterea Domitiani naumachia, quam eodē in loco, vbi augusti prius/postea instaurata credi par est de qua Suetoni^o fecit inquit Stadium Methodium/& Naumachiam/e cuius postea lapide max. circus adustis vtrinq; lateribus extructus /& paulo superius ita tradit/ ædificatus & nauales pugnas iustarū classium effosso/& circōstructo circa tyberim lacu/atq; in thermis imbres prospectauit. Dubium vtrum naumachiam/& lacum vnum & idem/vno in loco/an separatim fuerit stagnū, & diuersum a Naumachia. fuit & Neronis in Vaticano ex marinis aquis naumachia, vbi Caii, & Neronis circus. fuit & Iulii cēs alia transtyberim/in eius hortis. Tranquillus in tiberio ita tradit is oīno toto secessus tempore romam redire cōnatus semel triremi vsq; ad proximos naumachiaē hortos subuectus est/ disposita statione per ripas tyberis/quę obuiam prodeuntes submoueret.

De Cloacis & earum structura.

¶ Cloacas ī vrbe plures apud veteres fuisse cōstat, sed vnā maximā in foro, in qua cluacinae simlacrū repertū Tatiū cōsecrauit, & quia cuius eēt effigies ignorabat/lex loco illi nomē iposuit. Cloacā inquit festus a cloacando. i. inquinando/vel a colando. i. fluendo. Vlpianus vero iurecōsult^o a colluēdo dictā tradit cū inquit cloaca loc^o ē cauus per quē Colluuiēs fluit ad Ciuitatum salutarem tutelam pertinēs/vt reficiantur: purgenturq; /nam cēlū pestilēs & ruinā minātur imūditiaē Cloacaz. Cloacas prim^o ī vrbe fecit Tarquini^o prisc^o, cōualles palustrēs exiccavit ducēs inde fossas ingētis altitudinis ad tyberī, & saxoz

Cloca maxima
Cluacinae simi
lacrū.
Cloaca vnde?

Tarquini^o s/
scu. prim^o in
vrbe Cloacas
fecit.

ANTIQUITATVM

molibus muniuit, vt æternum esset opus, Quæ adeo firmæ fuerunt, vt immensa ædificia supra sustineret. Iuncturæ saxorū adeo apte cohererent, vt intuētū oculos fallant Liuius libro primo ab v. c. Tarquini^o inquit foros in circo faciendos curauit, & Cloacam, quæ maxima receptaculum omnium purgamentorum vr̄bis sub terra agendam, quibus operib⁹ vix noua hæc magnificētia quicquā æquare potest. Plynus Durant inquit a Tarquinio prisco prope in expugnabiles / non omitendo memorabili exemplo, cum id opus ex plebis manib⁹ fieret / esset q³ labor (incertum) longior, an periculosior, passim cōscita morte Quiritibus tedium fugientibus, vanum, & in excogitatū ante remedium ille rex, attulit vt omniū ita defunctorum crucibus spectanda corpora figeret, Quam obrem pudor romani nominis proprius qui sæpe rem seruauit in præliis / tunc quoq³ subuenit. Amplitudinē Caius ea fecisse p̄dit, vt vehemēti lōge onustā trāsmitteret / postea per totam vr̄bem factas idem auctor tradit. M. Cato, & Val. flaccus censes Cloacas in auentino, & in aliis partibus, qua nōdum erant, faciēdas locauere, præterea cloacas operum omnium dictu maximū / suffossis montib⁹, vr̄be pensili, subterq³ nauigata id. M. Agrippa fecit in ædilitate post cōsulatum corruatis per meatum septē annibus cursu præcipiti torrentium modo auferre omnia coactis. Strabo libro. v. ita scribit. Romani maxime aī aduerterūt / quod græci parui fecerunt Strata viarum, aquæductus, Cloacas, quib⁹ ciuitatis sordes in tyberim eluerētur. Tanta autem per aquæductus aquarū vbertas influit / vt per vr̄bem atq³ cloacas anēs inundare videātur, & vniuersæ propemodum ædes subterraneos meat⁹ / siphones ad fistulas vndolas habeant, Quarum accuratissimam diligentiam. M. Agrippa egit, qui vr̄bem plurimis ornāmētis adornauit, qui Cloacas prope oēs instaurauit plerasq³ nouas extruxit, extat præcipua iuxta pantheon quæ totam illuiem vr̄bis nunc romæ in tyberim subuectat cōtra insulam tyberinam. Purgationes olim Cloacarum censes olitoribus vendebant mille talētis illud enim fimum facile superat omnē stercoreationem. Habebant præterea Cloacæ suos curatores vt inuent⁹ lapis iuxta pontem sextum ostēdit qui nunc ē ante ædes. D. Vincētii rustici patricii ro. cum hac inscriptiōe Ex auctoritate Cæs. diui trajani parthici f. diui Neruæ nepotis Traiani hadriani aug. pōtif. max. trib. potest. v. Imp. iiii. cos. iiii. Messius rusticus curator aluei & riparum R.R. Tiberis, & cloacarum vr̄bis restituit secundū præcedentem termina /

tionem proximi. Cipp. P. CXVS.

De Vico tusco & eius Ambitu.

Quicquid campi iacet inter Capitolium palatium, & Auentinum, & tyberim dicebatur olim uicus tuscus a tuscis colonis primū habitatus, ubi principiū, & in cunabula antiquæ urbis fuisse dicuntur. Vnde Propertius. At tu roma meis tribuisti mœnia tuscis: Vnde hodie tuscus nomina uicus habet. Dicebatur etiam (ut quidā tradūt) Campus argeus ab Argo Euandri hospite, uel ab Argiuo hercule, & libyflus q̄ primum ex libya illuc frumētum aduectū est, facies tūc agri huius instar arcus erat/cuius chorda esset alueus tyberis Cornua ad solis ortum, rupes auentina, ad occasum capitolina, media palatina, a fronte prospicit, a sinistris Cælio, a dextris exquilino iungitur. Auentinum itē a fronte tyberim, & capenā tenet ad dexteram Cæliolo hēret, Capitoliū ante se, & portā Carmentalē cernit, hēret illi Quirinalis, has rupes antiqui, septem montes appellauere. Area huius arcus est quicquid campi iacet inter Auentinū & Capitoliū, & a palatio ad tyberim paludes plures eo passim tyberina inundatio efficiebat, quæ hāc aream non satis idoneā habitationi reddebat antequam factis Vortunno sacrificiis in alueum suum tyberis reuerteretur. Cum concessisset naturæ Cælius, & Galeritus rex heruriae successisset, consensu tribuum, ab eo tota arcus area septem collibus urbis adiacens Tuscis data est, egestisq; paludibus habitabilis reddita, & uicus tuscus dicta. Ex heruriae Larentia oriunda, & nupta prius uiro tusco Faustulo, & deinde herusco Tarrutio, hæc regio ueteris septicollis. Porro in area hæc nomina sunt, libyflus. Circus max. forum transitorium/ Argiletus superior, argiletus imus, uia sacra, Senatulum, Concordia, Græcostasis, ædes Saturni. Verrunnus, qui & Ianus quadrifrons, forum boarium, uicus longus, Arniensis. Stellatinus Sabatinus Iartellianus, qui & ueiens, & faliscus. Quorum cognomina a tuscis sunt commigrantibus in Ciuitatem ro. Item herculis ara, ubi Olympus, & initium sacri aratri iunctim a germalia ad uiam sacram, unde & nominis origo, forum piscarium. Porta Carmentalis, Aedis pudicitiae, rotunda Herculis, forum uenaliū, Lacus Curtius /Subura, Suburbanum, Saturnia, ubi nunc

Campus argeus & libyflus.
Figura huius campi.

Area huius campi

Vortunnus

Larentia.
Faustulus.
Tarrutius.

Argiletus.

Nomina a Tuscis deducta.

A N T I Q V I T A T V M

Signū vor-
tunni.
Quæ in vi-
co tusco v̄c
debantur.

Vicorū no-
mina.

Cliuorū no-
mina.

Fororū nu-
meruset no-
mina.

est eius ædis, atq; ærarium. M. Varro ita scribit in suburanę regionis parte princeps est Cælius mons a cælio uibeno tusco nobili / qui sua manu dicitur Romulo uenisse auxilio contra sabinum regem post Cælii obitum / quod nimis loca munita tenerent, neq; sine suspitione essent, deducti dicuntur in planum / ab eis dictus uicus tuscus, & ideo ibi uortunnum stare / q; is deus est hetrurię princeps. Signū autem uortūni erat in ultimo uico turario sub basilicę angulo de celerinis quia suspitione liberi / traductos uolunt in eum locum, qui uocatur Cæliolus. In uico tusco tractabantur olim Serica Martialis. Nec nisi prima uelit de tusco uellera uico. Item uestium bombycinarum textura commendabatur, & lanarum uellera, Iuuenalis. Et uellere tusco uexatæ / duræq; manus, ubi etiam unguentarii consistebant. Fuerunt uici sine numero / quos longum esset omnes nunc describere. Quorum clari, præter hunc, Vicus patricius in Exquilis / de quo suo loco dixi. Item uicus Cyprius iuxta carinas / Cypron enim Sabini bonum uocant, qui illic confederunt boni ominis causa, cui postea sceleratus nomen fuit. ob scelus Tullię uxoris Tarquinii Superbi in patrem tullium. nota est historia apud Liuium, fuit & uicus Africus / q; illuc ex africa diuertebant hospites. Vicus Iugarius uel q; ibi iuga bouum suspendebantur: uel ab ara Iunonis iugæ, q; nuptiis præesset, & matrimonia iungere putaretur. Vicus sobrius q; ibi non uino, sed lacte Mercurio sacrificaretur. Vicus longus a longitudine, Vicus sandalarius a sandaliis calciamenti genere; uel q; ibi apollinis simulacrum Sandalia haberet. Fuerunt præterea Cliui, ut Clius publicus, Clius Capitolinus. Clius palatinus. Clius publicus / urbicus, Suburanus. Clius Scauri & plures alii quorum meminit. P. Victor in regionibus.

De Foris prisę urbis & eorum conditoribus.

¶ Sed quoniam urbis olim fora in hoc ambitu circa Capitolium, & palatium fuerunt congruum uidetur in hoc loco de eorum ornamentis differere. Fuerunt autem apud ueteres fora. XVII. Romanum, Boarium, Olitorium piscarium, ænobarbi, Neruę, quod et transitorium dicitur, Traiani, Suarium, Archimonium. Salustii / Diocletiani / pistoriū, forū diui Cæs. forum Augusti / Rusticorum, Cupedinis / palladium, Exquilinum. Quæ a nominibus conditorū

magna ex parte dicta sunt, Prima autem fora extitere iudiciale, & Venale. Propter causas & obsonia. Forum autem a ferendo dictum scribit Varro. quomodo uero ea constituenda sint docet Vitruuius libro. v. ita tradens Igitur circum spectacula spatiosiora inter colūnia circaq; in porticibus argentarię tabernę, Mēnianaq; superioribus coassationibus collocentur, quę ad usum, & uestigalia publica recte erūt disposita, magnitudinesq; ad copiam hominum oportere fieri. Oblongaq; erit eius formatio more latino, nā gręci quadratam constituunt, ac primum de foro ro. quod uetustate dignitate amplitudine cęteris pręstat, dicendum puto.

De foro ro. & eius ornamentis.

¶ Forum ro. omnium uetustatissimū, & ornatissimum / inter Capitolium, & palatium montes fuisse olim satis constat. Pulcherrima habuit ornamenta, & multa tēpla ornatissima, & in primis Rostra populi ro. ad radices palatii, quę prima fabricata fuerunt ex rostris nauium Antiatium / quas Romani ceperunt, Liuius Naues inquit Antiatium in Naualia romę subductę partim incēsę, rostrisq; earę Suggestum in foro exstructum, adornari placuit, Rostraq; id templum appellatum: fuerunt noua, & uetera, Suetonius in funere Augusti bifariam inquit laudatus pro æde diui Iulii a Tiberio / & pro rostris ueteribus a Druso filio / unde Rostra, quę prope iuncta fuerant / in alium locum translata sunt. Rostra inquit Pedianus non eo loco tunc fuisse / quo nunc sunt, cum crematum est corpus. P. Clodii, sed ad Comitium prope iunctum Curię. Ante rostra etiam ut idem scribit auctor / fuit aurea Syllę imago. Imaginem eius ex auro equestrem posuere, inscripseruntq; Cor. Syllę Imperatori fortunato, erat & statua herculis tunicati habitu eleo; facie torua / titulo subscripta. L. Lucullus Imperator de manubiis hostiū dedicauit. Vnde ex his rostris per excellentiā omnia huiusmodi sedilia appellata sunt ubiq; rostra. sicut palatia a palatio ro. ubi reges prius & cęteri magni uiri ac principes confederunt. In foro etiam ro. Numma Pompilius suscepto Imperio templum Vestę iuxta suam regiam struxit, ubi erat sacer lucus. sicut ante apud Albam Cicerō Lucus inquit Vestę ad radices palatii, deuexus in uiam nouam Custodiamq; sacrorum / idem Rex lege patria latinorum per uirgines fieri instituit / ut tradit Liuius. Aedis autem Vestę

Fora prima iudiciale & venale.

Forę forma

Fori ro. ornamenta.

Rostra populi ro. ex rostris nauium. Suggestū. Rostra uetera & noua.

Aurea Syllę imago equestris in foro.

Tēplū Vestę Lucus sacer

A N T I Q V I T A T V M

ædis. S. Sil-
uestri i lacu

posita erat sub palatio, & nunc ex parte inferiore proxima est eccle-
sia sancti Siluestri in lacu, siue, S. Mariæ liberatricis. Argumento
sunt sepulchra cum inscriptionibus Vestalium ante hos annos illic
eruta/numero. xii. & eo amplius/ex quibus duo tantum maximarū
describenda curavi. Fl. Maniliæ, & Clæliæ Claudianæ.

Epitaphium Fl. Man. Vest.

Vestalium
Epitaphia.

¶ FL. MANILIAE VV MAX. CVIVS EGREGIAM
SANCTIMONIAM ET VENERABILEM MORVM
DISCIPLINAM IN DEOS QVOQ. PER VIGILEM AD-
MINISTRATIONEM SENATVS LAVDANDO COM-
PROBAVIT AIMILIVS FRATER ET RVFINVS
FRATER ET FLAVII SILVANVS ET HIRENEVS
SORORIS FILII A MILITIIS OB EXIMIAM ERGA
SE PIETATEM PRAESTANTIAMQ.

Epitaphium Clæliæ CL. VV.

¶ Clæliæ Claudianæ. VV. MAX. religiosissimæ benignissimeq;
cuius ritus & plenam sacrorum etga deos administrationem urbis
æternæ Laudebus. SS. Combroba Octauia honorata. VV. diuinis
eius admonitib9 semp puecta; ubi a latere erat. ¶ Collocata. xii. Cal.
April. XC. Aufidio Attico, & C. Alfinio prætextato COSS. Costat
autem templum uestæ sphericum fuisse, absoluta forma, instar pilæ
sine angulo de industria ita conditum in terræ speciem absolutam.
Ouidius in fastis. Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa, Aere sub/
iecto tam graue pendet onus. Stat ui terra sua, ui stando uesta uoca-
tur, & rursus. Nil aliud uestam q̄ puram intellige flammam / Na-
taq; de flamma corpora nulla uides. In eade uestæ seruabatur perpe-
tuus ignis ad similitudinem Solis, & Siderum perpetuæ lucis. Qui
quoties extinguebatur/nouū/accēsa ex sole flamma pura elici oport-
tebat; siue ut tradit Festus Ignis uestæ si quando interstinctus esset/
Virgines uerberibus afficiebantur a pontifice, quibus mos erat ta-
bulam felicitatis materię tam diu uerberare quousq; acceptū ignem cri-
bro æreouirgo in eadem ferret. Sacra uestæ primus in Italiā æneas tu-
lit. Virgilius Aeternūq; adytis effert penetralibus ignē. In templo
uestæ palladiū & sacra Romanorū sub uirginū custodia seruabat. ve-
stales tēpli custodes legit quatuor Numa rex: easq; auctore Plutar-
cho uirgines sacrauit Geganiā/Beroniā/Camillā, & Tarpeiā, Duas

Templum
uestæ sphæ-
ricum abso-
luta forma i
modū pilæ.

Perpetuus
ignis in eade
uestæ.

Sacra uestæ
palladium.
Vestales. iiii
postea sex
fuerūt & hic
numerus
mansit.

deinde teste Dionysio addidit Tarquinius priscus / quia non uidebantur quattuor sufficere sacrificiis faciendis pro urbe ro. quibus opus erat / adesse uestales, quæ postea fuerunt sex. Et is numerus mā sit / ut quælibet tunc regio suam haberet uestalem quoniam tunc in sex regiones diuisa erat urbs. Incipiente Tarquinio secuti sunt reges cæteri. Idem primus inuenit supplicia / quibus a pontifice punirentur ob incustoditam uirginitatem, Deprehensa una regnante eo Sacerdos quædam Pinaria publici filia interueniens non casta sacris. Solæq; uestales (quoniam feminæ erant) ad sustentandam uitam fructus habebant de publico, usq; ad tempora Theodosii Imperatoris. Cæteri uero sacerdotes uiuebant ex suis fortunis. Vestalis erat matrima, & patrima / cuius parentes domiciliū in Italia habebant. facultas erat uestalibus nubere post tricennium annum, quo adscriptæ erant templo / quæ nupserunt infortunatæ, uelut exacrabiles fuerunt / Vestalis non accipiebatur a Pontifice minor sex annis, & maior decem / ut scribit Aristotius labeo. triginta annos erant in templo / Decem primis annis erudiebatur ad sacra, decem secundis erat ministra, postremis decem præsidebat: prima uestalium uocabatur maxima, sicut hodie apud nos abatissa. Adeo gratum & uenerabile populo ro. id sacerdotium / ut sacrosanctæ haberentur / & concordiam inter Ciues sola ex auctoritate uestalium facerent. Cum a Pontifice uestalis eligebatur appellabatur Amata, ab illa prima electa, quæ Amata uocabatur. De incestu & Supplicio uestalium satis multa Plutarchus in Camillo. ædem uestæ bonæ deæ, & Cereris uiri non ingrediebantur, quamuis a uiris ædificarentur. Ea uero pars palatini montis supra templum uestæ, quæ maxime spectat forum ro. uocabatur Vellia / de qua. M. Varro ita inquit Vellia unde esset plures accipi causas / In queis / q; ibi eundem hunc locum a peccore dictum putant / q; ibi pastores olim palatini ante tonsuram inuentam / uellere lanam sint soliti / ex quo uellera dicuntur, unde a uellendo Vellia dicta. In uellia apud ædem deum penatium Germalum a germanis Romulo / & Remo dictum. In uellia præterea prius habitauit Val publicola / q; ædes in summo loco sitas demolitus ob affectati regni suspicionē / ad inferiora fori loca habitanda se cōtulit translata illuc materia / habitauitq; in uico publico / ut scribit Liti

Vestalium
supplicia

Pinaria uestalis. P. filia stupro deprehensa.

Vestalis matrima & patrima. Nubedi facultas uestalibus post xxx. annos. Vestalis adceptio.

Vestaliū prima uocabatur maxima. Vestalis nomen amata.

pars palatini montis quæ forum spectat dicta ē. Vellia a uellendo. Germalū a germanis.

ANTIQUITATVM

Domus Ca-
tulli & Cati-
linae.
Templū deo-
rum penatiū.

Forma deo-
rum penatiū.

Lacus Curti-
us.

Aedis Ca-
storis & Pol-
lucis. ad la-
cū Iturne.

A. Posthu-
mius dicta-
tor.

Eadem montis pars habuit Domum Catulli, & Catilinae. In eiusdem montis cliuo ante aedem nunc Cosmae & Damiani fuit olim templū deorum penatium, de quo Dionysius libro primo. Templum romę inquit ostenditur haud procul a foro, ualde tenebrosum exstructum non magnum, in hoc sita sunt Deorum troianorum imagines, quas omnibus fas est uidere in inscriptione habentes DII PENATES. Sunt enim adolescentes duo sedentes pilam tenentes ueteris artis opera, multaq; alia deorum istorum simulacra in uetustis templis, & in omnibus iuuenes militari habitu apparēt. Erāt enim custodes urbis. Cicero pro P. Sylla. Dii patrii & penates, Qui huic urbi & huic Imperio praesidetis; qui hoc imperium; hanc libertatem po- ro. Qui hęc testā, hęc templa me consule/uestro numine, auxilioq; ser- uastis. Testor. & C. fuit praeterea in media parte ro. Lacus Curtius / & hiatus terrae profundissimus; quem in locum Curtius quidam a postulione postulatus equo insidens armatusq; pro populi salute se deiecit. Hoc facto statim hiatus terrae in solidam terram rediit, & pestem, per quā se deuouerat, euanuit/ut scribit Liuius, Val. Max. Repentinum inquit & Curtii adolescentis nobilis in media parte fori praecipitio consolidatum / ubi magna postea decora fulserunt, Nullum tamen hodie pietate Curtii erga patriam clarius obseruat exemplum. Ouidius in fastis. Curtius ille lacus siccus qui sustinet undus; Nunc solida est tellus, sed fuit ante lacus. Curtium sabinum quendam militem fuisse, & dum iuxta eum locū bellum gereretur, in paludibus latuisse, anteq; cloacae essent factae, Quidam uero tradunt eum locum fuisse fulguritum, & ex. S. C. sep- tum iubente Curtio Cos. fuit praeterea in parte fori ad radices pala- tii templum Castoris, & pollucis iuxta iuturnae fontem / & templū Vestae / extant magna eius aedis aedificia iuxta ponticulum lapideū, ubi nuper effossa marmora cum inscriptionibus. Quod templum communi titulo dedicatum sub nomine tantum Castoris dicebatur. Hac de causa ibi conditum Nam cum. A. Posthumius dictator ut scribit Cæcilius, apud Regillum lacum cum hostibus conflictasset, ac uictor existeret, duo iuuenes candidis equis. insigni uirtute ibi apparuerunt, quos dictator quæsitos, ut dignis eos muneribus ho- noraret, non repperit. Castorem, & pollucem ratus, communi titulo dedicauit. Ouidius li. primo fast. Fratris illa dies, fratres de gēte

deorum, iuxta Iuturnæ composuere lacus. Eos fuisse adolescentes scribit Dionysius proceros redeuntes e plio specie pugilū, Equosq; madidos sudore adducentes, alluentescq; ad Scaturiginem quæ manat iuxta ædem Vestæ, lacum faciens profundum, paruum, multis circumstantibus discere ab eis, & eos nunciasse uictores Romanos extitisse, Castoris, & pollucis simulacra ea credidere. Strabo sic inquit Cunctq; in foro Castoris, & pollucis templum edificatum tantis uenerantur honoribus, quos uniuersi Conseruatores appellant. Cicero in. C. Verrem. de latrocinio loquor ausum esse in æde Castoris/ Quod tēplū in oculis/ & quotidiano aspectu po. ro. positū est. Quo sæpenumero Senatus cōuocatur. Eius tectū pulcherrime laqueatū. Val. Max. libro primo Castorem inquit & pollucem etiam illo tempore pro Imperio po. ro excubuisse cognitum / quo apud lacum Iuturnæ suum / equorumq; sudorē abluisse uisi sunt. Iunctaq; fontis ædis eorum nullius hominum manu referata patuit. Idem etiā dii eodem in loco uictoriam de Perse Macedoniae rege, & de bello simbrico eodem die; quo uictor extitit. C. Marius ut tradit. L. Florus. in hoc ambitu fuisse aiunt Vulcani ædem ante cuius fores pependit usq; ad incendium Gallorum Sciphus ille, in quo Romulus & Remus fuerunt expositi ad radices palatii, ubi nunc est rotunda ædis S. Theodori / nam illuc usq; tyberis olim inferebat sinum ut scribit Propertius libro. iiii. cum inquit Hac quondam tyberinus iter faciebat, & aiunt Remorum auditos per uada pulsa sonos. At postq; ille sui tantum concessit alūnis Vortunnus, uerso dicor ab amne deus idem ferme scribit Ouidius. Nam antea Tyberis (ut omnes scribunt poetæ, & historici) influebat per uelabrum / Mutatusq; est eius alueus a Tarquinio prisco, deinde magnis saxorum molibus a M. Agrippa in utraq; ripa dispositis coartatus, & ob eā rationē positum fuit in uelabro signum Vertūni. Qui erat deus in uertendarum rerum. Expositio autem puerorum fuit in Comitio, ubi ficus ruminalis, qui locus postea Germalum / q; germani essent fratres, dictus est / sub Caprifico, quam Sacerdotes seruabant, ne interiret, nam si aruisset, urbis portē disset excidium. Cor. Tacitus eodem inquit anno Ruminalem arborem in Comitio, quæ. D. CCXL annos Remi / Romuliq; infantiam texerat, mortuis ramalibus, & arescētē trunco diminutam prodigii loco habitum est, donec in nouos fœtus reui

Castoris / &
Pollucis si-
mulacra.

Aedis Vul-
cani.
Scyph⁹ ubi
Romulus &
Remus ex-
positi.
Sphærica
ædis. S. theo-
dori.

Expositio
puerorum i
Comitio.
Ficus rumi-
nalis.

ANTIQUITATVM

Lupa nutrix

Picus Martis.

Diux Rumiæ sacellum

Rhea filia vestalis quo prægnas facta est.

Romus & Remus infantes. Ilia mater in antene submersa. Pueri Larentiæ traduntur educandi.

uisceret. Plynus etiam ita inquit ficus arbor in foro/ ipso, ac Comitio/ romæ nata sacra fulguribus ibi conditis, magisq; ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli & Remi conditorum urbis appellata/ quoniam sub ea inuenta est Lupa infantibus præbens mammam (ita enim uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicata, & ad ubera infantes. Liuius ad ficum inquit ruminalem simulacra infantium conditorum urbis sub uberibus Lupæ disposuerunt, Ficus uero ruminalis dicta, uel a māmā lupæ, uel q̄ sub ea arbore æstiuo tempore pecora ruminarent. Ouidius in fastis. Arbor erat, remanent uestigia, quæq; uocatur Romula nunc ficus rumina ficus erat, ex qua quidem arbore picus martis pueris cibos inferebat. Ouidius libro. iiii. fastorum: Lacte quis infantes nescit creuisse ferino: Et picum expositis sæpe tulisse cibos. nam sub ea arbore/ iussu Amulii expositi erant. unde obeā causam & eius lac quo pro coagulo pastores utebantur in maxima est habita ueneratione. M. Varro, Alii inquit pro coagulo addunt de fici ramo lac, ideo apud diuæ Rumiæ Sacellum a pastoribus fatam ficum, ibi enim solent sacrificare: lacte: nō uino: pro lactentibus, mammæ enim rumis, siue ruminare a rumi/ & inde sub rumi dicuntur agni lactentes a lacte. Cæterum ne res tanta in arctum coniciatur ab Iliæ puerperio paulo altius ut clarius pateat. Res repetenda/ siue illa genii/ siue mortalis potius compressu prægnans facta est. ubi sibi uterum turgere sensit / simulata ægritudine in priuato se se continuit, non minus ad religionem/ q̄ ad celandum uterum, & ut polluto corpore sacris abstineret, Quā rem per fidissimum medicum Amulius sciscitatus, illam grauidam depræhendit, & custodes adhibuit, Alii uero ita tradunt. Cū ea aquatum exisset in lucum Martis prope Albā a genio loci cōpressa, Ouidius in fast. Silua uestalis (quis enim uetat inde moueri) Sacra lauaturas inde petebat aquas. Et quia locus Marti dicatus erat/ dicunt a marte compressam. unoq; partu ædidit infantes, quibus Ruma. i. mamma lupæ nomen fecit. Alter Romulus/ alter Remus appellatus est. Iubente Amulio Ilia mater in Aniene submersa est. Infantes uero proiecti in tyberim longius ab Alba. Faustulus subulcorum magister illos cum conspexisset sugere ubera lupæ, exceptos in alueolo Larentiæ uxori educandos dedit. Nam tyberis hiberna pluuia auctus stagnū eū illuue fecerat ut scribit. M. Varro. Locus tūc sentibus squalebat.

Ex proximis collibus Lupa sitiens paulo ante foeta descendens relictis catulis ubera infantibus præbuit, quod multis uersibus scribit Ouidius lib. ii. fast. De Ilia matre discrepant inter se scriptores, Denatis uero ex Ilia. L. Cincius, & Calpurnius piso scribunt infantem ipsos in alueo iacentes iubente Amulio expositos iaciēdos in tyberim. xv. fere mil. pass. ab Alba distantem, ubi propius astiterunt, uidentes q̄ tyberim continuis imbris tumentem, superatis ripis in campos effluxisse. Erat enim tybris breuibus stagnis super ripas effusus, ne adiri usquam ad iusti annis cursu poterat. Discedentes a uertice palatii ad aquas ultimas, super aqua ipsa alueum exposuisse innata se q̄ ipsu parumper/postea recedenti paulatim ab extremis ripis riuo illisum lapidi, atq̄ subuersum infantem eiecisse. Nā pueri uagientes cum per eluuiem uoluerentur/lupa quædam apparet paulo ante foeta turgentibus lacte uberibus, ea submittebat ad ora puerorum/lingua quoq̄ cenum abstergens quo pleni erant, Pastores adueniunt/greges agentes in pascua/uidens unus lupam conuocat illuc alios/rem ipsam spectaturos/terrentes clamore lupā ipsa sensim ab infantibus diuulsa in propinquum sacrum locum silua densa contectum diuertit, qui petra caua fontes emittens Saltus panos esse dicebatur, ubi erat eiusdem dei Ara, in quem locum Lupa se recipiens diuertit. Antrum uero coniūctum palatio ædificiis ostēditur iuxta uiam qua itur ad Circum, Templumq̄, ei proximum in quo est imago huius casus lupa præbens duobus ubera infantibus antiqua opera simulacra ærea, quæ hodie sunt in Capitolio, ut dictum est. Faustulus uero magister regii pecoris clam omnibus (ut scribit Plutarchus) illos ex suo loco asportauit. Fuit præterea in medio foro Templum Iani, ut scribit procopius cuius ætate adhuc exstabat/sed incultum, cum inquit Templum Iani in medio foro Ro. ex aduerso Capitolii paulo supra eum locum, quem nunc Romani tres parcas appellant, Erat enim Sacellum totum ex ære constitutū/quadrata quadam dimensione locatum, tantæq̄ amplitudinis, q̄ta integri Iani statua poterat ænea/quinquepedalisq̄, Capite dumtaxat bifrons. Altera facies orientem, Altera occidentem solem respiciens, portæ utrimq̄ æneæ quæ pacis tempore claudebantur/instante autē bello aperiebantur, sed tunc incultum, propterea q̄ pudebat Christianos in eo templo ueteres ritus sacroꝝ referre: & uocabatur Ianus

Puerorum
expositio.

Salt^{us} panos
& eius ara.
Antrū palatio
iunctum

Simulacra
ærea. lupæ et
infantium.

Tēplū Iani
in medio fo
ro ro.
Tēplū erēū
non magnū
Iani statuæ
tū capax.

ANTIQUITATVM

Ianus gemi-
nius .

Tēplū Iani
ter ppud ve-
teres clausū

Iani templi
forma in no-
mismatibus
neronis.
Vmbilicus
vrbis.
Miliarium
aureum.
Colūna au-
rea vbi inci-
sa italię vię

Colūna mę-
nia.
Ludi gladia-
torii.

Cancelli fori
Męniana a
męnio.
Aedis victo-
rię.
Scalę annu-
larię .
Domus Cę-
saris auguf.
Pila horatia
Spolia hora-
tiorum.
Atriū Mi-
neruę.
Porticus Iu-
lia.
Tēplū ven-
genitricis.

geminus de quo Plinius libro, xxxv. nat. hist. ita scribit. Ianus ge-
minus a Numa rege dicatus qui pacis / belliq; argumento colitur
digitis ita figuratis ut .CCCL. dierum notam per significationem
annui temporis / & xui se deum indicat. Quod ter apud ueteres clau-
sum fuisse memoratur / Semel, T. Manlio. Cos. Iterum sub Cæsare
Augusto, tertium Vespasiano principe. Item Ouidius ita scribit
Sanguine lætifero totus miscebitur orbis: Ni teneant rigidæ con-
dita bella seræ. Virgilius. Sunt geminæ belli portæ. Gordianus. ut
tradit Iul. Capitolinus. Aperto iano gemino profectus est cōtra per-
sas. Cuius templi forma uisitur hodie in Nomismatibus Neronis.
ubi titulus / PACE .P. R. TERRA MARIQ. PARTA IA-
NVM CLVSIT. Fuit præterea in capite fori ro. Vmbilicus ur-
bis & Colūna miliaria / siue miliarium aureum constitutum ad sin-
gulas portas, Quas ætate sua Plinius .xxiii. fuisse ostendit. Plutar-
chus uero tradit fuisse colūnam auream; in qua incisæ omnes Italiæ
uiæ finiunt. Quam fuisse iuxta ædem Saturni scribit Tacitus cum
inquit perrexisset cohortem ad aureum miliarium sub æde Saturni
Idez ferme tradit Plutachus in Othone. Fuit etiam in hoc ambitu
Colūna męnia a Męnio sic dicta, Qui absumpto patrimonio domū
uendidit, reseruata sibi una Colūna, in qua ligna proiiceret: unde
gladiatorios spectaret ludos in foro. Cicero pro. P. Sextio, Venit in-
quit (ut scitis) ad Colūnam męniam tātus ex omnibus spectaculis
usq; a Capitolio, tantus ex fori Cancellis plausus est excitatus / ut
nunq; maior consensio / aut apertior po. ro. uniuersi fuisse ulla in cau-
sa diceretur. A Męniano præterea Męniana dicta constat / Quę sunt
ædificia prominentia in ædibus. Suetonius. Pauci inquit e proxi-
mis męnians spectabant. fuit & iuxta forum ædis Victorię / quam
L. Volūnius ædilis. Cur. ex mulctatitia pecunia faciendam curaue-
rat, dedicauit. auctor Liuius / fuerunt & in latere fori ro. Scalę annu-
larię, & domus Cæs. Augusti, ubi p. xl. annos hitauit. Fuit & Pila
Horatia, q̄ erat lapis angularis: supra quam spolia Horatię pende-
bant. Fuit & Atrium Mineruę: Porticus Iulia / & Templum Vene-
ris genitricis: quam diuus Iulius excitauit. Appianus / erexit / inquit
Veneri genitrici templum / ut prius ad pharsalium uouerat bellum
initurus. Atriumq; templo circunduxit, Quod romanum forū esse
uoluit: non rerum quidem uenalium, sed eorum / qui ad iura simul

conuenirent, Cleopatraz illustrem deæ imaginem templo contulit. Fuit & in Volcanali lotos a Romulo fata, radices eius in forū usq; Cæsaris per stationes Municipiorum penetrabant, ut auctor est Ma-
 furius. Fuit & equus Cæsaris. Equus aureus Domitiani. & equus Cō-
 stantini Imp. Fuerūt præterea tabernæ nouæ & ueteres/ Liuius plu-
 ribus inquit simul locis circa forū incendiū ortum, Eodem tempo-
 re Septem tabernæ, quæ postea quinq; & argētariæ, quæ nunc nouæ,
 appellantur/ arserē, compræhensa postea priuata ædificia, neq; enim
 tunc basilicæ erant, compræhensæ lathomiæ, forumq; piscarium, &
 Atrium regium, & dis uestæ uix defensa est. Locauerant inde quæ cir-
 ca forum consumpta incendio erant/ septem tabernas, Macellum,
 atrium regium. Tabernæ namq; fori prius septem deinde quinq;. Iu-
 uenalis satyra prima. Sed quinq; tabernæ quadringēta parant. i.
 equestrem censum. Fuit præterea in foro ro. Cloaca maxima, quæ oia
 Urbis purgamenta excipiebat, iuxta quam locus erat qui uocabat̃
 Doliola/ a doliolis sub terra/ ubi non licebat spuere. quo in loco quæ-
 dam mystica Numæ pōpili condita esse putabantur. Nec desunt q̃
 tradant Galloꝝ senonū in quibusdam illoꝝ cineres fuisse conditos.
 Surgebant olim circa forum nouem fontes, qui postea ob ingentia
 ædificiorū fundamenta desierunt. Iminebat præterea foro rupes ca-
 pitolina/ unde fontes præcipitabantur/ sicut nūc iugo eius collis fa-
 cinorosi puniunt. Extant ad radices mōtis templū sanctę Marię gra-
 tiar; & Tēplū consolationis/ uotis ac miraculis clarum. Vocabatur
 olim hoc forum/ Romanum/ latium/ ac palladium. Et regio. viii. an-
 tiquę urbis forum olim ro. dicebatur. & habebat magnum ambitū.
 Postea Iulius Cæs. deinde Augustus forum ipsum ro. ampliauerūt:
 quoniam non uidebatur unum forum satis esse ad causas agendas:
 sua uterq; princeps fora huic adiunxerunt/ & uocabātur iudicialia.
 Martialis ad Sextum, Causas inquis agam Cicerone disertius ipso:
 Atq; erit in triplici par mihi nemo foro. i. ro. C. Cæsaris/ & Augusti.
 Forum Cæsaris & eius ornamenta.

¶ Forum Cæsaris dict. Ro. foro coniunctum/ & in eo ambitu fuisse
 creditur/ ubi nunc extat porticus Faustine/ haud longe a domo sua,
 quod forum de manubiis inchoauit. Cuius Area supra sestertium
 milies consistit, ubi statuas pulcherrimas collocauit, inter quas Lor-
 ricatam sibi dicari passus est, breui quidem spatio forum, sed inter

Cleopatraz
 imago.
 Lotos a Ro-
 mulo fata.
 Statiōes mu-
 nicipiorum
 Equus Cæs.
 Equus au-
 reo dōitiani
 Equus Cō-
 stātinii Imp.
 Tabernæ
 nouæ & ve-
 teres.
 Tabernæ ar-
 gentariæ.
 Lathomiæ.
 Cloaca ma-
 xima.
 Doliola.

Nouē fon-
 tes circa fo-
 rum ro.
 Rupes capi-
 toline.
 Tēplum. S.
 Mariæ gra-
 tiarū & Cō-
 solationis.
 Forum ro.
 quod latium/
 & palladium
 dicitur.

ANTIQUITATVM

urbis ornamenta illud fuisse scribit Plinius. Ouidius libro tertio de trist. Hæc sunt fora Cæsaris inquit. Hæc est a sacris quæ uia nomen habet. Hic locus est uestæ/qui pallada seruat, & igne. Hic fuit antiqui regia parua numæ. Quæ loca erant olim ferme inter se cõti-
gua. haud longe a domo sua; de qua Suetonius / habitauit inquit ante in Sabura modicis ædibus; post autem adeptum pontificatum maximum in uia sacra/ domo publica, quã postea Augustus sumptuose nimium a liuia ornatam solo æquari iussit: & in ea Porticus liuia extructa, ubi nunc sunt ruinae templi pacis.

Dom^o Cæs.
Porticus li-
uia.
Tēplū pacis

De Foro Augusti/ & eius ornamentis.

¶ Foro Cæsaris, & foro ro-iunctum erat forum Augusti, quod fuisse creditur, ubi nuuc est templum sancti Hadriani in tribus foris, quod adhuc seruat priscum nomen: breue quidem spatio forum, ne possessoribus/ & eius loci incolis ædes auferret, tanta erat in eo principe clementia erga suos ciues: sed uetustis simulacris ornatissimū forum, in quo locatum erat signū Castoris, & pollucis, cum Victoria/Alexandri magni, & eius imagine ab Apelle depicta, ubi & statua Coruini, & in eius casside pugnacis corui simulacrū. Suetonius in Augusto Publica inquit opera plurima extruxit, ex quibus præcipua Forum/cum æde Martis ultoris, quam Marti, bello philippē si pro ultione paterna/suscepto/uouerat. Fori autem extruendi causa fuit hominum, & iudiciorum multitudo, quæ uidebatur, nō sufficientibus duobus/etiam tertio indigere. Itaq; festinantius, nec dū perfecta Martis æde, publicatum. Cautumq; ut separatim in eo publica iudicia/ & Sortiones iudicium fierent. Sanxitq; ut de bellis & triumphis consuleretur hic. Senatus prouincias/cum Imperio potituri hinc deducerentur. Quiq; uictores rediissent/huc insignia triumphorum inferrēt. Quod forum postea ab Hadriano Imp. instauratum est. Vnde opinio orta/Hadrianum ipsum/sibi templum sub noie suo extruxisse/quod postea ab Antonino pio. dicatū ut infra dicetur. Idq; Hadrianum primum pont. max. Hadriano martyri dedicasse in tribus foris/quod adhuc extat ex ueteri structura, & arcis portis satis cõspicuū. Iul. Capitolinus in Antonino pio. Opera eius inquit hæc extant Romę tēplum Hadriani honori patris dicatum, Græcostasiū post incendiū restitutū/instauratum Amphiteatrū. Sepulchrum Hadriani. Templū Agrippæ. Pons sublicius.

Signū Cas-
toris, &
Pollucis.
Victoria
Ale. magni
& eius ima-
go.
Statua Cor-
uini.
Aedis Mar-
tis.

Templum
sancti Ha-
driani in tri-
bus foris.

De foro

De foro Boario & eius ambitu.

Inter forū ro. & Tiberim occurrit forū boariū ab æneo bouis simu-
lacro nuncupatum, quod erat ibi positum, ut scribit Oui in fast. cū
inquit Hic/ubi pars urbis de boue nomē habet. Plinius uero bos ait
æneus in foro boario erat romę captus e Genitico insula officinaz tē-
peratura nobilitata/& herculis ab Euādro positus in foro boario ue-
stitus habitu triūphali. Cor. Tacitus ita scribit Igr̄ a foro boario, ubi
eneū Tauri simulacrū aspiciamus, q̄ id genus aialiū aratro subdit,
Sulcus designādi oppidi ceptus, ut magnā herculis arā cōplecteret/
& q̄ sequunt. Sunt qui tradāt a negociatoribus boariis ita dictū: Ar-
gumēto est paruus/ac ruinosus arcus iuxta ædē nunc + S. Georgii in
Velabro. ubi titulus in postrema parte ita uocatus/negociatores bo-
arii, q̄ ibi boues uenderētur/sicut nūc in foro ro. manetq̄ argumentū
sacrificior̄ /ubi tauroz̄ immolationes & instrumēta/cū uictimariis/
& sacrificolis ad rē accinctis. ubi & proximus Ianus quadrifrons ad
huc extat marmoreus male integer/celebris olim mercatorz̄ locus in
regione basilicę. Plures olim apud ueteres fuerūt Iani, quoz̄ hic tm̄
nūc extat; nā Ianus trāsitus siue logia uocatur. M. Varro scribit Iano
xii. aras pro totidē mēsis fuisse dicatas. Iani p̄ oēs regiones incru-
stati, & ornati duo præcipui, unus in foro boario, & alter in foro ro.
ad arcum fabianū, Ianū inquit Liuius ad sinistrū argiletum & hūc
priscum, plures uero posteriores. Oui. lib. i. fast. Cum tot sint Iani,
cur stas sacratus in uno, Hic ubi iuncta foro templa duobus habes.
Solutus hodie hic quadrifrons a quatuor orbis partibus siue anni tem-
poribus ita constitutus. quia ipse deus anni est princeps. Vnde &
Ianuarius mensis dictus est. Ianum primus Numa iuxta Theatrū
Marcelli bifrontem fecerat, sed postea captis phaleriis ciuitate Tu-
scia / inuentum est Simulacrum Iani quatuor frontibus, propter
quatuor anni tempora. Vnde quod Numa instituerat, translatum
postea in forum transitorium quod erat tunc boariū, quod deinde
uocabulū inditum est foro Neruæ. multis post sæculis condito. Et
quatuor portarum unum templum Iano institutum in uelabro. Du-
plex enim erat uelabrū maius, & minus & in utroq̄ Ianus. Maius in
foro olitorio, ubi prius erat Ianus biceps. minus/ ubi Ianus quadri-
frons; quod adhuc extat. ubi celebris olim Mercatorum sedes: ubi
seeneratores consistebant: ut Cicero, & Horatius tradunt. Ouidius.

Bouis simu-
lacrū.

Geniticos
insula.
Hercules
vestit⁹ hūc
triumphali.
Simulacrū
tauri ex ere.
Designatio
urbis aratro

Ianus qua-
drifrons.

Ianus quidē
Plures in vr-
be Iani.

Forū transi-
torium duob⁹
in locis.

Duplex ue-
labrū. vnū ī
foro olito-
rio. alterū in
foro boario

ANTIQUITATVM

- Puteal libo/
nis.** Qui puteal/ianumq; timet/celesq; Calēdas. Pluteal aut locus erat
**Fornix Fa-
bianum.** ubi causæ agebant, id fuisse credit in foro ro, iuxta fornicē fabianū,
**Aedes Scti
Georgii in
velabro.** q; ibi Liborius dixerit, nā Libonis puteal uocabat. extat adhuc in ue-
Velatura qd labrotēplū. S. Georgii, qd Zacharias papa natiōe græcus excitauit
 unde in hodiernū usq; diē dī. S. Georgius in uelabro/qd imperiti
 ad uellus aureū pronūciant. Velebro aut uelatura nomē inditum,
 Nā anteq; paludosa cōualles, & restagnātia circa Tiberim loca defic-
 erant, Scaphis, & Cymbulis opus erat e palatio, & ceterioribus lo-
 cis in Auentinū nauigare, & pro uelatura stipē soluere. Propertius.
 At qua uelabri regio patet, ire solebat Exiguus pulsa per uada lynter
 aqua. Oui. in fast. Qua uelabra solent in circū ducere pompas/ Nil
 præter salices/crassaq; canna fuit. Hic, ubi nunc fora sunt lyntres er-
 rare uideres, Quaq; iacent ualles maxime circe tua. Quæ restagnatio
 eruptionibus tiberini flexuosi illic sinus fiebat, antequam Tar-
 quinius Priscus alueum mutaret. Suetonius in Cæsare gallici triū-
 phi die uelabrum præteruehens pene curru excussus est axe disfra-
 cto, ascenditq; Capitoliū ad lumina. lx. Elephantibus dextra, & si-
 nistra lycnos gestatibus. A uelabro olim incipiebat Cluius publicus
 ad Capitolii arcem. In hoc ambitu erat uicus iugarius inter forū ro
 & boarium/ Liuius/Saxum ingens inquite Capitolio in uicum iu-
 garium procidit & multos opressit. Aiunt Herculē ab Euandro exce-
 ptum liberasse ea loca a latrociniis, & formidine Caci; Cuius antrum
 erat in Auētino Ouidius in fast. Cacus Auētinae timor atq; infamia
 siluæ, Non leue finitimis hospitibusq; malū. Ob cuius rei memoriā
 duas ædes uictori herculi excitatas fuisse memorant, unam ad portā
 trigeminam/ubi interfecto Caco raptas boues recepit. ut meminit
 Macrobius. Alteram in foro boario rotundā, & paruā, ut scribit Li-
 uius. quæ adhuc extat: in ripa tiberis sub titulo nūc. S. Stephani p-
 tomartyris. Quæ depicta dicitur a Pacuuius poeta Ennii forotis filio.
 Plynius in eide inquit herculis in foro boario; neq; muscæ, neq; canes
 intrant / sub cuius limine claua latebat. Hercules inquit Solinus
 suo quoq; numini cōstituit aram; quæ maxima apud pōtifices dice-
 batur; Cū se e Nicostrata Euandri matre/ quæ a uaticiniis Carmēta
 dicta est; immortalē comperiisset cōseptū ēt intra ritus sacroꝝ factis/
 bouicidiis docuit potitios. Sacellū herculis in foro boario, in quo ar-
 gumēta & cōuiuui, & maiestatis eius remanēt; nā diuinitꝝ nec muscis

nec canibus ingressus est. Et. n. cū uiscerationē sacrificolis daret: muscarū dī imprecatus deū. Clauā uero in aditu reliquisset, cuius olfactu fugerēt canes: idq; usq; nūc durat. Fuit p̄terea diuersa ab hac æde herculis ara i eodē foro haud lōge ab hoc loco/ i aditu Circi max. Liuius tradit Euandrū/ primā herculi arā cōdidisse in auētino: & herculē struxisse sibi arā/ q̄ maxima dicta est. Oui. in fast. Immolat ex illis taurū tibi iuppiter unū Victor/ & Euadrū/ ruricola s̄q; uocat/ Cōstituitq; sibi (q̄ maxima dī) ara. Hic, ubi pars urbis de boue nomen habet. ad quas hercules decumas obtulit/ ut scribit Dionysius. & uocatura Romanis maxima/ est. n. in foro boario p̄xima ueneratiōe, q̄ apud incolas inter ceteras p̄cipua; nā deieratiōes p̄ eā fiunt/ & contētionēs, uolētes aliquid firmi cōficere, & decumationes fiūt ex uotis: ornatu tñ ipso multo inferior q̄ opinione. Erat. n. subterranea crypta ubi in eius ruinis ætate mea effossum fuit herculis æneū, auratūq; Simulacrū, quod nūc est in Capitolio in ædibus Conseruatorū. Consecrataq; ædis postea a Senatu/ monitu Sibyllinorū Car. sub dictatore Sylla: quā dedicandam probauit Ouid. in fast. Altera pars Circi custode sub hercule tuta est/ Quā deus Euboico carmine munus habet. Et rursus. Si quæris titulos/ Sylla probauit opus. sed potius custodis herculis ædes in circo fl. fuisse creditur/ ut postea dicet. Colabatur. n. hercules græco cultu/ is uicto Gerione, & ab actis eius bubus, illuc appulit/ & ab Euādro/ hospitio exceptus. Erāt ante illic nemora, & siluestria loca. Virg. li. viii. Æn. Hæc nemora indigenæ/ fauni/ nymphæq; tenebant. Tradūt Seruium Tullium duo templa in foro boario excitasse, unū fortunę p̄speræ, & altera matris Matutæ. Prosperæ nulla extāt uestigia. Oui. li. vi. fast. Lux eadē fortuna tua est/ auctorq; locusq; sed sup̄ inductis qd latet/ e de rogis, erat. n. eius statua uelata, q̄ pudebat cęlestē deā cū mortali cōcūbere/ nā cū illo nocturno tpe/ p̄ fenestrā/ q̄ porta fenestella dicta ē/ igressa cōcubebat ut scribit Plutarchus in poblematibus. Oui. in fast. Nocte domum parua solita est intrare fenestra. Vnde fenestellę noīa porta tenet. prospera uero dicta, q̄ in hoc uno rege non fuit cæca: arserat enim hoc templum, & statua eius mansit illesa tuente patre eius Vulcano. Nam ex genitali (ut aiunt) in cinere uiso conceptus est. Matris uero Matutæ ædis in foro Boario adhuc extat quora pars rotūditatis inter proxima nūc prostibula iuxta Circū maximū. Idē

Ara Hercūlis q̄ maxia dicta est.

Aencū herculis simu lacrum:

Templum Matutæ/ & templū fortunę prospere a Seruio Tullio cōdita in fo. boario. Porta fenestella.

Prosperavñ

Templum Matutæ.

A N T I Q V I T A T V M

in eodem. Ite bonæ matres uestrū matralia festū, Flauaq; thebanę reddite liba deę, Potibus/& magno iūcta est celeberrima circo, Area quæ posito de boue nomē habet: Hic ubi luce ferūt maturæ sacra parenti Sceprtiferas serui tēpla dedisse manus, Camillus/inq; Liuius ædē Maturæ refectā dedicaturus ias; ante a rege Tullio dedicatā, eodem die Maturæ, & fortunæ p̄speræ festū celebrabatur, & utrumq; tēplum uno incendio absumptū. Idem in eodem fœdū incendium inter Salinas, & portā Carmentalē cū æquimelio, iugarioq; uico late uagatū in tēplo fortunæ & matris Maturæ, & Spei extra portam. Fuit p̄terea in foro boario ædis pudicitię patricię ab Aemilio cōdita/ quæ adhuc extat ueteri structura/ex lapide tiburtino: uetustate iam pene collabens quadratæ & angustę formę in ripa tberis sub titulo nunc Sanctæ Marię ægyptiacę inter enopolia & p̄stibula. iuxta pontem eiusdem nois, haud lōgc ab æde herculis rotūda & parua, de qua supra dictū est. Pudicitię ædē nō ingrediebant nisi pudicæ ac nobiles matronæ, Liuius insignē inquit supplicationē fecit certamen in foro boario ad ædē rotūdā/& paruā herculis inter matronas ortū. Vñ Propertius li. ii. Tēpla pudicitię quid opus statuisse puellis: Si cuius nuptæ quidlibet esse licet. a cuius sacris arcebatur plebeia. Ea de causa excitatū est alterū pudicitię plebeię Sacellū in uico lōgo a uirgine plebeia plebcio uiro nupta/cōstitutū, ut scribit Liuius. Fuit p̄terea in foro boario Argiletū ab hospite Euādri Argo (ut placet Virgilio) nūcupatū. q̄ illic Argus fuerit sepultus, uel ut alii putāt ab argilla creta q̄ illic effodiebatur. Fuit aut Argiletus duplex v3 summus/& imus. Sūmus in principio uici tusci inter Circū max. & Auētīnū/ubi letū Argi simul & sepulchrū. Imus uero ubi Ianus quadrifrōs. in uelabro: Qui & Vertūnus in fine uici tusci sub Capitolio: ubi Saturnię uestigia/& frequētes reę uenaliū tabernæ. ubi & libri erāt uenales. Martialis. Argiletanas mauis habitare tabernas.

De Foro Piscario.

¶ Forū piscariū/inter boariū/& olitoriū iuxta tiberim fuisse credit/ ut scribit. M. Varro/cū inquit/forę piscariū secundū tiberim ad ianū uocāt/cuius tēplum/ut dixi/erat iuxta Theatrū Marcelli, In eo ambitu ubi nūc est ædis. S. Mariæ in porticu. In foro piscario nō modo pisces olim/sed alię diuersę res uendebantur. Plautus/apud piscariū inquit, ubi uariæ res uenduntur.

Maturæ et fortunæ p̄speræ festū.

Ædis pudicitię patricię

Pudicitię plebeię Sacellum.
Argiletum ab Argo dictum.
Argiletum duplex.

Vertūnus.

Argiletanæ Tabernæ.

Tēplū Iani

De foro Olitorio & antiquis eius templis .

¶ Forum olitorium extra portam Carmentalem/inter Capitolium/ & Tiberim; ubi nūc Theatruꝝ Marcelli qui locus hodie uulgo dicitur Platea montanaria, ubi fuit templū Iani, quod Gn. Duillius uouit/diuersum ab illo/quod Numa cōdidit, Tacitus libro.ii. Dedit inquit & Iano templū Tiberius Cæs . quod apud forū olitoriū Gn. Duillius, qui primus rem. ro. prospere mari gessit, uouit; triumphūq; nauale de pœnis meruit, Ad hoc templū (ut nōnulli tradūt) bellū suscepturus cōsul frequenti senatu primoribus patrū, ac militibus comitatus, Ipseq; gabino cinctu sollēni more fores templi reseatabat, ut Maronis quoq; carmen testatur. Spei autē ædis a Germanico sacraur, quā M. Attilius Glabrio Xuir uouerat/ statuāq; auratā, quæ prima in Italia uisa est, quo die cū rege Antiocho apud Termopylas pugnasset, locaueratq; idē ex S. C. auctor Liuius. Fuit & in eodem foro templū pietatis/ ubi nunc est Theatruꝝ Marcelli/ ut scribit Plinius/ & Solinus: fuit & Colūna lactaria/ ad quā infantes lacte alēdi deferebātur. forū autē olitorium/ ut scribit Varro/ erat antiquū Macellū/ ubi olerū copia/ Ea loca inquit etiam nūc lacedæmonii uocāt Macellū/ Sed Iones ostia hortorū Macellotas dicunt/ fuerunt olim a dextro Capitolii latere cōtinuata fora/ & inter se cōtigua / Olitoriū Piscariū. Boariū. Romanū. Iulii Cæs. & Augu. Neruæ, & Traiani.

De foro Neruæ, siue transitorio.

¶ Supra forum Ro. occurrit forum diui Neruæ Imperatoris inter ædem nunc S. Hadriani in tribus foris/ & templum. S. Basilii. ubi nunc sunt horti ad radices Capitolii. Fuit autē forum satis cōspiciuū in cuius medio ut scribit Pausanias stabat Columna ænea mire magnitudinis / quæ sustentabat totum fori tectum / ex Laminis Oricalchi. substructum; ubi intrinsecus lumen erat ambiguum, cœptū ante / id forum a Domitiano / ut tradit Sueto. cum inquit / Nouam autem excitauit ædem in Capitolio Ioui custodi / & forum / quod nunc Neruæ uocatur / quod transitorium dicitur / ut scribit Aelius Spartianus in Alexandro seueto ita inquit / Statuas Collossas, aut pedestres nudas / aut equestres diuis Imperatoribus in foro diui Neruæ / quod transitorium dicitur / locauit / cum titulis / & colūnis æneis / quæ gestorum ordinem continerent. Idem princeps etiam statuas summoꝝ uiroꝝ in proximo Traiani foro collocauit / undiq;

Templum
Iani. a Gn.
Duillio uo-
tum.

Ædis Spei.

Templum
Pietatis.
Colūna la-
ctaria.
Antiquum
macellū ole-
rum.

Columna
ænea.

ædes Iouis
custodis.

Parua porticus.
Arc^o neruæ

translatas / ut hoc modo sui generis obscuritatem contegeret. Vñ ex omnibus Neruæ forum habet hodie ornamenta quædam uetustate, & incendio corrupta / & parietes amplos a superiore latere / ubi etiam parua porticus incendio ferme absumpta / qui locus hodie ab imperitis uocatur Arca Noei. aberuditis uero Arcus Neruæ. extat adhuc a dextro latere duo fornices iactu lapidis inter se distâtes nudi tamen. ubi quædam triumphalia ex marmore ornamenta uisuntur.

De foro Traiani / & eius ornamentis.

Colūna Cochlidis.
Equus Traiani.

¶ Contiguum neruæ foro erat forum Traiani inter Capitolium, & Quirinalem extructum, ubi columna Cochlidis adhuc extat erecta, fuit autem forum ornatissimum / cum templo / & equo æneo eiusdem principis, ubi erant ornamenta ex toto terrarum orbe exquisita, & porticus adeo mirabile opus / ut qui intuerentur / non potuerint credere manibus hominum facta, sed gigantum, cuius fragmenta nuperrime e profunda terra eruta uidimus. sub capitolio / e lapide candidissimo miræ amplitudinis, ad quod forum ædificandum pars Quirinalis, quæ Capitolium contingebat excisa / atq; solo equata / ne suo spatio fraudaretur. de quo Cassiodorus in Epistolis / Traiani forum inquit assiduitate uidere / miraculum est. Ad quem locum cum Cōstans Constantini filius Cōstantinopoli natus, & educatus peruenisset / singularem structuram primum attonitus cernens, p̄q; giganteos contextus circumferens mentem / Omni itaq; spe talia cōficiendi / amota / Traiani Equum solum locatum in Atrii medio imitari se uelle dicebat, cui regalis Orsmida respōdit stabulum prius tale condas. Cuius equi imago uisitur in eius principis Nomismatibus, in quibus pro maiori parte / a tergo tituli leguntur. S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI.

De Foro Suario / & Archimonio.

¶ Sub eodem Quirinali monte / inter palatium nunciatus. D. Colūnensium & uiam quæ ducit in montem Caballum / ubi hodie sunt horti. Fuit olim forum Suarium a suis cognominatus / quod illic apud ueteres / sues uenderentur. Argumento est ecclesia condita sub titulo. S. Nicolai de porcilibus. Veteres enim separata & constituta habebat loca / ubi res peculiariter uenderent. ut forū hoc suarium / ubi sues, piscariū / ubi pisces, Olitoriū / ubi olera prisci ro. mercarentur.

¶ Post hunc locum / iactu funde / sub monte Apollinis olim & Clatre fuit forum Archimonium / ubi nūc est templū sancti Nicolai de Archimoniis, quod corrupto uocabulo hodie ab imperitis profert: nisi forte a romana familia eius nominis, ei templo appellatio est. Multa enim uocabula ob litterarum ignorationem imperitum uulgius perperam pronunciat. Nam rustici (ut fertur) ac feminæ latinam linguam corruerunt, Cicero autem inquit fœminas semp patriam linguam in qua natę sunt retinere, sed credēdū potius a barbaris / qui per tot sæcula Italiam tenuere / corruptam.

De foro Sallustiano.

¶ In dorso Quirinalis iuxta leuum montis supercilium inter tēplū sanctę Sufannę / & portam Salariam fuit olim forum Sallustii ornatissimum Salustianis eminens hortis / cuius adhuc extāt magna uel stigia e regione Thermarum diocletiani / quod ex pecunia / ex africa quam prætor rexerit reportauit / ut postea dicetur.

De Cæteris / urbis antiquis foris.

¶ Fuerunt præter supra dicta / & alia non nulla antiqua fora: quorū tm̄ nomina nūc extāt / ut forum Cupedinis a Cupis / siue cupiditate dictum, M. Varro. Hæc omnia postq̄ contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebant, ædificatus locus, & Macellum dictus. fuit præterea forum pistorium, & rusticorum, forum palladium qd̄ & Romanum esse quidam uolūt / uel a templo palladis / uel ab atrio Mineruæ / quod illic erat. Martialis Liberum magni lucēsis quere secundi, Limina post pacis palladiumq; forum. Nec desunt qui tradant forum palladium fuisse in palatio supra arcum Titi Imp. a sinistris uię / qua nunc in montem ascenditur, ubi extat adhuc magna area quadratę formę parietibus undiq; circumseptā. ac manu de industria factā. Argumento / q̄ illic extat parua ædis / sub titulo sancti Andreæ in pallara / corrupto uocabulo / pro palladia. Vbi sepulchrum uisitur Ioannis papæ. viii. Visebantur præterea ibi duę ante hos annos marmoreę portę ex ueteri structura satis conspicię, quæ facile cæteras urbis portas / materia / & artificio superabāt.

Forę Cupedinis.

Macellum.
Forum Palladium.

Aedis Sãcti
Andreæ in
pallara.

ANTIQUITATVM

Andræ Fuluii de antiquitatibus Urbis,
ad Clementem VII. Liber quartus.

Arcus triumphales a triumpho dicti/his erigi so-
lebant, qui prouincias & urbes, aut externas na-
tiones expugnabant/ac bello superabant, rebus
itaq; bene gestis/in urbem uictores redibant, &
in capitolio/Ioui gratulatum/quo/diis uota per
soluturi/conscendebant, procedente rerum lon-
go ordine/ac pompa/albis insidentes quadrigis,

Iuxta currus/captiuorum; cathenatorūq; agmen miserabile. Præce-
debant aut currum triūphantis captiui usq; ad templum capitolini
Iouis. Hinc/atq; hinc magna spectantium astante turba; Nec non &
Simulacra oppidorum/& fluuiorum triumphis ducebant. Vnde Li-
uius refert Scipionem asiaticum duxisse simulacra. CCXX. oppido-
rum. Ouidius. Hic est Euphrates præcinctus harūdine frontem, Si-
mili modo Nilus in triūpho Cæsaris & Rhenus domitiani. Quæ uel
huiusmodi simulacra uidere licet nūc in arcu. L. Septimii. & Flauii
Constantini Imp. Arcus ipsi triumphales ab Imperatoribus cepta-
uere. Plinius suo tempore ait cepisse. Neq; antiquiorem q̄ Titi arcū
Romæ uidemus. Nam antea ponebantur Statuæ triumphales/ uel
triumphalia ornamenta, sicut trophæa. C. Marii de bello cimbrico/
quæ adhuc extant in exquiliis. Fuerunt autem plures/ ex his tantū
hodie minus lesi apparent tres in regione uie sacræ Cōstantini. Titi,
& seueri Imp. quos suo ordine/ non tempore prosequemur.

De Arcu triumphali Constantini Imp.

¶ Occurrit autem in ordine triumphalis arcus Flauii Constantini/
in angulo palatii/ iuxta Amphitheatrum. quod Colosseum uocāt.
triumphalibus/ sed nunc male integris ornamentis conspicuus atq;
ex omnibus minus lesus/ cum trophæis/ & uictoriis a latis/ in utroq;
frontispicio/ post bella ciuilia excitatus / superato Maxentio tyran-
no apud pontem Miluium. Cuius inscriptio talis est.

IMP. CAES. FLAVIO CONSTANTINO MAXIMO
P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R. Quod instinctu diuinitatis:
mētis magnitudine cū exercitu suo tā de tyranno q̄ de omnifactio-
ne uno tēpore rem. p. ultus est armis/ arcum triumphali insignem

Arcus Titi
oiz antigor.

dedicauit . Extant in maiori fornice interius a dextris & sinistris . Hinc liberatori Urbis . Illinc Fundatori quietis . & in superioribus uisuntur a fronte & a tergo quatuor in locis . hinc uotis . X . Hinc uotis . XX . Quæ uota in magnis periculis uouebantur . ut apparet et in eius principis nomismatibus . Solusq; toto Imperio po . ro . cū imperaret cognomen induit Maximi / cū antea Alexandro magno / & Cn . Pompeio magni cognomen solum datum est . Iuxta hunc arcū extat adhuc dimidiata rotūditas antiquæ metæ quæ dicebatur meta sudans in cuius uertice erat æreum Iouis simulacrum . ideo meta sudans quia ex ea uberes manabant aquæ ad extinguendam plebeculæ sitim ex proximi Amphitheatri spectaculis .

¶ De arcu Titi Vesp . Imp .

¶ In media summa uia sacra surgit Arcus Titi Vespasiani Imp . omnibus in urbe / ut tradit Plinius / antiquior . Paruus quidem ac uetustate mutilatus , extructusq; deuictis Hierosolymis præclarissima olim Orientis urbe / ubi breuīs tituli inscriptio .

S . P . Q . R . DIVO TITO DIVI VESPASIANI . F . AVGVSTO ubi quadriga triumphantis cum uictoria , præcedentibus . xii . cōsularibus fascibus ab uno latere / ab altero uero Triumphū sunt spolia / Aureum candelabrum septem ramorum ; in quibus erant septē lucernæ significantes septem stellas errantes , & duæ tabellæ marmoreæ Mosaicæ legis / Vasa templi , Mensa aurea , pōderis talēti magni , cum aliis gentis spoliis / ut scribit Iosephus . Quæ omnia condita fuerunt in proximo Pacis templo / a Vespasiano patre post bella ciuilia extructo / qui cum Tito filio in eodem curru triumphauit teste Traquillo . Martialis ad Domitianum . Frater idumeos meruit cū patre triumphos . Quæ datur ex Cættis laurea tota tua est .

De Arcu . L . Septimii seueri .

¶ Extat & . L . Septimii seueri Arcus in foro Ro . ad radices Capitolii omnium olim pulcherrimus , nunc uero semiustus / & deformatus / ubi in utroq; frontispicio prominēt alata uictoriæ cū trophæis Terrestribus / naualibq; belli Simulacra / a frōte / & a tergo cū inscriptione . IMP . CAES . SEPTIMO SEVERO Pio pertinaci AVG . patri patriæ parthico Arabico / & parthico Adiabenico Pōt . max . Trib . pot . xiiii . Imp . x . Procos . & Imp . Cæs . Aurelio Antonino Aug . pio felici Trib . pot . vi . Cos . procos . PP . optimis fortissimiq; principibus

Vota in magnis periculis .

Maximi cognomen .

Meta sudans

Simulacra Spoliorum Iud .

Tēplū Pacis

ANTIQUITATVM

ob rem. p. restitutam Imperiūq; propagatum insignibus uirtutibus eorum domi forisq;. S. P. Q. R. Sed triumphum respuit/ ne uideret de ciuili triumphare uictoria offerentibus ei patribus/ & q; affectus articulari morbo in curru consistere nō posset/ filio sane eonecessit.

De Arcu Boario.

¶ Visitur adhuc in uelabro iuxta templum sancti Georgii exiguus & parum integer arcus Boarius/ qui creditur Argentariorum & negociantium boariorum fuisse/ qui in proximo marmoreo quadrifronte Iano uersabantur. ut inscriptio ibi multiplex significare uidetur haud multum a superiore discrepans. IMP. CAES. L. Septimio se uero pio pertinaci aug. Arabic. Adiabenic. Parthic. M. fortissimo felicissimoq; principi Pont. max. Trib. pot. xii. Imp. xi. Cos. PP. Et Imp. Cæs. Aurelio pio felici aug. trib. pot. xii. pp. procos. fortissimo felicissimoq; principi. Et Iulix. ii. & Senatus. & patrię. Et Imp. Cæs. M. Aurelii Antonini pii felicitis Aug. parthici maximi argentarii/ & negociantes boarii huius loci deuoti numini eorum.

De arcu Flauii Domitiani Imp.

¶ Extat adhuc in uia flam. prope sanctum Laurentium in Lucina/ arcus ut creditur Domitiani Imp. qui nunc a Romanis uulgo dicitur Arcus Tropholi. uel trophœi/ a trophœis quibus ornatus olim fuerat/ uel tripolis/ ut quibusdam placet/ ob uictoriam trium urbium. prout ueterem inscriptionem superioris sæculi nostri patres se legisse rettulerunt. At nunc totus mutilatus/ & suis ornamentis/ ac titulis denudatus. Quem Domitiani Imp. fuisse eruditiores tradunt/ argumento sumpto ex uerbis Suetoni/ Qui scribit Domitianum somniantem se a Minerua destitutum/ & illam excedere sacrario. Negantēq; se ultra tueri posse. q; ex armata esset a Ioue/ ut Simulacra eius rei ibi marmorea extant. Martialis. Stat sacer/ & domitis gētibus arcus ouans. Nam & ipse per omnes regiones fecit/ Ianos/ arcusq; cum insignibus triumphalibus. qui postea oēs euersi sunt ut tradit Dion. cum inquit arcus qui in ipsius unius titulum/ ac nomen substructi/ euertuntur.

De Arcu Galieni/ & Gordiani Imp.

¶ Surgit adhuc in exquiliis iuxta ædem. S. Viti in Macello Arcus Galieni Imp. ex tyburtino lapide satis rudis/ cū inscriptione hmōi. Galieno clementissimo principi/ cuius inuicta uirtus sola pietate sua

perata est. M. Aurelius uictor numini maiestatiq; eius.
Fuit & in eadē regione in aggere Tarquiniū Arcus Gordiani Imp.
marmoreis ornamentis/& trophœis ornatissimus: Cuius marmora e
profunda tellure eruta uidimus; atq; in ornamenta palatii & Tem
pli sancti Laurentii in Damasco translata iussu. R. D. Raphaelis
Riarii Card. S. Georgii.

De arcu siue fornice Fabiano & cæteris arcubus.

¶ Fuit præterea in foro Ro. Arcus/siue fornix fabianus in uia sacra
iuxta regiam/ut scribit Asco. pedianus / cum inquit fornix Fabiani
arcus iuxta regiā in uia sacra à Fabio Censore constructus/qui deui/
ctis Allobrogibus nominatus/ibiq; Scuta eius posita præter ea est.
Cicero pro Cn. Plancio Neillum accuso qui est in summa sacra uia
cum ego ad Fabium fornice impellor. ¶ Haud procul hinc erat Cal
purnius fornix/iuxta quem. C. Gracchus fragmēto subsellii ictus oc
cubuit. ¶ Fuerunt in eodem foro Arcus lateritii Romuli conditoris
qui durauerunt ad multas ætates, nec eos passi sunt Romani mar
more adornari, sed sicut erant rudes stare permiserunt in memoriam
conditoris urbis. ¶ Fuerunt præterea Arcus uetustissimi ad primas
partes Auentini / inter montem/& Tiberim memoria patrum no
strorum euerſi quorū inscriptio talis erat .P. LENTVLVS CN.
F. SCIPIO. T. QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS
COSS. EX. S. C. FACIVNDVM CVRARER IIDEM
PROBAVER. ¶ Fuit & Arcus Traiani in foro eius extructus/ut
scribit Dion. cum inquit. Triumphalis tunc arcus præter alia mul
ta/quæ in honorem eius/& decreta/& facta/fuerāt in illius foro sub
structus est. ¶ Fuit & alter in honorē eius arcus in regione portę ca
penę; isq; esse creditur/cuius uestigia extant intra portā ipsaz capenā
in proximo aquaductu/ argumento q; Traianus uiam appiam que
ab eo loco auspiciatur magnifice restituit/ac strauit. ¶ Fuerunt aut
in ea regione tres arcus/Veri Parthici/Drusi/& Traiani/& extra eā
dem portam circuz latera templi Martis/Arcus Germanici /& Dru
si/cum effigie Cæsarum structi/ quos Senatus decreuit/& Germa
nici cognomen ipsi/posterisq; suis/ut scribit Tacitus. ¶ Aedificauit
& Tiberio Cæs. Arcus diuus Claudius iuxta Theatrum pompeii de
cretum ante a Senatu/tamen omisſum peregit. ¶ Fuerunt præterea
Arcus Theodosii Valentiniani/& Gratiani Imp. haud longe a pōte

Calpurnius
fornix.

Arcus Ro
muli Lateri
tii.

Arcus Tra/
iani iſo. suo

Arcus Tra/
iani ad por
tam capenā

Arcus Veri
& Drusi.

Arcus Ger/
manici &
Drusi.

Arc^o Theo
dosii Valēti
niani & Gra
tiani Imp.

castelli, quorum fragmenta nuperrime eruta sunt iuxta eadē. S. Celsi.

Arcus iuxta
plateā Sciar
ræ.

Arcus ppe
S. Mariā in
via lata.

Arcus Cā
pilianī.

Trophea. C
Marii.

Area flaccia
na.

¶ Fuerunt & alii arcus siue fornices / quorum duo ætate mea diru-
ti sunt unus iuxta plateam Sciarræ uia quæ ducit ad porticum An-
tonini pii cuius adhuc extant ornamenta quædam marmorea. Alter
iuxta. S. Mariam in uia lata. Ab Innocentio. viii. in renouatione p-
ximi templi dirutus / cuius ornamenta marmorea erui nup uidimus
cum trophœis barbaricis haud dubie posteriorum esse Imperatorū
exornatu apparet. Hinc iactu lapidis extat adhuc Arcus Cāpilianī
fatis rudis. ubi nulla ornamentorum signa / quem non nulli Camil-
lianum appellant. Nam ueteres romani duces ac triumphantes nō
arcus / sed triumphalia insignia cum statuīs / & trophœis habebāt. ut
Trophœa. C. Marii in exquiliis de triumpho Cimbrico & altera de
triumpho Iugurthino in uia flam. inter collem nunc hortulorum / &
Augusti Mausoleum / ubi marmorea tabula cum titulo. C. Marii de
triumpho Iugur. me auctore empta a quodam lapicida / quæ nūc est
in domo Pomponii Latī in monte Quirinali.

¶ Fuerunt & altera de Spoliis Cimbricis marmorea ornamenta / a
Q. Catulo posita in area flacciana teste Valerio Max. cum inquit
Ideoq. M. Flacci / & L. Saturnini seditiosorum ciuium corpori-
bustrucidatis / penates ab imis fundamentis eruti sunt / Cæterū flac-
ciana area cum diu penatibus uacua mansisset / a Q. Catulo Cimbri-
cis spoliis adornata est.

De Theatris & Amphitheatris / & eorū formā.

Theatrum græcam habet originem, & significat spectaculum,
formam habens hemicycli, sicut Amphitheatrum circularem.
Theatri partes ponit Iulius Pollux græcus auctor. Theatra prius
temporaria, ac lignea uersatilia quoq; post modum per luxuriam fa-
cta / ut modo unam / modo alteram ostenderent frontē. Ac uelut duo-
bus nauigiis sedens populus periturus momento aliquo / laxatis ma-
chinis periclitaretur. Plinius. En hic est ille terrarum, & totius domi-
nator orbis / qui gentes, & regna diriperet / iura exteris mitteret / & q-
dam deorum immortalium generis humani portio in machina pen-
dens / & ad periculum suum plaudens. M. Curius hac infania usus
in funebri patris munere duo theatra iuxta fecit amplissima e ligno
Cardinum singulorū uersatili suspensa libramēto: in quibus utrisq;
ante meridianum Ludoz; spectaculum æditum inter sese auersis / ne
inuicem

inuicem obstreperēt scēnis / & repente circūactis / ut constiterant. Po-
 stremo iam die discedentibus tabulis // & cornibus inter se coeūtibz
 faciebant amphitheatrū / & gladiatorū spectaculū ædebat ipsum ma-
 gistratum / & populū ro. circūferens. Sicut post secundū bellū puni-
 cum. P. Cornelius Nasica cū a Censoribus locatū theatrū spectādis
 ludis extrueretur / ueluti publicis moribus nociturz demoliri fecerit
 Populusq; stans aliquādiu spectauerit. Postea uero lapidea cū gra-
 dibz extructa sunt, unde spectatores Ludos spectarent. Ira ut altio-
 res in ambitu semper excrecerent. Primum autem Theatrum Ro-
 mę fecit. M. Scaurus in ædilitate sua. xxx. dierum spatio duraturuz,
 & fuit triplicis scēnæ, inferior e marmore; media e uitro; summæ co-
 lumnæ tabulis inauratis; Signa ærea inter columnas. Cauea ipsa
 cœpit hominum octoginta millia, sed hoc fuit temporaneum thea-
 trum. L. Mumius primus teatro temporaneo ludos suo trium-
 pho ædidit deinde Scaurus; Postea Pompeius gradibus perman-
 suris Theatrum ædificauit. Theatra in Vrbe tria præcipua. Pom-
 pei. Marcelli, & Cor. balbi. Ouidius de arte. Visite conspicuis
 terna theatra locis. Theatrorum Symmetrias / & locorum distinctio-
 nes docet Vitruuius libro quinto. In teatro ludi scēnici fiebant; in
 amphitheatro autem gladiatorii / & uenatorii / quibus aut conducti
 homines / aut damnati, aut ambitiosi ad ostentandam audaciam ad-
 hibebantur.

De teatro Pōpei magni / & eius ornamentis.

¶ Primus oīm Pōpeius ante suā curiā ppetuum theatrū ex quadra-
 tis lapidibus cōstruxit, ubi & ludos ipse fecit; nulli nobiliores inqt
 Pedianus fuerunt q̄ Pompei / & Crassi; Quorum Pompeius exquisi-
 tissimis, magnificentissimis omnis generis ludis theatrum dedi-
 cauit. Quod etiam Cicero in Pisoniana probare uidetur. Quibus lu-
 dis Elephantorum pugnam primus omnium dedit in Circo. Pli-
 nius autem Romæ inquit Elephantem primum pugnasse in Circo
 Appii pulchri ædilitate / āno urbis. D. lv. In hoc teatro scēnā postea
 Tiberius Cæs. cōstituit ut scribit Tacitus cum inquit. Nec publi-
 ce quidem nisi duo opera struxit / templum Augusto / & Scēnam
 pompeiano teatro / eaq; perfecta contemptu ambitionis / an per
 senectutem haud dedicauit. Quod theatrum a Pompeio inchoa-
 tum, C. Calicula absoluit, siue (ut quidam putant) restituit.

Prima Ele-
 phantorum
 pugna apud
 Ro.

A N T I Q V I T A T V M

Ecatōstylō.

Atriū curiæ
Pomp.
Quare sa-
trium.

Arsitq; id/& ei propinquum Hecatonstylon centum colūnarum in campo martio opus centenariā porticum appellant. Quod etiā theatrum Nero princeps/ut Tiridatē armeniorum regem laute exciperet/insano/unius diei opere inaurauit. Id capiebat loca .lxxx. mil. Extāt adhuc uestigia/iuxta Campum / quem floream appellant / a Flora ita dictum/quam Pompeius amauit. Sed a loci præstantia ac celebritate deditum potius crediderim/quasi a florum amœnitate. ubi nūc palatiū. D. Vrsinor; a cuius tergo erat Theatri cauea uersus aurorā/ubi atriū curiæ pōpeianæ/qui locus hodie satriū nūcupatur una littera plus, habebat olim theatrum ipsum longas appendices / ubi eius domus curia/& porticus. Vnde Plutarchus. At qui inquit Pompeius ipse usq; ad tertium triumphū modice, atq; incompote habitauit, pulchrum deinde Theatrum/longe a Romanis diffamiatum cum struxisset/splendidiorem domum /ueluti a Theatro appēdicem ædificauit.

De theatro Marcelli/& templo pietatis.

Tēplū pietatis.

¶ Theatrū Marcelli inter capitolium, & tiberim, adhuc extat, sed igne ac uetustate deformatū/ubi nunc est palatiū clarissimę Sabellorum gētis. Qd̄ theatrū capiebat loca. lxxx. mil. Vbi prius fuisse templum Pietatis scribit Plin. cū inquit/Pietatis exēpla infinita quidē toto orbe extitere, sed romæ unū/cui cōparari cūcta nō possunt; humilis in plebe/& ideo ignobilibis puerpera supplicii causa carcere inclusa; matrem/cū impetrasset a ianitore aditū/semper excussa/ nequid inferret cibi; dephensa est uberibus suis alēs/quo miraculo salus matri donata filię pietate est; ambę perpetuis alimentis. Solinus uero nō matrē sed patrē fuisse tradit/& locū illū/eidē cōsecratū deæ. T. Quintio/& M. Atilio Coss. tēplo pietatis istructo in illius Carceris sede, ubi nūc theatrū Marcelli est. Cuius scēna restituta/Vespasianus ludos ꝛdidit qd̄ quidē theatrū Augustus cōdidit sub noīe Marcelli / sororis filii. Sicut multa alia sub noīe suor; , ut theatrū hoc Marcelli Porticum Octauię. Porticū Iuię. basilicā/& porticū sub noīe nepotum Caii & Lucii auctor tranquillus.

De Theatro Cor. Balbi.

¶ Fuit p̄terea theatrum Cor. balbi iuxta circum flāminium a Claudio Cæs. dedicatum, quod dictum putāt a uicinitate Cryptæ balbi (cuius ne uestiginm quidem quod sciam) nunc apparet. Id capiebat loca. xxx. mil. ubi quattuor colūnas ex Onice balbus posuit.

Quod exhortatione Augusti condidit/ut multa a multis tunc stru-
cta sunt. Sicut a Martio philippo ædis Hercules:& Musarum;a. L.
Cornificio ædis Dianæ;ab Alinio Pollione Atrium libertatis, a Mu-
nacio planco ædis Saturni;a Statilio Tauro Amphitheatrum;a. M.
Agrippa complura/& egregia;ex tranquillo. Fuit & Theatrū Cassii
ut scribit Appianus cum inquit. Ea tempestate Scipio Cōsul Thea-
trum disiecit: Quod Cassius inchoauerat. Fuit & theatrum lapideus
iuxta ædem fortunæ Equestris: Et Theatrum Iulii Cæs. ut scribit
Suetonius cū inquit. Excogitauit & Martis Templum/quātum nusq̄
esset extruere:repleto;& cōplanato lacu;in quo Naumachiæ specta-
culum ædiderat: Theatrūq; summæ magnitudinis tarpeio mōti ac-
cubans. Fuit & Theatrū a Traiano cōditum;quōd postea Hadrianus
cōtra oīz uota destruxit ut scribit Spartianus. Fuit & theatrū in pra-
tis uaticanis inter pontē Miluiū/& molē hadrianā / planities eque-
stribus p̄iis satis apta;ubi theatrū ad ludos gladiatorios uetustis tē-
poribus ædificatū/ut scribit procopius/extāt hodie (ut creditur) ue-
stigia quædam in uinea. D. lo. Alberini ro. p̄ritij Diaconi;q; aplīci/sed
circū/non Theatrum eum fuisse crediderim/ut forma adhuc appa-
ret/ nisi perperam interpretes locum uerterit: Nam in theatris ludi
scenici fiebant/in circis uero equorū cursus agebantur. Theatrum/q;
sciam / præter supradicta uisitur hodie prænestę prope integrum.
Amphitheatrum uero Veronæ, ac polę illyricę. Semidiruta autē
pluribus in locis Patauii/Vicentiæ/Spoleti/Interanæ. Multaq; Ro-
manorum uetera ædificia in municipiis & prouinciis: quorū hodie
nihil extat præter ruinas/ad dolorem.

De Amphitheatris & eorum forma.

¶ Sunt & Amphitheatra, q̄ formā hñt circularē & absolutā quā duo
simul theatra iuncta pficiunt. Amphitheatri molē primus in cāpo
Martio Iulius Cæs. posuit/quā paulo post Augustus/Mausoleū edi-
ficaturus/destruxit. Post paulo a Tiberio alterū inchoatum est, ut
scribit Suetonius/cū inquit/Opera sub Tiberio semi imperfecta/tem-
plum Augusti, theatrūq; Pompei absoluit:inchoauitq; aqueductus
in regione Tiburti, amphitheatrum iuxta Septa: quorū operū a suc-
cessore eius Cluadio alterum p̄fectum:omissum alterum est. In am-
phitheatris olim Paria Gladiatorū dimicabant, & uenationes fiebāt
non nunq̄ & nauale prælium/ Suetonius in amphitheatro inquit

Theatrū in
pratis uatī-
canis.

ANTIQUITATVM

nauale quoq; dedit præliū: nā uenationes, gladiatoresq; & noctibus ad lychnos, nec uirorum modo pugnas, sed feminas. Extant hodie duo semidiruta / Vesp. & Statilii tauri.

De Amphitheatro / qđ Colosseū uocāt, & eius ornamentis.

Extat adhuc mutilatū, ac semidirutū Amphitheatrū omniū Maximū, & pulcherrimū / qđ hodie Colosseū nūcupatur, media urbe a Vespasiano (ut similis forma i eius nomismatibus apparet) cōditū. & ut destinasse cōpererat Augustū / a Tite filio postea dedicatū scribit Suetonius ita tradēs. Et tamē nemine ante / munificentia maiore, Amphitheatro dedicato. Thermisq; extractis / munus ædidit apparatissimum, largissimūq; quinq; milia / oē genus ferarū: uno die exhibita / idē asserunt Eusebius: & Eutropius: nā publica ædificia numinibus cōsecrabantur. Quod eā laudē Martialis Domitiano attribuerit / Assentatio est poetæ, cū nec illud extruxerit, nec dedicauerit, cū inquit lib. 1. Epigr. Omnis cæsareo cedat labor amphitheatro / Vnū pro cunctis fama loquat opus. Aedificatū id quidē in parte domus aureæ Neronis: in cuius uestibulo erant eius stagna. Idem in eodem Hic ubi cōspicui uenerabilis Amphitheatri / Erigitur moles / stagna neronis erant. ubi stabat Colossus mirę magnitudinis: est. n. Colossus magna statua / unde loco nomen Colosseū inditum est. Cuius altissima moles inter Cælium montē / Palatium, & Exquilias pari ppe dimentione assurgit / tyburtino extrinsecus lapide undiq; extracta rotunditas / forma intrinsecus ouata. Plinius Amphitheatrū inquit tyburtino lapide extractū tantę altitudinis / ut eo uix humanus oculus inspicere possit. Est præterea circa eū locū forinsecus sicut in circis porticus unius structure / per quam sunt ingressus & ascensus uenientibus ad spectaculū ita, uti nihil turbet ingredientū / & abeūtiū iter. Et in singulis superioribus arcubus erāt statuæ marmoreæ, cū in crustatione intrinsecus / & extrinsecus / cū signis. Extant adhuc in quibusdā fornicibus ornāmēta ex gypso. & sub tātō ædificio subsunt Cloacæ, quibus pars molis sustentatur. Cuius cauea capiebat loca LXXXV. mil. & dū fiebant ludi / totā ipsa cauea operiebat linteis. Cuius nunc molis dimidio minus extat. Cætera pars igne / ferroq; barbarorum malignitate euersa apparet, quod superest haud integrum, sed crebro foramine læsum, & lancinatum, ut in plerisq; priscais ædificiis factū inuidia, & immanitate horribili barbarorum

ut quæ diruere funditus non poterant/his saltem ludibriis /& dam-
nis scædata relinquerent. Media cauea harenis spargebatur/ut gla-
diatores /& pugnantes / aut inter se/aut cum feris firmiter/ac stabi-
lius pedibus consistenter /& labentes mollius caderent, unde hare-
na pro cauea sæpenumero ponitur. Multi autem capite damnati/ &
in bellis capti/aut conducti: aut ostentandæ audaciæ causa adhibe-
bantur. ubi hodie Christi dei saluatoris cruciat⁹ (quã passionem uo-
cant) representatur haud longe inferiore spectantiũ numero, q̃ olim
in antiquis triumphantis Romæ spectaculis.

¶ Surgit præterea pars magna adhuc amphitheatri. P. Statilii Tauri
lateritio opere extructi in mediis urbis nunc mœnibus / iuxta tē-
plum sanctæ Crucis in Hierusalem/ubi atrium quondam Sessoria-
num. de quo Suetonius in calicula Munera inquit gladiatoria par-
tim in Amphitheatro. P. Statilii Tauri, partim in Septis aliquot
egit, paruum quidem ipsum, ac semidirutum ueluti Colosseum.
Inclusum nunc intra Cœnobium fratrum sanctæ Crucis. Cuius
basilicam Constantinus magnus excitauit: in Atrio Sessoriano,
unde etiam basilica Sessoriana dicitur. Marmoreis ornamentis, &
pictis laquearibus satis conspicua, quam nuperrime Petrus de men-
dosa Hispanus sanctę Crucis titulo Presbiter Cardinalis in hanc,
(sicut nunc est) speciem reuocauit. In cuius renouatione inuētus
est titulus Crucis ligneus in tēpli abside / inscriptus litteris hebræis
græcis, & latinis, ab Helena quondam Constantini matrē ibi recō-
ditus. Quæ etiam illic sub nomine suo subterraneum excitauit sacel-
lum musuo opere satis decorum/ instauratumq̃ dudum a. R. D.
Bernardino Caruaial hispano Cardinale sanctę Crucis atq̃ Episcopo
Ostiensis: quod muliēres non ingrediuntur/nisi in eius dedicationis
die. xx. Martii. Extant præterea in ea basilica multæ. S. reliquiæ, inter
quas/pars dñicæ Crucis: unus ex argēteis nūmis/quibus uēditus est
Christus a Iuda scarioth. Itē unus ex clauis/ qbus affixus est crucis
patibulo, quos nō nulli asserunt fuisse quatuor potior pars tres tm̄-
modo. Diuus aut Ambrosius tradit unū in frenis equi/qbus in plio
Cōstantinus princeps utebat, alio pro Cono Galeę. Tertiū in mare
hadriaticū/ad cōpescēdas seuiētis maris pcellas/deiecit. Sed q̃ in fre-
nis equi erat/Mediolani nūc in magna eius urbis ueneratiōe seruat.
Extant a sinistris eius basilicæ magna uestigia ædis Veneris, & cu-

Basilica Sef-
foriana.

Titulus cru-
cis.

Sacellūding
Helenæ.

Tēplū Ve-
neris/ & Cu-
pidinis.
Amphithea-
trū castrēse.

Ludi circen-
ses.

pidinis/cuius meminit Oui.in fast. ita scribēs. Aut ubi muneribus
nati sua munera mater Abdidit externo marmore diues opus. Fuit
præterea in Exquiliis amphitheatrū Castrēse, ut scribit. P. Victor.

De Circis/ & eorum forma / & ornamentis.

Circus/ locus erat / ubi ludi fiebant/ dispositusq; in forma spa-
tiji oblongi: ita ut in summitate spatij, ubi equi reuoluebantur
species Hemicycli constituta uideretur. In circuitu uero gradus in-
furgebant in/ quibus spectatores sedere consueuerant. Qualē Virg.
lib. v. æn. signare uidetur. Hinc pius Aeneas/ misso certamine tēdit
Gramineū in campum: quem collibus undiq; curuis Cingebant
siluæ, mediaq; in ualle theatri Circus erat. Vbi equi iuncti curribus
descendentes exciti carceribus ex uno latere Circi decurrerēt, cū ad
summam aduentassent/ se inde diuerterent: ex alio latere recurrentes
ad primam usq; Circi metam uiderentur, ubi equorum cursus ce-
lebrantur. In medio autem spatio dispositæ erant metæ pari in-
teruallo pyramidum. Horatius li. primo Car. Sunt quos curriculo
puluerem Olympicū Collegisse iuuat: Metæq; feruidis Euitata rotis
Quas septies circum lustrare moris erat. Propertius. Aut prius exer-
to deposcit præmia cursu/ Septima q̄ metam triuerit ante rota. In cir-
co aut fiebāt cursus Venatio: & naumachia: In ludis a principe aues
uariiq; generis missilia: & larua quædam appellata Ciceria/ oblongis
malis/ & grandibus buccis/ ingens/ Manduci speciem præbebat. Lu-
di circenses dicti: uel q; in circo fierent: uel quasi circum Enses / ut
scribit Varro. Nam ante facta spectacula/ inter enses/ & flumina/ lo-
cis uirentibus agebant: ubi in medio loco munera ponebant. Equi
uero iūctis curribus currebant. Val. Max. Cum ludis inquit plebeis
quidam paterfamilias per circum flam. priusq; pompa induceretur,
seruum suum uerberibus mutilatum sub furca ad supplicium egis-
set, latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcepit, ut cōsulibus
diceret sibi præfultorem ludis circensibus proximis non placuisse.
Quin immo per quingentos & quinquaginta octo annos. Senatus
populo mixtus spectaculo ludorum interfuit: sed hunc morem Atti-
lius seranus/ & l. Scribonius ædiles ludos morti deum facientes/ po-
sterioris Africani sententiam sequuti discretis Senatus/ & populi lo-
cis magna ipsius Africani inuidia soluerūt. Circi pars prima/ unde
Equi mittuntur Carceres dicūtur. q; equi coarcētur/ ne inde exeāt/

anteq̄ magistratus signum misit. Precipui in Vrbe olim fuerūt Cir/
cus Max. & circus flamminius. Fuerunt & multi alii eiusdem forme
sed nō circi appellati sunt/ut Equiria trigaria hippodromus/de qui
bus suis postea dicitur.

De Circo maximo/& eius ornamentis.

Tradunt Tarquinius Priscum designasse locum ludis faciendis
in ualle quæ est inter palatium/& Auentinū/Circum maximum ap
pellatum . a magnitudine, & excellentia, siue ludorū sumptuositate,
qui illic fiebant, Lilius. Tum primum inquit/ qui nunc maximus
dicitur designatus est locus/diuisa loca patribus, Equitibusq; urbis/
ut spectacula quisq; faceret. Spectauere autē furcis duodenos a terra
spectacula alta sustinentibus pedes . Item foros in circo faciendos
Cloacamq; maximam in foro: Quæ spectacula postea in suā magni
tudinem Cæsar dicti extruxit. Circum max. inquit Plinius a Cælare
dicti. extructum lōgitudine stadiorum trium; latitudine unius; sed
cum ædificiis iugerum quaternum; ad sedem . CCLX . millia inter
magna opera dicamus. Suetonius: Circensibus inquit spatio Circi
ab utraq; parte producto, & in gyrum Euripo addito: Quadrigas, bi
gasq; & equos desultorios agitauerunt nobilissimi iuuenes . Troia
lusit turba duplex maiorum, & minorum puerorum. Quem circum
satis deinde Octavius Augustus exornauit/& in eo circo Aurigas/
Cursores, & interfectores beluarum unū quemq; ex nobilissima iu
uentute produxit. Sed & troiæ ludum ædidit frequentissimū/existi
mans claræ stirpis indolē sic innotescere. In quo circo postea diuus
Claudius marmoreos fecit carceres; metas inaurauit/unde equi di
scedebant, & reuertebantur. Propria Senatoribus constituit loca: p
miscue spectare solitis/atq; supra Quadrigarum certamina troiæ lu
sum exhibuit. Antonius Heliogabalus ambitum Circi colūnis, &
auro exornauit;& pauimentum eius fecit ex Chryfocola: est autem
Chryfocola dura materies/quæ nascitur postq̄ aurum effossum est
ex auro retinet colorem/in cætero est lapis. Addiderunt illi priores
porticus triplici contignatione. Habuit præterea Circus max. præ
clarissima circum se ædificia, & in primis Templum Consi/qui erat
Consiliorum deus, Cuius in honorem Equestres ludos celebrauit
Romulus in raptu Sabinarum; habuit & fanum Veneris/quod
Fabius gurges Consul filius ex mulctatio ære fecit /quibusdam

Chryfocola
quid?

Aedis Mercurii.

Tres aræ diis Samothracibus sacra.

Ludi taurii.

Ludi apollinares.

Calices in circo flam.

matronis stupro damnatis / habuit & ædem cereris / & ædem iuuentutis a Cn. Licinio duumuiro positam. Habuit & templum Mercurii, de quo Oui. in fast. Tempora tibi posuere patres spectantia circū / Idibus / ex illo est hæc tibi festa dies. Erant præterea in eodem circo tres aræ Diis Samothracibus ad tres colūnas affixæ. Vna diis magnis; altera diis Penatibus; Tertia diis cœli, & terræ: quibus omnia orta esse constat, quos Samothraces appellant deos magnos: Rema suos genios; & penates, urbisq; custodes: quos primus Aeneas tulit in latium / & in summo honore habitos. Scribit præterea Dion. Traianum Imp. Circum Max. augustiore forma instaurasse, Suetonius tradit deustis utrinq; lateribus ex lapide Naumachiæ Domitiani exstructum. Tacitus lib. v. Quæ in Auentino erant incēdio absumpta, una cum monte fuisse / sicut etiam hodie apparet. Fuit olim in circo max. Stagnum in susceptiōe aquarū defossum / altumq; pedes denos, post stagnum ædificatæ sunt porticus: triplici tectura: ubi pauimēta lapidea, sicut in theatris; Sedilia in superioribus lignea. Erat etiam circa eundem circum alia porticus extrinsecus unius tectura: Officinas in se habens / & habitationes sup eas, per quas ingressus / & ascensus uenientes ad spectaculum, iuxta quamq; officinam / ita uti nihil turbaret tot millia ingredientiu, & abeūtiū. Fuit et circulus maximus Regio. xi. antiquæ urbis / ab hoc denominata.

De Circo flamminio / & eius ornamentis.

¶ Circum flamminium in pratis flamminiis conditū scribit Livius cum inquit Ea omnia in pratis flamminiis acta / quem nunc circum flam. uocant, & a flaminio Cos. qui ad Trasymenum cecidit appellatum scribit Festus Plutarchus in pobl. ita tradit Flamminius quidam cum Ciuitati agrū reliquisset / equestribus ludis, & uectigalibus eius fructu urebatur / nam cum pecunia suppeteret / uiamq; flamminiam munierunt. Varro autem asserit / q; circa campum flamminiū ædificatus fuerit appellatus, q; ibi ludis tauriis equi circum metas currunt, & bello punico Apollinares ludos institutos scribit Macrobius suadente Cor. Rufo xuiro / græco more, & coronatos spectare, inq; eā rem. xii. mil. æris prætori, & duas hostias maiores xuiris præceptum est, festus, ludos inquit apollinares populus spectabat stipendata, in eodem circo fiebant etiam calices. Vnde Martialis. Accipe de circo pocula flamminio. De circo autē flam. pertinacissima uulgi

adhuc extat opinio, q̄ is fuerit, quem bodie Agonem nomināt. Eru-
ditiores uero non hunc, sed eum fuisse asserunt, cuius adhuc extat
forma, & ueterum sedilium signa, ubi in medio nunc est templum
sanctæ Catherinę, ubi hodie torquentur funes quod prius dicebat̄
monasterium. D. Rosę in castro aureo. Longitudo eius Circi ab eđi-
bus nūc. D. Petri Margani, & S. Saluatore in pēsili, usq; ad eđes. D.
Ludouici Matthei iuxta Calcaranum/nam id loco nomen a coquē/
da calce inditum, ubi caput circi. Longitudo uero inter turrem nūc
Cetrangoli, & apothecas obscuras. Quod is fuerit circus flam. mul-
tis patet argumentis, sed uuo euidētissimo pediani Asconii testimo-
nio, cum Apollinis ædē describit, cuius uerba hæc sunt, Aedis apol-
linis in Palatio fuit nobilissima, admonendi estis, non illam signifi-
cari, quam post mortem Ciceronis, Cæsar, quem nunc diuum Augu-
stum dicimus, post attiacam uictoriam fecerit, sed illam demōstrari
quæ est extra portam carmentalem inter forum olitorium, & circus
flam. Ea enim tum sola Apollinis ædis. Præterea in circum flam. se-
penuero Romani e proximo capitolio consultandi causa descen-
debant. Cicero pro . P . Sextio . Pacto iam fœdere prouinciarum
producti, in circo flam. in concionem ab illa furia, ac peste pa-
triæ/quę dixerat/uoce/ac sententia probauerunt, Liuius item Ful-
uius Cos. Comitiorum causa Romam uenit, Actū de Imperio Mar-
cellelli in circo flam. est ab æde Apollinis boues duæ fœminæ albę
porta carmentali in urbem deductæ. Per hæc uerba circum, quem
Aganonem hodie nominant intelligi nō posse contendunt. Fuerūt
præterea iuxta circum flam. multa, & egregia deorum templa, & in
primis ædis Apollinis cum lauacro in pratis flamminiis. Fuit & ara
Neptūni, de qua Plinius . Ara Neptūni multo manasse sudore in
circo flam. dicebatur. Fuit & ædis Vulcani, in qua pro eđituis canes
erant/sacrilegis tantum allatantes. Fuit & ædis Martis ab Hermo-
lao salaminio architectata. Fuit & iuxta eundē circum ædis bello-
uersus portam carmentalem ut scribit. P. Victor, ante quam ædem
fuit colūna parua marmorea index belli inferendi, quæ bellica dice-
batur. a qua profecturi ad bellum/ hastam / eam partem uersus / in
quam i turi erant/mittere consueuerant, quia longum erat mittere
ad limites hostium. Ouidius in fast. Prospicit a tergo summū breuis
area circum, Est ubi non parux parua colūna notę Hinc solet hasta

Tēplū. s. Ca-
therinæ.

ædis sanct
Saluatoris i
pensili.

Aedis apol/
linis.

Porta Car-
tali.

Tēpla iuxta
circū flam.
ara neptūni
eđis vulcani
ædis Martis

Aedis bello-
næ.
Columna
bellica.

ANTIQUITATVM

manu belli prænunciã mitti In regem / & gentem, cum placet arma capi, a tergo / non circi sed areæ / uel ædis summũ, i. circi summitatẽ. Aedis autem bellonæ auctor fuit Appius Claudius cæcus. Idem in eodem, Hac sacrata die tusco bellona duell' o, dicitur, & Latio prospera semper adest. Appius est auctor Pyrrho, qui pace negata, multum animo uidit lumine cæcus erat, hæc soror Martis, uel auriga fuisse creditur. Huic sacerdotes suo sanguine sacrificabant hausto e uenis brachiorum. Vnde Lucanus; tunc quos bellona lacertis, sequa monet cecinere deos. Fuit præterea iuxta circũ flam, Aedis Herculi magno custodi circi flam, ut scribit, P. Victor ro. antiquitatum fidelissimus testis, ita scribens. Regio, ix. Circus flam. ædis antiqua Apollinis cuz lauacro, ædis Herculi magno custodi circi flam. ædis bellonæ uersus portam Carmẽtalem. Idem sentire uidetur Ouidius in fast. cum inquit Altera pars circi custode sub hercule tuta est, Qd deus euboico carmine munus habet. dedicataq; est ædis a Senatu, monitu Sybillinorum Car. sub dictatore Sylla, quam dedicandam pbauit, dedicataq; est pridie non. lunii, & subdit idem Ouidius Muneris est tempus, qui nonas lucifer ante est, Si ritulos quæris Sylla probauit opus. Alii ante me scribunt ædem herculis custodis, & eadẽ bellonæ, fuisse iuxta circum max. Ego uero iuxta circum flam. Ex Ouidii & P. Victoris testimonio ut supradictum est. Fuit præterea iuxta circum flam, Villa publica / quam, M. Varro de re rustica fuisse innuit sub capitolio in extremo campo Martio eiq; ipsi imminentem, Erat enim uilla publica extra Urbem domus ampla, in qua Legati hostium, quibus neq; ad urbem ingressus, neq; in Græcostasi hospitium concedebatur Romam uenientes recipiebantur, & de publico alebantur. Vnde Liuius Macedones inquit deducti extra urbem in uillam publicam, ibiq; iis locus, & lautia præbita, & ad ædem bellonæ Senatus est habitus. Idem in eodem. Q. Fuluius Legatus Scipionis Carthaginienses Romam deduxit, quibus uetitis ingredi Urbem, Hospitium in uilla publica, Senatus in æde bellonæ datus. Vnde per hæc uerba uillam publicam, & ædem bellonæ, non multum distantes inter se fuisse credendum est sub Capitolio. In uilla publica præterea Quattuor mil. deditorum iussu Syllæ interfecta scribit. L. Florus, Cæcilius uero. ix. mil. afferit.

Aedes Herculi magno custodi circi flam.

Villa publica.

In uilla publica interfecta. iiii. mil. deditorum a L. Sylla.

De Circo quem nunc Agonem nominant.

¶ Extat hodie pulcherrima Circi forma in medio nunc centro urbis quem Agonem nominant, q̄ in eo olim agonalia fierēt appellatus. quæ erant Iani sacra a Numa rege instituta ad diem .ix. Ianuarii Agonio deo qui rebus agēdis præsidebat, & agonalia eius diei festa erant, Vnde Agonis uocabulum inditum creditur. Nam certamina huiusmodi locis exhiberi solita largo modo Agones uocari consueuerunt. Vnde Suetonius Neronianum agona dixit, uocabatur etiã memoria maiorum nostrorum Circus Alexandri, uel a uicinitate Thermarum ipsius uel q̄ ipse princeps eum Circum instaurauerit. Insedit autem iam ferme omnium mentibus pertinacissima opinio hunc esse circum flamminium ex uerbis Liuii ita scribentis, in prata flamminia/ubi nunc est ædis Apollinis iam tunc apollinarē appellabant, conuenere. Quam opinionem secutus Pandulfus lateranensis ecclesiæ Ostiarius, scribit Hadrianum primum condidisse templum Apollinaris martyris iuxta circum flam. Quæ omnia pediani uerba destruere, & conuellere uidentur. Verum qui pandulfi opinionē postea secuti sunt/non inspexerunt pedianum Asco. ante hos annos repertum sub optimo principe Nicolao. v. cuius pontificatu Poggius florentinus pedianū adinuenit /sed ueniamus ad locorum discussionem si Circus flam. est/quem uerbis pediani supra scripsimus, Circus Agonis/qui hodie omniū pulcherrimus est, quo nomine apud ueteres apellabatur Agonis circus sicut nūc, uel ut quidã opinantur/ Equiria a Romulo prius instituta in honorem Martis genitoris/ubi erant circumquaq; amplissima spectacula, & in medio erant metæ sicut in circo max. sed uulgaris opinio est/ Equiria fuisse olim ubi nunc est templum sanctæ Mariæ in Aquiro nominis tantum similitudine decepta/cum locus non ab equis/sed ab aquis dictus q̄ esset paludosus, Argumento patet/nam cum tēplum ab Anastasio papa cōderet in fundamētis eius repertæ sunt quædam ærex Anates aquaticæ aues/q̄ nup in eo tēplo uisebantur. Præterea nulla extant illic spectaculorum uestigia præter q̄ profunda tellure/quædam pauimenta/nec circi forma/sicut in aliis hmōi locis/in quibus aliqua adhuc apparent signa. Nam circum ubi Equiria fiebāt oportebat esse spatiosissimum/& amplissimum ad equorum cursum, & spectantiū multitudinē, cuius rei ne uestigium quideꝫ illic appareat

Agonius
deus.

Equiria.

A N T I Q V I T A T V M

Tēplū isidis
 præter quasdam colūnas adhuc stantes in proximo templi hortulo
 ubi creditur apud ueteres aliqua fuisse deorum ædis / uel porticus.
 Nec desunt qui uelint illic fuisse templum Isis. Quod in hoc am-
 bitu fuisse satis constat. Quod ibi olim fuerint Equiria alii uiderint
 diligentiores / in his enim locis / ubi ueritas sopita est / unusquisq; se-
 quatur opinionem suam. Optimum profecto illud est iudicium,
 quod plurimorum sententiis confirmatur, & ne libera nobis tri-
 buatur erroris facultas / aliis hæc / & similia inquirenda relinquo.

Equiria.
 Equiria inquit Pompeius festus / ludi sunt quos Romulus Marti
 instruit. Quod ludicrum primus apud Elidem græciæ ciuitatem
 cenomaus ædidisse fertur, & postea Romulus in raptu Sabinarum /
 nec dum fundatis ædificiis ruraliter Italiæ ostendit, & celebraban-
 tur circa finem februarii, ut scribit Ouidius circa finem. ii. libri fasto-
 rum. Iamq; duæ restant noctes de mense secundo, Marsq; citos ium-
 ctis curribus urget equos, Ex uero positis permansit Equiria nomē,
 Quæ deus in campo præstitit ipse suo. Qui circus quotiescūq; tibe-
 ris inundationibus restagnabat, Equiria in Cœlio monte / in loco,
Cāpus mar-
tialis.
 qui dicitur campus Martialis celebrabantur. Idem in eodem. Altera
 grāmīneo spectabis Equiria campo, Quem tiberis curuis in latus
 urget aquis. Qui tamen eiecta si forte tenebitur unda, Cœlius exci-
 piet puluerulentus equos. In eo circo desultorii (ut asserunt) curre-
Desultorii
equi
 bāt equi, Currus uero teste Cassiodoro in epistolis, ab Augusti Mau-
 soleo, sex portis per campum martium, in circum flam. demitteban-
 tur in cursum. Est autem circus siue campus Agonis hodie omnius
 pulcherrimus / & expeditissimus etiam nunc ad equorum cursus,
 lateribusq; stratus, magnificisq; circū quaq; ædificiis conspicuus, ubi
 etiam mea memoria extabant undiq; sedilium signa / quæ nunc pri-
 uatis ædibus occupata, uel destructa non apparent. ubi postremo
 Iouis carnis priuii die ueterum triumphorum Simulacra tota ferme
 spectante urbe celebrantur. ubi etiam Emporium / & Nundinarum
 locus / & obsoniorum, & Scrutorum mercatus. Singulis Mercurii
 (dum licet) diebus per totum annum ex instituto nuper bonæ
 memoriæ. R. D. Guilielmi Cardinalis Rothomagensis nationis
 Gallicanæ.

De circo Cæii / & Neronis in uaticano.

¶ Fuit præterea Neronis circus in uaticano, ubi adhuc erectus uisitur
Obeliscus

Obeliscus / quem imperita multitudo Iuliam sancti Petri uocat, di-
 catione / & uicinitate. Vnde Cor. Tacitus ita scribit, Nero princeps
 in ualle uaticana spatium in quo equos ageret haud promiscuo spe-
 ctaculo clausit, ubi & ipse sibi princeps nō nunq̄ aurigabat. Visum
 est inquit Plinius Neroni principi spectaculum harenæ circi cryso-
 colla sterni / cum ipse aurigaturus esset inducta opificus turba. Fuit
 eodem teste / is circus Caii & Neronis. Sunt qui tradant in eo ambi-
 tu fuisse olim hortos neronianos ut apparet marmore incisum in p-
 xima sancti Angeli ecclesia a leone .iiii. in cliuo montis cōdita. Hoc
 autem circo dirus Nero dicitur usus ad excruciosos exquisitissi-
 tissimis suppliciis Christianos, & ad crudelitatem honestandā sub-
 ornauit testes, qui assererent incendium quo maxima urbis pars
 perierat / a Christianis hubuisse exordium / ut scribit Tacitus. Sunt
 autē in agro uaticano multa subterranea nūc antiquitatū uestigia.
 Extat adhuc extra portā castelli inter proximas uineas haud lōge a
 mole hadriana / exigua circi forma / ex lapide nigro ac duro iā pene
 diruti. Paucisq; noti. Fuerūt & alii nō nulli intra / & extra urbē, sed
 ex his unus cuius forma ac sediliū uestigia adhuc apparēt inter uimi-
 nalē mōtē / & exq̄lias iuxta uia suburā / ubi nūc ē ædis. S. Laurētii in
 fontana / & S. Euphemīæ. Alter extra portā maiōrē iuxta uia labica-
 nam / & formā aquæ Claudię post mēnia urbis & Cēnobiū. S. Crucis
 in hierusalē / cuius tm̄ extat forma / & parietū uestigia inter p-
 ximas uineas / ubi in medio adhuc in duas cōfractus partes iacet obeliscus
 Fuit & circus ubi fiebāt floralia in mōte quirinali ut supradictū est.
 Itē p-
 ximus huic alius inter Capitoliū uetus & collē hortulorum de
 quo iā dixim⁹. & i eodē colle ad hortos fallustianos / alia circi forma
 quē incolē hodie appellāt gyrolū. ubi iacet Obeliscus in duas cōfra-
 ctus partes. Alius uia momētana satis rudis iuxta uetus bacchi tēplū
 & S. Agnetis. Fuerūt p̄terea Septa trigaria iuxta circū flā. ubi triga-
 ri currebāt eq. Extat hodie circus pene integer / siue hippodromus sa-
 tis rudis ad sinistra uie appiē ad ii lapidē / inter eodē. S. Sebastiaui &
 caput bouis in p̄longa cōualle / q̄ ad hos usus clausa / sedilibus iam
 caducis. ab Antonino (ut crediur bassiano) extractus / ut in eius no-
 mismatibus tali forma cōspicit̄. ubi in medio adhuc apparēt metaze-
 signa / & Obeliscus mirē magnitudinis in plures cōfractus partes / cū
 notis ægyptiorum. ubi olympici olim fiebant ludi / ad exercendos

Ecclesia. S.
 Angeli.

Exiguus cir-
 cus iuxta
 molem Ha-
 drianam.
 Circus inter
 uicinalē, et
 exquilias:
 Circus extra
 portam ma-
 iorem.

Septa trigaria.
 Hippodro-
 mus.

Milites p̄to-
riani,
Castra p̄æ-
toriana.

Castra Ra-
uennatiū.

Aedis Ca-
strorum.

Singula Ca-
stra.

(ut creditur) milites p̄torianos/qui illic tunc contubernia habebāt. Nā ante Augusti/& Tiberii principatum/ milites p̄toriani nulla habebāt cōstituta hospitia; s; ubi necessitas cogebat illuc diuertebāt. Tiberius primus locum constituit; quo oēs diuerterent. Quæ res p̄niciosissima imperio fuit/ut ex gestis apparuit. Nā p̄toriani sepe cōiuratione facta/ex uno loco impetum facientes/aut Imperatores occidere; aut Imperium uenale proposuerunt. Quæ memoratu sunt horribilia; hanc eis facultatem ad maleficiū suppeditauit cōtubernii eodem loco coacti cōmoditas; & colloquendi in ocio magna licētia. Augustus primus cæterorum cōstituerat v; castra Rauennatiū sub Ianiculo; Misenatiū; & peregrinorum in Cœlio monte/ ne disp̄si milites direptionibus, & rapinis intenti urbem inquietarent. Fuit p̄terea ipsis castris p̄torianis ædis Castrorum/ quæ adhuc extat sphaerica forma, quo Senatus nonnunq̄ uocari consueuerat/ p̄sertim cum de abrogādo imperio alicui agendum esset, ut de Maximini patre / & filio scribit Capitolinus; & Gordiani duo; item pater/ & filius in æde Castrorum declarati sunt Augusti. Fuerūt olim castra p̄ter p̄toriana; Rauennatiū Misenatiū; peregrinorum; Tabellariorum; Leticariorum; Victimariorum; Salgamariorum; & Silicanorum.

De porticibus/ & earum structura.

Porticus a porta/ uel a portando dicta creditur; propter repentinos imbres; & umbrar; ac deambulationis gratia edificabantur uno uel pluribus Colūnar; ordinibus compacte/ longa/ cōtinuataq; serie dispositę; per quas ambulacra/ & gestationes accommodabantur. Excipiebant autem brumales a meridie soles; æstiuas uero a Septentrione umbras/ columnis ingentibus/ externo/ magna ex parte, marmore cōcinnatis. Fuerunt autem porticus apud ueteres/ uaria, multipliciq; forma extractæ/ longæ/ breuesq;. Milliarix a numero passuum. Stadiatę a stadiis. Item subterraneę Cryptoporticus. Itęq; a structura Corinthiæ/ Doricæ/ & Tuscanicę. Iungebātur porticus omnibus prope publicis; & magnis ædificiis etiam & stabulis/ ut est illud in porticibus Stabuli palatini, dedicariq; numinibus cōsueuerant. ut marmore incisum nuperrime legimus. Siluano sancto L. Vallius Solon porticum ex uoto fecit/ dedicauitq; Kal. Aprilib; Pisone/ & bolano Coss.

De Porticu Liuiã.

¶ Porticum Liuiam iuxta uiam sacram / ubi nunc sunt ruinae templi pacis fuisse olim scribit Suetonius / cum inquit Templum pacis / ubi ante fuit porticus liuia : & ubi domus Cæsaris dicta. Quã postea Augustus sumptuose nimium ornatam solo æquari iussit . Et illic liuiæ porticum ædificari . Cuius etiam meminit Ouidius in fastis . Disce tamen ueniens ætas / ubi liuia nunc est Porticus : immensæ tecta fuisse domus . Quæ porticus Claudia etiam dicta est . Martialis : Claudia diffusas / ubi porticus explicat umbras : Ultima pars aulae deficiētiserat / a Nerone euerfa / postea uero a Domitiano restituta sub nomine prisco , Cuius pars operiebatur uitis unius umbraculis miræ magnitudinis / ut tradit Plinius cum inquit . Vna uitis Romæ in liuiæ porticibus subdiales ambulatio- nes umbrosis operculis opacat , Eademq; duodenis musti amphoris fœcunda : ad eamq; porticum Vespasianum pacem suã ædificasse memorat .

Porticus
Claudia.Vespasiani
pax.

De porticu Cn. Octauii / & Octauiaë sororis Augusti.

¶ Duæ fuerunt porticus satis propinquæ , quæ ex similitudine nois sæpe errorē fecerunt : Alteram Cn. Octauio eius qui Persen Macdoniæ Regem classe uicit / & de eo triumphauit : & hæc iuxta Pompei Theatrum , Eadem & Corinthia porticus a superstylii qualitate dicta est Plinii testimonio ita dicentis , inuenio a Cn. Octauio factam porticum duplicem ad circum flum . Quæ Corinthia sit appellata a capitibus æreis Columnarum . Altera Octauiaë sororis Augusti ab Augusto uidelicet fratre in honorem eius condita iuxta theatrū filii ipsius Marcelli Ex . C . Marcello geniti / quem illa mortuum usq; ad extremum uitæ suæ fleuit . Senecæ testimonio . Nimirum Imperium successor destinabatur : & unde uicesimum agens annus extinctus est : de quo Virgilianum illud Tu marcelluseris . Fecit enim uero Augustus plurima in honorem suorum ædificia , ut Caii & Lucii basilicam : liuiæ porticum . Theatrū Marcelli : porticū ipsa; Octauiaë : quam cōbustam quoq; restituit . Eam nãq; unice dilexit , q̄q̄ ex alia matre prius genita esset / ut scribit Tranquillus . Excitauit & idem princeps porticum satis breuem ad templum Apollinis palatini / marmoreis ornamentis / ac signis ornatissimam / ut scribit Ouidius / & Propertius .

Porticus co
rinthia .Porticus
Octauiaë :Porticus
Apollinis
Palatini .

ANTIQUITATVM

De porticu Pompei.

Coragia

¶ Porticus Pompei iuxta eius curiam/ & Theatrū fuisse dicitur. Plinius: huius est inquit in porticu tabula/ quæ ante curiā eius fuerat. Oui. de arte. Tu modo Pompei lentus spatiare sub umbra/ Dum sol herculei terga leonis adit. Et uocabatur Ecatonstylon/ quæ cū aliis iuxta edificiis magnum occupabat a theatro spatium uersus aurorā extant adhuc aliqua uestigia. Vitruuius. Post Scenam inquit porticus sunt constituendę: uti cum imbres repentini ludos interpellauerint/ habeat populus quo se recipiat a Theatro: Coragiaq; laxamentum habeat ad cōparandum/ uti sunt porticus pompeianæ.

De porticu a L. Septimio seuero restituta/
& altera eius nomine condita.

¶ Extat adhuc porticus in uestibulo. S. angeli in piscina a L. Septimio Seuero restituta/ multo squallore ac situ deformata/ cū inscriptione. IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG. ARABIC. ADIABENIC. PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. & IMP. CAES. AVRELIVS ANT. PIVS FELIX PONT. MAX. TRIB. POT. VI. COS. PROCOS. P P. INCENDIO CONSUMPTVM RESTITVERVNT. Spartianus in Ant. bassiano reliquit inquit & porticū patris noie/ quæ gesta illius contineret/ & triūphos. nō de hac sed de altera porticu intelligendū puto/ quæ non extat.

De porticū Neronis & cæteris porticibus.

Porticus domitiani.

Portic⁹ philippi.

Porticus Argonautarū,
& Europæ.

¶ Fuit & portic⁹ Neronis triū mil. passuū. Nā Nero (ut scribit Traquillus) Thermas suo noie/ domū aureā/ & porticū triū mil. passuū mira celeritate pfectit/ & portū Antii sūptuosissimis opibus extruxit. ¶ Fuerūt & porticus a Domitiano/ ex lapide phēgite/ ad usū suum exornatæ. de quibus Sueto. Solertior inquit indies porticū / i quibus spatiari cōsueuerat/ Parietes phēgite lapide distinxit/ e cuius splēdore p imagines quicquid a tergo fieret/ pvideret. ¶ Fuere & porticus philippi: de quibus Plinius/ Zeuxidis inquit manu romę Helena est: in philippi porticibus: & in Concordiæ Marsyas religatus/ fuit & porticus Argonautarū/ & Europæ: hæc quidam ita existimant. Sed ego eos impendio decipi arbitror: nam has non porticus fuisse/ sed picturas in aliqua existis porticibus certū habeo/ ut Athenis p cile porticus picturis insignis: q̄ animos deambulantū detineret.

ut apud Maronem/atq; animum pictura pascit inani.

¶ Fuit & porticus Metelli ad templum Iouis Statoris. Extat hodie iuxta uiam sacram/& forum/ubi nunc est ædis. S. Laurentii in mirāda porticus cū templo diuæ Faustinae/& Antonini/cuius inscriptio.

DIVO ANTONINO / & DIVAE FAVSTINAE EXSC.

Et in latere fori ubi nunc sunt tres colūnae Porticus Iulia cū templo olim ueneris genitricis: nec desunt qui scribant eas fuisse. xiii. colūnas/ubi in modum basis Domitiani simulacrum collocatum erat, sub quo fluebat rhenus fluius germaniæ/ quam ipse subtegerat ut postea diceretur.

¶ Extat & in proximo capitolii cliuo Concordiæ porticus adhuc integra octo columnarum una structura / opere dorico ut aliqui opinati sunt/ sed templum fuisse non porticū ex inscriptio ne coarguitur. Videlicet. S. P. Q. R. INCENDIO CONSUMPTVM RESTITVIT. ubi de templo non porticu intelligi uidetur nisi forte incensotemplo/porticus immunis ab igne permanserit. Erat prope hāc / & altera multo maior ex opere corinthio/ cuius adhuc extant tres in angulo columnæ ex candido marmore ac striato ubi extat tm̄ tituli postrema pars vç; RESTITVERE. Erat. n. ut scribit Tacitus insignis porticus ad ornamentum olim Capitolii Cuius marmora paulo supra nostram ætatē/ sicut plæraq; alia in calcis usum decocta transiere.

¶ Extat hodie in Martio campo in platea presbiterorū iuxta. S. Stephanum de trullio Porticus Antonini pii stadiata (ut creditur) cuius nec principiū nunc/ nec finis apparet multaq; his proximis annis Columnæ cum ornamentis lucri causa diruptę in calcem uersæ dicuntur. ubi & eius templum/ & columna Cochlidis quæ adhuc extat.

¶ Fuit & porticus pulcherrima in templo Neptunni iuxta Scepta. Extat hodie omnium pulcherrima & integra/ ante pantheon/ columnis ingentibus & æneis in auratis recti trabibus/ quæ dicitur protyrion. i. locus ante portā templi.

¶ Parauerat præterea Galienus Imp. porticū flāminiam usq; ad pontem miluiū/ ut retrastice fieret/ siue pentastice/ ut primus ordo pilas haberet/ & ante se columnas cū statuis/ secundus / & tertius / deinde diateffaron colūnas/ ut scribit Trebellius. Instituerat præterea Gordianus porticū in campo sub colle millepedū/ ita ut a terra/ parte/ qua millepedū fuerat/ atq; inter eas pariter & spatium pedum quingentorum/ cuius spacii hinc/ atq; hinc uiridariis esset lauro/ myrto,

Porticus Metelli.

Porticus diuæ Antonini et diuæ Faustinae.

Porticus Iulia.

Porticus concordia.

Porticus Antonini pii.

Porticus Panthei.

Porticus flāminia.

Porticus Gordiani.

A N T I Q V I T A T V M

& buxo frequentata : medio uero lithostrotum breuibus columnis altrinsecus positis/& sigillis per pedes mille, quod esset ambulatorium . ita ut in capite basilica esset pedum quingentorum/ut scribit Capitolinus ingestis Gordianorum.

Porticus ly/
bia.
Porticus cō
stantini.
Porticus
Vipsana.

¶ Fuerunt & aliæ porticus sine numero quarum hodie sola nomina extant / ut porticus libyæ/ubi macellum in exquiliis. Porticus Constantini in regione uia lata. porticus fabaria in auentino/Porticus Vipsana a Vipsano Cos. frontei collega cōdita. Cuius meminit Martialis/& Tacitus/atq; aliæ multæ intra & extra urbem quas longum esset sigillatim describere.

De Colūnis/& earum structura.

Colūnæ dictæ/ꝑ culmina sustineant/unde inter colūnia spatia / quæ inter colūnas existunt. Colūnas/& arcus in honoreꝝ principum erectas uidemus / non nimiū antiquo inuento; neq; Traiani & Antonini tempore uetustiores / nisi menianam dixerimus, honoris causa mcenio cōcessam in foro/& colūnam Cæsaris/& alias per paucas; ut infra dicitur; sed eæ ad magnificentiam; aliæ fulciminis causa. Colūnarum autem tria sunt genera. Teretes: quadrāgulæ & striatæ/capita eaz; dicuntur Epistylia; pedes/& sustentacula bases; trūcus uero sine his dicitur Scapus; capita earum structura sunt Ionica/dorica/Italica/corinthia/Tuscanica ue extructa, ut docet Vitruuius. Antiqui prius colūniam dicebāt /postea detracta littera columna dicta est. auctore Quintiliano. Columnæ primum in humanam effigiem ad ædificia sustentanda/& in memoriā suorū effigiatæ ut tradit idem Vitruuius libro primo. De origine earū Lacones exercitum Persarum cum superassent/porticum persicam ex manubiis indicem uictoriæ posteris /pro Trophœis constituerunt/ibiq; captiuorum Simulacra barbarico ornatu tectum sustentantia collocarūt Nec non Carinatum/deleto eorum oppido uiris interfectis/ stolas / & matronales ornatus eorum mulieres deponere passi sunt. Sed æternæ seruitutis exemplo /& contumelia passæ. Ideo Architecti artificii publicis designauerunt eorum imagines oneri ferundo collocatas; & ita ex eo argumento uarietates egregias auxerunt operibus. Extant hodie huiuscemodi duo senum marmorea simulacra tectum logiæ sustentantia in antiquis ædibus. D. Columnensium sub monte nunc Caballo. Et quatuor itidem feminarum in hortis nunc. R. D.

Alexandri Card. Cęsarini/iuxta eius ædes Quam quidem structurā barbaricam porticum appellauit plautus. Sunt præterea Columnæ striatę/canaliculis undiq; circumcauatę; Sunt etiam structiles/quæ non ex uno lapide: sed ex pluribus structæ sunt. Extant hodie duę Colūnæ Cochlidum; Traiani; & Antonini pii Imp.

De Colūna Cochlidis Traiani Imp.

¶ Colūna Cochlidis Traiani in foro eius erecta adhuc cernitur: altitudinis pedū. CXXIII. ubi Cochlea interior cum gradibus. clxxxv. cum fenestellis. xlv. In qua circumquaq; extrinsecus spectantur mar more incisę rerum gestarum Simulacra præstantissimi principis miro artificio cęlata: ubi præcipue bellum dacicum; cui apud Parthos bellum gerenti dedicata fuit a Senatu; & eam columnam Traianus non uidit (ut non nullorum fert opinio) Ipse namq; e Persis rediens apud Seleuciam Syriæ urbem fluxu sanguinis extinctus est. Dion. uero gręcus auctor ingentem inquit in foro suo Columnam statuit/ siue ut ea pro sepulchro esset: siue ut ostentatio eius operis: quod ille circa forum egit: Cliuus surgebat / quem effossa/quaę uersus terra/ ita complanauit/ ut undiq; Colūna conspiceretur. Forum deinde in areę modum locatum mansit: quod Appollodorus architectus / q & Methodium/ & Gymnasium/ eo iubente/ struxit. Solus hic omnium Imperatorum intra urbem sepultus: cuius cineres & ossa in urbem relata in eadem colūna condita dicuntur aurea pila/ cum eius imagine: quæ superstaret foro: ab se extructo / cuius scriptio huiusmodi in eius columnæ base legitur.

¶ S. P. Q. R. IMP. CAES. DIVI NERVE. F. TRAIANO AVG. GERMANIC. DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. XII. COS. XI. PP. ADDECLANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS & LOCVS EST EGESTVS. Iungebatur antea Quirinalis Capitolino iugo; & ea pars / ubi forum/ & Columna est cochlidis solo æquata fuit/ ne locus suo spatio fraudaretur. Hic primus externus: & deinde alii ad Imperium promoti. Hic primus (ut quidam uolunt) barbā nutriuit non nulli Hadriano ascribunt/ quod uerisimilius est ut in eius nominibus apparet. quod & posteris fere omnes principes secuti sunt, cum antea quotidie rasarent/ ut legitur de Augusto. Fuit aut Traianus tantę mansuetudinis/ ut non tanq; principem cū suis ciuibus;

ANTIQUITATVM

sed tanq̄ socium se gesserit/unde in creatiōe principum ro. acclama-
tum fertur /felicior sit Augusto: ac Traiano melior: nec Hadriano
deterior. Hic ex omnibus Imp. optimi cognomen ex. S. C. meruit,
ut in eius nomismatibus uidere licet.

De Colūna Cochlidis Antonini pii Imp.

¶ Altera Cochlidis Columna in campo Martio adhuc extat/ quam
Antoninus pius Imp. sibi erexit/ altitudinis pedū. CLXXVI. cum
interiore Cochlea, & gradibus. CIII. fenestellis. LVI. Incendio
nūc mutilata, & cōquassata cernitur. ubi res gestę Antonini undiq̄
marmore incisę spectantur: maiusculę/ac prominentiores/q̄ in Co-
lumna Traiani: cui moribus/& uirtute similis fuit. Qui etiam reli-
gione, pietate, gratia, Clementia/iustitięq̄ cum Numa pompilio cō-
parari potest: tantęq̄ modestię fuit, ut sepius illud Scipionis dictū
usurparet/ malle se unum ciuem seruare/q̄ mille hostes occidere. In
cuius colūnę summitate nudū simulacrum collocatū erat, ut in eius
nomismate uidere licet. ab ipsa colūna/ regio nunc Colūnæ/ ubi ea
erecta cernitur/nomen accepit.

De Colūna Cochlide porphyretica.

¶ Tradunt & Columnam cochlidem porphyreticam ex urbe roma
constātinopolim aduectam a. M. Aurelio Constantino/ qui cū mul-
ta ad ornatum nouę urbis conquisisset/ Cochlidem etiam porphyre-
tici lapidis ex urbe Ro. ad uehendam curauit. Cui statuam suam/ &
Clauum unum Christi redēptoris in signem posuit. Quę post mul-
tos annos/ regnante Alexio Comneno uolentia uentorum cecidisse
fertur. Diuus Hieronymus scribit Constantinum nudasse urbes/ ut
Constantinopolim ornaret. Constituerat præterea Antoninus Hæ-
liogabalus Imp. Columnam unam ingentem dare ad quam ascen-
deretur intrinsecus/ ita ut in summo Heliogabalum deū collocaret,
Sed tantū saxum nō inuenit/ cuius id de Thebaide adferre cogitaret,
ut tradit Lampridius. Fuit & Columna Cæsaris / lapidis numidici
XX. pedum/ ubi sculptum erat PATER PATRIAE. Fuit &
in foro Columna/ quę uocabatur Milliarium aureum: & Columna
Mœnia iuxta basilicam. Et Columna lactaria in foro olitorio, ut
supra dictum est.

Colūne Cæ-
saris.

Colūna Mœ-
nia.
Colūna Lactaria.

De Obeliscis: & eorum forma.

Obeliscus lapis est / figuram metę sensim proceritate in excelsum

confurgēs/paulatim gracilescens, specie quadrata / in uerticem p-
 ductus/angustum, manu leuigatus artificis, gręcā habens Ety-
 mologiam, de quo satis multa Plinius / & Amianus Marcellinus,
 fuerunt autem romę Obelisci magni sex: duo in circo max. maior
 CXXXII. pedum: minor uero. LXXXVIII. Vnus in uaticano
 qui solus nūc extat pedum. LXXII. unus in cāpo Martio. LXXII.
 Duo in maufoleo Augusti pares / singuli pedum. XLII. Obelisci ue-
 ro parui. XLII. & in plerisq; sunt notę Aegyptiorum. Vnde Corne-
 lius Tacitus/primi inquit per figuras animalium Aegyptii sensus
 mentis effingebant, & antiquissima monumenta memorię impres-
 sa in saxis cernuntur: & litterarum se in uentores perhibent. Chera-
 mon philosophus scripsit Hieroglyphica: ad huc Romę consimiles
 lřę uisunt in minore Obelisco/& qdam iuxta pantheon Agrippę.
 Plinius libro. xxxv. nat. hist. Trabes inquit e lapide Simate fecere
 reges quodam certamine / Obeliscos Solis numini sacratos/radiorū
 eius argumentum in effigie est. Primus omnium Obeliscum Rex
 Mythres instituit. Octauius Augustus duos admirandos ex urbe
 ægyptiorum Heliopoli transtulit, Quorum unus in Circo max. cō-
 stitutus pedum. C. XXII. omnium maximus / qui fuerit in orbe,
 ob magnitudinem nunquam erectus / qui nunc in medio eo circo
 multa tellure obrutus iacens / magnam ipsius circo partem occu-
 pat / in duas partes olim cum erigere uellent in molitione confra-
 ctus dicitur a Semiferreo Rege ante excisus. Alter uero minor pe-
 des. IX. in Martio campo locatus: de quo idē Plinius / Is inquit Obe-
 liscus / qui in campo Martio. C. X. pedū a Merofotide inscriptus est.
 Ambo rerum interpretationem ægyptiorum philosophiā continēt:
 cui ipse addidit admirabilem usum ad depræhendendas solis um-
 bras dierum/ac noctium magnitudines: cuius uertici auratam pilā
 Manlius mathematicus addidit / cuius summitate umbra colligere-
 tur, strato lapide ad Obelisci magnitudinem / cui par fieret umbra-
 rum effectus, qui hodie in multas partes confRACTUS atq; terra obru-
 tus iacet ad radices Citatorii montis uersus tiberim. Quem nuperri-
 me detectum uidimus / una cum base in qua talis legit inscriptio.
 CAES. DIVI. F. AVGVSTVS. PONT. MAX. IMP.
 XII. COS. TRIB. POT. XIV. AEGVPTO IN POTES-
 TATEM POPVLI RO. REDAC. SOLI DONVM DEDIT

Obeliscus
 Solis in cā-
 po Martio.

ANTIQUITATVM

Obeliscus
lunæ.
Gyrulus.

Obeliscus
in Vaticano

Alter uero Obeliscus lunæ dicatus adhuc cernitur in colle hortulorum in hortis Salustianis (qui locus gyrulus ab incolis nunc dicitur) cōfractus iacet, ut supra dictum est. Duo in Augusti mausoleo pares / quorum alter inter ruinas inuentus nuperrime effossus est iuxta ædem sancti Rocchi / ubi nunc in media uia iacet confractus. Alter inuentus nec effossus post ædem sancti Rocchi. Tertius in uaticano solus hodie erectus cernitur in Cæii / & Neronis circo / unus omnino fractus in molitione eius (ut tradit Plinius) quæ fecerat Setotidis filius / Nicoreus eiusdem remanet Centum cubitorum, quem post cecitatē uisu reddito ex oraculo Soli sacrauit. Abies admirationis præcipuæ in naui / quæ ex ægypto Cæii principis iussu Obeliscus diuo Augusto / & diuo Tiberio in uaticano circo statutus / quatuorque truncos lapidum ad sustinendum eum adduxit / qua naui nil admirabilius uisum in mari certum est. Centum uiginti modii tunc lætis pro Saburra ei fuere. Cuius ab uno latere talis extat inscriptio. **DIVO CAESARI DIVI IULII. F. AVGVSTO. F. CAESARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM.** Ab altero latere. **DIVO CAESARI DIVI AVGVSTI. F. TIBERIO SACRVM.** Quem hodie Obeliscum Iuliam sancti Petri a propinqua eius basilica imperitum uulgus appellat. Duo parui nunc cernuntur erecti / quos apices magnorum confractorum esse puto. Alter in Capitolio in hortis aræ coeli. Alter in platea sancti Machuti haud longe a pantheo. Vnus item extra moenia urbis & templum sanctæ Crucis in Hierusalem inter uineas / ut supradictum est. Vnus ingens ac pulcherrimus iuxta uiam appiā ad ii lapidem in hippodromo inter sanctum Sebastianum nunc / & Caput bouis in multas partes confractus / ubi hieroglyphicæ incisæ sunt litteræ. ubi adhuc extant signa metarum in medio circo per longum ordinem dispositæ / erant enim septem metæ propter septem planetas medius erat Obeliscus / qui dicatus erat Soli, cæteræ metæ a dextris, & sinistris / cæteris planetis. Theophrastus tradit Regi Aegyptiorum a babylonio Rege Smaragdum missum quatuor digitorum longitudine, trium latitudine. Et fuisse apud eum in Iouis delubro Obeliscum, quatuor Smaragdis cubitorum altitudine, latitudine uero in una parte quatuor, in altera duorum. Multa præterea Obeliscorum fragmenta uidentur hodie per

totam urbem. Sed maxime inter templum sancti Machuti & proximam ædem sancti Nicolai de forbitoribus.

De pyramidibus & earum amplitudine/ & forma.

¶ Pyramides dicuntur quadratæ moles instar inualescentis flammæ, in acutum surgentes & ab igne ex græca etymologia originem hñt. Quæ prius in egypto constitutæ sunt. De quibus Plinius/ Dicantur inquit/ & Pyramides in eadem egypto regum pecuniæ ociosa, ac stulta ostentatio/ ne pecuniã successoribus/ aut æmulis insidiantibus præberent/ aut ne plebs esset ociosa/ uestigiaq; complura inchoatarum extant; una est in Arsinoe urbe/ una in Memphi non procul a Labyrintho; Quarum meminit Cornelius Tacitus ita scribens. Cæterum Germanicus miraculis intendens animũ/ præcipuum Memnonis Effigies fuit/ ubi radiis Solis ita uocalem sonum reddens inter uix peruias harenas, instar montium eductæ pyramides certamine, & operibus regum. Quos imitati deinde Romani non nullas eiusdem formæ/ uerũ longe minoræ sepulchrorum gratia extruxerunt.

De Sepulchro. C. Cestii. vii. uiri Epulorum.

¶ Extat hodie ex omnibus una prope integra marmoreis ornamentis pulchre extructa in mediis nunc moenibus urbis iuxta portã. S. Pauli in Sepulchrum. C. Cestii septem uiri Epulorum erecta/ ut pedales litteræ in ea mole incisæ indicant cũ inscriptione huiusmodi.

C . CESTIVS . L . F . POB . EPVLO . PR . TR . PL .
VII . VIR . EPVLONVM .

Extant infra multo minores litteræ uidelicet

OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMENTO DIEBVS . CCCXXX .

ARBITRATV

PONTI . P . F . CLAMELAE HEREDIS ET PONTI . L .

Sunt & aliæ litteræ uersus testaceum montem/ quæ propter frutices/ & putrem situm legi nequeunt. Epulones inquit Cicero lib. iiii. de oratore dicebantur qui epulas Iouis/ cæterisque diis instituendi potestatem habebant/ quam hodie metam imperitum uulgi Sepulchrum Remi appellat/ secutum (ut arbitror) opinionem/ qua etiam deceptus est. D. Franciscus Petrarcha/ alioqui doctissimus/ uir poeta/ & orator magnus/ qui scribit in quadam epistola fuisse sepulchrũ Remi/ quod ideo addidi/ ne quis uulgi magis famam sequeretur/ q̃ historiam, quæ rumore utiq; uulgi uerior reperitur. Nam Remus,

ut scribit Liuius, & Dionisyus in auentino unde locus a Remo Remuria dictus est, uel q̄ is ibi sex uiderit uultures.

Pyramis in vaticano ab Alexandro vi. diruta.

¶ Fuit & altera pyramis longe maior sub uaticano ac iuxta molem Hadrianam/quam nuperrime Alexander. vi. destrui iussit/ ut recta linea dirigeret uiam/quam ipse nouam excitauit a porta castelli ad portam palatii uaticani/seu uerius ut obicem a Castro. S. Angeli remoueret / quo magna acies hostium tuta tegi poterat. ¶ Fuit olim ea pyramis marmoreis ornamentis satis ornata apud ueteres ex quibus Donus papa primus strauisse dicitur atrium basilicæ. S. Petri. Quam quidem molē Scipionis sepulchrū fuisse olim scribit Acron in Epodo Horatii cuius inquit. Deuicta enim Carthagine uirtute Scipionis africani/cum Afri aduersus Romanos denuo rebellarent/cōsulto oraculo responsum est, ut sepulchrum Scipionis fieret: qđ Carthaginem respiceret, tunc leuati cineres sunt de pyramide in uaticano constituta/& humati in sepulchro eius in portu/ ut Carthagines respiceret. Tam & si gentile Scipionum sepulchrum fuisse uia appia satis constat / ut infra dicitur. Visuntur hodie plæræq̄ alix pyramides / siue metæ longe minores / ac semidirutæ extra urbē iuxta uias publicas p̄sertim iuxta flammīniam/Salarīā/& appiam.

Sepulchrū Scipionis.

De metis & earum forma.

¶ Meta congeries siue strues in acutum tendens / ceti turbo inuersus teretis formæ/plura habet significata/sunt autem magnæ/& paræ, paruis quidem utebantur pro terminis agrorum / & uiarum, erant & Circorum metæ, ubi quadrigæ cursum circumflectebant. Extat adhuc extra urbem in uia appia ex tyburtino lapide extracta spherica forma/sine apice meta cognomento nunc caput bouis/q̄ illic undiq̄ bubulorū eapitū simulachra lapide cælata uidentur, cui⁹ instar in mole Hadriana nūc cernitur. Quod sepulchrum Metellæ uxoris Crassi fuisse olim breuis illic inscriptio ostendit.

Sepulchrū Metellæ.

CAECILIAE Q. CAECILII. F. METELLAE CRASSI. Fuit olim uia appia ueterum sepulchris a dextris/& sinistris frequentissima, ubi adhuc multa antiquorum semidiruta/& obsoleta monumentorum uestigia, suis nunc nudata ornamentis apparent. Cicero An tu egressus inquit porta capena/Collatini Scipiorum/Seruiliorū Metellorum sepulchra uides, miseros putas illos? In eadem appia uia. vi. ab urbe lapide ipsius. M. Tullij & Tulliorum monumenta fuere.

fuere, ubi inscripta marmora ante hos annos plurima resecta sunt. Sepulchra enim apud ueteres erant extra urbem. Vnde lex. xii. tabularum; in urbe ne sepellito ne ue urito, Item de lege sepulchrorum Cicero. ii. de legibus in urbe inquit sepeliri lex uetat/ & decreta pontificum collegia non esse ius loco publico fieri sepulchrum. Nostis extra portam collinam ædem honoris & aram in eo loco fuisse memorie proditum est; ad eam cum lamina fuisset inuenta in ea scriptum domina honoris, ea causa fuit ædis eius ædificandæ, sed cum multa in eo loco sepulchra fuissent, exarata sunt: Statuit enim collegium locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Sepulchra olim non modo sibi nobiles Ro. constituebant/ sed libertis libertabus & amicis, posterisque suis, ut legitur de Ennio poeta apud Ouidium. Ennius eimeruit calabris in montibus ortus, Vicinus poni Scipio magne tibi. Cicero in oratione pro Archia poeta / Carus inquit fuit africano superiori noster Ennius, Itaque in sepulchro Scipionum putatur is esse constitutus/ & marmoreis laudibus. Cõsimili prope honore. D. brutus Accium poetam decorauit/ qui illius carminibus tepulorum & monumetorum suorum aditus exorauit. Sepulchrorum enim magna olim romanis cura fuit/ qui publica monumenta pauperibus & seruis/ ubi conderentur/ ædicabant. Quin & brutis animalibus/ ut legitur de equo. l. Veri cui mortuo sepulchrum in uaticano fecit, De sepulchris multa Augustinus & Ambrosius; qui dicunt esse potius danna uinorum q̄ præsidia mortuorum.

De cœmiteriis.

Postera etas æmulatione quadam illorum ueterum condidit subterranea Cœmiteria/ ubi mortuorum cadauera sepeliretur; & christiano rum est institutum. Cœmiteriũ grece/ latine dormitoriũ; siue quietis locus dici potest: Extant hodie eorum uestigia extra urbem iuxta uias publicas/ Cœmiterium Comodillæ/ uia ostiensi iuxta basilicam s. Pauli. Cœmiterium Domicillæ uia ardeatina iuxta. s. petronillam, Eadem uia Cœmiterium balbinæ, priscillæ & basilei. Cœmiterium prætextati uia appia/ apud. s. Ianuarium. Eadem quoque uia Cœmiterium Calixti/ ad ædem nunc. s. Sebastiani. Cœmiterium Cyriacæ uia tyburtina ad. s. Laurentium extra muros. Priscillæ item uia salaria. apud. s. Siluestriũ, eadem uia Thrasonis, & basyllæ. Itẽ aproniani ad cliuum cucumeris, Cœmiteriũ Calopodii uia Aurelia; apud. s.

Calistum. Coemiterium ad insalatas uia portuensi iuxta. S. foelicem. Coemiterium inter duas lauros uia labicaria. Item iuxta. S. bibianā adursum pileatum; fuerunt & multa alia quæ breuitatis causa omitto. Extat hodie frequēs Coemiterium Campi Sancti iuxta basalicam S. Petri inuaticano. De Septizoniis.

¶ Duo fuisse apud ueteres Septizonia inuenio; sed ambiguitas est de loco/& uocabulo; uetustioris meminit Plinius, & Septisoliū uocat. Item Strabo. Suetonius etiā in Tito/cū inquit, Natus est Titus. iiii. Cal. Ianuarii in signi anno Caiana cede prope Septizoniū/sordidis edibus/Cubiculo paruo/& obscuro/manet adhuc/& ostenditur. Itē apud sacras litteras ita scriptum est, Transeunti apostolo Petro ante Septisolia in uia noua/cecidit fasciola/e suppurato/diuturna compe/crure, unde crediderim Septizonium/quod nūc semidirutum extat instauratum fuisse a Septimio Seuero Imp. uel nouum/iuxta uetus Septizonium ab eo excitatum/satis constat utrūq; fuisse uno in loco uel parū inter se distans iuxta uiam nouā; de quo ælius Spartianus ita scribit/Cum Septizonium faceret/nihil aliud cogitauit/q̄ ut ex Africa uenientes suum opus cernerent. i. regium atrium ab ea parte facere uoluisse peribetur, quod ē post Alexander Seuerus cū uellet facere ab Haruspibus dicitur prohibitus/cū hoc sciscitatus/non litasset, est enim moles alta inter Palatium/& cœlium montem assurgens. Cuius triplex extat Etymologia; uidelicet Septizonium a septem Zonis/siue septem lineis. Septodium a septem uis Septisolum a septem solariis; siue cōtignationibus/quarum signa adhuc extāt in fractura lapidum ab imo usq; adsumum. Sunt ibi tres ordines colūnarū innicem suppositi in modū porticuū; moles ipsa male se sustinēs iā iā lapsura corruet; ubi in frōtis pitio litterę caducę sunt cuz titulo haud integro. C. TRIB. POT. VI. COS. FORTISSIMVS NOBILISSIMVSQ. iuxta quē locū fuit olim ædis, S. Lucie ad septisolia titulo Cardin. ubi Gregori⁹. ix. Pōtiffex creatus est. De Colossis & eorum forma.

¶ Colossus uocabulum est græcum/ab hebetando aspectu (ut tradit Suidas) uel ut scribit Pompeius/a Colosso primo cōditore; diciturq; alta/membrosaq; statua. Plinius ita inquit Mirumq; mihi uidetur cum statuarum in Italiam tam uetus origo/potius lignea/aut futilia deorum simulacra indelubris dicata/usq; ad deuictam Asiam, unde

irrepxit Inxuria. Moles quippe excogitaras uideamus statuarū/ quas Colossos uocant turribus pares. ¶ Talis est in Capitolio Apollo translatus ex apollonia ponti urbe. xxx. cubitorum/ quingentis de talentis factus. Talis est campo martio Iuppiter a Claudio Cæs, dictus, qui decoratur Pompei Theatri uicinitate. ¶ Ante omnes autē in admiratiōe fuit. Solis Colossus Rhodi, quem fecerat Chares lyncidius. lxx. cubitorum altitudinis terremoto prostratus iacens quoq; miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur, Maiores sunt digiti, q̄ plerūq; statuarū/ uasti specus hiāt de fractis membris, Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere illud stabilierat constituens. xii. annis effectum. ccc. talentis. Quidam tradunt Colossum hunc Sarracenos demolitos/ cum illuc nauigarent/ & ex eius ære noningentos camelos onustos tulisse. Sunt alii in eadem urbe Colossi centum numero, sed ubi singuli fuissent nobilitaturi locū. ¶ Facti tauri Colossos & Italia uideamusq; certe Apollinem in bibliotheca templi Augusti tuscanicum. l. pedum a pollice. Dubium/ ære nobiliore/ an pulchritudine. ¶ Fecit & Q. Seruilius Iouem/ qui est in Capitolio/ amplitudo tanta/ ut conspiciatur a latiori Ioue. Habēt in eodem Capitolio admiratione/ quæ. P. Lentulus alterum a Charete supra dicto factum. ¶ Alterum fecit Decius comparatione tantū uictus ut artificium minime probabilis artificis uideatur. ¶ Verum omnē amplitudinem eius generis statuarū uicit ætate nostra Xenodorus Mercurio facto in ciuitate Galilæ Aruernis per anno. x. pedum. cccc. in magno pretio, Is postq̄ satis ibi artem probauerat, Romā accitus a Nerone, ubi destinatum illius principis Simulacrum / Colossum centum uiginti pedum magnitudine, quē constituit in domo aurea De quo Martialis. Hic ubi sidereus proprius uidet astra Colossus, & subdit, Inuidiosa feri radiabant atria Regis, qui dicatus solis uenerationi est; dānatis scæleribus illius principis. Ea statua indicauit in terisse fundendi æris scientiam. Cum uero largiri aurum; argentūq; paratus fuisset, & Xenodorus sciētia fundēdi cælandiq; nulli ueteri postponeret. ¶ Fuit & Colossus Domitiani in foro/ de quo papinius Quæ sup̄ iposito moles gemiata Colosso stat latiu cōplexa forū Fuit præterea Colossus scopæ i templo bruti callaici apud circū ad labicanā portā eūti. Tradūt, & in ægypti labyrintho Colossus fuisse Serapis ex Smaragdo digitos. xi. ex omnibus hodie æris Colossis nihil extat

Apollo trā
stus ex a
pollonia pō
ti vrbe.

Colossus so
lis Rhodi
lxx. cubito
rum

Apollo i bi
bliotheca tē
pli augusti.

Latiaris Iup
piter :

Colossus ne
ronis

Colossus
Domitiani

Colossus
Scopæ:

ANTIQUITATVM

publice præter unius caput/manum ac pedem in Capitolio pro edibus cōseruatorum. Fuerunt et statuae & colossi marmorei turribus pares/ quarum capita/pedesq; & fragmenta p totam urbem cernuntur. Iuuenalis/Et de marmoreo citharam suspende colosso.

De Statuis & Simulacris.

¶ Statuæ a statuēdo dicte & sunt simulacra, uel cærea, uel eburnea, uel marmorea, uel ex alia quacumq; materia / imagines uero uel cærea/ uel pictæ. Suetonius in Tiberio/ Statuas/atq; imagines/nisi pmittentem se poni phibuit. Statuarum artē inquit Plinius familiarē fuisse quoq; & uetustā Hercules ab Euandro sacratu in foro boario / q triūphalis uocat / atq; p triūphos uestitū habitu triūphali; & Ianus geminus a Numa rege dicatus. Cicero philip. viii. Maiores nri inquit Statuas multis decreuerūt/sepulchra paucis. Sed statuæ intereūt tēpestate, ui, uetustate. Sepulchrorum at sanctitas in ipso loco est, q nulla ui moueri, neq; deleri potest; atq; uti cætera extinguuntur / sic sepulchra fiunt sanctiora uetustate. Fuerunt in urbe olim statuæ sine numero/ & pedestres/ & equestres, ex omni materia, sed præsertim marmoreæ. quæ hodie si quæ extant p maiori parte cōminutæ, ac naribus p̄sertim mutilatæ apparēt/ ui/ casu/ uel tēporum iniuria/ aut uetustate. Ex equestribus una t̄m extat cærea in laterano habitu/ & gestu pacificatoris. Eaq; M. Aurelii/ antonini esse tradūt/ siue. L. Veri ut in eius nomismatibus s̄litudo satis exp̄sse patet. nec desunt q asserāt eā esse. L. Septimii seueri / quā post adeptū imperiū sibi extruxit ex sōnio qd uiderat/ ut scribit Herodianus græcus auctor. Quæ statua cū nō satis digno loco cōstitutā esset/ a Sixto. iiii. base marmorea honestat. Fuit p̄terea statua equestris Cæsaris dicta. in foro ante Veneris genitricis ædē/ in qua sex dactylotheas cōsecrauit. Vtebatur inquit Suetonius equo insigni/ pedibus p̄pe humanis/ & in modū digitorum unguis scissis anteriorum pedum. quē natū apud se Haruspices imperiū orbis significare dño p̄nūciaissent magna cura aluit, nec patientē sessoris alterius primus ascendit/ cuius instar pro æde Veneris genitricis dedicauit. Idem ferme scribit Plinius. idēq; prope de bucephalo magni Alexāndri equo tradit. Fuit in eodē foro statua aurea Domitiani / sub qua fluebat (ut in eius nomismatibus apparet) simulatus Rhenus fluius germaniæ/ quā ipse subegit/ ut uideri uoluit/ unde & germanicus dictus est. Papinius in siluis. Dextra uetat pugnare; leuū tritonia uirgo; nō grauat. Erat. n.

Hercules ab
Euandro pos-
itus habitu
triūphali.
Ianus gemi-
nus.
Sepulchro-
rum sctitas.

Statua .M.
Aurelij An-
tonini siue
L. Veri.

Statua eque-
stris Cæs.
Equus Cæs.

Statua eq.
Domitiani.

Ipsa statua in foro iuxta lacum curtiū in solida mole collocata, unde paulo inferius. Par operi sedes. Fuit autem ut multi existimant palladis templum turris illa/ quæ adhuc extat ante porticum Faustinae quæ corrupto uocabulo pallara pro palladia uulgo pronunciat. ubi nunc quadrupedum uectigal exigitur in campo/ ita hodie locus a negociantibus uocatur. Domitianus (ut scribit Tranquillus) non sinebat sibi poni, nisi auream/ aut argenteam statuam/ ac deum etiam se uiuente coli. Fuit etiam equus Traiani in foro suo. & eodem foro. Statua equestris Constantini Imp. & aurea imago Syllæ ante rostra cum titulo IMPERATORI FORTVNATO. Fuit & Q. Marcii statua equestris/ in foro dicata/ quæ ante templum Castoris posita erat. Fuerunt præterea per totam urbem Equi ænei deaurati numero. xxiiii. Eburnei. xciiii. De statuīs uero satis multa scribit Plinius libro. xxxvi. nat. hist. Qui tradit Romæ simulacrum primū cereri ex peculio Sp. Castii: quem regnum affectantem pater ipsius interemit. Moris fuit græcorum nudas ponere statuas/ Romanorū uero tunicatas: At Romuli/ & Camilli sine tunica, & ante eadē Castoris fuit. M. Tremellii Equestris togata. Fuit & M. Attii Nauii ærea statua uelata in foro a Tarquinio posita: & Horatii Coclitis statua i Comitio, & Mutii & Clæliæ uirginis antiquissima in summa sacra uia imago in sidēs equo. Fuit & statua Neuii poetæ de qua notatū est ab auctoribus Attium poetam in Camenarum æde maxima forma statuam sibi posuisse cum breui ipse esset forma. Item Romæ extra portam capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, duæ P. & L. Scipionum, Tertia. Q. Ennii poetæ. Plinius libro. iii. nat. hist. Prior inquit Africanus. Q. Ennii statuam sepulchro suo imponi iussit. Immo uero spoliū extrema orbis parte raptū in cinere supremo eius poetæ titulo legi. Iuniū brutum etiam prisca Romani ex ære finxerunt medium inter reges ensem strictum tenentem, quod is constantissime Tarquinius euertisset. ubi scriptum erat. VTINAM NVNC BRVTE VIVERES. Fuit & in Capitolio Aemilii lepidi pueri statua bullata, & prætextata ex. S. C. posita, quod hostem in acie interemisset: & ciuem seruasset. Fuit & in eodem monte. L. Scipionis statua Clamydata, & crepidata, quod eo habitu aliquando usus erat, effigiem suam poni uoluit. Fuit & pedestris statua Syllæ, de qua Cicero philip. ix. Siquis ē inq̄t

Templum
Palladis.

Equus Tra/
iani.

Statua eq.

Cōstantini.

Statua eq.

Q. Marcii

Equi ænei
deaurati.

Eq eburnei

Simulacrus

primum ro/
mæ Cereri

positum.

Tremellista

tua eq.

M. Nauiista

tua aurea in

foro.

Statua Mu/
rtii & Cloe /

liæ virginis.

Statua neuui

Tres statuae

in monumē

to Scipionū

Statua ennii

poetæ.

Iunii Bruti

Simulacru.

Statua xmi/
lii pueri bul

lata/ & præ/
textata.

Statua pede

stris Syllæ.

ANTIQUITATVM

quatuor sta-
tuæ legato-
rū in rostris
Concordiæ
signum.
Fœminarū
exempla.
Q. Claudicæ
statua.

Augusti Si-
mulacrum.
Simulacruꝝ
L. Septimii
galieni imp.
Colossus.

Alexādrī se-
ueri.
Statuæ col-
lossæ.

sensus in morte/ænea statua futura/ & ea pedestris magis q̄ in auro/ta equestris; qualis. L. Syllæ prima statua est. Fuerunt & in rostris quatuor statuæ legatorum / quos Lartēs Tolūnius Veiētorum rex interfecit; iis enim maiores nostri, qui pro re pu. mortem obierunt pro breui uita diuturnam memoriā reliquerunt. Fuit & Concordiæ Signum, quod. Q. Martius fecerat, idq̄ in publico collocauit, quod. C. Cassius censor in curiam transtulit. Erant & fœminarum exempla inquit Suetonius, & in Claudia familia/quæ nauem cū sacris matris deum ideæ adherentem tiberino uado extraxit, cuius statua in templo matris deum reposita/bis incendio æde consumpta remansit integra/& inuiolata. Fuit & simulacrum Augusti in summitate eius Mausolei positum. Item. L. Septimii simulacrum in eius Septironio. Itē in colūna cochlidis Traiani, nec non Antonini piī in summitate / collocata Simulacra/ut in eorum nomismatibus apparet. Cœpit & Galienus Imp. statuam Colosso duplo maiorem solis habitu/sed preuentus morte non absoluit/quā in summo Exquiliarum uertice collocare constituerat. ut undiq̄ conspiceretur / ut scribit Tremellius pollio. Alexander seuerus ex porphyretico lapide opus in palatio instituit/multasq̄ in urbe statuas colossas locauit. artificibus undiq̄ conquisitis. præterea uero in atriis magnorum ciuium seruabantur/in cæris expressi uultus singulis exponebantur in atriis / ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, Ouidius in fastis. Per lege dispositas generosa per atria cæras. & poeta satyricus. Tota licet ueteres exornent atria cæra. Stemmata uero lineis disponebant ad imagines pictas. Præterea opere præcium est, ac scitu dignum q̄ apud ueteres ita statuæ formabantur / ut capita tolli / ut alia substitui possent/ut docet Plinius/ cum inquit / Surdo statuarum discrimine capita permutantur/hoc factum fuerat in Augusti statua, cuius rei auctor dānatus est. Simulacrum est ficta imago alicuius. Simulacra olim in principio ex desiderio mortuorū orta sunt, ut quæ desiderant uiuere uiderentur. Nec mirum esse uideatur/q̄ statuæ capitibus careant/quoniam capita facilius feruntur/q̄ cæterum corpus/nam in uultu omnis decor & gratia statuarum est, & ideo pro maiori parte / capite carentes cernuntur. Præterea q̄ ea pars fragilior est / & ad læsionem paratior / nam hodie ab his / qui sunt antiquitatum studiosi furtim auferuntur / multaq̄ clanculum

sublatæ: aut emptæ alio deferuntur, præsertim florentiam, & Venetias. Licet cautum sit perpetuo interdicto/ nequis eas subripiat. Tradunt diuum Gregorium magnum præcipuas Romæ statuas/ & quicquid erat mirandi operis in tiberim præcipitari iussisse/ aut mutilari: ne mortales a religione nuper instituta/ sua specie distraherentur. Sed ne dicant maliuoli/ & historiarum ignari/ gregorii pontificis iussu comminutas esse maiorum statuas/ ac monumenta / cū doctis sentiant. Nam Cōstantius homo græcus perfidus/ & neq̄/ Romā quinta postq̄ ingressus est die ad direptionem conuersus, omnes statuas ex ære/ & marmore ad ornatum urbis positas distrahit, & nauibus ad id præparatis imponit/ deinde/ quicquid superstitit direpta urbe ab hostibus sublatum/ & quæ secum ferre nequierunt ornamenta, malignitate quadam / & seuitia comminuta/ ac mutilata reliquerūt. Decentiores paulo statuas ac uetustiores semper impensius exquisitæ/ & emptæ sunt, unde Horatius in sermonibus. Insanit ueteres statuas Damalippuse emendo.

De Curiiis/ & earum differentiâ.

Curia a curando dicta, Curie in principio fuerunt. xxx. postea xxxv. singulis curiis præfecti; qui sacra obirent / & appellati Curiones/ postea distinctæ curiæ numero denario, & appellatæ decuriæ. Duplex erat curia/ ubi sacerdotes res diuinas/ & ubi Senatus res humanas curabat. Sed curia/ ubi dabatur Senatus, tēplum erat, uel Apollinis, uel Concordiæ/ & nisi in augusto loco Senatus haberi non poterat; unde templum Vestæ non fuit augurio cōsecratum/ ne illuc cōueniret Senatus/ ubi erant uirgines; nam hæc fuerat regia Numæ Pompilii, ad atrium uero Vestæ conueniebatur, quod a templo remotum erat/ Curia templum non nisi augurato erat. Aerariū, Carcer, Curia/ inquit Vitruuius / foro sunt cōiungenda/ sed ita / uti magnitudo symmetriæ eorum respondeat. Foro maxime quidem curia in primis est faciēda/ ad dignitatem municipii, siue ciuitatis. xii. autem erant gradus, quibus ascendebatur in curiam; propter. xii. signa, ubi erat simulacrum Victoriæ ex auro puro. Victoria enim pingebatur alata tenens in manu trophœum. Præcipuæ uero fuerunt Curia uetus, hostilia, pompeiana; & Calabria. Curia autem uetus fuit in angulo palatii uersus Colosseum, ut quidam tradunt. Varro tamen iuxta Carinas fuisse ait, unde caput u. sacra. Calabria iuxta

Curie. xxxv
Curiones.
Decuria.
Duplex curia.
Templū cōcordiæ.
Tēplū apollinis.
Tēplū uestæ
Atrium uestæ
Regia Numæ pomp.
Curiaꝝ positio.

Simulacrum
Victoriæ.
Curia uetus
Hostilia pompeiana.
Calabria

A N T I Q V I T A T V M

Curia Salio-
rum.
Lituus Ro-
muli.
Curia hosti-
lia duplex.

Regiã Tul-
li hostilii.

Curia tifata
Curia Cato-
nis.
Curia Pom-
peiana.
Curia Iulia/
& Augusti.
Curia Octa-
uia.
Curia sine
cognomẽto
Curia Pom-
piliãna.

Curie noue
Curie uete-
res.

Senatula
tria.

forum. ubi tantum ratio sacrorum gerebatur: & ubi minor pontifex
festa pronunciabat, quæ a Romulo prius instituta (ut creditur)
culmoq; tecta: ad quam Senatum, & populum uocare consueuerat
rex sacrificulus, quia adhuc fasti nõ erant. Fuit præterea Curia salio-
rum / in palatio: nam Salii propriam habuere curiam / quæ cum cõ-
flaglasset / inuentus est in ea Lituus Romuli integer, ut scribit Cice-
ro de diuinatione. Curia autem hostiliam duobus in locis fuisse in-
uenio, unam iuxta forum, ubi rex hostilius prius habitauit, quam
M. Varro scribit fuisse ppe rostra. In ruinis tẽpli pacis superioribus
annis inuentum est effractum marmor / ubi incisæ litteræ. **IN CV-
RIA HOSTILIA.** Alterã uero Curiam hostiliam in cœlio mon-
te / fuisse scribit / Liuius cū inqt Tullus rex curias fecit / q̄ hostilia usq;
ad patrum nostrorum ætatem appellata / in cœlio monte / & ut cele-
bris esset locus / regiam sibi fecit / & templum, quod in curiam rede-
git patribus minorum gentium. Fuit & curia Tifata / iuxta quam
fuit domus Curii dentati, fuit & curia Catonis sub qua basilicã suã
struxit in censura: uicina foro: ut tradit Asconius. Fuit præterea cu-
ria Pompeiana iuxta Theatrum pompeii / ubi Cæsar dictator fuit in-
terfectus. Quæ post eius mortem diruta / nunq̄ postea ob eam causas
instaurata est. Fuit & curia diui Iulii / quæ Iulia dicta est / & Augu-
sti, quam in comitio consecratam ferunt. Fuit & curia Octauia cuius
meminit Plinius. Fuit & curia Gerusia / quæ senioruz dicta. Fuit
præterea Curia una sine cognomẽto de qua Pedianus Asconius / Ro-
stra ad Comitium inquit iuncta curiæ. iuxta quam fuit statua por-
senæ. Fuit & Curia Põpilianã ut scribit Vopiscus / cum inquit Am-
plissimus Senatus cum in curiam Pompilianã conuenisset / Aure-
lius Gordianus dixit. Referimus ad uos. P. C. litteras exercitus feli-
cissimi. Fuerunt & curiæ nouæ iuxta compitũ Fabricii edificatæ, q̄
parum amplæ erant ueteres a Romulo factæ ubi is populum / & sa-
cra in partes. xxx. distribueret.

De Senatulis.

¶ Senatulum locus / ubi Senatores consultandi gratia consistebant
quidam tradunt Senatum apud Senatulum habitare consueuisse,
ut cum e curia uocarentur præsto adesset. Senatula tria olim Romæ
fuisse iuenio, in quibus Senatus haberi solitus sit / ut memorię pro-
didit Nicostratus in libro / qui inscribitur de Senatu. Vnum supra

Græcostasin/ubi ædis Concordiæ/& basilica opima/inter Capitolium & forum/appellatum Senatum aureum in quo solebant magistratus cum senatoribus deliberare /de quo Valerius Max. ita scribit, Ante/ Senatus assiduam stationem eo loco peragebat / qui hodie Senatum appellatur. Alterum ad portam Capenam / ad templum Martis. Tertium circa ædem bellonæ / ad circum flamminium. ubi dabatur Senatus legatis / quos in urbem admittere nolebant. Additum & quartum matronarum, quod Antoninus bassiani filius fecit in colle Quirinali. de quo Lampridius fecit inquit in colle Quirinali Senatum. i. mulierum Senatum / in quo ante fuit Conuentus matronarum / solēnibus dūtaxat diebus.

De Græcostasi.

¶ Græcostasis locus supra Comitium, ubi fuit ædis Concordiæ quæ Fulvius uouit, si populo recōciliaret ordines, cū ad id pecunia publica nō decerneret / ex mulctatitia / fœneratoribus dānatis ædiculā auream fecit in græcostasi, quæ tunc erat supra comitium / ubi nationum legati subsisteret / qui ad Senatū missi essent, ut meminit Cicero in Epistola ad Q. fratrem. & p̄sertim Græci ob philosophiam / & oratoriam seorsum / ac digniori loco excipiebantur.

De Comitio / & Comitibus.

¶ Comitium inquit Pedianus asco. Locus in foro prope Senatum quo Equitibus / populoq; ro. licebat coire; ubi & stans populus suffragia ferebat. de quo. M. Varro ante curiam inquit hostiliam rostra, sub dextro huius comitio locus instructus. Cicero pro Sextio Cum forum / Comitium / Curiam / multa de nocte armatis hominibus, ac seruis plærosq; occupassent impetum faciunt in fabritium / unde cōstat Comitium / & Curiam in foro esse. Plutarchus de fœdere ic̄to inter Romulum / & Tatium ita tradit / Quo autem in loco huius fœderis conditiones firmatæ / sancitæq; sunt / usq; ad nostram memoriam a coeundo comitium nomen admisit / is locus fuisse traditur iuxta ficum ruminalem. Comitibus uero / numero multitudinis fuerunt Consularia / prætoria / Quæstoria / Tribunitia / ædilitia / & omnium magistratuum / quæ suffragiis consularibus crearentur. Comitibus ipsa septa erant in Campo martio iuxta montem Citatorium, quæ diu intermissa, ab Hadriano demum reuocata fuisse scribit Aelius Spartianus.

Senatum aureum.

Senatum ad portam Capenam / ad templum Martis.

Senatum circa ædem bellonæ.

Senatum matronarum

Comitibus numero multitudinis qd?

ANTIQUITATVM

De gymnasio / & Academia.

Ludus quid Gymnasium uocabulū est græcum / & proprie locus / ubi Iudi exer-
cebantur, ut gymnasiū Pompei / Neronis, & Cōmodi Imp. poniturq;
pro litterario Ludo, Ludus enim singulari nūero, pro Schola, Scho-
Ludi quid la inquit Asconius ped. omnem ludū dixere Romani ut ludū Pom-
pei lençei, ludum æmilium, gallicum, matutinū dicitur etiā Acade-
mia, & Atheneū, Ludi uero numero multitudinis quinq; erāt apud
Romanos uidelicet Megalenses, Circenses, plebei, funebres, & Apol-
linares, Primus omnium Romæ Quintilianus publice docuit; di-
uisis in classes locis, ubi pueri, & puellæ seorsum ab ætate prouectis
manserant. Placet igitur quāquam extra sortem / memoria patrum
nostrorum Gymnasiū, siue Academiā in centro nunc urbis ab Euge-
De Acade-
mia ro. nio. iiii. aprimis fundamētis excitatum, nam tū litteræ græcæ & lati-
næ, quæ sexcentis iam annis in situ, & tenebris iacuerant splendore
aliquē resumere ceperūt, ac tanquā ex equo troiano prodire doctissi-
mi uiri græco, latinoq; sermone in lucem liberales artes iam reuoca-
turi / constitutis tū demū ex publico stipēdiis bonarum artium pro-
fessoribus / ex consensu populi Ro. ad quē res ipsa spectare uidetur /
decursis aliquot deinde lustris. Alexāder. vi. ampliato loco / noua il-
lic ædificia excitauit / porticibus / ambulacris / subdialibusq; dictis cū
atrio & cauedio designatis / more ueteris Academiæ auspiciatus / nec
absoluit / quā molem fabricantiū uitio labefactatam reparari / instau-
rariq; Clemens. vii. op. max. iussit. Francisco perusco præfule massa-
no ro. Academiæ rectore.

De bibliothecis antiquis.

Libraria Bibliotheca græca appellatio / latine librorum repositorium, siue li-
braria dici potest. Gellius. Forte in libraria ego / & L. Paulus poeta
Bibliotheca uir memoria nostra doctissimus cōfederamus: fuerunt in urbe biblio-
palatina thecæ numero. xxviii. Ex his præcipuę Palatina, & Vlpia. Primus
omniū Pisistratus tyrānus disciplinarum liberaliū; libros Athenis
Bibliotheca publice legendos posuit. Rome uero Asinii Pollionis inuētum, qui
pollionis primus bibliothecam dicendo ingenia hominum reip. fecit, ubi sta-
Bibliotheca tuam Varronis adhuc uiuentis erectam scribit Plinius, fuit & biblio-
Augusti theca ab Augusto in Palatio condita, græcis latinisq; uoluminibus
Bibliotheca insignis: fuit & bibliotheca maiorum cura seruata in Capitolio, quæ
capitolina una cum Capitolio arsit: fuit & bibliotheca Pauli iuxta forum. Mar-
Bibl. Mar-
celli. celli iuxta theatrum ipsius / ab octauia matre / post mortē filii cēdita

fuit & Traiani satis pulchra/cognomēto Vlpia/de qua Vopiscus/in
 bibliotheca inquit vlpia Elephantini pugillares in sexto armario si-
 ti. Fuit & Numeriani Imp. a senatu in honorē eius structa. Vna Ale-
 xandree in egypto memoranda. lxx. uoluminum millia Ptolomeis
 regibus uigiliis intentis/composito bello alexandrino, dum diripi-
 tur Ciuitas a dictatore Casare conflaglaſſe dicitur. Bibliothecę (ut
 tradit Vitruuius) ad orientem spectare debent, uſus enim librorum
 matutinum expoſtulat lumen. Extat hodie quę patet omnibus Ro-
 mę in uaticano bibliotheca a Nicolao. v. uel cepta, uel aucta. Qui p-
 quifito toto orbe/uetuſtiſſimos codices/miſſis/qui eos perquirerent,
 adinuenit; ac multi, qui antea non erant, reperi ſunt, eaq; omni ge-
 nere librorum adornauit. Nam Poggius Florentinus Quintilianū/
 & pedianū Aſconium tunc repperit, Enoch Aſculanus, M. Coelium
 Apiciū, & Pomponium porphyriōnem in opera Horatii, præterea
 ex Hiſpania Siliū italice codex cum imagine Hānibalis delatus, qui
 nunc eſt: in bibliotheca naticana. Poſt aliquot annos a Sixto. iiii. in-
 ſtaurata gręcis latinisq; uoluminibus exornata eſt. Sunt & alię Ro-
 mę bibliothecę. Verum hæc multo inferiores.

Bibliotheca
 Vlpia.

De prima imprimendorū librorū officina.

Inuentaq; memoria noſtra/noua/admirabilisq; librorum imprimē-
 dorum ars/prodigioſis hominum ingeniis excitata/auctores duo ex
 Germania fratres/Impreſſoresq; primi Corradus/& Arnoldus Ro-
 mę coeperunt in ædibus Petri de maximis patricii ro. M. cccclv. Pri-
 miq; omniū Auguſtinus de Ciuitate dei; & Lactantius prodire. Vn-
 de hodie ubiq; gentiū ex omni lingua impreſſi characteres gratiſſi-
 mo compendio apparent.

De Veſtibulis, & atriis antiquæ Urbis.

¶ Veſtibus a ueſtiendo/q; domos ueſtiat. i. muniat/ſiue ornet ap-
 pellatum/eſt enim ſpatium ante ædes/ac locus ante Ianuam domus
 uacuuſ/per quē a/uia ad ædes itur. Nam clari, ac potentes uiri apud
 priſcos ampliſſimas domos extruentes /ante illas ſpatia relinque-
 bant/ubi qni ſalutandi gratia uenerant/anteq; in ædes admitterētur/
 cōſiſterent. Ouidiuſ uero a Veſta dea dictum aſſerit libro. vi. faſtoꝝ
 ita ſcribens. Hinc quoq; ueſtibus dici reor, unde precamur, Quā
 famur ueſtam, quæ loca prima tenet. Nam imprimis ingreſſibus/&
 ſpatiis domorū hoc eſt aræ/& foci ueſta dea haberi ſolebat, erat em̄

A N T I Q V I T A T V M

Vestibulū
domus au-
reę Neronis

locus uestæ dicatus: Ideo puellæ cum nubunt/ non tangunt pede ue-
stibulum/ ne numini dicatum locū calcantes sacrilegium cōmitant.
Lucanus. Translataq; uetat contingere limina planta, fuerunt olim
uestibula sine numero, sed illud præcipuum domus aureæ Neronis.
Consistebant præterea in uestibulis miseri, & mendici / sicut nunc
in uestibulis sacrarum ædium, & diuitum domorum. Vnde Virgi-
lius inferorum uestibulum sinxit libro. vi. æneidos cum inquit.
Vestibulum ante ipsum/ primisq; in faucibus orci
Luctus, & ultrices posuere cubilia curæ; & quę sequuntur.

Atria.

¶ Atrium prima pars domus, quę continet mediā aream/ inquam
collecta/ ex omni parte pluuia descēdit/ ubi & prisci/ aperto ostiō epu-
labantur, ab Atriensibus Ethruriæ populis dictum/ ut scribit Varro
Vitruuius ita scribit. In urbe Atria proxima ianuis esse debēt. Atria
Romæ satis multa, Sed præcipua Atrium Mineruæ in foro; & Atriū
libertatis in Auentino.

De carcere tulliano.

¶ Carcer/ ut scribit. M. Varro/ dictus est/ quia quos includit/ coercet
uel q̄ inclusi/ inde exire prohibētur. Extatq; hodie Romę uetustissi-
mus Carcer ad radices tarpei mōtis/ & fuit illa pars/ quā erexit Tul-
lus & appellauit tullianū, Carcer autem ædificatus ab Anco Martio
deletus est. Liuius: fecit inquit Carcerem media urbe iniuentem fo-
ro ad terrorem increscētis audaciæ, remanet tantū ea pars/ quę fuit
addita a Seruio & appellauit Tullianū. Sallustius. Est locus in Car-
cere/ quod Tullium appellatur: ubi paulum descenderis depressus
ad leuā circiter. xx. pedes/ Eum muniūt undiq; parietes/ atq; in super-
camera lapideis fornicibus uincta, sed inculta tenebris/ & odore fœ-
do, atq; terribilis eius facies/ est em̄ Duplex superior; & inferior sicut
etiam hodie apparet. Liuius sic ait/ Pleminius/ qui multa in deos/ ho-
minesq; scelera cōmiserat/ ad inferiorem demissus. Carcer; est/ ibiq;
necatus, Calpurnius Flaccus/ uideo inquit carcerem publicum saxis
ingentibus structum/ angustis foraminibus/ & oblongis lucis umbrā
recipientibus/ in hunc abiecti Rei robur tullianū aspiciunt, & quo-
ties iacentes ferrati postis stridor excitat/ examinantur, & alienū sup-
plicium spectando/ suū discunt; Sonant uerbera intus, recusantibus
spurca manus Carnificis ingerit. Sedet ianitor inexorabilis pectore,

qui flēte matre/siccis tenet oculos: Illuies corpus exasperat, manus
 cathenę premunt: dictus est etiam Carcer Mamentinus a Mamerti-
 no urbis præfecto/postea uero Carcer. S. Petri. Cui templum conse-
 cratum a Siluestro Papa rogatu Cōstantini magni, ubi dies cal. Au-
 gusti sub honore uinculorū Petri celebrabatur: anteq̄ Eudoxia uxor
 Arcadii Imp. templum sub titulo uinculorum Petri in exquiliis ex-
 citaret/ut tradit diuus Hieronymus. In hoc pars / quæ Tullianum
 dicitur/ideo additum a Tullo rege/q̄ Syracusis simili de causa saxa
 excisa conseruantur/uocantur lathomię/a lathomia translātū q̄ hic
 quoq; lapidicinę fuerunt/ut scribit Varro. Liuius tradit. in latho-
 miis Catonem censorium Atria duo fecisse/Titium, & martiū, Triū
 uiriq; carceris lathomiarum intentiorē custodiam habere iussi, & Sa-
 binium in lathomiis fuisse dānatum scribit Seneca. Quam horridus
 lathomiarum locus fuerit, in. vii. actionē contra uerrē Cicero docet.

Marforius.

Ante Tullianum carcerem recumbit hodie ingens/marmoreūq;
 Simulacrum cognomento Marfori, Quem pistorum deum siue Io-
 uem panarium appellant q̄ tumores instar panū circū promineāt:
 in eorum memoriam/quos custodes Capitolinæ arcis sonnio admo-
 niti/in Gallorū castra deiecerunt, ut tradūt Liuius, & Ouidius, Ve-
 rum illud non Iouis pistoris, Sed dei flu. Simulacrū in scopulo col-
 locatum ex argumēto crediderim; quoniam haud absimile est illis/
 quę hodie sunt in capitolio pro ædibus Cōseruatorq; /quod corrupto
 uocabulo Marforius dicitur / conuersione prioris litteræ /n/in/m/
 Nam (ut mea fert opinio) Narfluuius / siue Narfori nūcupandus ui-
 detur. Est autē nar fluuius haud longe ab urbe / qui per scopulos præ-
 ceptus in tiberim labitur / cuius aqua plurimum; tiberis augetur; & na-
 uigabilis redditur: de quo Virgilius. Sulphurea nar annis aqua.
 Similis figura apparet in nomismatibus Traiani Imp. extāt & hu-
 iusmodi parua Simulacra i pximo arcu Septimij / & arcu Cōstātini.
 Sed unū ualde simile sine capite / etiā in scopulo collocatū / ante ædes
 nūc nobilis familię. ro. de. S. cruce: dictusq; hodie unigo Marforius /
 siue mars fori deus / nō q̄ Martis sit illud Simulacrū / sed q̄ i foro Au-
 gusti / ubi erat templum Martis sit collocatū / qđ fuisse credit pximū
 templū. S. Martineę nominis similitudinē nūcupatū, Argumēto ē q̄
 multa i eo tēplo marmorea / triū phaliaq; ornāmta uisunt q̄ nuperri

Carcer Maa-
 mentinus.
 Carcer. s. pe-
 tri.

Lathomiæ

Atriū Titii
 Atriū mar-
 tium.

Nar fluuius
 siue nar fori

Templū .S.
 Martineę.

ANTIQUITATVM

me sublata quædã/quæ nũc sunt i capitolio collocata. Extat i eo tẽplo marmore incisa i scriptio Honorii/& Theodonisii iunioris uidelicet DD. NN. HONORIO ET THEODOSIO INNICTISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARII AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVSTRIS. FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIPHANIVS VCPRAEF. VRB. VI-CE SACRA IVD. REPARAVIT ET PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

De Carcere siue domicilio plebis ro.

Carcer plebis nõ Tullianus.

Cluacina.

¶ Cum iam Roma multitudine mortaliũ aucta foret/& in dies magis/magisq; scelera multiplicarẽtur nõ sufficiente uno carcere, Creatis deinde xuiris exstructus est alter, & appellatus carcer/siue domicilium plebis ro. inter Capitoliũ/& tiberim, ubi nunc est ecclesia. S. Nicolai in carcere plebis nõ Tulliano/ut imperitum uulgus credit/ quem Claudius Xuir extruxit/& appellauit domicilium plebis, in quo primus ipse iudicii reus periit, cum uirginia uirginii centurio nis filia uim inferret/conatus eam in seruitutem redigere/ Icilio tribunitio uiro/expertæ uirtutis desponsatam/re itaq; cognita/pater ex algido monte (ut scribit Liuius) Romam uenit /ultimo colloquio eius impetrata/pro Cluacina/ad tabernas quibus nunc nouis est nomen/cum eam in secretum abduxisset/occidit, & corpus eius humero gerens/ad exercitum /profugit, & milites ad uindicandum facinus accendit, pudicæq; interemptæ / q̄ corruptæ pater esse maluit, ne probro domus sua contaminaretur, proprio sanguini non pepercit, Qui creatis. x. tribunis Auentinum occupauere / & Xuiros magistratu abire præciperunt/Eosq; omnes aut morte/aut exilio punierunt, Claudius in carcere necatur/unde finis Xuiratus secutus est.

De Monte Testaceo & eius aggeratione.

Vii. Collegium figularum.

¶ Inter Auentinum mõtem/tiberimq; & menia urbis iuxta portam nunc. S. Pauli assurgit in media planitie mons testaceus a testis/ac fragmentis fictilium ita nuncupatus. Nam in eo ambitu apud ueteres figlinae consistebant. Vnde septimum Collegium figularũ a Numa rege institutũ. Erat enim apud antiquos ea ars in magno precio, Et quæ postea ex auro / argento / aliaue materia facta sunt ex

fictilibus omnia antea cōficiēbantur: ut scribit plinius cum inquit. Quę rota fiunt/ & fictilibus doliis ad uina excogitatis / & ad aquas/ propter quę Numa Rex Septimum Collegium figulorū instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluerunt: maiorq; pars hominum terrenis utitur uasis. Vnde (ut uidemus) maximus apud maiores fictilium usus, ac deo ut deorum Simulacra & tēplorum ornamenta ex fictilibus conficerentur. Propertius: fictilibus creuere deis hęc aurea templa. Vnde etiam Turianum accitum e fregellis, cui locauerat Tarquinius Priscus Iouis effigiem in Capitolio dedicandam/ fictilem fuisse eam. Ouidius libro primo factorū Inq; Iouis dextra fictile fulmē erat; & Iuuenalis fictilis & nullo uio latus Iuppiter auro. figlinas primus inuenit Corebus Atheniensis. Quem montem imperitum uulgus pputat creuisse ex fictilibus uasis quibus romano fisco persoluenda ollim romam deferebantur / quod ridiculum est: cum in Crumenis pecunia condī consueuerit/ quę de loco ad locum defertur: ut legitur de Catone/ qui cum thesauros pro lomei Regis cypri Romā per mare delaturus esset/ eos supernatāti subere funibus adnexis/ quibus crumenę ligatę erāt/ Asportasse dicitur: ut si naufragium faceret/ eo modo fluctuantes incolumes reperiri possent. Est autem is mōs ex diuersorum fictilium testis (ut manifeste apparet) aggeratus/ & casu proiectorum fictilium multitudine extructus.

Hippodromus.

Inter testaceum nunc montem & auentinum est Stadium/ ubi memoria nr̄a post rēo Carnis priuii dn̄ico die desulterii currūt equi/ post hippodromum Tauri leuiter ad currus ligati e uertice montis præcipites demittuntur/ spectante undiq; magna mortalium multitudine: sicut olim in Circo flaminio ludii taurii circa finem mēsis Februarii diis manibus celebrabātur a Tarquinio prisco primo istituti ob pestilentiam/ quę ingrauidas mulieres inciderat / propter taurinas carnes/ quę diu populo uenditę erant/ auctor festus. **C**In hoc ambitu fuisse olim Armilustrū quidam asserunt/ ubi apud uetēres lustrabatur exercitus, sicut Tubilustrum, q̄ ea die in atrio sutorio tubę lustrabantur: ut in templo Iouis uescii uescendi Ius/ His qui in sacris præcinerent.

Ludi Taurii

Armilustrū
Tubilustrū.

Templū Iouis uescii.

ANTIQUITATVM

DE NAVALIBVS VRBIS.

Extant in proximo tyberino alueo ueterū/nouorūq; naualium uestigia/quem locum hodie ripam appellant sub ponte nūc marmurato ubi naues Onerariæ maritimorum comeatuū ex toto orbe/funibus/ ab Elcyariis nūc/olim ab equis tractæ/stabu'antur. Fuerūt olim cōtra naualia ut tradit Liuius/prata mutia /& prata Quintia/ut supra dictum est/& iuxta ripam tyberis nunc maritimorum comeatuū cōditoria/quibus uulgo Nagazeis nomen est. qui locus olim sub Auentino: ubi Horrea/& Salinæ erant. Est autem nauale proprie locus/ ubi naues portubus inclusæ/aut ripis religatæ manent/aut fabricantur: legebatur nuper in ripa tiberis sub Auētino breuis inscriptio marmore incisa uidelicet. **QVICQVID VSVARIVM INVEHITVR ANSARIVM NON DEBET.**

Prata mutia
Prata quin-
tia.

De CXL. horreis populi Ro.

Fuerunt etiam sub Auentino inter ripam tiberis/& testaceum montem disposita centū quadraginta horrea populi Ro. & erant/amplā/ & oblonga/ut eorum ruine adhuc ostendunt in proxia nunc uinea Ill. D. Io. Georgii Cæsarini/& in pximis locis/ub hoc anno in uinea Marcelli de Capozucchis patricii ro. effosum est marmor cū inscrip-
tione ab uno latere.

INVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI HORREORVM GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. DD. ab altero latere. **NVM. DOM. AVG. SACRVM FORTVNAE CONSERVATRICI HORREOR. GALBIANORVM. M. LORINVS. FORTVNATVS MAGISTER. S. P. DD.**

De Salinis.

Proximæ huic loco ad radices Auentini inter montem & tiberim erant Salinæ ubi ptiscis temporibus seruabatur Sal/sicut nunc in Capitolio: extant ibi adhuc Cauernę ad id manufactæ Salinas primus instituit Ancus Martius. Salis uero uectigal Liuius Salinator/ unde cognomētum sortitus est. Cōficitur enim Sal ex marina aqua/ inuenitur & fossitius diuersis in locis sicut harena.

Ancus mar-
tius Liuius
Saluator.

¶ *Andrę Fuluii de antiquitatibus urbis ad Clementem. vii.*

LIBER QVINTVS.

On poterant loca sacra urbis oia propter infinitū numerum uno capite (sicut pleraq; alia) coartari/ Sed sicut sese describēda obtulerūt/ ita notare placuit. Differunt autē inter se ædes deorū sacrę/ dicitur enim basilica Pauli. Templū Iani; Delubrū Iouis tarpei. fanū Quirini. Sacellū Volupia. Aedis Apollinis. Ara Cōsi. Cella Cōcordię. Aedicula Victorię. Sed ædícula parua est, ubi deorū Simulacra seruātur. Plini⁹ de Venere Gnydia ædícula eius inquit tota aperitur/ ut cōspici possit undiq; effigies deę. Basilica gręce/ latine regis domus appellat. Basilicatū loca inqt Vitruuius aduincta foris q̄ calidissimis ptibus oportet construi, ut p hyemē sine molestia tēpestatū se cōferre ī eas negociatores possēt/ & merces exponere. Earūq; altitudies ne minus q̄ tertia pte/ ne plus ex dimidia longitudines cōstruātur. Qui se fatetur basilicę Iulię facien de pręfuisse/ Cuius portiōes/ & Symētrias memorat. Quę fuit ad lacū Seruiliū in principio uici tusci. ubi effigies Hydrę posita a. M. Agrippa. basilicę loca iudiciis, Consiliis; negociatiōibusq; frequētia. Cęcilius in eplis/ Centū uitalia iudicia in basilica fieri solita. Idē ī eō dē/ descendebā inquit in basilicā juliā/ auditurus quid respōdere de bebā Iure cōsulti basilicā publicis usibus accōmodatā esse ostendūt. Apud ecclesiasticos basilicę dicuntur templa numinibus dicata; fuerunt autē basilicę apud ueteres/ pręcipue decē; uidelicet Iulia, Vlpia, Pauli / Neptūnii/ Macidii/ Marciani/ Vescellaria/ portia, Cōstātiniana Flocelli/ Sicinii. Quę ferme oēs a nominibus cōditorū nūcupatę sunt. Basilica Pauli in foro, cū phrygiis cōlūnis; cuius meminit Cicero in eplis ad Atticū, & plutarchus in Cęsare cū inqt Aemiliū collegā. C. Marcelli in cōsulatu/ mille & qngētis talētis sibi amicū, defensorēq; cōparauit, Ex hac pecunia basilicā in foro nobilissimam extruxit. Quā Plinius inter magnifica urbis ædificia cōmemorat. Papini⁹ in siluis, Illic belligeri sublimis regia pauli; basilicā portiā magnus Cato in censura ēdidit ex ære publico uicinam foro/ sub Curia ab se ædificata, portiam uocauit, nā is primus omnium basilicam de suo nomine fecit; in qua Tribuni Pl. ius dicere cōsueuerant. fuit & in foro Ro. Basilica Argentaria, Et una sine cognomento basilica dicta, sub cuius angulo/ ut tradit pedianus Alconius fuit signum Vertūni

Basilicę apud ueteres Iulia. Vlpia Pauli. neptūnii. Macidii Marciani. Vescellaria portia. Constantiniana. Flocelli. Sicinii.

Basilica una sine cognomento.

ANTIQUITATVM

Verrunus
deus.

Colūna
mœnia.

Mœniana
Submœniana
num.

Basilica opi
mia & maci
dii
lii: & fuluia
Basilicaemi

Basilica ale
xandrina.
Septa agrip
pina
Basilica con
stantiniana.

Tēplū Iouis
altitonantis

Quō tēplū
edificandū ē
cū uno adiu
tu.

in ultimo uicorurario/qui & iugarius dictus est. Fuit autem Vertū
nus deus inuertendarum rerum, i. mercaturæ: ubi Colūna mœnia ad
quam fures/ & serui nequā apud triūuiros capitales puniri solebāt,
Nam cum Mœnius domum suam uenderet/ut ibi basilica ædificare
tur, excepērat ius sibi unius Colūnæ, super quam tectum proiceret/
prouoluantibus tabulis, ut inde ipse/ & posterius eius spectare munus
gladiatorium possent, quod & tum in foro dabatur/ a quo etiam mœ
niana dicta prominentia in ædibus ædificia. Suet. Pauci inquit ex
proximis mœnianis spectabant/ Et ab eodem Mœnio Submœnianum
locum in urbe dictum putant, ubi meretrices prostabāt: Vnde Mar
tialis Submœnianas cœnet inter uxores: fuit præterea basilica Opi
mia iuxta Senatulum aureū, & ædem Concordiæ: fuit & basilica Ma
cidii iuxta circum fl. fuit & basilica æmilia/ & fuluia teste Varrone
cum inquit Meridies/ ab eo q̄ medius dies/ d/ antiqui nō/ r/ in hoc lo
co dicebant/ ut præneste incisum in Solario quod Cornelius in basi
lica æmilia/ & fuluia in umbrauit. Instituerat Alexander seuerus basi
licam Alexandrinam inter campum Martium/ & Septa Agrippina
latitudine pedum centum, longitudine pedū mille/ ut tota Colūnis
penderet, quā morte præuentus perficere non potuit, auctor Lampri
dius: fuit præterea basilica constantiniana iuxta templum pacis, & fo
rum, quam ante Lateranensem cōdidit. Qui postea suadente Silue
stro Papa Primo/ eam/ & plerasq; alias intra / & extra urbem extru
xit/ de quibus iam suis locis diximus.

De templis & eorum coditoribus.

¶ Templū proprie est locus/ in cælo notatus ab augure. Ennius, Cō
tremuit templum magni Iouis altitonantis: uel templū in terra a tuen
do/ q̄ ex omni parte aspici posset. M. Varro ita inquit/ Omne templū
debet esse continuo septum, nec plusquā unum introitum habere,
Eius partes quatuor/ Antica/ ad meridiē, postica ad Septentrionem.
Sinistra ab oriente, dextra ab occidente. Tempora non solum loca/ sa
cra/ sed etiam Curia dictæ, ut Curia hostilia, quāuis sacra non esset:
Cicero. ii. de legibus/ patrum delubra inquit in urbibus esse censeo/
nec sequar Magos Persarum/ quibus auctoribus Xerxes inflā esse
tēpla græciæ traditur, q̄ parietibus includerēt, quibus oia debēt esse
patiētia/ & libera, Quorū hic mūdus templū est/ & domus. Diogenis
opinio mūdū dei fanū sanctissimū existimauit. Melius Græci ac no

stri qui ut auerent pietatem / in dies, Easdem / illos urbes / quas nos incolere / uoluerunt. Quorum maximā, ac superfluam curā Romani susceperunt / qui non solum Sideribus, sed omnibus hominū passio nibus loca sacra / & sacella excitabant / ut tradit Pedianus Alconius. Tépla per totā urbē / tā patriis / q̄ peregrinis numinibus ad oēs huma nos affectus dedicata satis cōstat. M. Varro scribit Deos supra. xxx. millia fuisse, quorum selecti, & in frequentiori cultu. Ianus, Iuppi ter, Saturnus, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptūnus, Li ber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Diana, Venus, & Vesta. Geniales Dii, Aqua, Terra, Ignis, Aer, His addunt Solem, & Lunam, ex qui bus omnia gignuntur, Genius deorum filius, & parens hominū ha betur, Alios deos colebant / ut prodessent / Alios / ne nocerent, & mala sua pro diis etiam habebant / ac p̄ sancte colebant, quos Cane, & oue placabant / ut Auerūcum / & Rubiginē, & Febrē. Timorē uero / & Pal lorem Tullus hostilius figurauit / & coluit. Eadem uanitate Mentē quoq; inter deos collocauit Senat. Quædam etiā turpissima numi na coluerunt / ut Stercutiū, & Priapum. Quosdā uero deos / nec cœlo dignos / nec terris putauerunt ascribi / ut Priapū / Hippona, & Vertū num. Auctores. M. Varro / & fulgentius. Quosdā etiā adeo supersti tiose colebāt / ut in eorum Sacellis spuerē religio esset. Verum uullū firmitus / & incorruptius templū / q̄ peccus humanum inquit Lactā tius. Templorum autem loca optime designat Vitruuius / cum ait ædes sacras ad Symentriam / & proportionem humani corporis be ne formati condi debere: Aedibus deorum sacris / quibus in tutela Ci uitas esse uidetur, Ioui, Iunoni, & Minerva / in altissimo loco mœ nium / unde maxima pars conspiciatur Curæ distribuuntur. Mercurio in foro, Iulidi, & Serapidi in Emporio. Apollini, & libero patri se cundum Theatrum. Herculi ad Circum. Marti extra urbem / ad cā pum. Veneri / ad portum. Vulcano / & Martifana extra murū / ut nō assuescat in urbe Venerea libido / Incendiū absit / & armigera dissen tio. Cæterisq; Diis ad sacrificiorum rationes aptæ templis aræ distri buendæ. Si circum uias publicas erunt ædificia deorum / ita consti tuantur, ut prætereuntes possint aspicere, & in conspectu Salutatio nes facere: Sed uirtutes, nō uitia cōsecrari admonet Cicero.

De templo Romuli iuxta uiam sacram / & forum.

¶ Ante omnia placet templum Romuli cōditoris urbis describere,

Deos supra
xxx. mil. fu
isse scribit.
M. Varro.
Geniales dii

Genius fili
us deorum.

Auerūcus
Rubigo
Febris
Timor
Pallor
Mens
Stercutius
Priapus.
Hippo Ver
tunnus.
ædiū sacra
rum forma.
ædes sacre
quibus ciui
tas in tutela
est quō loca
ri debent.

ANTIQUITATVM

Tēplū Cosmæ & damiani martyriū

Iuxta uiam sacram, & forū, Quod templū nunc sub titulo S. Martyrum Cosmæ & Damiani colitur/Quibus sc̄lix.iiii. dedicauit / ut in templi abside ex uermiculato opere apparet. Extant adhuc quædam ex prisca ornamentis uestigia/marmoreæ incrustationes / quibus totum antea incrustatum erat; & in primo aditu spherica species/cum foramine lucis causa/sicut in pantheo, Est enim templum uetustissimū, ut eius structura/& fornites ostendunt/ubi breuis porticus, & æreæ portæ/quæ antea/signis & æreis ornamentis erant conspicue,

De templo pacis/& eius ornamentis.

Post hunc locum statim occurrūt ruine templi Pacis, quod miraceleritate Vespasianus Imp. Post bella ciuilia extruxit: a Claudio antea inchoatum/Suetonius fecit inquit & noua opera / templum pacis foro proximum/suit autem hoc templum omnium maximū/ut eius amplitudo adhuc apparet longitudine/& latitudine quadratæ formæ: ut etiam in eius principis nomismatibus uidere licet. In quo uasa & ornamēta; Tēpli Hierosolymitani/in triūpho Titi aduecta repositi:& uniuersa donaria in eo consecrauit/ut diuus Hieronymus tradit. Quorum simulacra adhuc extāt marmore incisa in proximo Titi arcu/Quæ Alaricus senior cum Romā cœpisset e templo abstulit. In his ferunt Salomonis fuisse preciosissimam supellectilem ingentis precii/gēmis ornatam. Templum pacis inquit Herodianus/& Eutropius totum de improuiso/atq; quasi diuinitus exorto igne exarsit/& incendio quod unum opus cūctorum tota urbe maximū fuit: atq; pulcherrimum, Idem templorum omnium opulētissimū/egregieq; munitum/multoq; ornatum auro/& argento, Quippe uniuersi ferme suas illuc diuitias/quasi in thesauros congregabant. Cōflagrauit & uestæ templum/sic ut palladium quoq; conspiceretur, quod in primis colūt: atq; iu arcano habent Romani, Troia (ut perhibent) aduectum/ac tum primum postq̄ in Italiam uenit conspectum ab hominibus. Quippe raptum uestales uirgines media sacra uia in Aulam Imperatoris transtulerunt: fuit & tēplum pacis/ quarta regio a natiue urbis ut supra dictum est. Aram uero pacis primus fecit Augustus/quam postea auxit Agrippa/de qua Ouidius in fastis. Ipsum nos carmen deduxit pacis ad arā / Hæc erit a mēsis fine secūda dies: explodēda est uana illa opinio imperitæ multitudinis/

Tēplū pacis diuinitus exorto igne exarsit.

Arā pacis fecit Augustus quā postea auxit Agrippa.

quæ de templo pacis circumfertur singulis annis/nocte Natalis domini diuinitus particulam aliquam, uel fragmentum ruere/& qua nocte natus est maximam ruisse partem/quod absurdissimum satis esse constat, cum templum ipsum pacis annis prope. lxxx. post natalem Christi ab Vespasiano Imp. conditum fuerit. Si de ara pacis ab Augusto condita uelis intelligere/nec ipsa nunc/nec locus quidem ubi ea fuerit hodie reperitur.

De diuersis Concordiæ templis.

Concordiæ tēpla multi apud ueteres diuersis in locis extruxere. Camillus uouit ædem Concordiæ/si plebem patribus recōciliaffet, & in foro (ut plutarchus tradit) excitauit: inter Capitolium/& forum/ut Varro asserit. Ouidius libro primo fastorū. Candida te niueo posuit lux proxima templo, Qua fert sublimes alta moneta gradus, Furius antiquam populi superator Ethrusci, Vouerat/& uoti soluerat ille fide, Causa/ quæ a patribus umptis se cesserat armis Vulgus & / ipse suas roma timebat opes. Cuius ædis adhuc extat porticus octo colūnarū, unde centum gradibus ascendebatur ad templū mēnetæ/quod erat in arce capitolina/ut supra satis dictum est. Postea fuluius libertini filius ædem Concordiæ uouit/si reconciliaffet ordinem Senatorū & equestrem / dedicauitq; in area vulcani / summa nobilium inuidia ex multatitia pecunia feneratoribus cōdenatis, Auctores Liuius/& Plinius, Sequenti uero tēpore construxit/uel instaurauit Opimius Consul post gracchum/fuluiūq; trucidatos/summo populi dolore/ Vnde noctu Quidam scripsere ipsi templo uersum/ Opus Vecordiæ templum concordie fecit. Sunt qui tradant etiam Manliū prætorem uouisse in gallia concordie templum iussu Senatorum/ut meminit Appianus. cum inquit, Senatus cōcordiæ templum erexit Liuia ob uiri cum ea concordia, quod Tiberius dedicauit. Ouidius in fastis, Hanc tua constituit genitrix, & rebus/& ara, Templaq; fecisti/ quæ colis/ ipsa deæ. In quo templo tradunt Sardonicem gemmā aureo cornu inclusam Augustæ dono/ quam gemmā fuisse (ut scribit Plinius) Polycratis samii tyrāni, cuius annuli fortunæ experimēto in mari demerso/captus piscis reddidit, fuit autem templum hoc cōcordiæ in porticu ipsius liuiæ: ut scribit Ouidius in fastis. Te quoq; magna concordia dedicat æde, Liuia/ quam caro præstitit illa uiro, Dilce tamen ueniens ætas ubi liuia nunc est porticus/ immensæ

ANTIQUITATVM

Porticus
Claudia
Area cōcor
dię.

tecta fuisse domus. Hęc etiam claudia porticus dicta est, sed ædifi-
cante Nerone euerfa fuit/restituta postea sub nomine prisco a Domi-
tiano. Martialis. Claudia diffusas/ubi porticus explicat umbras, VI
tima pars aulę deficiētis erat, fuit præterea Area Concordię/ubi san-
guinem pluissē creditum est.

De Templo Isidis & Serapidis in Emporio.

Templū .S.
Marię noue
iuxta uia sa-
cra.

¶ Crediderunt Quidam ac litteris mandauerunt Templū cōcordię
quod modo descripsimus in porticu liuie; fuisse olim unum ex illis
duobus conuictis. Quorū uestigia adhuc apparent in proximis hor-
tis. S. Marię nouę (quā Leo. iiii. extruxit Nicolaus primus instaura-
uit prius antiqua nunc noua uulgo appellatur/non q̄ sit in uia no-
ua ut quidā putauerunt: cū sit iuxta uiam sacram) inter hanc ædem
& Colosseum adhuc surgunt duo eiusdem formę & magnitudinis
templa sine tecto capitibus tantum sibi coherentia/congredientium
more arietum/Quorum alterum Concordiæ, alterum Aesculapii tē-
plum fuisse tradiderunt. Ego uero haud debili ductus Argumento
Isidis ac Serapidis templa esse crediderim, Ex. P. Victore/qui scribit
Tertiam urbis prisce regione; fuisse Isidis/& Serapidis/inqua / ea tē-
pla erecta sunt. Quin etiam Vitruuius templa diis inquit sic distri-
buēda. Mercurio in foro Isidi & Serapidi in Emporio: Quod ibi fue-
rit Emporium affirmat. M. Varro de re rustica; huiusce inquam po-
marii summa sacra uia. Item Ouidius de arte / Rure suburbanopo-
teris tibi dicere missa, Illa uel in sacra sint licet ampta uia. Erat autē
summa sacra uia/ubi nunc est arcus Titi/Emporiū/ubi nunc est Ce-
nobium & horti. S. Marię nouę. Est autem Emporium locus merca-
tus/& Nundianarum, ubi res uenales exponuntur.

Tēplū Isidis
& Serapidis
in Emporio

Sūma sacra
uia ubi?

Emporium
quid?

De templo Telluris.

Areaedium
Cassii.

Templum Telluris in regione. iiii. antiquæ urbis fuisse scribit. P. Vi-
ctor Palatio propius/q̄ exquiliis. Aedem Telluris a Sempronio uotā
scribit florinus/cum inquit, Domiti hinc picentes, Sed gentis Aesculū/
Sempronio duce, Qui tremente campo/Tellurem deā promissa æde
placauit: ædem Telluris a Senatu/populoq; ro. factam scribit Val.
Max. in area ædiū Cassii regnum affectantis, ut infra dicetur/inqua
æde Patres frequenti Senatu de rebus arduis consultare cōsueuerāt/
quia erat tanq̄ Curia. Cicero in Philippicis: Ea die inquit/cū in æde
Telluris conuocati sumus/Antonius/ut scribit Appianus sequenti

LIBER. V. Templū Telluris fol. LXXXVIII.

die in Telluris templo haud longe ab ipsius domo Senatū habiturus/appropinquante die, Quidam in telluris templū conueniūt. M. Varro de re rustica libro primo Sementinis inquit feriis in ædē Telluris ueneram rogatus ab æditumo, offendi ibi. C. fundaniū socerum meum, C. Agrium Equitem ro. Socraticū & P. Agrasium publicanum spectantes in pariete pictam Italiam. Quid hic inquam, nū feriæ sementinæ ociosos huc adduxere/ut patres & auos solebat nostros; ubi tādē disputatur de re rustica in actus distincta, quam ipse Varro Dialogi more absoluit, Cicero/multa me mouent inquit/ & curationis meæ, ubi Armamentarium Telluris, Putant enim nō nulli ad me pertinere Armamentariū Telluris aperire, q̄ is, qui illud sustulit meā domum pontificū iudicio liberatam esse dicebat.

Area Cassii

¶ Erat præterea ante Telluris templū Area ex dirutis ædibus Cassii regnum affectantis/a patreque necati, ex cuius peculio Cereri Signū factum/inscriptūq; ex familia Cassia datum/ut tradit Liuius, Val. max. ita scribit, In solo. S. P. Q. R. ædē Telluris fecit, Itaq; quod prius Domicilium potentissimi uiri fuerat, nunc religiosissimæ seueritatis monumentum est.

Aequimelium.

¶ Simile prope factum, SP. Melii, aquo æquimelium dictū prope busta gallica locus domus, SP. Melii equestris ordinis regnū affectantis, Quo dānato, eius domus solo æquata, & illic area facta, consensu patrum, & populi, Vnde locus postea æquimeliū dictus est. M. Varro ait Aequimelium/q̄ æquata Melii domus publice, q̄ regnū affectasset, is locus ad busta gallica, q̄ roma recuperata/Gallorum ossa ibi coaceruata fuerint. Area uero domus eius quo iustitia Supplicii notior ad posteros perueniret, æquimelii appellationem traxit. Cicero in oratione pro domo sua ad pontifices satis expresse hæc loca cū domo sua, & ædibus. M. Vaccii in palatio/enarrauit, ubi dicit Iouis Statoris ædem fuisse in radice palatii, de qua satis superius dictū est. Cum inquit in oratione ad Quirites. Teq; Iuppiter Stator, Quē uere huius Imperii statorem maiores nostri nominauerunt cuius in templo hostilem impetū Catilinæ reppulsi a muris/cuius templum a Romulo/ uictis Sabinis in Palatii radice cū uictoria collocatū est/oro/atq; obfficio ferte opem pariter reip. Lilius æquimelium fuisse sub

Italia picta i pariete. Sementinæ feriæ

Armamentariū telluris.

Gallorum ossa.

ædes Iouis Statoris i radice palatii.

ANTIQUITATVM

capitolio tradit: cum inquit Substructionem super æquimeliu in Capitolio Censores locauere. Idem in eodem fœdum incendium inter Salinas, & portam carmentalem/ cum æquimelio/iugarioq; uico late uagatū/in tēplo fortunæ, & matris matutæ; & spei extra portam.

De bustis gallicis.

S. Maria in
portu gallo.
Galli Seno-
nes.

¶ Inter hortos nunc S. Mariæ nouæ, colosseum, & exquilias fuerūt olim busta gallica quī locus hodie ab imperito uulgo dicitur corrupto uocabulo portus gallus/ extat rei testimonium Turris & ædis, S. Marię, & S. Andreæ in portu gallo. Eruditiores autem busta gallica appellāt, ita dicta q̄ illic Galli Senones sepulti dicūtur. Qui Romā præter Capitolium diripuerunt/ partim morbo, partim ferro interfecti: Gēs/ ut scribit Liuius humori, & frigori assueta/ langore, & morbo tanta uis hominum breui assumpta, ut humādi tedio plura corpora in unum coaceruata concremarent, Quę res ad posteros nomē loco dedit, ut Gallorum sint busta nuncupata, atq; ipsa die media in urbe/ quę nūc busta gallorum sunt. Postera die citra Gabios Camillus superueniens Gallorum legiones cecidit. Is enim absens/ & exul dictator creatus Gallos uictoria exultantes/ collecta ex agris multitudine oppressit. Aurum/ & ceteram prædā sustulit/ miliario. viii. uia labicana: quo se ex fuga contulerant auspicio Camilli uincūtur. Unde secundus post Romulum/ urbis cōditor uocatus est. Senonas inquit Verrius quasi Cenonas q̄ noui uenerunt ex cisalpina gallia. Cēnon enim nouū uocant. Galli. n. duce Brenno, Romam præter Capitolium capientes totam diripuerunt/ & diruerunt, ferunt illam intra annum muris publicis fuisse renouatā, facta copia unicuiq; etiā in uis publicis ædificandi: de bello autem Senonū satis multa Liuius & Plutarchus.

Brenus gal-
lorū Dux.

De Carinis.

¶ Carinæ olim locus erat carinæ inuersæ instar in Exquilias/ incipiebant autē a Tabernola/ quę erat olim in eo ambitu/ ubi nūc est ædis, S. Petri & Marcellini uia labicana, & per supercilium proximi equilini mōtis/ protendebatur usq; ad busta gallica, & inde usq; ad ædē S. Lucię in Silice: unde locus hodie uocat corrupto uocabulo Carra. i. Carinæ sub quibus uia quę Subura est dicta q̄ sub muro terreo carinarum protendebatur ut supra dictum est. Varro tradit Carinas cum cœlio iunctas, fuit olim in Carinis Domus Pompei magni: &

Iudus Pópei Lençei eius ipsius liberti: qui fuit omniũ expeditionum ipsius comes, Quo defuncto schola se sustetauit: docuitq; in Carinis & Telluris æde: fuit præterea in Carinis auita Ciceronis domus, quã M. Cicero. Q. fratri dedit: ipseq; in pallatio mōte habitauit/ut propinquior esset foro. In Carinis etiã dicitur nutritus Cæs. Augustus. Inter Carinas/& uicũ cypriũ fuit olim rigillũ fororiũ, ubi sub iugũ missus fuit. M. Horatius/ut sororis cede expiaretur. Quidã uero tradunt ex cõuentione Tulli hostilii/& Metii Suffetii uocatũ. Carinas inquit M. Varro/abeo dictas/þ hinc oritur caput uia sacrae, alio nomine Cerionia uocata/Virg. Lautas appellat Carinas, cũ inquit/passimq; armenta uidebat, Romanoq; foro, & lauris mugire Carinis/lautas enim (ut creditur) dixit ppter elegantiã ædificior, fuit Quinimo i eo ambitu Regia Seruii Tullii/& uicus sceleratus, ubi eius regis cedes cuius meminit Oui. in Fastis Ipse sub Exquilis/ubi erat sua regia celsus: Occidit/& dura sanguinolentus humo; ubi Dianũ, Liuius Tũ Tarquinius iquit mediũ arripuit Seruium Tulliu elatũ e/curia; in inferiorem partem per gradus deiecit/cum iã semianimus regio comitatu in regiam se reciperet, puenissetq; ad summũ cyprium uicũ ab his, qui missa Tarquinio fugientẽ consecutierant, interficitur. Cyprius uicus non a Cypro insula, Sed q; Sabini Cypron bonum uocant/ut scribit. M. Varro.

Regia Seruii Tullii.

De domo aurea Neronis.

Nero principis/ut scribit Suetonius, domũ a Palatio exquilias usq; fecit instar magnæ urbis/ptēdebatq; usq; ad Mecenatis turrẽ/ ut quidã tradunt. Ea incipiebat inter Cœliũ/& palatiũ/ut scribit Tacitus. In qua qdẽ domo ædificãda multas diruit ædes. Martialis. Hic ubi miramur uelocia mūerathermas abstulerat miseris tectã supbus ager, & subdit Vnaq; iã tota stabat in urbe domus. Urbis opus domus una fuit, spatiumq; tenebat. Quo breuius muris oppida multa tenent. Hæc æquata solo est; nullo sub nomine regni. Sed quia luxuria uisa nocere sua est. Vnde ex ea uastitate distichon emissum. Roma domus fiet, Veios migrate Quirites, Si non & ueios occupat ista domus. Quã primo trãstoria m, mox incendio cõsumptam atq; deinde instauratam/auream nominauit, Non enim alia in re/q; in hac domo ædificanda dãnosior fuit. Vestibulum eius erat, in quo

Trãstoria domus aurea ornata.

A N T I Q V I T A T V M

Colossus centū uiginti pedū staret. Ipsius autē domus tāta laxitas/ut porticus triplīces milliarias haberet. Itē stagnū maris instar/circū septū ædificiis ad urbīū speciem, Rura insuper arnis/atq; uineis, & pascuis, Siluisq; uaria cū multitudine oīs generis pecudū, atq; ferarū, in ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemis/unionūq; cōchis erāt. Cēnationes laqueatæ tabulis eburneis uersatilibus, ut flores fistulis, & unguentis desuper spargerētur. Præcipua Cēnationū rotunda, Quæ ppetuis diebus/ac noctibus uice mūdi-circū ageretur. Balneq; marinis albulis fluētes aquis. Eandē domū cū absolutā dēdicaret/quasi hominē tandē habitare cœpisse ait. De qua Plinius In aureq; domus inquit Neronis solariis aues ex argēto/mirabili opere sculptæ fuerunt. In eā domū Nero inclusit ædē fortunæ, quā Seia appellauit a Seruio rege sacratā quæ lapide Phengite translucēte ædificata/foribus clausis claritatē diei intus haberet. Quæ oīa postea a sequētib; Imperatoribus diruta sunt, & alia noua ædificia ædificata. Plinius scribit se bis uidisse urbem totā cingi duabus domibus duorū principū. C. Caliculæ/& Neronis/hactenus de prisca Roma nunc autē de Martio Campo dicendum est.

Fortuna
seia.

De Campo Martio/& eius ornamentis.

Campi olim in urbe præcipui fuerūt, Martius, Exquilinus, Viminālis, Agrippæ, Codetanus, Bructanus, Lanatarius, Pecuarius, unus ultra tyberim extra numerū Vaticanus, qui & Neronianus dictus est. Sed omniū maximus/& pulcherrimus martius amplitudinē ædificiorū/& uiridariis satis cōspiciuus:& a Marte cognominatus, q̄ ei deo a maioribus cōsecratus fuit. Liuius/ager inquit Tarquiniorū, qui inter urbē & tyberim iacet, nā cū ceteri campi regis Tarquinii, qui ob iustitiæ cōtemptū dictus est superbus/post eiusexiliū datus iis esset;q̄ agros nō haberēt/unus ager/q̄ erat inter urbē/& tyberim Marti fuit cōsecratus/Cāpus Martius dictus, locus Comitiorū habēdorū/& bellicę exercitatiōis Certamini electus, sed extra pomeriū, q̄ postea inclusus est mœnibus ppter dissidia ciuilia, & exterorum hostiū incursions, qui hāc planitiē aditu facilē semper diripiebāt. Nā tempore libertatis hęc planicies habebatur usq; ad pontē miluium. Senatus sepe numero cogitauit mœnia ducenda usq; ad pontes. Sed Haruspices uetere, q̄ fas non esset habere Comitia in urbe, huius rei meminit. M. Tullius in Epistolis ad Atticum, Belisarius

Campicel
bres urbis.

aut ambitū ad tiberim muro cōplexus omnē muniuit/ut tradit pro
copius. De cāpo Martio satis multa Ouidius. Liuius, & Dionysius
qui ita scribit Decretū cōsiliū/deinde bona omnia tyrānorū ferentes
in publicū Ciuibus omnibus exposuerūt/ut quicūq; ex eis caperent
quisquis obtineret/agrūq; omnē: quātū illi possederāt, His/qui nul
lam haberēt sortē diuiserūt: Vnū tantū capiētes campū, qui inter ur
bem/& tiberim iacet; quē sacrū esse Marti antea decreuerunt, & quis
pratū, atq; iuuenibus ad bellicas exercitatiōes ludū oportunitissimū.
Hunc campū priusq; Marti sacrū ascribēs sibi Tarquinius seuerat.
Nā cū cetera tyrānorū bona populo auferēda cōcessissent, sed quod
in cāpo illo natū erat frumentū/aliud in areis adhuc iacēs, aliud in
culmis:& quod iā tritū erat auferre nemini permiserūt: sed ut execra
bile, nec idoneū/qđ in ædes portaret, iaciēdū furcīs in flumē esse de
creuerūt: unde insula creuit tiberina/una cū romana libertate ibi orta

INSVLA TIBERINA.

In mediis tiberinis fluctibus assurgit insula tiberina, quę apud ue
teres dicebatur insula Iouis lycaonia: quę ex materia deiecta ex agro
Tarquiniorū creuit. Quā ita describit Oui. lib. v. met. Scinditur in
geminas partes circūfluis amnis. Insula nomen habet, laterū quę a
parte duorū Porrigit æquales media tellure lacertos. de qua Diony
sius/extat hodie inquit eius rei/quę de materie creuit/quę in campo
martio disiecta erat ex segete regia, & in tiberim proiecta/oblitaq; li
mo paulatim insulā fecit: adeo firmā saxorū molibus/ut in ea fuerint
porticus/& tēpla. Nā tria illic olim erant tēpla/Iouis/Aesculapii, &
fauni: Sed insula æsculapio sacra: ppter eius Simulacrū ex Epidau
ro urbe/monitu Sibyllinorū Car. aduēctū, unde formam eius nauis
qua deuectum est, locus accepit: Cuius prora, ubi fuit templum
Fauni fluctibus cessit: Carina/& Puppis integra manet, ubi olim
fuit æsculapii templum iunctum Iouis delubro. Ouidius in fastis
Accepit phœbo: nymphaq; Coronide natum Insula diuidua/
qua premit amnis aqua: Iuppiter in parte est, cepit locus unus
utrumq;: Iunctaq; sunt magno templa nepotis auo. Liuius
in Insula inquit Iouis ædem. C. Seruilius duum uir dedicauit
uota erat sex annis ante gallico bello a. L. Furio purpuriōe prætorē,
ab eodē Cōsule locata. Vitruuius libro. iiii. Prostyli inquit exēplar
est in insula tyberina in æde Iouis/& fauni Ouid. in Fast. Idibus

Insula Iouis
lycaonia.

Templū Io
uis/ Aescu
lapii & fau
ni.

Aedis fauni
ex multati
tia pecunia
facta.
Templū fau
ni in capite
insulæ.

Nosce co
miū paupes
rum.

ædis. s. bar
tolomei appo
stoli.
Forma nau
is e tybur
tino lapide.
Anguis
æsculapius.

agrestis fumāt altaria fauni. Hic ubi discretas insulā rūpit aquas. Li
uius. Cn. Domitius cenobarbus inquit, & C. Scribonius ædiles mul
tos pecuarios ad populi iudiciū adduxerūt. Tres ex his dānati sunt.
Et eorū multatitia pecunia ædē in insulā fauni fecerūt. Fuit autem
templū fauni in capite ipsius insulæ ubi tiberis in duas pres diuidi
tur. Cuius hodie nullū apparet uestigiū: nā tiberinis fluctibus cessit
In ea insula exponebātur olim ægroti, quia æsculapius, cui cōsecra
ta est, medicinę deus habet: & ob hāc sciētīā in decore numerū acce
ptus, ut scribit Cor. Celsus. Erat in eadē insula ad æsculapii tēplum
Noscecomiū. i. ægrotorū Domiciliū, quod diuus Hieronymus uillā
languētīū interpretat: ubi agrotātes curabātur. Vnde apud Aristo
phanē in Pluto. In æde æsculapii inducūtur languētes ut med. larū
fomētis refocillētur: & apud Plautū in Gurgulione inducitur leno
cappadox lienosus: Iecorosus: Pulmonarius in fano æsculapii incu
bās. Cuius uestigia adhuc apparēt in hortis. S. Bartolomei: cuius pro
pinqua ædis a Gelasio .ii. cōdita/uel istaurata putat. Visitur adhuc
ibi forma nauis ex tyburtino lapide: ubi in latere reptātis serpētis Si
mulacrū inspicitur/qui æsculapii genius eē credit: de quo satis mul
ta Linius/& Oui. lib. ultimo met. Plinius. Atqui inqt Anguis æscu
lapius Remā aduectus est/uulgoq; pascitur, & i demibus: Cœpisse
igitur credo, nauis for nā, ubi iā trāstra cū reptāti erpēte apparent.
Adeo uiri illi excellētes: rerūq; studiosi uel naturā i artē redigere uel
artē in naturā. Sed iā ad martiū cāpū vñ digressi sumus: redeamus.

DE ORNAMENTIS CAMPĪ MARTII.

Veteres illi Romani inquit Strabo/necessariis rebus magis intenti
urbis pulchritudinē contēpsere: posterī uero innumerabilibus/& p̄cla
rissimis impleuerūt insignibus. Pompeius enim/& diuus Caesar /&
Octavius:& eius filii, & familiares, & uxor, & soror cunctarum stu
dium simul/& impensas ad preparanda decora superarūt. Maximā
aut partem martius campus habet præter natiuam campi uiriditatē
artis & solertiæ exercitationes campi enim admirabilis magnitudo
accurules pariter cursus/& alia equestria certamina expedita sup
peditat/nec tam multis pilam/circulum/palestram exercitatione tra
ctantibus aliqua incumbentium simul opera / Quid perennes solo
herbas? Coronatosq; ad fluminis alueum colles? Scenicarum ostēta
tio picturarū eius generis spectacula præstāt/ut difficulter/& inui

tus ascendas. Huic proximus campo & alter adiacet minor campus: cuius meminit Catullus cum inquit Si me quæsieris minore campo: tum innumerabiles circum circa porticus: horti numerosi. Theatra tria simul, simul & Amphitheatrū: Tempa magnificentissima inter se cōtigua: ut quasi aliud agētia. Reliquā urbis uenustatem ostentare uideātur. Et præterea cū locū istū religiosissimū esse cogitassent/Clarissimorum uirorū/& scēminarū monumēta in eo cōstruxerūt, Cuius cāpi ornāmēta scribit etiā Martialis libro, ii.

Theatru
tria.

Augusti mausoleum.

Cōmemoratiōe dignū est q̄ Mausoleū appellatur excelsis fundatū molibus, lapide niueo: & ppetuæ uiriditatis arboribus coopertū in summū usq; uerticē cubitorū. CCL. ad fluminis ripā. aggeratū. In sūmo aut̄ positū est Simulacrum Augusti ex ære: sub aggere ipso sunt eius loculi: & cognatorū, & necessariorū: at ergo uero locus est mirifica continēs ambulacra. In medio aut̄ campi spatium busti extat ambitus, & hic ipso niueo perfectus lapide: ferreos in circuitu cancellos habēs: & plantatas per se ferēs populos: Mausoleū primū sepulchrū Mausoli regis ab Artemisia eius uxore extructū. Ad huius postea similitudinē Augustus sepulchrū sibi in cāpo Martio erexit: addidit præterea porticus pedū mille: & hortos: & nemora miræ pulchritudinis. Suetonius in augusti funere. Reliquias inquit Mausoleo cōdiderunt, id opus inter flāminiam uia, ripāq; tiberis sexto suo cōsultu extruxit. Virgilius libro. vi. æn. in Marcelli funere, Quantos ille uirum magnā mauortis ad urbem Campus aget gemitus, uel quæ tiberine uidebis funera, cum tumulū præterlabere recentem. Cuius etiā loci meminit Cassiodorus in Epistolis. Ipsius aut̄ Mausolei extat hodie magnæ ruinæ iuxta tēplū nūc. S. Rocchi ante hos annos ex ære collato excitatū. Mole s̄q; ip̄a sphericā habet formā reticulato ope circumquaq; extructa, ubi multa ex profunda tellure marmora erui uidimus/inter quæ breue quoddā Epitaphiū cuiusdā liberti augusti a marmoribus uidelicet.

D. M.

VLPIO MARTIALI AVGVSTI LIBERTO AMARMO:
RIBVS. Erat olim in eo ābitu (ut supradictū est) nemus populeū unde postea portā nūc populi, & ppinquū. S. marię de poplo tēplū nomē accepisse crediderim, nisi locus a populi frequentia dicatur.

Nemus pop
puleum.

Q iii

ANTIQUITATVM

Qui hodie totus occupatus est domibus usq; ad ripam tiberis/ubi domorū isulæ prisco more/& uia regularibus funiculis ad amussim directæ, sed ea precipue quæ nuper designata est a templo populi usq; in centrum nunc urbis. Quæ regio in angulo martii campi coartata quasi noua aduentiorum colonia deducta excisalpina potissimū Gallia/& Iluria/unde modo Lombardia/modo Sclauonia ab incolis nūcupatur/qui locus factus est celebrior ob imaginē diuæ uirginis deiparæ quæ nuperrime in quadam fumo sa proscuca in proximis menibus iuxta tiberim/coli/frequētariq; cœpta est proximo Iubilei anno. M. D. XXV. Die. XX. Iunii.

De antiquo Horologio campi Martii.

In parte Martii campi, ubi nunc est. Templum. S. Laurentii in Lucina in Capella noua Capellanorum fuit olim basis illa nominatissima/& Horologiū superioribus annis effosum, quod habebat septē gradus circum/& lineas distinctas metallo inaurato, & solum campi erat ex lapide amplo quadrato, & habebat lineas easdem. & in angulo quatuor uenti erant ex opere musiuo cum inscriptione **BOREAS SPIRAT.**

De Septis Campi Martii.

Septa generali uocabulo dicuntur loca munita, & quædam sepimēta uallata, quibus animalia continentur. Virgilius in bucolicis. Quāuis multa meis exiret uictima septis, unde quadam similitudine loca in cāpo martio tabulis, siue lignis inclusa dicta sunt, in quibus stās populus ro. suffragia ferre cōsueuerat. Martialis ita inquit In septis mamurra diu multūq; rogatus: dicuntur & ouilia. Lucanus & miserę maculauit Ouilia romæ. Sed Lucanus non de septis (ut creditur) sed de uilla publica intellexit/ubi. ix. debitorum cesa dicitur auctore Sylla. Erant enim Septa locus lignis (ut supra dictū est) inclusus ad creandos magistratus deputatus. Ea q; fuisse scribit Liuius iuxta uiam flaminiam, & uiam fornicatam, Satis constat locū fuisse in eo ambitu, ubi nunc est colūna Cochlidis Antonini pii, iuxta montem Citatorum/unde nomen accepit. Suetonius in Cæsare cunctatum inquit Vtrum ne in martio campo: per comitia, & tribus ad suffragia uocantem partibus diuisis e ponte deiicerent, atq; exceptum trucidarent/an in sacra uia/an in aditu Theatri Pompei adorirētur. Quem suffragorum morem Augustus sustulit: ut scribit

Tacitus cum inquit Comititia prius e campo ad patres trāslata sunt ab Augusto Suetonius Item/Comitiorum quoq; ius pristinum re-
duxit/atq; triplici pœna coercito ambitu, & ipse suffragium in Tri-
bubus ferebat/sicut unus ex populo, Quę diu intermissa ab Hadria-
no Imp. demū reuocata fuisse scribit Spartianus. In hunc locum ex
propinquo colle hortulorum descēdebant Candidati qui magistra-
tus petitori erant. Cicero ad Atticum Rem inquit gloriosam/mar-
morea sumus, & septa facturi. Ea; cingemus excelsa porticu, ut mil-
le passuū conficiatur. i. porticus milliaria, Simul adiungetur huic
operi Villa publica, Quod nec ipse Cicero, nec alius fecit/bello ciui-
li impediti. Fuit præterea iuxta Septa templum Neptuni cum porti-
cu pulcherrima/ut scribit Dion. quē locum. M. Agrippa multis or-
namentis decorauit. fuerunt/ & Septa agrippina/ quorum meminit
Lampridius his uerbis, Instituerat & Alexander seuerus basilicam
alexandrinam inter campū martiū & Septa agrippina, fuit & Cam-
pus agrippæ in regiōe uiæ latæ sub Quirinali/ & fortasse ibidem ea
Septa. fuerunt item Septa trigaria in regione Circi flam. de quibus
Plinius libro ultimo, Ne equos quidem in trigariis præferri ullis
uernaculis animaduerto.

De templo Isidis iuxta Septa campi martii.

¶ Satis constat tēplum Isidis fuisse olim iuxta Septa campi martii
ut scribit Iuuenalis cū ait a merce portabit aquas/ut spargat in ædē
Isidis antiquo/quę proxima surgit ouili/quidam scribūt templum
Isidis fuisse/ubi nunc est ecclesia. S. Mariæ in uia lata, sed non con-
gruit carmini Iuuenalis/quoniā multū distaret ab ipsis septis/quę
erant olim in eo ambitu ubi nunc surgit Colūna Cochlidis Antoni-
ni pii/ut supra dictū est/nec desunt qui scribant templū Isidis fuisse
ubi nunc est ædis. S. Mariæ in Aquiro/extant adhuc in propinquo
templi hortulo Colūnæ quædam erectæ/ut supra diximus/Quod
magis congruet Iuuenalis carmini. Fuit autem Isis in magna uene-
ratione & eius sacra ex egypto aduecta. Vnde Lucanus. Nos in tem-
pla tuam romana recepimus Isin, Semideosq; canes, & sinistra iubētia
luctus. Lampridius in Comodo Ant. Imp. Sacra inquit Isidis ita co-
luit, ut & caput raderet, Isiacos uero pineis usq; ad perniciē pectus
tundere iubebat, Cum Anubin portaret Capita Isiacorum grauiter
tundebat ore Simulacri. Iosephus. xx. antiquitatum Iudæorū tradit

Templum
Neptuni
Septa agrip-
pina.
Septa trigar-
ia.

Fdis. S. Ma-
riæ i uia lata

Colūna co-
chlidis ædis
S. mariæ in
Aquiro.

Anubis.

ANTIQUITATVM

Templum Isidis fuuditus euersum esse romæ iubente Tiberio/Statuam Isidis in tiberim deiectam, Sacerdotes Isiacos in cruce sublato/ob scelus, quo matronâ adulterio tanq̄ deo Anubidi prostrauerunt. Nam in templo Isidis multa fiebāt lenocinia. Vnde Ouidius de arte Neu fuge niliacæ mēphitica sacra iuuecæ. Multas illa facit/ quod fuit ipsa Ioui. Iuuenalis Item: aut expectatur in hortis, Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ. Idem præterea Iosephus de bello, & triūpho iudaico ita tradit, Vespasianos/ qui in Isidis templo nocte quieuerant/ ad octauianas deambulationes transiisse/ ubi eos Senatus, & honorati Equites præstolabantur, Dion. de templo Serapis & Isidis ita tradit. Ignis diuinitus potius q̄ ab homine Romæ exeatatus, eaq̄ depopulatus, & Serapis, & Isidis tēplū, & Septa, Neptūni ædem, Therimas Agrippæ, Pantheon, Diribitorium Balbi, Theatrum Pompei, Porticū Octauix, Domū cum Bibliotheca Iouis Capitolini, cū ædibus, & Sacellis coniunctis conflagraffe. Colebatur aut̄ Isis una cum Osiride uiro/ qui/ & Serapis dictus est. Tria fuisse olim in urbe Isidis præcipua templa inuenio, unū de quo nunc agimus. Alterum in summa uia sacra in Emporio, ut supra dictum est. Tertium Isidis Antenodorice in regione piscinæ publicæ/ ad caput uix nouæ/ ab Antonino bassiano conditum, iuxta ipsius Thermas/ de quo Spartianus Sacra inquit Isidis primum per hunc Romam delata/ & templa magnifice ei deę fecit. ubi ante hos annos fragmenta quædā marmorea eruta/ cū inscriptione intercisa/ & mutilata huiusmodi. SAECVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO. In altero fragmento/ sic/ PONTIFICIS VOTIS ANNANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE. Fuit præterea Isis patritia in regione exquilina ut scribit. P. Victor. Fuit item in regione. ix. Circi flam. Iseum, & Serapeū, quæ erāt loca publica/ alterum ab Iside/ alterum a Serapide dictum/ Ea fuisse creduntur iuxta arcum nunc Campiliani sub proxima æde. S. Stephani cognomento Caci/ ubi nuperrime Nili flu. Marmoreum miræ magnitudinis Simulacrum effossum uidimus/ & in eodē marmore Ranarum/ & Lacertarum parua quædam signa/ quæ batracos/ & Sauros operis structores ita illi uocabantur/ cęlauerunt/ ea tantum.

Isis antinodorica.

Isis patritia.

Iseū & serapeum.

Simulacrū Nili flu.

mercede contēti ipsarū ut eiusmodi reptilia sua nomina exprimētia/
scalperentur. Lampridius in Alexandro seuro. Iseum / & Serapeū
inquit decenter ornauit additis signis deliacis / & omnibus mysticis a
Delo insula / ubi laudatissima siebant / auctore Plinio praeterea Mu-
seum, Iseum, & Serapeū publica Alexandree auditoria erāt / & adēs
a Musis / & Serapi / & Iside dicta / In eodem ambitu multa etiam mar-
morum fragmenta effusa / ubi & Tiberis simulacrum cū pueris Ro-
mulo / & Remo conditoribus urbis Nutricis lupę ubera sugentibus
& utrūq; Simulacrum & Nili & Tiberis in Vaticanum de atū est.
Nec desunt qui uelint hoc in loco fuisse olim porticū Octauiae / sed
uerisimile non est cum ea porticus fuerit iuxta Theatrum Marcelli
ut supradictum est.

Simulacrū
tiberis fū.

Porticus
octauiae.

DE TEMPIO MINERVAE CHALCIDICAE.

¶ Fuit & templum Mineruæ Chalcidicę, cuius adhuc extant uesti-
gia in proximo Cenobio fratrum. S. Maria supra Mineruam unde
cognomētum locus sortitus est. Extant aut undiq; eius templi parie-
tes quadratę & oblongę formę sine tecto / erat enim templum non
magnum testudinatum incrustatum multisq; ornāmētis decoratū:
uilitur adhuc eius forma in hortis fratrum prædicatorū. S. Dominici /
p multos hætenus ānos incultū ac deformatū, & nulli reę usui ser-
uiēs nisi imūditis. Nūc uero ibi cellulę fratrum extractę uereribusq;
superadditę opera / & impensa Clementis. vii. Quod tēplū Pōpeius
magnus condidit, & in eo triumphalia dedicauit: ut scribit Plinius
lib. vii. nat. hist. cum inquit, Toties Imperator, anteq̄ miles, postea
ad tota maria, & deinde Solis ad ortus missus hos rettulit titulos,
more sacris carminibus uincentiū, neq; ipsi coronantur, sed patrias
suas coronant, Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ
quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius magnus Imperator bello
xxx. annorum confecto, fuis fugatisq; occisis, & in deditionem acce-
ptis hominū centies uicies semel. lxxxiii. millibus / depressis / aut cap-
tis nauibus. DCCCLV. oppidis, castellis / mille quingentis. xxxviii.
in fidem acceptis terris a Męotis lacu ad rubrum mare subactis / me-
rito Mineruæ hoc breuiariū eius ab oriēte: Triumphū uero cū oram
maritimā aprædonibus & Imperiū populi ro. restituisset, ex asia, pō-
to, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iu-
dæis, Albanis, Iberia, insula Cieta, basternis, & super hæc Mythri-
date, & Tigrane triumphauit.

ANTIQUITATVM

De Templo quod pantheon prius dicebatur:
nunc. S. maria Rotunda.

CExtat hodie Templum prope integrū ab antiquis Panthœū nuncupatum mira altitudine/spatiosis molibus fornicatum / Sphœrica forma/& ueteri structura/Symētria/ac diametro cōcinātū/sicut etiā hodie apparet, Vnde ea ædis. S. Maria Rotunda/a iunioribus dicta est/inter uerusta urbis ædificia satis conspicuū templū, Quod Agrippa struxit teste Plinio, nec desunt, qui asserant/non ab Agrippa/sed Augusto antea conditum templum, Porticum uero ab Agrippa postea superadditā. Sed Plilib. xxxvi. nat. hist. ab Agrippa factū asserit cū inquit Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factū. Itē Agrippæ Pātheon decorauit Diogenes/Atheniensis/& Carfacides, Quinimo & in nomismatibus Agrippæ satis expressa & tēpli/& Porticus forma apparet/& in frōtis p̄cio Cubitales literæ titulū ostendūt. uidelicet
M. AGRIPPA. L. F. COS. TERTIVM. FECIT.

Qui in restauratiōe eius semper idem instauratus est. nam & ab Hadriano Imp. restitutum opus ut scribit Spartianus; deinde ab septimio Seuero/& M. Aurelio Antonino ut minores litteræ infra ostendunt uidelicet. **IMP. CAES. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS PARTHICVS PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. PP. PROCOS. ET IMP. M. AVRELIVS ANTONIN. FELIX. AVG. TRIB. POT. V. COS. PROCOS. PANTHEVM VETVSTATE CORRVP. TVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.** Dictū Pantheon/ut scribit Dion. siue q̄ matri deū/atq̄ omnibus diis sacrū esset, siue q̄ mundi formā haberet/qui propterea pantheon appellā dum censet, Nam cum Agrippa illud absoluisset/uoluit Augusto dedicare. sed ille respuit; dedicatūq̄ est in honorem Martis/& Veneris & eorum statux præcipuē illic locatæ/inter quas & deorum omniū statūculæ, & in pronao templi a dextris & sinistris Simulacra Augusti/& Agrippæ. Fuisseq̄ in eo tēplo scribit etiā Macrobius in saturnalibus Simulacrum Martis/& Veneris/& unionem miræ magnitudinis/& taxationis/quem Cleopatra in auribus gerebat, cuius magnam partem per acerum consupserat in Conuiuio quo. M. Antoniū sumptibus superare cōtenebat: quæ uno haustu centies Sester tiū ebibit ut scribit Plinius libro. x. Sed qui superfluit/uicta regina

capta ægypto/Romã delatus dissectusq; est/& factæ ex una margaritæ duę positæ Simulacro Veneris monstruosæ magnitudinis in templo quod Pantheon dicitur Ioui Vltori dedicatũ/ut supra dictũ est. Extant templi portæ æreæ miræ magnitudinis uetustate conuassatæ ueteri structurâ satis olim exornatæ cũ ereis supra ipsam portâ cæcellis tẽplũq; ipsũ intrinsecus externo marmore/ac uersi colore cõspicuũ . ubi lithostrotũ lapidũ diuersitate decorũ. Et colũnę circũquaę structura, & epistiliiscõcinnatæ/ubi & Sacella/in qbus p ambitũ statuæ olim collocatæ erāt. Plinius Syracusana inquit sunt in pantheo capita colũnarum a. M. Agrippa posita/In colũnis templi eius probantur inter pauca eius opera: sicut in fastigio posita signa/sed propter altitudinem loci minus celebrata. In honore est in eo templo Hercules/ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificant uictima humi stans ante aditũ templi Agnationes sitæ: extat ad huc eius tẽpli cõcamerata testudo miro artificio laqueata/& i sũmo uertice sphæricum foramen, unde liberũ cęli lumen admittitur. Verum ne sua mole extructa rotunditas grauaretur / uacui circũquaę Specus ab imo ad summũ usq; relictĩ sunt. Marmorata intus tota ædis/aut incrustata / exterius uero tectorio illita / a fronte uero ereis laminis argento/auroq; illitis/ut adhuc signa apparent. Altitudo interior latitudini ex Diametro equalis habetur. In medio tẽplo extat. Impluiũ ad excipiendos superioris foraminis decedentes imbres. Ne credant Sobrii Anicularũ fabellam/que uulgo circũfertur de hoc tẽplo/q; a Cacodemone fuerit cõditũ/cum satis cõstet ipsum a. M. Agrippa Augusti genero fuisse extructũ ut superius dictũ est. Tectum uero/quod nunc ex chartis plumbeis ante hos annos a Nicolao. v. instauratũ, Argentis laminis apud ueteres coopertum dicitur, Quas Constantinus. iiii. Heraclii Nepos Romam ueniens sustulit, Is quinta postq; in urbem ingressus est die/ad direptionem conuersus/Omnes statuas ex ære, & marmore ad ornatum urbis, omniaq; Ecclesiarum ornamenta paulo decetiora distrahit, & nauibus ad id præparatis imponit, Plusq; ipse septem diebus urbi detraxit, q; barbari ante ducentis quinquaginta octo annis. Nam Syracusas ea ornamenta detulerat, ubi dolo Mezentii/dum in balneis libidini uacaret/interfectus. Eo propterea ex omnibus prouinciis romanis profecti milites ad opprimendum Mezentiiũ, Quo sublato/cum omnes

Statuæ in fastigio panthei positæ.

ANTIQUITATVM

Panthei a
bonofacio
iiii. cōserua
tum.

Ad oīa tem
pla apud ve
teres gradi
bus ascēde
batur.

passim superueniētes cum magna classe Sarraceni, Et Syracusas & totam insulam occupauerunt, Vnde postea onusti præda Alexandream redeuntē/urbis quoq; Romæ ornāmēta secū detulere, Quæ Constantius Syracusas deuexerat: eo animo/ut inde Constantinopolin traiceret. Pantheon autem Bonifacius. iiii. patria Marsus a phoca Imp. obtinuit/consécravitq; in honorē diuę Marię uirginis deiparę/& omniū martyrum Christi eiectis primum gentium Simulacris / lustratoq; templo unde postea Virgo ad martyres dicta est. Ipsum uero Pantheon haud dubie cętera urbis templa magnitudine lapidum nitore/& priscis ornāmētis superat. Ad quod Virgilius libro primo æn. alludere uidetur/cū Iunonis illud Carthaginense describit. Notandum hoc in loco Omnia tēpla apud ueteres in sublimi condita/gradibus ascendi/atq; unū tantū habere aditū, ex quo deprændi potest quantū ruinę creuerunt romæ. Nam Pantheon totidem gradibus prius ascendebatur/quot nunc descenditur/ut superioribus annis experimentum uidimus, effossa ante tēpli aditū/area quadrato laspide/tyburtino strata. Extat hodie templi Protyrion. i. locus ante portā. Extructa porti cus colūnis ingentibus/eiusq; tectū æreis trabibus in auratis/canalium modo compactis. Colūnæ uero/ quibus attollitur, multis ante sæculis sordidissimis diuerforum que stuum tabernis/quibus obsidebantur/occultæ/opera/& impesa Eugenii. iiii. emundatæ in priorem nitorem redactæ/mirabilis ædificiū pulchritudinem ostendūt. Nostra uero memoria/sublatis quibusdā casulis, & eiectis inde ruderibus, & imunditiis quibus omnia operta/opertaq; erant. Ipsumq; Panthœum in insulam redactum/undiq; peruiū/ac prope circunquaq; absolutū. Eminent hodie ante templi aditum ex priscis ornamentis duo pari forma leones ex Marmaridū lapide sub nigro suis basibus collocati cū hieroglyphicis notis interporphiretica labra/c p ximis. M. Agrippæ/& Neronis (ut creditur) thermis/post ruinas ibi collocata.

De Templo boni euentus.

Boni Euentus Templū satis constat fuisse iuxta Pantheon, sed quo in loco/diu dubitatū est, Verum cum illud ego curiosius inuestigarem, subito eius templi quadrata/atq; oblōga/adhuc integra forma inter ruinas occurrit, Magistris uiarū excitātibus nouam illic uia a platea nunc. S. Eustachii/usq; in plateā Mineruę peragendā inter

proximum Pantheon/& amplissimas/quas nunc a fundamentis excitat ædes, & palatium Magnus uir/ac prædiues. D. Marius. Perusinus filii procurator/qui per mediam boni euentus templi longitudinem eiecit fundamenta/reliqua uero pars occupatur uia/de qua supra dictum est. Appareret adhuc illic laquearium signa quos stucchos uocant sicut in Pantheo/& Hiperstyliæ colunarum/quæ iussu nuper Nicolai. V. In uaticanum delatae sunt. Colitur autem Euentus ut omnia nobis eueniant prospere/& feliciter. M. Varro de re rustica ad fundamiam uxorem ita inquit Nec non procor lympham/& bonum Euentum/quoniam sine aqua/omnis arida est agricultura. Boni Euentus Simulacrum species erat pauperis habitu/dextra manu pateram, Sinistra uero Spicam tenebat, Plinius tradit Boni Euentus, & bonæ fortunæ Simulacra in Capitolio Praxitelis opera.

DE CAPREAE PALUDE.

Capræ Paludem in Campo Martio ante urbem/ad Circum flammam uersus mare fuisse scribit Plutarchus in romulo: locus autem erat in rheumatibus tiberis, ad quem/unus erat aditus / & propterea tutus. ubi Romulus urbis conditor, cum exercitum recenseret, subita orta tempestate, sublatus e medio apparere desit, Lilius: His inquit immortalibus æditis operibus, cum ad exercitum recensendum concionem in campo ad Capræ paludem haberet, hominem exiit ex miraculo creditum in caelum abiisse. Quidam uero tradunt a Senatu disceptum propter tyrannidem, Nam is uel propter augendas Cerimonias/uel cum exercitu, qui tunc erat ex, xxx. milibus peditum, & CC. Equitibus: & haberet in campo martio concionem ad Capræ paludem nonis Quintilibus, & aer esset serenus: Subiti exorti nimbi, cum tonitru, et coruscationibus, & ingenti caeli fragore, eum concionantem sustulerunt. Ouidius in Fastis. Est locus, antiqui Capræ dixerunt paludem: forte uiris illic Romule iura dabas. Sol fugit, & remanent subeuntia nubila caelum: & grauis/effusus decidit imber aquis. Hinc tonat/emissis obrumpitur ignibus æther: fit fuga/rex patriis astra petebat equis. Die/quo humanis decessit/uulgi fugam, Caprotinaeque nonas dixerunt. Tantum sub eo rem. p. creuisse scribit Dionysius ut ex modicis copiis: quas ab initio habuit: post eius mortem confestim censa Romæ. lvi. peditum milia; Equitum paulo minus quam mille. Sed magnitudo illa breuis intra hominis ætatem interitura. Qui

Ætus Simulacrum
Boni euentus
lacrum.

A N T I Q V I T A T V M

bus domi nec spes prolis ulla erat; nec cōiugia. Decessit aut nullam ex se progeniem relinquens; ætatis suæ annū agens. liiii. Regni uero. xxxvii. Suspicio fuit in ea Eclypsi/in qua fuit totus solis defectus regem cęsum fuisse a Senatoribus. L. Florus ita tradit His ita ordinatis cum repente concionē haberet/ante urbē ad Capreæ paludē e cōspectu ablatum; discriptūq; a Senatu putāt/ob asperius ingeniū, Sed orta tēpestas; Solisq; defectio/Cōsecrationis speciem præbuere, Eam opinionem cædis deleuit uir grauis Iulius proculus ex illustri familia Troianorū; & Romuli affinis/qui nūciauit hora matutina se uidisse Romulū deum; & iussisse referre quædam suis Romanis. Apparuit aut Romulus in monte Quirinali supra templum nunc S. Vitalis, ubi ob eam rem conditum fuit templum Quirini Ipseq; pro deo cultus; & Quirinus appellatus.

Tēplū Qui
rini.

De Terento loco in Campo Martio.

Fuit olim in ultima campi martii parte iuxta tibrim haud longe (ut creditur) a capitolio locus quidā nomine Terētus/a terēdo dictus/ eo q; tibris cōtiguā sibi terrā suis fluctibus tereret. Terētus inquit festus q; pfluētis Tiberis ripas aquarū cursus tereret / appellatus est. Quem in locum cū Euander ex Arcadia profectus/ aduentaret, illic una cum Classe substitisse dicitur. Ouidius in Fastis, Iāq; ratem doctæ monitu Carmentis in amnē Egerat/ & tuscis obuius ibat aquis/ Fluminis illa latus, cui sunt uada iuncta Terenti/ Aspicit & sparsas per loca rara casas.

Tēplū Plu-
tonis.
Templum
Consi.

De Plutonis ara subterranea.

¶ Apud Terentū scribit festus fuisse olim Arā: ac subterrancū Ditis templū, ad quē locū/ multis gradibus descēdebatur, Mos enim erat apud ueteres/ ad oīa tēpla gradibus ascendere/ ad ædem uero Plutonis, & Cōsi gradibus descēdere. Nam inferorū aræ subterraneæ erāt loco profundo. Arā ditis p̄is/ & Proserpinæ scribit Val. max. egesta terra ad. xx. pedū altitudinem apud Terentū fuisse iuentā Valesio quodam auctore, e Sabinis locuplete, & rusticę uitæ homine/ liberatis tribus/ a pestilentia filiis: ubi trinoctium furuæ hostiæ sacrificiū exhibuit. Vnde Aufonii poetæ uersus. Terna terentino celebrata trinoctia ludo. Eam aram bello albano Romani constituerant/ & alta terra occultauerant/ ut omnibus. præterq; ipsis Romanis ignorabilis esset. Ad aram præterea ipsius Plutonis apud Terentum nascentiū olim/ & moriētū suo ordine nomina notabantur quoties ciuitas lu

strabitur. Cuius rei meminit Martialis in matrona quadā ita loquēte Bis mea romano spectata est uita tercento/ & nihil extremos perdidit ante rogos. Vbi etiā. xxx. quoq; anno census agebatur. Nec desunt qui tradant/ habuisse hinc originem/ Sæcularem annū/ qui redactus postea fuit ad minorē numerū. Vnde Papinius in siluis Aut instaurati peccauerit ara terēti. Martialis in natali Domitiani Imp. Hic colat ingenti redeūtia sæcula lustro. Et quæ romuleus sacrate rentus habet. In quibus trinocatio sacrum Plutoni & proserpinæ leætisternium/ & Supplicationes fieri solebant.

De æde/ & ara Consi subterranea.

Aedis / & ara Consi iuxta circū maximū/ ad Septizoniū fuisse olim ex Tacito creditur; cū ueterē designat in palatio urbem. Cōsus enim deus est consiliorum: & consilia debent esse arcana. Cui deo subterranea ara constituta: circumfusa terra: sacrificiisq; & igneis sollenitatibus colitur. Eum esse Neptunū Equestrem tradūt: Cursusq; equorum agitur: iunctorū: & nō iunctotū. Vocaturq; a Romanis is deus Consus; a græcis uero Possidonius: In cuius honore ludos agēs Romulus Sabinas rapuit: ad quas rapiēdas arcanū oportebat esse deo Conso duce Cōsiliū/ ut ad uota pcederet/ & hospitaliter per domos inuitati/ securi ludos inspicerēt: & urbē contēplarētur ad xiiii. Septēbris: Quo die Cōsualia celebrata sunt. Id facinus perpetrātū est quarto mense: quo Urbis condi cepta est: ut scribit fabius pictor: quē secutus est Dionysius Alicarnasæus.

De diuersis fortunę numinibus ac templis.

Cum multa/ ac uaria/ apud ueteres Romanos numina colerentur: fortunam præcipue/ diuersis titulis eos coluisse satis cōstat. Est enim fortuna accidentium rerum subitus: atq; inopinatus Euentus: Multaq; habet cognomina: ut fors fortuna. Prospera. Equestris: Peregrina. Obsequens. Fauēs. Opipara. Publica. Priuata. Viscata. Virgo Muliebris. Benesperās. Virilis. Propria. Conuertens. Dubia. Mala Mascula. Parua. Calua. Seia. Respiciēs. Mammosa. Barbata. Omnipotens. Bona: ac mala. Primus Ancus Marcius fortunæ uirilis ædē ædificauit. Seruius Tullius fortunę gratiam referre uolēs: q; ipse ex captiua natus esset: & eius beneficio regnum adsecutus: non unam illi ædem: sed plures extruxit: ut fortis: primigeniæ Masculæ: mox prosperæ: & uirilis templa crexit. Fortis autem transtilerī in hortis

ANTIQUITATVM

Cæsarianis: bonæ uero Reduci, Euelpidi: Atropheæ: Conuerteti: Benefesperanti: propriæ: Virgini: ac Seia nō uno tempore tēpla constructa. Seia prius a Seruio Tullio deinde a Nerone dicata in domo aurea. Nam fortuna uariis nominibus tēpla habebat/ut scribit Plutarchus in questionibus. Malæ in Exquilis: nō ut opem ferret: sed ne obesset: Cuius Simulacrū manu altera cū cornucopiæ: altera gubernaculum geminū uersans, effingebatur. Quidam illā scæmineo habitu, furenti similem/cecam super uolubile laxum effinxere, q̄ nullo delectu opes/ad malos/& indignos conferat: Aliqui autē sine pedibus, manus/& pēnas habentem. Interrogatus Apelles cur fortuna sedentem pinxisset/nondum inquit stare didicit. Reduci; q̄ Imperatorem reducem seruasset. Martialis. Hicubi fortunæ reducis fulgentia late Tempa nitent/felix arca nuper erat. Præterea fortunę signū in cubiculo Imperatorū ponebatur. Muliebris uero templū uia latina, iiii. ab urbe lapide. Equestris iuxta theatrū lapideum: quę insidens equo fabricata fuerat. Q. Fuluius Flaccus inquit Val. maximus non tulit/qui in censura regulas marmoreas ex Iunonis licinix templo in ædem fortunæ Equestris/quam romæ faciebat/transtulit. Primigeniæ autē in colle quirinali a Domitio prætorē postea locata. Alteram uero primigeniæ ædiculam. P. Sempronius Cos. secundo punico bello uouit/uoti reus. Eundē Seruium auctores tradunt primigeniam / & obsequentē in Capitolio dicasse. fortuna respiciens/& propria iuxta templum Iouis uictoris in palatio prospera in foro boario. uiscata dicta est/q̄ eius illecebris multi capiuntur couertens: q̄ homines ludificetur. calua, q̄ sub tecto nominare religio est. Condidit præterea Seruius Tullius paruæ fortunæ ædem. quam Romani breuem uocant, q̄ ipse paruus in initio, & abiectus, quippe quia ex captiua matre natus esset, fortunæ beneficio romæ Regnauit, fuit & fortuna auentina, quę colebatur sub imagine duarum sororum ut scribit Macrobius, & Tranquillus. Simili modo præuertę. Papinius. & prænestinę poterant migrare sorores. Cicero de diuinatione. Fortunā penitus tollit/cū inquit Nihil esse tā contrariū rationi/& Constantiæ/q̄ fortunam/ut ne in deum quidē cadere posse uideatur: ut sciat, quid casu/& fortuitu futurum sit. Si enim sit, illud certe eueuiet: si certe eneniet/nulla est fortuna. Quam sententiā sequitur Iuuenalis: cū inquit Nullum numē habet/si sit

prudencia, sed nos Te facimus fortuna deā/cœloq; locamus. Fortuna uero omnē christiana religio excludit execraturq;.

De Templis apud antiquos extra urbem.

¶ Erant præterea apud ueteres sacrificia ex diuersis animalibus: sed ex bubulo gratiora: hinc uictimæ, & lautissima deorū placatio: nā bos in honore maximo: præsertim in Italia: quæ ab hoc nūcupata creditur: q; olim Græci Tauros Italos uocarēt, & in ea urbe/cuius mœnibus cōdendis si mas/& fēmina aratro terminū signauerint: q; is laboriosissimus hominis socius in agricultura: Cuius tanta fuit apud Antiquos ueneratio/ut tam Capitale esset bouē necasse/q; ciuē/ægyptii quoq; apin bouē numinis uice coluerūt. Erat & uitulus Menechmus: de quo Plinius Menechmi inquit uitulus genu premitur/replicata ceruice: Ipseq; Menechmus scripsit de sua arte. Extant hodie eius marmorea signa/& in plerisq; canis/& Serpēs lateri:& Scorpio testibus adfixus cernitur. Erant etiā ut dixi extra urbem ædes deorum: quos obesse putabāt: ut extra portā Collinā/Erycinæ Veneris templū, & Veneris uerticordiæ simulacrum, q; corda hominum alibidine/ad pudiciā uerteret. Oui, in fast. Roma pudicitia pauperum tempore lapsa: Cūq; ueteres consuluistis anū. Tempia iubet ueneri fieri: quibus ordine factis, Inde uenus uerso nomine corda tenet. Pudicissima inquit Plī. Lib. vii. femina semel matronarū sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia/nxor fuluii Flacci electa ex Centū præcipuis: quæ simulacrū Veneris ex sibyllinis carminibus dedicaret. Item mense Augusto matronę ro. mentulā deferebant cū sacrorum pompa in ædem Veneris extra mœnia/q; quis meretricum esset illud sollēne/tamen non licebat alicui/præterq; matronæ castæ id sacrū tractare/& ponere in sinu Veneris. fuit præterea extra portā uiminalē tēplū Nenix/q; cātu querulo funeribus adesset. Fuit & Quietis templū uia laicana. Item fortunæ muliebris uia latina. Et extra portā Capenā ad. ii. lapidem templū Rediculi, in quo Hānibal castrametatus/q; illusus rediret/appellatus est: eadē uia tēplum Martis ut iam dixi. Item extra portā Carmentalem/templum Iani. In Insula tiberina Templū Iouis: æsculapii: & fauni: & transtiberim fortunæ. Nonnulli Timorē/pallorem/& paupertatē/& senectam tāq; noxia numina a Ciuitate penitus arcuere. Quæ numina sedent in uestibulo inferorum. Erāt præterea liber/& libera/quibus in

uin demia peragēda sanctissime/ & castissime sacrificabatur. Extant hodie passim in agro ro. ueterū Suburbanorū semidiruta: obsoletaq; Antiquorū domicilia/ & exigua iam collabētia sacella / miro artificio, sed rudi materia satis cōspicua, Quę Suburbanorū quondā lara ria fuisse Opinio est: ex uerbis Ciceronis lib. ii. de legibus cū inquit Lucos in agris habēto/ & larum sedes. Nam Romani olim opibus affluentes/ sumptuosius uillas/ q̄ urbanas domos extruebāt/ ubi etiā Viuaria: piscinas/ uenationes/ & cętera id genus ad uoluptatē/ & delicias condere cōsueuerāt. Coartatū mare ad natationes erat: & amoenissima uiridaria/ & loca arboribus cōsita/ & horti pēsiles fuerūt autē in urbe & extra urbē horti celebres Sallustiani, Męcenatiani, Lucullani. Asiniani, Lamiani, Cęsariani, & Getę, extra urbem Terētiani Via apia. xx. iugerū, & Ouidiani uia claudia. Erant pręterea frequentissima Suburbana Romanorū, ut Lucullanū, Tusculanū/ formianū, & plęraq; alia/ quę hodie trāsierunt in latifundia/ ac rura priuatorum/ Haud silētio pręteribo Tyburtinā Hadriani Imp. uillā/ quā mire edificauit ita ut in ea, & prouinciarū/ & locorū celeberrima nomina inscriberet uelut liciū/ Academiā/ pritanium. Canōpū/ Pecilē tempe uocaret. In agro ipso ro. erant olim multa oppidula seu uillę quibus dirutis facta sunt earū territoria/ prędia/ & pascua ro. ubi nunc agricolationes horti/ & uillaticę sūt pastiones/ ubi armēra ac greges optime pueniūt/ & alūtur. Propter herbosum solū affluentes aquas tepidos & apricos saltus/ & amœnas ualles ubi pręsertim bubali/ qui apud ueteres nō erāt in usu/ haud iam ab hinc diu in Italiā aduecti, nā rarissimi/ ipsiq; feri inspectaculis tātū modo uisebātur/ vñ Martii illi cessit acrorum bubalus/ atq; bison/ meminit etiā Pli. & Solinus. Quis ita frequētes uti hodie sūt/ olim fuissent/ ac māucfacti, haud quāq; eos silētiō pterisset. M. Varro/ & Colūbella d uillatica p̄stioe.

De Basilicis & templis sub christiano ritu excitatis.

¶ Post euersam a barbaris urbem/ deformata/ labefactata/ ac prope obsoleta facta sunt loca oīa/ & in solitudinē redacta intercisis aque/ ductibus/ interceptisq; aquis, in hęc planiciē/ quę iacet inter mōtes/ & tiberim. i. in Martiū Campū/ ubi nūc Roma est/ ppter fluminis cōmoditatem descensum est: abolita illa ueteri/ Haruspiciū discipli na: ac superstitione/ de habitanda planicie martii campi/ ubi milites antea recenbātur. & Comitia fiebāt. Erant enim iam tum oēs effecti

Bubalorum
usus rarus
ap̄ ueteres
nisi inspecta
culis.

christiani/sed mutata tantum religione ueteres ferme ritus oēs, ac Cerimonie remāserūt, erat enim difficile illas tollere: ac penitus abolere. Condita sunt noua Christi templa/aut ex ueteribus innouata. Nam clausis paganorū fanis edictum est licere omnibus tēpla Christo excitare/& colere: Imperante tūc clemētissimo Constantino magno Qui fretus Siluestri tunc papæ sanctitate templa Christo in toto ro. orbe ædificari permisit: unde intra paucos annos templa sine numero condita sunt, fuerunt autem in urbe in illa primæua Ecclesia Christi tēpla supra tria milia: Ex quibus quadringēta diuæ Mariæ uirgini deiparæ dicata. Quorum extant hodie aliqua ueneranda uetustatis: nam quicquid supra ætatem nostram est/antiquū dici potest. Ex quibus basilicę: quæ hodie dicuntur a Romanis. Septē ecclesie. Quarum/ prima basilica. S. Petri in uaticano. Pauli uia ostiēsi. Ioannis in Laterano. S. Crucis in Hierusalem. S. Laurentii extra muros. S. Mariæ maioris ad præsepe quā Ioannes patricius cōdidit & ædem. S. Sebastiani in uia appia/ quam. S. Lucina extruxit, Cæteræ a Constantino conditæ & pauimētatæ: in quibus ubi sunt portæ sanctæ/ in prioribus altaribus non celebrant nisi summi pontifices ro. Adduntur/ & his/ ueniam plenioris gratia ædes. S. Anastasii Scala cœli ad aquas Saulias: & proxima ædis diuæ uirginis Annunciatæ. Cōdidit præterea Constantinus Imp. Basilicam Marcellini/ & Petri uia labicana, ubi Mausoleū matris suę Helenæ Sepulchrum erexit. Cōdidit & Basilicam. xii. apostolorū in regione uia lata, nec de sunt q̄ eam uelint a Pelagio primo/ cōditam/ a Ioanne. iiii. instauratā nouissime uero a Syxto. iiii. & Iulio. ii. eius fratris filio in meliorem formam una cū palatio restitutā. Cōdidit & Marcus primus ædem S. Marci Euangelistæ ad palatinas Cū meus frater. D. Ioannes fuluius interrogaret me quid sibi uult ad palatinas. Respondi ex Cicerone pro Roscio cū inquit Ipse aut̄ romæ cū frequēs esset occiditur ad balneas palatinas/ rediēs a cœna. Quam ædem una cū palatio instaurauit ampliauitq; paulus. ii. qui etiam montis pincii mœnia instaurauit: nec absoluit. Extat & Templū. S. Marcelli precibus diuę lucinæ cōditū iuxta uia lata, ubi ipse pont. stabulo seruiens equorū iussu Diocletiani Imp. pedore/ ac mērore animi ibi consumptus perit. Surgit & iuxta eādē uia lata ædis. S. Mariæ eiusdē nominis ab Innocentio. viii. nuperrime instaurata/ ubi adhuc profunda tellure

Tēpla Christi i urbe supra tria milia basilica. S. petri in uaticano.
Basilica. S. pauli uia ostiēsi.
S. Ioannis in Laterano.
S. crucis in hierusalem.
S. Laurentii extra muros
S. marię maioris. in exquilis.
ædis. S. Sebastiani uia appia.
ædis. S. Anastasii ad aquas Saulias ubi & scala cœdi
Aedis. S. marię anūciatę
Basilica. S. marcellini & petri uia labicana.
Basilica. xii. apostolorū ædis. S. marci euangelistæ ad palatinas.
Templū. S. Marcelli ædis. S. Mariæ i uia lat

ANTIQUITATVM

Imagines di
uę virginis
a Sctā luca
Euāgelista
depictæ.

Templū . f.
aurēti in
Lucina.
ædis. f. Ma
rię de popu
lo.

Templū . f.
Augustini .
Ecclesia . f.
Apollinaris
ædis. f. Ma
riæ supra
mineruā
Pantheon
Agrippæ.
ædis. f. Eu
stachii.

Templū . S.
Ludouicicū
Sacello . f. sal
uatoris in
thermis.
Sepulchrū
Hadriani.
vi.

Enckēuoirt
Templū . S.
Iacobi apo
stoli
Ecclesia . S.
marię de pa
ce.

Templū . S.
Laurentii in
damafo.
Ecclesia . S.
Saluatoris
de Lauro.

extat oratorium (ut creditur) diui pauli apostoli, ut tradunt diuū
Lucā Euangelistā apostolorū actus scripsisse; nā satis cōstat eos (ut
diuus Hieronymus ait) Romę peregrisse, Et imaginē illā quę hodie
uisitur in eo tēplo/ ex propria eiusdē diuę uirginis idea effigiata de
pinxisse. Extant & alię diuersis in locis imagines eiusdē diuę uirgi
nis ab eodē pictore/ ut fertur/ depictæ. Vna in . S. Maria de Populo/
una in Basilica . S. mariæ maioris/ una in ara cęli/ una in . S. maria no
ua/ una in . S. maria gratiarū/ una in . S. Syxto; una extra urbē ad cry
tam ferratā. Vna florētix, & altera bononię; una uenetiis & alia (ut
creditur) Spoleti. Et in regione nūc campi Martii apud Arcū Tro
pholi Templū . S. Lauētii in Lucina. S. Lucinæ rogatu a Cęlestino
ii. extructū, Et iuxta portā populi ædis . S. Mariæ eiusdē nominis a
Sixto . iiii. nuperrime instaurata/ ac in meliorem formā redacta. Itē
S. Augustini ædis cū cœnobio a . R. D. Vilielmo Car. rothomagensi
a fundamētis instaurata / cum proximo . S. Apollinaris palatio/ ubi
ipse habitabat . Item . S. Mariæ supra mineruā a bona memoria . R.
D. Io. Car. de turre cremata a fundamētis restitutam. Extat & proxi
mū pantheon de quo satis supradictū est . Item . S. Eustachii ædis
iuxta Thermas neronianas. Vbi & templū . S. Ludouici/ & Sacellū
S. Saluatoris adiuo Gregorio magno dedicatū. Et iuxta Citcū Ago
nis Templū . S. Iacobi apostoli ab Alfonso paradinas Hispano epi
scopo Ciuitatensi nuperrime a fundamentis erectum . Itē ab alte
ro Agonis latere ædis . S. Mariæ de anima a natione Theutonica a
fundamentis dudū instaurata/ ac in meliorem formā redacta ubi mar
more cōspiciū Hadriani . vi. sepulchrū Vilhelmus Encken. Voirt
illius benigni rate Tit. S. Io. & Pauli Presb. Car. Dertulsen. faciūdū
curauit. Cui cōtigua surgit ecclia . S. mariæ de Pace a Syxto . 4. i tēplo
prius . f. Andree appli excitata abi nūc sūt Canonici regulares ex col
legio Lateranensi qui quotidie celebrant. Itē & apud Theatrū olim
Pompei in loco nūc celeberrimo urbis loco Templū cū palatio . S.
Laurēti in Damaso. Quā Damasus natiōe Hisp. cōdidit. Cuius ædi
ficia magnifice a fundamētis nuperrime instaurata ampliavit exor
nauitq; . R. D. Rafael Riarius . f. Georgii Car. S. R. E. Camer ep̄sof.
Visitur & i regiōe nūc pōtis Ecclia . f. Saluatoris de Lauro iuxta mō
tē Iordanū a fundamētis una cū cœnobio excitata a . R. D. latino Car.
Vrsino Surgit & eadē regiōe iuxta pōtē Castelli gdis . f. Celsi/ cœpta

nuper instaurati nec dum absoluti. Sicut & in proxima ripa tiberis. S. Ioannis Baptistę magno studio inchoata/nec perfecta. Haud longe hinc extabat nuper. S. Blasii templū ubi Iulii. ii. auspicijs excitata apparent nunc fundamēta mirę magnitudinis ubi & paruū Sacellum cum grandi prętorio: quod omnibus curiis dedicauerat iuxta uiam quā ipse excitauit. Et templū. S. Lucię nuperrime a pręsidentibus uen. sodalitatē cōfalonis instauratę/ & magnifice exornatę. Itē iuxta curiā Sabellorū ædis. S. Thomę anglicorū & S. Hieronymi unde nuper eliminatis fratribus. S. Francisci excitatū & cōstitutū est ibi Collegiū sub titulo Caritatis. Extāt & alię ecclesię collegiatę & parochię/ ac sine numero loca in urbe sacra de quibus satis in prædictū est: sed longū esset singula prosequi sacra loca/ tēpla/ Cœnobiaz/ Collegiaz/ Xenodochiaz: & cętera id genus. Extāt hodie ex antiquis tēpla Christo dicata Pántheon/ Iouis ultoris ante/ nūc. S. Marię rotundę templū. Itē Romuli cōditoris urbis/ iuxta uia sacra ac forū/ nūc. S. Cosmę/ & Damiani martyrū. Et in foro boario templū olim pudicitię/ nūc. S. Marię egyptiacę. Item pxima/ parua/ ac rotūda ædis olim Herculis: nūc. S. Stephani protom. Alterā in celio lio mōte rotūda sed multo maior: fauno Capripedi ante dicata: nūc sub titulo. S. Stephani rotūdi. unū extra urbē in suburbano uia nomentanę: baccho prius nūc. S. Cōstatię uirgini iuxta ædē. S. Agnetis in qua sunt portę eneę: sicut in laterano tribus in locis iuxta Sancta sanctorum. Item in. S. Cosma/ & Damiano. Item in proximo. S. Hadriano. In pantheo. Sancto Petro/ & S. Paulo. Extāt & uasa marmorea siue labra in atrio & platea. S. Petri ante. S. Saluatorē de Lauro. Ante. S. Eustachiū/ ante Pantheon: a tergo. S. Marci/ ante. S. Petrum ad uincula: & in templis nōnulla ubi corpora requiescūt Sanctorum. Item marmorei Calices: ante. S. Mariam maiorem: ante. S. apostolos/ ante. S. Cęciliam trāstiberim. Plurimaq; per totam urbē marmorea signa in diuersas rerum formas effigiata: quę longū esset singula memorare: quę sunt in locis publicis/ & priuatis nobilium ædibus: sed nec silentio præteribo marmoreas statuas aurea argētea/ æreaq; nomismata quę hodie sunt apud. R. D. Andream Card. de ualle / qui non parcat precio: huiusmodi rerum. Nam is unicus est nunc qui maiorum uetera monimenta diligenter curat.

ædis. S. Io.
ī ripa tiberis

Templū. S.
Blasii cū ma
gno pręto
rio.

Templū. S.
Lucię.
ædis. f. Tho
mę Mar.
ædis. S. Hie
ronymi.

ANTIQUITATVM

Antiquitatum Anacephaleosis.

Absolutis iam Urbis Antiquitatibus. Placuit per transitū aliquid de eius cōditoribus carptim attingere. Regnauerūt in urbe primū reges Septem. Quorum primus Romulus urbis conditor: Solus omnium sine cognomento: ac sine liberis decessit: Nā Romani postea a Sabinis cognomina acceperunt. Qui regnauit annos. xxxvii. Secundus Numa Pōpilius: q̄ regnauit añ. xliii. Tertius Tullus Hostilius: q̄ regnauit añ. xxxii. Quartus Ancus Marcius, qui regnauit añ. xxiiii. Quintus Tarquinius Priscus: qui regnauit añ. xxxviii. Sextus Seruius Tullius qui regnauit añ. xlii. Septimus & ultimus Tarquinius superbus ob iustitiæ contēptum, & prisca differentiam ita appellatus: qui regnauit añ. xxv. Regnatum, est autē sub Regibus añ. ccxliiii. post eictos reges creati cōsules duo. L. Iunius brutus, & Tarquinius Collatinus. Nam brutus libertatem; & consulatum primus instituit. Regnatum est sub consulibus ab urto usq; ad Hircium, & p̄nsam añ. ccclvii. Consules uero numerātur. D. CCC. Subrogati in hoc spatio dictatores, & x. uiri qui leges ferrent: Et Tribuni militares consulari p̄tate. Quinq; autem annis Vrbs fuit sine sella curuli. Regnatum est postea sub Imperatoribus ab Augusto Cæs. usq; ad obitum Iouiniani añ. ccccix. Inde ab inclinatione Imperii Ro. Regnatū est sub Pōtificibus Max. Ro. Mille prope añ. postq̄ Ecclesia regnare cœpit. Quæ cœteros principes ante se regnando diutius superauit. Numerantur autē Pont. Max. ab apostolo Petro usq; ad Clemētē. vii. ccxxvii. Vrbs ipsa diuisa in regiones. xiiii. Montes ubi prius condita fuit vii. Campi totidem. Portæ circiter. xx. Capitolia duo. Theatra tria. Amphitheatra duo. Senatula tria Colossi duo magni. Colūnae Cochlides duæ. Obelisci magni. vi. parui. xlii. Statuæ. Signa, & Tabulæ sine numero. Equi ænei inaurati. xxiiii. Eburnei. xciiii. Macella duo. Ludi. v. Naumachiæ. v. Iani duo præcipui. Nymphœa. xi. Cohortes prætorix. x. Cohortes uigilum. vi. Excubitoria. xxiiii. Vexilla duo cōmunia. Arcus marmorei. xxxiiii. Vici sine numero Aediculæ. ccxxiiii. Vicomagistri. D. cxxiiii. Curatores. xxix. Insulæ per totam urbem sine numero. Domus etiam sine numero Horrea. ccxci. Balnea. D. ccclvi. Lacus.

C. Putei. ccclii. Officinæ pistoriæ. ccli. Mense oleariæ. xiiii. mil. ii. Lupanaria. xlv. latrinæ publicæ. cxliiii. Castra. viii. Castra Equitū singularium. ii. stabula factionum. iiii. Tribus ut scribit Cicero. xxxv. Quas Plutarchus Sabinarū raptarū noīa fuisse tradit. Alii uero alius de causis. Visebatur nuper marmor iuxta. S. Ioannem de Pinea cum inscriptione huiusmodi. Imp. Cæs. diui Neruæ Traiano Aug. Germanico Dacico Pont. Max. Trib. Pot. VI. Imp. Cos. V. PP. Tribus XXXV. Quod liberalitate optimi principis Cōmoda eorum etiam locorum adiectione amplificauit.

De Marmorū generibus/ quibus urbs decorata est.

¶ Aedificia magna urbis apud ueteres tam publica / q̄ priuata pro maiori parte / ex magnis / quadratisq̄ saxis fundabatur: ut etiā hodie uestigia apparēt / ut extructa moles solidior esset. Ferreis clauiculis opere inter se cōnexo sine calce: erectus ad auras paries libralibus cementis / æquali portione calcis & lapidū struebatur: a fronte nō nūq̄ reticulato opere / siue lateritio superinducto tectorio / albario ue / siue gypso nō nūq̄ marmoreis incrustatiōibus: aut æneis laminulis in auratis. Cōcameratio laqueata: uitro plūbo gypso / aut cupro / Encausto ue aut musiuo exornata. Lithostrota uero ex chytis colla / uitro / lapillisq̄ aut tessellato emplemente / diuersarūq̄ rerū simulacris effigiat pingebantur. Quid opus memorare magnificas uillas. Pauimēta marmorea / laqueata tecta / ductusaquarū / quos nilos / & Euripos uocāt. Marmorū genera exter norū plura sunt. Cādīdū ex paro insula cui simile est lunense. Aliud uiride laconicum / cūctis Hilarius. Rubrum punctis albis distinctū porphyrites / Cruentū Synadicū extroademaculosum Thasiū / & Chiū: uariū caristeum nigrū luculleū ferrei coloris & duritiei bassaltes. Ophites maculis serpētis. Onychites ex arabie montibus: ad uasa excananda. Alabastrites ad unguenta cōseruanda / sunt & alia trāslucida ut phengites. Quę in Italia nascuntur satis nota. Sunt & alia quę breuitatis causa omitto.

¶ De Inclinatione & mutatiōe Imperii & urbis excidio.

¶ Post reges exactos / primū a porsena rege Vrbs obsessa: Sed nō capta: mox a Gallis præter arcem capitulinam / capta / direptaq̄ & incensa. Deinde Ciuilibus / intestinisq̄ bellis sæpius attrita / & crebris incendiis absumpta / prope euerfa est penitus / cum altissima / ac inter se cōtigua: nullo ferme / aut paruo relicto spatio / essent ædificia: ubi

ANTIQUITATVM

plures/usq; ad culmen tectorū contignationes ex tabulatis suprema
 Cœnacula assurgerent, Vnde crebra ad incendium fomenta. Vitru-
 uius ita tradit, Quod maiestati urbis, & ciuium infinita frequentia,
 innumerabiles habitationes opus fuit explicare in urbe. Ergo cum
 aræ complanatæ non possent tantam altitudinem ad habitandum
 in urbe recipere/ad auxilium altitudinis ædificiorū res ipsa cœgit
 deuenire. Itaq; pilis lapideis structuris testaceis/parietibus cemen-
 tariis extenatæ cōtignationibus. Coassatæ Cœnaculorum ad sūmas
 utilitates perficiebant despectationes. Ergo contignationibus. alto
 spatio multiplicatis Populus Ro. egregias habuit habitationes Octa-
 uianus Augustus qui semper rebus urbis consulere studuit præfe-
 ctos uigilum, & custodes (quod officium ante erat triū uirorum) di-
 uersis in locis disposuit, institutis ex libertinorū numero militibus
 qui a duersus incendia ferrent opem, & contra nouorum ædificiorū
 altitudines, nequis supra pedes. lxx. sublimius ædificaret i publica
 rum uicinitate uiarum. Urbemq; pro maiestate Imperii ornatam, &
 inundationibus, incendiisq; obnoxiam excoluit, ædesq; sacras uetu-
 state collapsas, aut incendio adsumptas refecit, Easq; & ceteras opu-
 lentissimis muneribus adornauit, adeo ut iure sit gloriatus marmo-
 ream se relinquere/quam lateritiam accepisset. Post Augustū/Impe-
 rium ro. in præceps ire cepit/illud bonis restituentibus, Vespasiano
 Traiano, & paucis admodum quibusdam aliis. Nam monarchia in
 tyrānidē ut plurimū uertitur, Verūtamen translatio Imperii in Cō-
 stantinopoli potissima fertur malorum causa, & ruinæ urbis, Quā-
 uis Nero princeps/multo antea offensus Flexibus uiarum de indu-
 stria urbem incendi iusserit/prior causa efficacior est. Seditiōnū autē
 exordium delera Carthago peperit/propter nimiam felicitatem or-
 ta sunt bella ciuilia, Quæ enim res alia intestinos furores peperit/q̄
 nimia felicitas: nam mortales indelitiis elanguentes/recte/an perpe-
 ram quid agant non considerant. Vnde nimia ex hostibus securitas
 & tranquillitas & opum affluentia excitauit animos ad seditiones/
 & odium Vnde etiā ab hostibus obiectū/discordia intestina dissol-
 ui rem. ro. posse, æternas opes esse romanas, nisi in semet ipsi sedi-
 tiōibus sequant. Sed duobus præcipue diuersis uitiiis corrupta urbs/
 auaritia/& luxuria/quæ pestes omnia magna Imperia euerterunt.
 Iuuenalis, Sequior armis luxuria incubuit/uitiūq; ulciscitur orbem

Donec labente veteri disciplina, Reque magis, magisque in lapsum prona: tum demum in præcepta acta, nec quicquam auitæ indolis, ac prudentiæ redolentes, cum iam defluxis, profligatisque moribus & euerso, & conculcato omni iure diuino, & humano, antiquatitque sanctis legibus: omnia in præcepta ire cæperunt, & tam perditæ, ac velut solutæ legibus luxuriæ, & ad perdendam pecuniam proni ut nihil memoriæ haberent prioris vitæ a veteribus traditæ. Vnde plinius didicit inquit hominam naturam prouocare, & nos fecimus quæ posteris fabulosa arbitrabuntur. Inuenimus & carrucas argento cælatas. Cæsar dictator in ædilitate, omni apparatu scenæ, argento usus est. Quod mox & municipiis factitatum est, primus omnium Catulus Capitolium dedicaturus, linteis in theatro umbram fecit. Nero princeps Theatrum pompeii in sano opere, auro, in unum diem operuit. Ludorum vero apparatus aureus, vel argenteus, vel Eburneus fuit, Messala orator prodidit. M. Antonium triumuirum aureis usum vasis in omnibus obscænis ministeriis. Omitto mensarum apparatus, & æsopi patinam. Neronis, & aliorum Luxuriosissimas crenas, & spurcos concribitus: in ipso autem ingressu domorum aurei, argenteique postes, Intus parietes, pauimenta varietate marmorum in picturæ modum distinctæ. Columnæ ad ornatum positæ nihil sustinentes, in intercolumniis laquearia. Multum ubique signorum. Mansiones in domibus pro diuersitate temporum accommodatæ, diuersæ etiam, ut ciborum varietas postulabat. Namque alia ad alios cibos, ut apris comedendis. Alia fasianis apta, & addicta erat. Ipsæque villæ spatio, & numero mansionum sumptu, Thricliniorum, & cæterorum ædificiorum asianas vrbes superant. In piscinis non plumbei, ut antea, sed argentei canales aquas effundunt. Ipsæque piscine thasio marmore circumdatæ. Tres tantummodo ciues in magnis opibus moderati fuerunt. C. Marius, Cn. pompeius, & C. Cæsar. Vateres autem si qua magnificentia sunt usi, ea utebantur in templis, & sacrificiis, & ornamentis sacerdotum. Quo tempore, & vasa aurea: & argentea non nisi in templis erant, & ex solido auro Coronæ, & argenti lebetes. In domibus ciuium fictilia tantummodo, & pocula ex fago, & ne singula in tempestiue nunc persequar, cum tot alios Ro. generis intuear memorabiles du-

ANTIQUITATVM

ces, hoc semper duplici studio floruisse, uel defendendi uel colendi, quos uel fines, intelligo luxuria, deliciis nostris pristinum morem, uirileque uitam displicuisse. Omnes enim (sicut M. Varro temporibus auorum conquestus est) patres familias falce: & aratro, relictis intra murum correpsimus: & in Circus potius & Theatris, quam in segetibus, & uinetis manus mouemus. attouitiq; miramur gestus effeminatorum, qui a natura sexum denegatum muliebri motu mentiantur, decipiantque oculos spectantium. Veniamus ad Ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis ex quoquimus, & exusto sudore, sitim querimus, noctesque libidinibus, & ebrietatibus, dies Ludo, uel sono consumimus, ac nos metipsi ducimus fortunatos. quod nec orientem solem, nec occidentem uidimus. At illa uera Romuli proles assiduis uenatibus, nec minus agrestibus operibus excitata firmissimis euasit corporibus, ac militiam belli, cum res postulauit, facile constituit durata pacis laboribus. Veniamus iam ad mulieres, de quarum interperie ita Plinius Lib. ix. Affectant inquit pauperes lectorem famine in publicum unionem esse dictitantes, Quin & pedibus, nec crepidarum tantum Obstragulis, sed totis Soccis addunt, Neque enim gestare iam margaritas, nisi calcet, ac per uniones etiam ambulent satis est. Gloria erat mulierum binos, aut ternos uniones auribus suspendere, Vnde Propertius. Matrona incedit census induta nepotum, Et spolia opprobrii nostra per ora trahit. haec omnia post Carthaginem deletam Valerius max. ita inquit. Urbi autem secundi belli punici finis licentioris uitae fiduciam dedit, quo tempore Matronae ut abrogaretur lex oppia contra eas lata, quod his ne ueste uarii coloris uti, nec auri plus semiuncia, nec iuncto uehiculo proprius mille passibus, nisi sacrificii gratia uehi permittebat, quod si animos muliebris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosius adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriae obstiterent, antea uero obsidente urbe Pœno milite, castae erant. Vnde Iuuenalis Prestabat castas humilis fortuna latinas, & uellere tusco uexatae, duraeque manus, Nunc uero luxu, & inertia diffuunt, ut ne lanificiis quidem curam suscipere dignentur, Sed domi confertae uestes fastidio sint, peruersaque cupidine maxime placeant, Quae grandi pecunia: & totis pene censibus redimuntur. Abolito iam illo Sabinarum, & Romanarum ueteri

more /afflictataq; urbe continuis bellis . Nam ab .V. C. usq; ad hæc tempora Romanis bello occupatis uix unq̄ ad recipiendum spiritum breuis requies dabatur /peracto uno / statim alterum /insurgebat bellū . Nouissime Vandali ex africa acciti Genserico duce / hostili manu urbem ingressi diripiunt / neq; incendunt, Templā tñ / & sacraria spoliant, Abeuntes post .xiiii. die post urbem captam cum ingenti captiuorū numero in africanam reuertuntur . Belisarius patricius Vandalorum gentem / capto eorum rege Gelismero / usq; ad internitionem deleuit . Postremo Totilas rex Gothorum / qui dei flagellum dictus est / post euerfam Italianam urbē ro. solo æquauit / proditione Isaurorū militum / nā quatuor Isaurici milites in obsidione urbis de ea prodenda consiliū iniuerunt, Hi enim custodiam habebant ad asinariam portam / Totilam adeūtes proderē sibi urbē pollicentur, Totilas quosdam e suis per funem ascendere permisit: ipse cum exercitu sequutus nō procul a porta cōstitit missi a Totila (ut compositum erat ab Isauricis) recepti mœnibus / mox intra urbem ad portam descendentes / securibus freti portam aperuerūt : ingressi portam imperio potiti sunt . nec eo cōtenti , bona diripiūt / mœnia / magna ex parte æquant / uix templis temperatum est . Incolas omnes cuiusq; gradus ab urbe abire iubet : ducturus alio Coloniam / Multitudo omnis in propinquas urbes se recipit / Senatū / & primores Ciuitatis penes se obsidum loco hābuit . Sine habitatoribus urbs mansit in solitudine diebus .xl. Instaurata post urbs a belisario / refartisq; mœnibus / iterū per Isaurios prodita est / facta irruptione per portā ostiēsem . Primo quidē ingressu hostiliter omnia igni / ferroq; diripiens . Postea uero amice / ac placide oīa euerfa instauraturum se pollicetur . Decreuerat enim primo impetu Romam ad solum æquare : Excellentioraq; ædificia incendio absumere / & urbē ipsam tot ætatum opus / in ouīū pascua redigere . Re itaq; ipsa cognita Iustinianus Imp. Const. statim Narsetem Eunuchum in Italianam mittit . Is igitur auxiliariis copiis ab Albuino Longobardorum rege acceptis Gothos aggreditur / persequitur / & Totilas male pugnans occiditur / In quo tandem & genus / & regnum Gothorū defecit . Nemo unq̄ irruit in urbē ro. qui postea non dederit penas . Nam sepius ea capta direpta / & incensa semper magnifice instaurata est . Nec tot ruinis / incendiis / Barbaricisq; direptionibus toties

ANTIQUITATVM

afflicta extingui potuit. Primuma Gallis senonibus præter Capi-
 tolium capta/direpta/& incensa est, anno q̄ condita fuerat circiter
 CCCXL. lam deniq; omniū gentium uitrix / diuq; rerum potita a
 Gothis (ut aiunt) Alarico duce iterum capta / ac direpta / & incēsa.
 Nec multo post ab Athaulfo / qui Alarico successit ad prædam repe-
 tita / pariq; clade deformata funditus excisa interiisset / nisi mulier-
 cula precibus in suo esset uestigio retēta. Secuti inde Vandali / qui
 Genserici ductu eam diripuerunt. Mox Odoacer & ipse barbarus
 eam tyrānice occupauit. Quo sublato Theodoricus Ostrogothorū
 rex plures annos eandem cum tota Italia retinuit. Recepta inde a
 belisario est, bisq; obsidione fatigata / inedia / & fame propemodum
 enecta : demum sub Totila miserabile passa est excidium. Inter fue-
 rūt autem a Senonico bello ad uisigothorum tempora anni circiter
 DCCC. a Visigothis ad Vandalos. XLIII. a Vandalis ad Odo-
 crem / & Herulorū regnum anni. XVIII. ab his ad Ostrogothos
 & Theodoricū. xiiii. ab Ostrogothis / ad belisarium / qui romam ab
 eis recepit anni. L. hinc ad excidium / quod sub Totila passa est an-
 xii. Ac toties tam breui spatio domitrix illa humani generis, arxq;
 omnium gētium, Roma Ludibrio fuit barbaris. Sed ipsa demum
 omnium uitrix.

ANDREE FVLVII ANTIQVARIII RO.

de laudibus urbis Oratio.

Ad Quirites.

Rbem Romam Quirites terrarum deam / gētiū
 reginam Deorū domicilium / magistrā morū
 cōmunēq; omnium patriam sine cōtrouersia pri
 mam cunctarum urbium quis ignorat? Maius
 enim roma nihil unq; fuisse omniū testimonio
 iam pridem in confesso est. Ita diuina mens Ci
 uitatem Populi ro. egregiam / tēperataq; regio
 ne collocauit / ut orbis terrarū imperio potiretur. Cū rerum natura
 uires omnes in unā urbem ostendere uoluerit / Cum quis campum
 martiū inspexerit. sepulchrū Augusti: tot marmoreis simulacris: &
 æris ornatū forū ro. & Iouis tarpei delubrū; Thermas; Porticus i p
 uinciæ modū extructas; Amphitheatrū tyburtino lapide exadifica
 tū / tātæ altitudinis ut ad culmē uix hūanus oculus ptingere possit.
 Pantheon mira altitudine spatiosis molibus fornicatū; Templū pa
 cis; Pompei Theatrū / Circū max. Septizoniū; Tot arcus triūpha
 les; tot aquæductus; tot statuas p urbē ad ornatū positas. Si ingre
 diaris forū / aliud ex alio uidebis appositum. Quis regales porticus
 ædesq; sacras / Quis Capitoliū, & in ipso, & in palatio opera: & in
 liuix porticu: Quæ singula contemplan alia facile obliuione dele
 bis. Talis est Roma, Cuius primi muri luto / ac palis defixis / tam
 humiles erant / ut eos Remus leui saltu transfiliuerit. Hæc tua mo
 numēta parēs Romule Hæc illa æterna urbs terrarū regina / & dea
 gentiū Roma. Cui par est nihil, & nihil secundū: quæ undiq; de
 uicto ingyrum Paulo minus orbe terrarū aduectos sine fine triūm
 phos recepit: Innumerabiliū coloniarū sub cælo parēs: Sed ciuili:
 intestinoq; bello absumpta / terrarū omniū alūna / Eadēq; parens /
 numine deū electa: Quæ cælū ipsum clarius faceret: sparsa cōgrega
 ret iperia: ritusq; molliret: & populos discordēs, ferasq; linguas ser
 monis cōmercio contraheret ad colloqnia, & humanitatem hoibus
 daret, breuiterq; una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret.
 Cuius monumenta quis probe cōsideret: plures in ea uictorias: &
 triumphos: q̄ ānos a prima cōditione reperiet. Quos Maro heroica

A N T I Q V I T A T V M

maiestate in breuissimo ænæ scuto perstringēs satis probe complexus est . fuit etiā ro. nominis comes semper fortuna, diiq; pstantes & beniuoli , Qui ne Capitoliū a Gallis caperetur, sopitis custodibus, sacratā falli alitem nō permiserūt . Vnde Cicero in oratiōe ad Quirites , Dii, deæq; immortales, qui excellenti tumulo Ciuitatis sedē Capitolii in saxo incolitis cōstitutā, ubi tot reges , tot duces, tanta uirorū spectata est indoles, merito dii , hominesq; cōenserūt urbem his locis statuendā, ubi saluberrimi colles, ager feracissimus flumen ad res uehendas idoneū , situs ab externæ classis periculo immunis , Vrbs media Italia & ob id ad rerū incremēta habilior, ubi ex uno orbe, deorū uumine facta est una urbs , Nulla enim (ut ait Plato) pōt Ciuitas sine fauore numinis prospere cōstitui, nec feliciter administrari , Nulla p̄terea urbs tam mirabilis magnitudine Imperii omnibushūanæ naturæ dotibus uenerabilis , bonis exemplis dotissima . Eadēq; benignissima parēs omniū quascūq; gentes , atq; terras ita muneribus propriis ditauit , ut tamen cæteras nō inuniuersum similibus dotibus fraudaret, unī quidē omnia romæ tribuisse uidetur, in ea omnia sunt, quæ aut fortuna hominibus locisq; , aut natura largitur . Vnde propertius Omnia romæ cedant miracula terræ , Natura hic posuit quicquid ubiq; fuit . Est præterea quædā certa uox ro. generis, urbisq; propria, in qua nihil offendi : uihil displicere, nihil animaduerti possit, nihil sonare, aut olere peregrinum . Quid q; libertas cum animantiū generi gratissima nusq; tanta est , tū ingenue agendi , tū liberrime loquendi . Aliæ nationes seruitutem pati possunt , populo ro. est propria libertas, Eo Tiberius Cæs. delatoribus respōdere solitus in libera ciuitate liberas esse oportere hominum lingnas . Nullibi præterea tam magnam urbem mortales uiderunt . Vnde Heliogabalus Imperator metiri cupiens eius magnitudinem ioco Arancarum telas, proposito præmio corradī iussit , & . x . millibus pondo Arancarum collectis magnitudinem eius hoc ludicro deprehendit . Romanorum gens omniū mitissima, & Clemētissima habita est: apud quā unū suppliciū tantū, ante & post fuisse imane , & barbarum in Metiū suffetiū Albanorū dictatorē , Tullo hostilio rege auctore, in aliis gloriari licet, nulli gētiū mitiores placuisse pœnas . Nullas urbes, ac natiōes oppugnauit, quas nō uicerit, nullos supplices ad se ueniētes populos, quos nō benigne susceperit, nā cū legati Carthaginēsiū ad captiuos redimēdos in urbē uenissent, nulla accepta

pecunia eos reddiderū, tot puniis iniuriis ueniā datā. Vnde hoſtiū uox talis reddita, Omunificentia gentis ro. deorū benignitati æquādam, nā beneficiū qđ nūq̄ dediſſemus, accepiffemus. Nulla gens inquit Cicero q̄ nō aut ita ſubaucta ſit ur uix extet, aut ita do mita, ut q̄ſcat, aut ita pacata, ut uictoria nra impioq; lētetur, tum gētes, quas antea, nullē litteræ, nulla uox nulla fama notas fecerat ceteræ itē ptes, q̄ uel agētibus, uel inimicis huic imperio uel infidis uel incognitis imanibus, & barbaris tenebatur nris armis denictæ parere coactæ ſunt. Milites q̄nimmo armis inſignes Roma ſtatim habuit, & populū marte gentiū, ut terrigenas cū armis natū exiſti mes. Vnde Pyrrhus de uirtute militū ro. Oq̄ facile inq̄ otbis impe riū occupare, aut mihi romanis militibus, aut me regē Romanis. Hac uirtute maiores nri, primū uniuerſā italiā deuicerūt, deinceps Carthaginē exciderūt, Numatiā euerterūt, potētiffimos reges bellicofiffimas gētes in ditionē huius impii redegerūt, Tot habuit triūphos, quot oræ ſūt, partesq; terrarū, tot uictorias bellicas, quot ſunt in rerū natura gna bellorū. Illud uero ſine dubitatioe romanū fundauit iperū, q̄, fundator huius urbis Romulus fœdere Sabino docuit et hoſtibus recipiēdis augeri Ciuitatē hāc oportere, Cuius auctoritate, & exēplo nūq̄ ē inrermiſſa a maioribus nris, largitio & comunicatio Ciuitatis, itaq; ex oibus gnibus gētes uniuerſe i Ciuitatē ſunt receptæ. licet iſtitutū deinde fuit, neq; noſtrū qluſq; unius Cinitatis eē poſſet, neq; inuitus ciuitate mutetur, neue in Ciuitate maneat iuit⁹, Vnde qdā Athenis nūero iudicū adſciti cū ignorarēt ſi illā ciuitotē eēt adepti, hāc ſe pdidiſſe niſi poſtliminio recupe raffent. Hic ē ille princeps terrarū, gētiū uictor, Domitor uniuerſi, ſupra hūanā ſortē potētiffimus. Hæc ē illa roma, Regia urbiū mū di caput. Ingenioꝝ parēs, gētiū hospita, peregrinæ uirtuti ſemp pa tens, Vbi ois repētina, atq; ex uirtute nobilitas ex Externis quoq; atq; ciuitate donatis. Cōſtat. n. ex data nō minus prudēter q; libera liter ciuitate tā italis q̄ externis, & dū nullū faſtidit⁹ gn̄s i quo uirtus eluceſceret creuiſſe ipiū nō ppter gn̄is nobilitatē tm, ſed ppter res egregie geſtas, nulla orbis pte mō eēt clari uiri repudiata, Nec ue ro Aſia hic ab Europa diſticta ē, ſed oia oibus i medio poſita ſūt ne mo cēſet⁹ peregrin⁹, mō ſi t ipio, aut fide dignus, ſed ſtat cois terrarū ſtatus, Iſq; popularis ſub optimo impatore. atq; rectore, Oēſq; quaſi in cōmune forū cōueniūt p ſuis quiſq; meritis præmia rela turi. Quod uero ſuis finibus, regibusq; ciuitas quæpiā eſt, id ipſum

A N T I Q V I T A T V M

est. Hęc uniuerso orbi quasi cōis urbs prouicię totius cōuenire. Porro dixeris in unā hęc arcē cōiectos oēs hitatores. Quiq; pergētes, ac populos diuersa loca incolūt, hęc uero. nūq; ulli defuit, sed ut terræ solū fert oēs, ita & hęc ex uniuerso orbe cōfluētes oēs accipit. quasi mare flumina. Quin ēt hoc illic quoq; cum mari cōe est q; nec mare maius sit fluuiorū influxu, tāq; fato datū sit/ut una cū illis amplitudinē quoq; influētē recipiat: neq; i hac ob magnitudinē quicq; apparet, sed sicuti q; intra sinū recōdūt oīa/ita & hęc oēs intra se cōplexa est, Quippe ultro/citroq; meātib; eadē est/eadēq; uisitur. Nulla urbs tā tenue habuit principiū/nec ad tā magna rerū fastigia ita mature puenit, Cui ab exordio tam simplex uitę cultus fuit / ut rudi cemento cōstratas domos/& scādulis roboreis/ac stramētis cōtectā urbē p annos. cccc. usq; ad Pyrrhi bellū fuisse satis cōstat/& totidē prope annos pulte pro pane usos. Post deuictū orbē deliciis rerū oīum quas tellus/mareq; gignit expleuisse aimū. Vrb; tota passim culta ac frequēs / agro ad truges/ad pascua/ad uites gignēdas uberrimo: Siluis ad lignandū, & materiā suppeditandā abunde sufficiētibus, ubi tēperies Aeris perq; læta, & cōmoda: niuoluptatū intēperētia male audiret: Herbosi salcus amœnæ ualles/Aquarū affluēs tellus, Ver ubi ppetuū/atq; alienis mēsisbus æstas. Solo semper tepido, nūq; colono repugnāti: ubi greges/& armēta & altilia quæq; optimē proueniūt/ubi auiū aucupia/& ferarū uenationes accomodatissime. Sed multo hoīum prestātiora ingenia semp; progenuit q; reliquis orbis terrarū. Gentiū. n. in toto orbe pstantissima haud dubie Romana extit. Omitto gñis nobilitatē a Troianis usq; prius, deinde ab Albanis regibus deductā, Quæ nā patria (ut uerū fateamur) Post natos homines/tot genuit pclarissimos in oī uirtute uiros Curios, fabritios, Camillos, Catones, Scipiones, Decios, Marcellos, atq; alios quos lōgū ēēt recēlere. Regibus certe maximis pstantiores, quoniā regibus imperabāt unde nō īmerito Cyneas Pyrrhi regis legatus fassus est tot se reges uidisse / quot ciues/ Tradunt Corneliā Scipionis filiam Post mortē graechi, cū ab Ptholomeo ægyptorū rege in uxorē peteretur/q; nuptias suas minime mereri uideret respuisse. Præterea oīa regna i toto orbe/p̄ter ro. Imperiū/aut breuiter durauerūt/aut modica/aut fabulosa fuerūt/unū tantū dictū imperiū/& illud romanum qđ romę usurpatū primū sub cæsare dict. amplissimū/ac diuturnū locupletissimo ēt Maronis testimonio cū inq; t̄perīū sine fine dedi.

Nullum enim ab exordio ferme minus / neq; in crementis toto orbe amplius / ab Romblo Rheæ uirginis uestalis / & Martis filio exordium habuit. Nullaq; respu. maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior. Quæ omnium genere mirificorum exemplorum totum orbem repleuit, militarisq; disciplinæ / & seueritatis / & uirtutum omnium specimen. Nullos homines benignius inter se uiuere q̄ romanos. nullum regem romanis parem, Nihil esse / quod hominum manu / & opibus ro. Imperii effici nō possiet. Satis cōstat origini romanæ & deos adfuisse, & nō de futurā uirtutē. Nullū uero regnū tam repēte auctum / q̄ Alexandri magni / qui prius sibi uisus est comparare Imperiū / q̄ regnasse, quia nullas dedit leges / nulla cōstituit militibus stipendia, sed tantum regiones discurret / nec regnum stabiliiuit, dicere solitus longe præstantius litteris antecedere / q̄ Imperio / ac magis amari / q̄ timeri. Cæsar autem contra. Oderint dum metuant. Populus ro. gentiū princeps ob magnitudinem rerū gestarū, & imperādi diuturnitatē cæteros principatus antecelluit / terra / mariq; imperium terminauit, quo nihil in orbe celebrius, nihil ipsa urbe uobilius / ubi tot præclara ingenia / tot præstantissimi duces / tā strenui milites, tam præclare res gestæ, Nusq; tanta ædificandi facultas, nusq; tot regia ædificia, tot loca facta. Tempa, Basilicę / sacella / tot fora / tot aquæ ductus / Circi, Theatra / fora / tot operosi supra tiberim pōres, tot antiquitatū uestigia / tot ludorū gñā / tantus mortaliū cōcursus, & populi frequētia / nusq; tot opes, tot delitiæ, & rerū oīum q̄ ubiq; pcreatur, abūdantia, & immoderati ad magnificentia sumptus. Spectaculorū oīs gñis decor / & Indorū nūerus infinitus. Interrogatus qdā sapiēs qd de urbe sciret respōdisse fertur Microcosmon. i. paruū mūdū. Libanius græcus hō Romā inqt nō urbē sed quasi quādā cœli partē appellatam. Quā Seneca nō inscite p ætates hoīum distinxit, Aurea ætas populi ro sic fuit dicta, q̄ posterioribus sæculis cōparata / æq; atq; aurū inter metalla effulsit. Cæterū cū late pateat imperium ro. nihil admiratione magis dignum / q̄ regnandi diuturnitas. Nnllum regnū tā repentinum, nulla resp. tam ingens, nullū imperium tam amplū nulla monarchia tam potens, nullus tam perēnis uictor / nā uetus prouerbiū est Romanus sedendo uincit. Constat enim furto hostes in paucis esse lætatos / uera autem uirtutē semper Romanos

ANTIQUITATVM

extitisse uictores, Tum uero noīsto • maiestas facile declarat quæ
 felicibus auspiciis, lætissimis rerum successibus aucta uiris clarissi-
 mis instructa / quorum uirtute / & consiliis ad amplissimum fasti-
 gium legibus / & institutis / & deum pietate illustrata. Nec me præ-
 terit ante Romanorum tēpora nō fuisse imperandi scientiā / quæ si
 fuisset, apud græcos nimirum fuisset. Qui ceteros haud dubie sa-
 pientia longe antecessere. Et hoc romanorū inuentum, una cū aliis
 introductū • Ex romanorū enim disciplina omnes norunt / q̄ sciunt
 imperare, ut liberi ab initio / & quasi ad imperandum continuo ge-
 niti, quæ ad id spectat / oīa optime prouiderāt, & remp. quidē ad in-
 uenerūt, qualē nemo ante legibus / institutisq̄ p̄positis, quæ nul-
 lus uitare possit, Cūctorum uero tellus cōmunis, id re ipsa Roma-
 ni effecerūt, uniuersum quidē permēsi orbē / iunctisq̄ fluminibus
 diuersisq̄ pontiū genere, Scissis mōtibus terrā equis strauere / pate-
 facta solitudine, diuersorū frequētissimis manufactis, oībus ui-
 ctus, atq̄ ordinis ratiōe • Non satis existimari pōt quantū romanis
 debeat, q̄ sustulere mōstra, in quibus hoīem occidere gloriosum
 erat mandī etiā saluberrimū • Claruit supra oīa bonis artibus • Quis-
 bus semper fortissimi, uictoresq̄ romani extiterūt, ut pleriq̄ popu-
 li sine ui aliqua armæ suā spē illis se subiiceret. Omitto publicas
 diuitias. Quis enim M. Crassi opes. Quis potentiā Pompei, libera-
 litatēq̄ Iulii Cæs. enarrare pōt. Quis Romanorū p̄clarissima a cōdi-
 urbe gesta / nec reticebo in hoc loco postremū illū cū Hānibale con-
 gressum / nō fuisse a condito orbe diem magis memorabilē, q̄ ille / cū
 duo antea / & postea ducū maximi Scipio / & Hānibal, quo cedēte se-
 cutus ē Africam terrarum orbis • Meruerūt & suas statuas / & titu-
 los etiā mulieres • ut Cloelia, & Q. Claudia uestalis • Pueri etiā tam
 Castigatæ discipline erāt, ut oīs uita plena eēt miræ grauitatis, & mo-
 destiæ, inter puerilia rudimenta / & romanæ iuuetutis peculiare fuit
 hastilia iaculari: Sudes torquerē, equum agitare, arma tractare, bo-
 nas artes callere, tantaq̄ romanæ uerecundiæ obseruatio, & mo-
 rum exempla fuere, ut nec pater cum filio, nec socer cum genero
 lauaret, nudosq̄ parentes inspicere nefas erat, abstinueruntq̄ a
 colloquiis, & omni turpi / ac fædo corporis gestu coram filiis pa-
 rentes. Vnde siquid in toto orbe rectum / iustum / ac memoriabile /
 apud romanos gestum est solos • Quid præterea historiæ, Quid

Annales, qđ poetæ locunt nisi urbis romæ laudes: ac gesta, q̄ semp
 habuit laudū p̄cones, nulla iucūdiōr, nulla frequentior in manibus
 lectio, eadēq; sæpius repetita, magis, atq; magis semp placet, ac de
 lectat. Quis eius ornamenta, & delicias ad plenū narrare pōt, quas
 q̄ semel degustarit, diuelli inde haud facile sine cōtumacia poterit.
 Semp. n. ro, nomē a primis incūabulis, & auspiciatissimis fūdamē-
 tis apud oēs & pp̄os & nationes clarissimum extitit. Quin ēt Itali,
 Quorū caput Roma ē nobilitate p̄stāt, & regali quadā magnificē-
 tia lauti magni sūt, & splendore quodā nitētes. Nā q̄cqd̄ intra Italiā
 est (ut tradit Quinti.) romanū ē. Extāt adhuc Rōanorū monumēta
 p̄ totū orbē, & coloniē sine nūero ubiq; locorū, Pōtes, port̄, turres,
 metæ, arces, & cetera id genus. Nō ē a cōdito orbe, nec futura urbs
 tā clara qualis Roma, totius mūdi caput, & regia, nec animi magnē
 tudie, tā excellēs pp̄us, q̄ ro. nullū regē, aut gētē parē habens. Quē
 urbs licet toties cēdib; afflicta & cultorib; sēp̄ validior potētiorq;
 surrexit, Nulla, n. deficiētibus colonis tē repēte cōfluētibus undiq;
 mortalibus, colonia deducit, ac noua iſtaurat. Et oīa intra pome-
 riū, atq; mœnia eius frequētissime habitata & exulta. Nusq; minus
 Roma cognoscitur, q̄ romæ. Quæq; uisuntur donaria, artes, & or-
 namēta, oīa rōanæ gloriæ sūt tanq̄ suburbanī ornatus referta. Pre-
 terea maritima loca, tū mediterraneę regiones urbis partim auctis
 ab ipsis romanis oīa plena sūt Gymnaliis fontibus, uestibulis, tē-
 plis, ædificiis, magistris. licetq; haud inscite dicere, quasi effectum
 iam orbē suas deniq; resumpsisse mūdicias, atq; ornamenta omnia
 splendore, & gratia renident. Cum vniuersa terra quasi pomarium
 quoddam culta, atq; ornata uisitur. Spectaculorū omnis generis
 decor & ludorum numerus infinitus. Siquis mœnium ambitū col-
 ligat ex ueterū traditione. xx. millibus, aut paulo plus colliget, ut
 supradictum est. In quibus p̄sides urbes instructæ alię aliis in locis
 habitatoribus ministris instructæ, atq; aliis rebus ornata, q̄ quasi
 p̄sides urbes quasi fossa claustra cōcludūt. Quid enim urbe roma
 excellentius, cuius optimis exemplis gloriari liceat disciplina mili-
 taris acrius retenta, Principatum Italiæ, Romæ iperiū peperit, &
 multarum urbiū magnorū regū, & validissimarū gentiū regimē lar-
 gita est. Alpiū, Tauriq; montis cōuulsa claustra tradidit. Ortumq;
 parua Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. Ex cuius
 summi oēs triūphi emanarunt. Regnauerūt prius in urbe Reges
 septē post eos eiectos, bruto auctore, Urbis libertate potita ē. Quā

A N T I Q V I T A T V M

sub Imperatoribus iterū amisit, atq; iterū in cōpedes cōiecta ē. Au-
 gustus Cæs. bis cogitauit eā restituere, sed timuit ne aliq; post ipm
 iterū occuparet. cogitauit. & L. Septimius. cogitauit & Decius, q
 multos hūisset laudatores, si a Christianorū cruciatibus se tēperaf-
 set, vnde ex miraculo cū in quadā palude submergeret nūsq; eius
 cadauer postea inuētū est. Sub Probo aut Imp. oīa fuerūt quietā, &
 trāqlla, cuius īperio Oriens, Occidēs, Meridies, Septentrio, Oēsq;
 orbis ptes in totā securitatē redactæ sunt. Vnde vere Probus ap-
 pellatus, Ex quo disciplinā militarē multi didicere, vt scribit Vopi-
 scus. Habet nūc Roma, q; sua spōte gentes, & natiōes, sacrosanctæ
 romanæ Ecclesiæ subiectæ sunt, nō vt olim armis coactæ (nam vt
 olim armis) nunc religione. Religio. n. facit hoīes inter se cōcordes
 & vnanimēs, & nationes quantū vis efferas, & barbaras, mitiores,
 Nam linguarū, & numinū cultura hominē alienat ab hoīe. Iccirco
 facilius sibi aīalia muta, q; hoīes cōgregātur. Enim vero si ab oibus
 mortalibus vnū, & idē coleretur numē, haud quāq; eēt inter ipsos
 tot superstitiones, & discordiæ. Retinet adhuc Roma quandā pri-
 scæ maiestatis vmbra, vt gentes ex toto orbe, tanq; mēbra ad caput
 recurrant, Habet præterea mansuetissimū Christi imperiū, & eius
 vicariū pont. max. præcipuā in toto orbe dignitatē, per successio-
 nem relictā a piscatore idiote, & inermi, qui superatis uerbo, & ex-
 emplo Regibus, extinctisq; gentiū simulacris imperiū orbis occu-
 pauit. Habetq; senatū apolliticū, & sacro sanctos Cardinales, &
 Clerū. Vbi arx, & domiciliū Christianæ, religionis, & eius rei p. ca-
 put. ubi sedes apostolica, & curia ro. omniū præstantissima. Nūsq;
 tanta ædificiorum. laxitas, Tanta rerū pompa, tot loca sacra, tam
 solida peccatorū uenia. & tot (ut plebis uocabulo utar) indulgētiæ
 tot martyrū triūphi, Quorū cruore aspersa, cōsecrata oīa habētur.
 sub Christo principe totus mundus patefactus est. Nam arma po-
 puli ro. antea peruenerunt usq; ad Oceanū Occiduum, Seprētrio-
 nalem, & Meridianum, ab oriente autem non peruenerunt usq; ad
 Indos. Sed de regionibus orbis, de quibus nulla apud uetres fue-
 rat notitia, Mercatores, & negociatores fecerunt nos certiores. sed
 fides Christi omnia latius patefecit.

CEIVSDEM FVLVII CARMEN. IN LAV
DEM POPVLI ROMANI.

Alue Rex regum Popule insignite triumphis,
Et rerum princeps, & moderator Haue.
Qui totum propriis superasti viribus orbem,
Armis, iusticia, religione, fide,
Salve Roma tuis sacris fœcunda trophœis,
Clara animi gignens strenuitate viros.

Cœlicolisq; pares superû virtute potentes,
Consiliis magnos, artibus atq; bonis,
Roma decus mundi, rerû pulcherrima, salve,
Qua sol pene videt maius in orbe nihil,
Salve Roma potens, gentis quæ dura rebellis,
Colla iugo subdis, corda superba domans.
Nullus romuleo populo præstantior vsquam
Virtute, & gestis rebus in orbe fuit.
Nulla quoq; in toto gens præclarissima mundo,
Cui genus a summo funditur vsq; Ioue.
Diues opum populus, rerum cu summa potestas,
Oceani quantum terra feritur aquis.
Romulus & populi, & romani nominis auctor.
Auspicius posuit mœnia prima deis.
Ab icue principium generis, Iovis inclyta proles,
Quod venus, & Mauors auxit honore deum.
Quid nunc troiugenu memorem antiquissima regum
Stemata, cum titulis tam generosa suis
Quid genus Albanis a regibus, Vnde Quirites
Sanguine contiguo nobilitantur aui.
Ipsi Romulide veterum virtute suorum,
Auxerunt gestis gesta priora suis.
Perpetua serie, primaq; ab origine gentis,
Nunq virtutum defuit altus honor,
Nunq bellatrix victricis dextera pugnae
Nunq miles, eques defuit, arma, duces.

Et grauitas matura senum , robustaq; pubes,
Pro patria , pugnans , atq; parata neci.
Quis credat Decios (nisi sit pro teste vetustas)
Pro patria expositos occubuisse sua.
Romanum nãq; est, pugnare, & uincere semper,
Iura quoq; , & leges constituisse sacras,
Parcere subiectis , & debellare super bos.
Et regere , & populis imperitare suis.
Dextra potens armis , & uitæ prodiga uirtus,
Aut uirrix , certæ siue parata neci.
Hinc uictor populus / populos uictricibus armis
Subdidit / & uicta paruit æquor / humo.
Rex populus rerum / regni regina potentis,
Sedes Roma tua est / Imperiique locus.
Roma potens rerum / superie electa benignis,
Inclyta felici condita Roma solo.
Roma tibi Imperium , & qui te sine fraude probatos
Consilio regerent / fata dedere uictos.
Ingenitæ uirtutis amor / quibus ulet honorum
Ardor , & altricis gloria magna Togæ
Ipsa quibus posses totum tibi subdere mundum,
Sub iuga , & Imperio perfruerere dato.
Lege quod æterna certantes iura uidentur.
Fortuna / & uirtus constituisse pari.
Imperium toto nullum præstantius orbe,
Tãq; diu durans q̄ pia Roma tuum,
Fecisti patriam diuersis gentibus unam
Vrbem fecisti quod prius orbis erat.
Ipsa licet toties perpeffa es barbarâ tela,
Et geticas toties ense / uel igne manus,
Inde resumpsisti maiores robore uires,
Atq; magis semper surgis ad astra potens,
Nec potuit magnû uis ulla extinguere robur,
Nec grauior nomen fors abolere tuum.
Ac uelut Antiquus uires a matre resumens
Sic tu ex aduersis surgere uisa tuis.

Quæ mergi nequeunt nixu maiore resurgunt,
 Exiliūtq; imis altius acta uadis.
 Quid memorem modo caligantia mœnia/turres/
 Et fora/cum circis/templa/theatra/domos.
 Ac uelut ætheriis pendentes nubibus imbres/
 Nymphæa/Euripos/stagna/lauacra/lacus.
 Multum est romano sub cœlo & sidere fausto
 Nasci/quos equos libra benigna facit.
 Mars quoq; magnanimos/doctrina pallas/& armis
 Efficit/elouio/consilioq; graues.
 Iam maiestatis retines uestigia prisca/
 Roma tuæ/cultu sed potiore nites.
 Et potiore deo Christo sub principe/Polles
 Sacrorum & ritu/relligione/fide.
 Quæ/quantum satis est/nūq̄ laudata uideris
 Sed iuuat usq; nouis tollere ad astra/modis.
 Auicta tuis dominis/primū sub regibus, inde
 Iam sub Consulibus/munere brute tuo.
 Hinc sub Cæsaribus (quæuis disconuenit omnis
 Vis dominatorum libera Roma tibi)
 Donec Pontifices te respirare gementem
 Iusserunt summi / Liberiore iugo.
 Restituere tibi qui te / sed fata malignas
 Alternant rerum dispositura uices.
 Nam nūq̄ rebus status est mortalibus idem
 Mutantur mores/tempera/iura/loca.
 Et quæ iam longo sunt tempore/parta labore
 Omnia perstringens subripit hora breuis.
 Illos censuerim suprema laude canendos:
 Si quos post obitum uiuere fata sinunt:
 Ingenia/eternum/quæ nulla interficit ætas:
 Stant; quibus haud ullus liuor obesse potest.
 Sed mihi cum docto refricantur uulnera cœtu,
 Cum rem contractam Romule cerno tuam:
 Ut uideam, & doleam ueteres tot in urbe ruinas,
 Priscorūq; lares, & monumenta patrum/
 Quæ (quæuis ruerint) manet indelebile nomen,
 Roma tibi, & famæ gloria longa tuæ.

Eiusdem Fulvii Endecasyllabon.

Quistam sedulus artifex Quirites
Euclide melior; uel Archimedea;
Antiquæ loca metietur urbis;
Quas describere me pedestris ante;
Post oratio compulit soluta;
Quæ nunc intenebris suis iacerent;
Fulgerent nisi luce litterarum;
Vos rerum domini; genus deorum;
Orbis totius hospices benigni;
Vestra uos homines nouos in urbe
Prisco iure Quiritium Quirites
Donatis; latiaq; ciuitate;
Et uestris opibus iuuatis; unde;
Vobis præmia; gratiaq; debent;
Quales cõscia mens agit bonorum;
Præclarissima gens rogata quales;
Per solui sibi Roma quas meretur;

ANDREE FVLVII EGLOGA DE EXPOSITI
 ONE ROMVLI/ET REMI IN TI
 BERI. INTERLOCVTORES MOP
 SVS ARCAS/ET FAVSTVLVS
 TVSCVS PASTORES. MOP
 SVS LOQVITVR.

Vid vult iste sibi vagitus faustule: Narra:
 Quid te hoc alueolo ppātē ferre uidemus:
 Ceu quōdā/ nec dū stātes a matre gemellos
 Dū gerimus fœtus/ & serā intacta redimus.

Quid te conspicimus redeuntem littore ab isto,
 Obduxit multo quod spumeus Albula limo:
 Imbribus immodicis/ dum se vix colligit amnis
 Fa. Mopse magis cupio (q̄ tu te nosse) referre
 (Si vacat) infandum scelus: & miracula rerum.
 Hac nam præteriens solito de more: gregesq;
 Cum matutinos agerem prope rauca fluenta/
 Monte sub hoc labens, vbi flexibus Albula curuis
 Perstringit querulas sinuoso vortice cautes/
 Descendisse lupam sitientem e montibus istis
 Aspicio: sistoq; greges/ spectroq; relictis
 Hanc fœtam catulis/ fluuiali lynthregemellos
 Lingentem expositos/ præbentemq; vbera paruīs.
 Mellā quibus picus tenera infundebat in ora.
 Mo. Faustule magna refers: vix hæc credenda/ nisi illi
 Talia luminibus qui viderit omnia veris:
 Nunq̄ parrhasiis visa hæc nostratibus oris:
 Grex vbi versatur: numerosaq; turba Luporum:
 Quos nisi Pan pecoris custos auerteret: ingens
 Semper præda lupis fieret monacria tellus.
 Fa. Illita adhuc, pueris extant corpuscula limo:
 Quam scyphus illuuiem merfus contraxit harenis/
 Nutrici vix nanq; feræ subtraximus ambos
 Vbere quos aleret potiore puerpera coniux
 Nostra suo partu pereunte orbata recenti
 Aspice q̄ pulchra est: & q̄ formosa propago:
 Vt credas superum prolem de sanguine cretam.

Mo. Certe sequidem vt video/proles est ista deorum

Indole præcellat q̄ pulchra insignis vterq̄

Infans/quos animos/roburq̄ vtriq̄ futurum

Auspiciis video non me fugientibus: atq̄

Nescio quid magni/plus vni blanda duorum

Fata repromittunt/venturo ad culmina rerum

Faustule crede mihi/non hæc sine numine diuum:

Sic fieri: Superum nanq̄ omnia numine fiunt

Qui suasere tibi pueros hos tollere: si non

Pythia fatidicę Cortinę oracula fallunt:

Hi sunt qui colles circondare mœnibus istos

Augurio incipient: vbi scepra æterna manebunt.

Fa. Mopse quis ambiguas rerum cognoscere causas/

Aut quis nosse deum nodosa enigmata/& altos

Ipsorum sensus: nisi diis edoctus:& illa

Non nunq̄ (vt cernis) fallaci euanida forte

Spe decepta sua/mortalia pectora fallunt

Mo. At sic expositi/summa ad fastigia reges

Euadunt cœlo/superantes fata/benigno.

Sic puer expositus Cyrus: sic œdipus infans:

Sic paris/ideis quondam enutritus in oris.

Pastorumq̄ inter versatus tecta: sed iste

Dis age/vicinus qui præterlabitur amnis

Est hic tam claro cognomine notus vbiq̄

Tibris:& hi montes: quos nostros Archadas olim

Est rnmor coluisse duces: profugosq̄ Pelasgos:

Hac ego Parrhasio sum causa/& orbe profectus.

Fa. Sic est (vt memoras) extant vestigia magna

Vrbis ab euandro positæ: stat maxima vestri

Herculis ara dei:& Caci implacabilis Antrum:

Sustulit Alcides quem clauę robore duro:

Fraude boues illi cum subripuisset iberas.

Vnde deum colimus sacrasq̄ dicauimus aras:

Atq̄ sacerdotes latia de stirpe creatos:

Reddidit hos quoniam tutos formidine montes:

Idem sacra tulit: latio celebranda quot annis:

Numinis vnde sacri decreta Potitia custos:

Illius & confors pariter Pinaria proles.
Victimaq; his olim maectanda frequentibus aris.
Tuscía (si quæris) mihi patria: missus ab illa
In latios saltus/huius prope gurgitis undas:
Hos adii colles:& pastoralia tecta:
Regius ac pastor latialis principis Albæ:
Qui latos fines:atq; amplos possidet agros.
Mo. Audieram, & fama est/Panos demore Lycæi
Montibus his uestris celebrari sacra:Luperci
Vnde Sacerdotes latio stant nomine dicti:
Tuq; per hos colles ducas me/faustule quæso:
Nanq; diu cupimus latios hos uisere colles:
Fumososq; lares:& curua in montibus antra:
Igniuomiq; domum Caci:sacrumq; lupercal:
Hac etenim causa patriamq; domumq; reliqui.
Et quas Partheniis pascebam in montibus agnas.
Fa. Desine mopsè tuis precibus me flectere blandis.
Hos permitte prius pueros in tecta referre,
Haud procul hîc humilis tuguri stât culmina nostri
Iam iamq; huc adero/ & quæcunq; rogaueris/ædam,
Et quæ nunc gregibus sunt peruia rura docebo.
Obsequar optatis/dissoluamq; ocyus/ante
Quam properem/expediam/tu nûc circûspice / cûcta
Regibus albanis sunt hæc subiecta, per omnes
Quantum Oculi possunt longe se extendere fines:
Iste Palatinus mons:in quo condidit urbem
Rex Euandrus:ubi superant uestigia rerum:
Nunc ubi tecta uides/iam collabentia uestri
Regia menalii fuit hæc tegeatica regis:
Post hunc/quem cernis/mons est Saturnius Alter
Alter Auentinus/qui tibridis eminet a lueo
Mons:ubi semiferi domus imperterrita Caci.
At reliqui circum/nunc sunt sine nomine colles:
Mo. Regibus a latiiis sument hi nomina montes:
Iam quibus imperium magni portenditur orbis:
Diuum sanguis erunt regni qui scepra tenebunt:
Et rerum domini fierit:uenientibus annis.

Non ita hac lacti simile est vt collibus istis
Arcadię saltus/celebrataq; pascua fauno/
Mercurioq;/tepens nisi terra hæc:horrida semper
Illa gelu:& glacie concreta fluenta rigenti:
Donec ver redeat/grata dum pastor in vmbra
Quisq; suos dulces:vel amaros ludit amores:
Et pastorales exercet fistula Cantus:
Quam dedit Archadię nobis deus:vt modulemur
Herculis inuicti laudes:qua vicerit orbem,
Qua lerneã manu cecidit reparabilis hydra:
Aut quibus exhausta pharetra / Stymphalides ar
Aut Erimanthei populator setiger agri: (mis:
Nostra quibus tura est sublatis patria/monstris.

Fa. Immo nos illi meritos debemus honores:
Votaq; compressa diri formidine Caci:
Herculis vnde duas victoris cernimus aras,
Vidi ego iam latios habitare frequentius agros
Protogenum genus antiquum/atq; his figere sedes
Collibus:illa quidem magnum dispersa per orbem
Errabunda diu/pulsis gens inde sicaniis
Ausonios tandem coluit pro tempore fines:
Quæ modo cærnei neglexerat arua Velini:
Et virides campos/& saltus rore madentes.

Mo. Nota mihi tellus/& rosea rura velini
Ardua Cutuliæ surgunt vbi mœnia parua,
Arcadica fundata manu/atq; habitata colono
Arcade, parrhasia profugis tellure pelasgis.
Surgit vbi exiguus stygiis emissus ab vndis
Sulphureis q; lacus scatebris,& gurgite nigro,
Parua, vbi/& instabilis fruticoso cespice surgit
Pulsa velut conto/quæ fluitat insula ventis
Non secus/ac cymba huc/illuc agitata procellis.
Italiæ hoc medium mensores esse fatentur,
Italiæ sumen propter pecuaria dictum,
Nam quantum longis carpent armenta diebus/
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit,

Equat ubi herba sud es hesternae luce relictas,
Illinc digrediens, hæc uestra profectus in arua,
His habitare locis mens est telluris apricæ.
Quã mihi nũc memoras: fac stet sententia Mopse
He sit opus toties circũcursare per orbem,
Hoc requiesce solo: sunt rura amplissima nobis,
Et fines lati: & uacui cultoribus agri,
Gramine semper terra uirens, & fœtibus uber,
Fecundũq; pecus, nec te pauisse capellas,
Saltibus his pudeat, pecoris sepe ipse magister
Regius: his solitus deducere collibus agnos
Atq; alios quoscũq; greges per rura uicissim,
Pascere, Mopse uale, uel si mea dicta probabis
Obsequere his dictis: & moribus utere nostris.

DICTIONARIUM

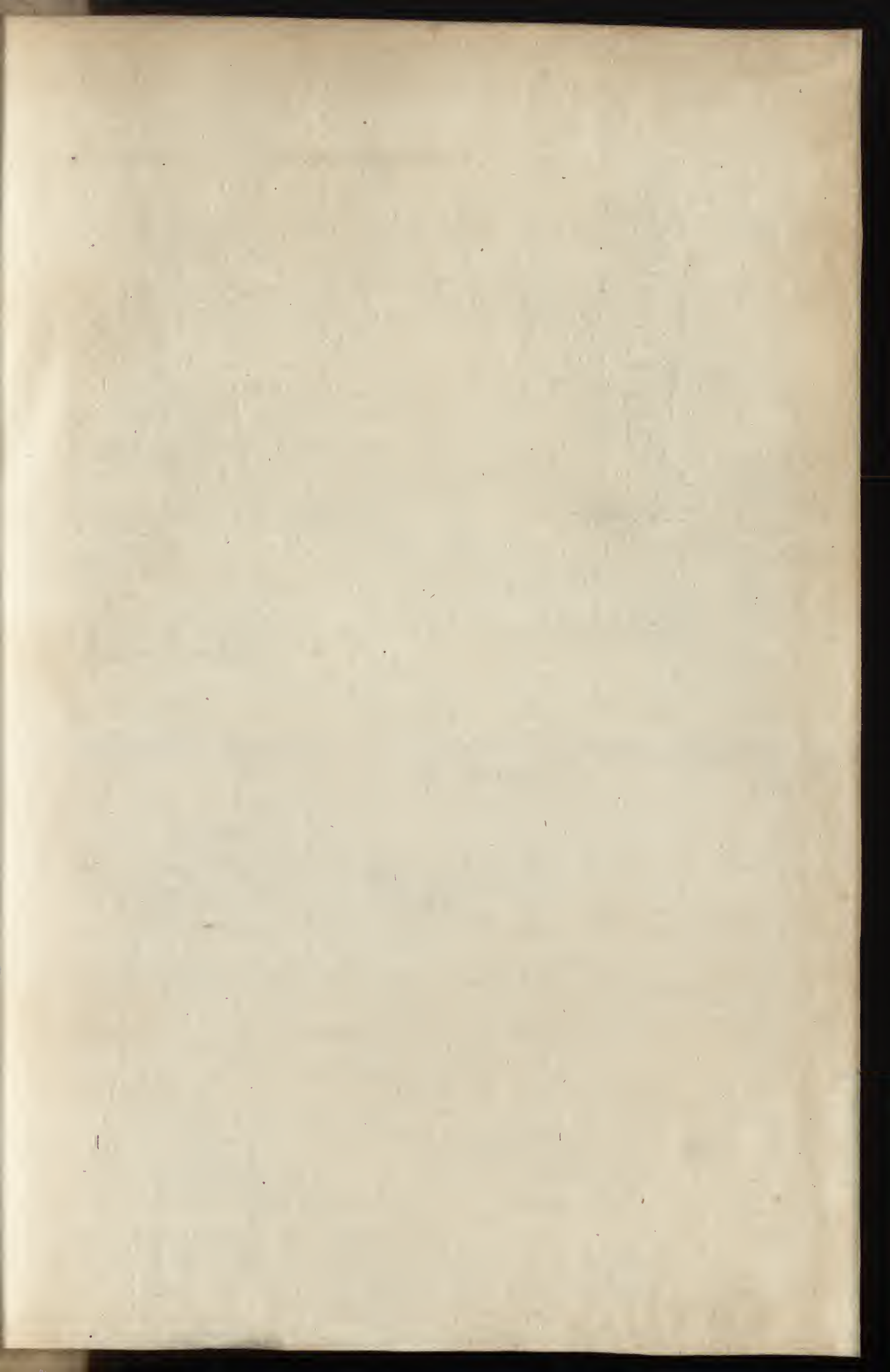
[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

¶ Prætermiffa quædam

¶ Erāt prætea duæ portę antiquę urbis Gabiufa, & Sabiufa: unde error ortus eft. Nam Sabiufa ftatim post collatinã / q̄ recta uia ducebat in Sabinos. Gabiufa uero Gabios. Item Iouis ftatoris Templum, quod in uertice palatini montis fuiſſe putant. In radice palatii Cicero fuiſſe fatetur. Item ftatuã equeſtrẽ in Laterano quã. L. Septimii, ſiue. L. Veriautuuar. M. Antonini eruditiores eãſſerunt. Item Templum Neptuni / quod poſt attriã uictoriã, Agrippa condidit & multis ornãmẽtis / & pulcherima porticu exornauit inter Pãtheon (fuiſſe credit) & Thermas ſui nominis. Dion uero græcus auctor ſcribit Neptuni templũ fuiſſe iuxta Septa, quẽ ſecutus ego græca fide deceptus ſum / p̄manſiſſemq; in uestigio prioris ſententię / ſi prius / marmor / ubi inſignia Neptuni apparent occuriſſet. Fuit & iuxta Pantheon Templũ boni Euëtus ut ſuperius dictum eſt.

DEPRAUATIONES.

Hęc ſunt ferme, quę male ſedulos Impreſſorum oculos fugerunt, Quę tu diligentiffime lector ita emendabis. folio. iiii. a fronte ubi legitur exuto lege eruto. paulo infra Cenſorinę cenſorię. folio. vii. p̄neſtina uero adextriſ lege a ſiniſtriſ. fol. ix. atergo creaturi certaturi. fol. xiii. liberalibuſlibralibuſ. fol. xix. ſenuita lege ſemita. Paulo infra ubi legit id fuiſſe lege eã adẽ fuiſſe. fol. xxiiii. a fronte Hieroſolymuſ Hieronymuſ. fol. xxvi. Ciueſ Cures. fol. xxvii. repro mittẽt repmitterẽt. fol. xxviii. vñ lege nudæ fol. xxx. Iminet Eminet. fol. xliiii. uenienteſ uenictibuſ. fol. lxxiii. Tulliũ Tullianuſ. fol. lxxxviii. ubi legitur ſenatus Cõcordię templũ ſupple, in foro ſibi erigi mandauit, Aliud prætea Cõcordię templũ eodẽ fol. officio obſecro. Itẽ fol. xcvi. acrorũ atrox. fol. ciiii. accepiffem uſ accepim uſ. fol. xci. ix. debitorũ lege. ix. mil. debitorum. fol. Cũ occultę occultatę. Sũt & alię ſed leueſmẽdę ſunt. Et quædã pauca ambigũ orthographiã ut Tibriſ. Plini. Aeliuſ. Auctor. folioꝝ etiã mediuſ interruptuſ numeruſ. Nõnullę Item uel omiſſę defunt, uel abũdãt, uel inculcatę ſunt littere q̄ ſingula facile interlegendũ a quouis nõ idiota emẽdari poſſunt.

Faint title or header text at the top of the page.

First block of faint, illegible text, possibly a list or a series of entries.

Second faint title or header text, located in the middle of the page.

Second block of faint, illegible text, continuing the content of the page.

Lib.
B

SPECIAL 93-B
1434-1

